

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Vojtěch Hrdlička

Valdsaský klášter mezi Českým královstvím a Svatou říší
římskou

Politický, hospodářský a sociální vývoj kláštera a jeho panství v 15. století

The Waldsassen Abbey between Kingdom of Bohemia and Holy
Roman Empire.

The Political, Economic and Social Development of the Abbey and Its
Domain in the 15th Century

Na samotný úvod je mou milou povinností zmínit řadu lidí, bez jejichž pomoci by jen těžko mohla vzniknout. Na prvním místě bych rád jmenoval pana PhDr. Jana Zdichynce, Ph.D., svého školitele a vedoucího semináře církevních dějin na Ústavu českých dějin FF UK. Jeho odborné rady a erudice, taktéž zásady profesní i lidské etiky, pomohly nejen mně a této práci, ale i ostatním kolegům nejen ze semináře. Další osobou, kterou musím zmínit, je paní dr. Maria Rita Sagstetter, M. A., ředitelka Státního archivu v Amberku (*Staatsarchiv Amberg*), v němž jsem strávil dva měsíce archivní praxe v rámci projektu Erasmus+. Zde jsem získal řadu zkušeností s archivní prací, shromáždil řadu důležitých pramenů a odborné literatury. Rovněž ostatní kolegové z tamního archivu mi byli nápomocni, a to především při mém bádání o dějinách kláštera Valdsasy.

Pokud uvádím německé kolegy, je nutné zmínit i kolegy ze semináře církevních dějin a též kolegy ze semináře Král a ti druzí pod vedením paní prof. Lenky Bobkové, které vyslovuji též dík, hlavně za její postřehy v problematice vedlejších zemí Korny české. Odborný pobyt v Amberku by v žádném případě neproběhnul bez pomoci jednak PhDr. Jana Zdichynce, který mě na možnost studijní cesty do Bavorska upozornil a podal mi důležité informace, jednak zvláště paní PhDr. Ivany Herglové, Ph.D., ředitelky Evropské kanceláře UK, jež mi předala řadu zkušeností ze svých studijních pobytů nejen v Bavorsku, umožnila administrativně se přihlásit do programu Erasmus+ a dovést celý projekt až do úspěšného konce. Všem těmto lidem jsem zavázán svým díkem a jim též věnuji tuto práci, alespoň jako malé odškodnění za jejich čas a úsilí.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 7. 1. 2019

.....

Abstrakt

Cílem této diplomové práce bylo představit vývoj valdsaského kláštera od konce 14. století do závěru vlády českého krále Jiřího z Poděbrad. Autor se snažil především na základě analýzy nevydaných pramenů ke klášteru, které jsou uloženy ve Státním archivu v Amberku, popsat různé aspekty života valdsaského konventu. Kromě hospodářského zázemí a majetkových změn, pro něž je velké množství pramenů, sleduje i sociální a politické vazby kláštera na světskou moc ve Svaté říši římské – římské panovníky a knížata. Studie rozebírá dále kontakty kláštera s Českou korunou, případně českou šlechtou, také postavení Valdsas v řádu a spolupráci s jinými cisterciáckými kláštery. Na okraji nestojí ani vztahy mezi Valdasy a papežským stolcem. Detailní rozbor byl věnován i farní síti kláštera a valdsaskému urbáři, který představuje hodnotný pramen pro tehdejší hospodářské poměry a toponomastiku Stiflandu a Horní Falce. Obsáhla je i čtvrtá kapitola práce, která popisuje Valdsasy za husitských válek a boří některé zažité mýty o tomto období v tomto regionu. Závěrečné pasáže se věnují obnově klášterní domény a úsilí, které bylo vynaloženo ze strany valdsaského kláštera i českého krále Jiřího z Poděbrad na udržení dobrých vztahů katolického kláštera a husitského krále.

Klíčová slova:

Valdsasy; cisterciácký řád; středověk; 15. století; čeští panovníci; klášter; opat; Svatá říše římská; Jiří z Poděbrad; husitská revoluce; komunikační síť

Abstract

The goal of this thesis was to analyse the development of abbey in Waldsassen since the end of 14th century to the finish of George's of Podiebrad reign. Author struggled to describe on the basis of analysis of above all unpublished monastic sources, which are deposited in State archive in Amberg, various aspects of life in Waldsassen convent. Apart from the economic base and its changes, which are well covered by amount of sources, also social a political relations to secular power in the Holy Roman Empire – roman rulers and princes are studied. Then the basis deals with contacts of monastery with the Crown of Bohemia and its aristocracy and also with the position of Waldsassen in the Order and its cooperation with other Cistercian monasteries. Matters dealt with the papal throne are not forgotten, too. Detailed analysis was dedicated to parish network and

the land register of Waldsassen, which presents the valuable source for former economic relationships and toponyms of „Stiftland“ and Upper Palatine. The fourth chapter is also comprehensive, describing Waldsassen during the Hussite wars and eliminates some myths about this period in the region. Closing parts of this thesis are dedicated to the renewal of abbey domain and to the effort, which was invested mutually to maintain good relations between the Catholic abbey and the Hussite King, George of Podiebrad.

Key words

Waldsassen; Cistercian Order; Middle age; 15th Century; Rulers of Bohemia; Monastery; Abbot; The Holy Roman Empire; George of Podiebrad; Hussite Revolution; Communication Networks

Obsah

Úvod a cíle práce	8
Úvod	8
Cíle práce a metodologie	14
1 Přehled pramenů pro dějiny kláštera v 15. století	24
1.1 Typologie pramenů	24
1.1.1 Prameny úřední povahy	25
1.1.2 Narativní prameny	27
1.2 Klášterní archiv a jeho prameny	34
1.2.1 Členění „klášterního archivu“ Valdsas	34
1.2.2 Fond <i>Kloster Waldsassen</i> v <i>Staatsarchiv Amberg</i>	36
1.2.3 <i>Acta Waldsassensia</i> ve farním archivu	39
1.2.4 Archiv a knihovna ve Valdsasech	41
1.2.5 Klášterní knihovna v <i>Staatliche Bibliothek Amberg</i>	42
2 Přehled dosavadní literatury ve výběru	45
2.1 Práce k dějinám a spiritualitě cisterciáckého řádu a valdsaského kláštera ve výběru	45
2.2 Sekundární literatura pro dějiny Valdsas a okolí – Stiftlandu a Chebska	46
3 Stav kláštera a konventu na prahu husitské revoluce (výchozí stav k roku 1420)	54
3.1 Všeobecný úvod ke stavu kláštera na počátku 15. století	54
3.2 Personální poměry kláštera na počátku 15. století a jejich důsledky v prvních dvou desetiletích 15. století	55
3.2.1 Opati Konrád I. Heidenreich a Konrád II. z Valdsas. Nové skutečnosti doplňující dosavadní bádání	56
3.2.2 Opatské „schizma“ 1411–1415 ve Valdsasech	64
3.3 Patronátní/zakladatelská práva valdsaského kláštera	69
3.3.1 Vymezení a typy patronátních/zakladatelských práv	69
3.3.2 Vývoj zakladatelských/patronátních práv Valdsas	73
3.4 Hospodářská základna kláštera před husitskými válkami (1399–1419)	80
3.4.1 Stav klášterních majetků dle urbáře <i>Liber Sancte Marie</i> z roku 1399	81
3.4.2 Hrady a sídla ve vlastnictví kláštera	89
3.4.3 Hospodářské aktivity Valdsas v prvních dvou desetiletích 15. století	93
4 Klášter a jeho úloha v regionu v době husitských válek	97
4.1 Osoba opata Mikuláše III. Eppenreuthera (1417–1433)	97
4.2 Postavení Valdsas v protihusitské koalici. Kontakty kláštera s Chebem, Norimberkem a ostatními katolickými stranami v Říši	99
4.2.1 Vztahy a kontakty valdsaského kláštera s říšským městem Cheb v letech 1421–1431 a s dalšími katolickými aktéry	101
4.2.2 Kontakty Valdsas s ostatními členy protihusitské koalice	109
4.3 Vnitřní záležitosti konventu. Valdsaský klášter od počátku dvacátých let 14. století do roku 1433	112
4.3.1 Valdsasy a (nejen) okolní světská moc v letech 1419–1433	114
4.3.2 Valdsaský klášter a jeho vztahy s církevními institucemi od počátku dvacátých let do roku 1433/4	118
4.4 Zkušenosti valdsaských řeholníků s kalichem. (Nejen) husitské výpravy na území Stiftlandu v letech 1427–1434	122
4.4.1 Všeobecný charakter husitských výprav za hranice Českého království a „spanilé jízdy“ do oblasti Chebska a Horní Falce v letech 1427–1430	122

4.4.2 První vyplnění Valdsas katolickým „spojencem“ panem Hynkem Krušinou ze Švamberka v červnu 1430	132
4.4.3 Plenění Valdsas husitským hejtmanem Jakoubkem z Vřesovic v létě 1434	137
5. Obnova klášterního panství a farní správa Valdsas ve druhé polovině třicátých let	143
5.1 Historické pozadí obou vpádů do Valdsas v letech 1430 a 1434.....	143
5.1.1 Všeobecné příčiny k oběma tažením do Valdsas ve spojitosti s vnitřní i zahraniční česko-říšskou politikou od počátku 15. století do konce husitství.....	143
5.1.2 Jaké důvody vedly Hynka Krušinu ze Švamberka a Jakoubka z Vřesovic k tažení do Valdsas	148
5.2 Valdsasy v druhé polovině třicátých let. Klášter a konvent.....	152
5.3 Stručný náčrt osobnosti opata Jana VI. Wendela a jeho nástupce Mikuláše IV.	156
5.4 Rekonstrukce podoby farní sítě inkorporovaných kostelů valdsaského kláštera.....	158
6 Valdsasy a Říše, Valdsasy a Čechy. Vývoj kláštera od poloviny třicátých let do konce vlády Jiřího z Poděbrad	167
6.1 Vazby kláštera k světské moci. Kontakty Valdsas s římskými panovníky a falckými Wittelsbachi, patrony kláštera	167
6.1.1 Valdsasy a panovníci Svaté říše římské	167
6.1.2 Změny patronů valdsaského kláštera v letech 1443–1471	169
6.2 Valdsasy, cisterciácký řád a papežský stolec	172
6.2.1 Kontakty Valdsas s generální kapitulou a ostatními kláštery.....	172
6.2.2 Valdsaský klášter a vztahy s papežským stolcem	172
6.3 Vztahy Valdsas s českými králi po obnovení královské moci v českém státě... ..	176
6.3.1 Doba interregna v zemích Koruny české a cesta Jiřího z Poděbrad k vládě v Čechách.....	176
6.3.2 Doklady obnovené zahraniční politiky českých panovníků Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad na příkladu valdsaského kláštera	180
6.4 Nástin událostí valdsaského kláštera v letech 1440–1471	184
Závěr	189
Seznam zkratk	193
Seznam pramenů a literatury	194
Seznam příloh a přílohy	205

Úvod a cíle práce

Úvod

Církevní dějiny (a především ty o klášterní tedy práce z oblasti monasteriologie), zažívají v poslední době, tj. posledních dvacet až třicet let, zvýšenou vlnu zájmu badatelské obce, a to jak té odborné, tak i laické. Děje se tak rovněž i v české historiografii, která tak pomyslně platí svůj dluh, který se na tomto badatelském poli v minulých letech kvůli všeobecnému stavu společnosti nashromáždil. Nemohu samozřejmě plně a erudovaně zhodnotit současný stav církevní historiografie v cizích zemích, ale v České republice se díky společenským změnám po roce 1989, a tím i ke změně uvnitř církví a přístupu k nim, otevřel prostor pro výzkum církevních dějin. Jedním, byť velice konkrétním tématem právě z této oblasti – dějinami mužského cisterciáckého kláštera ve Valdsasech v 15. století, se bude zabývat i tato práce. Ještě než přistoupíme ke konkrétnímu vymezení jejich cílů, je nutné práci „zasadit“ do širšího kontextu a trochu se zamyslet nad základními rysy a úskalími, které má každý okruh historiografie, ať už se jedná o dějiny šlechty, mentalit, každodennosti, či politicko-diplomatické dějiny, hospodářské, sociální nebo správní.¹

Pokud se badatel, který se zajímá o církevní dějiny, podívá na výsledky bádání za posledních 200 let, tj. přibližně s počátky moderního kritického dějepisectví, může si povšimnout několika aspektů. Prvním je okruh badatelů, kteří se církevními dějinami zabývali. Pro starší období námi sledovaného úseku, řekněme pro první polovinu 19. století, lze konstatovat, že větší část zájemců pochází z řad samotné církve, ať již se jednalo o příslušníky kléru či vlastní řeholníky, kteří bádali nejčastěji o dějinách svého řádu. Také mnoho prací bylo publikováno po celé 19. století pedagogy na teologických fakultách či bohosloveckých studiích, i když vyučující působící zde též většinou náleželi mezi členy kléru.

¹ Jiří HANUŠ, *Pozvání ke studiu církevních dějin*, Brno 1999; Pavel AMBROS, *Návrat k pramenům a postavení křesťana v moderním světě: poznámky k diskuzi o povaze vztahu metodologie církevních dějin a praktické teologie*, in: *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno 2012, str. 9–24; František J. HOLEČEK, *Církevní dějiny a dějinná církev. K metodologii teologické introspekce na poli církevních dějin*, in: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999*, Brno 2000, str. 7–14.

Nejvýznamnějšími osobnostmi pro 19., tak i částečně 20. století, byli např. Klement Borový, který působil na řádových studiích v Brně, František Antonín Tingl, editor církevních pramenů, benediktin a moravský patriot Gregor Wolny, který se všeobecně zabýval dějinami Moravy včetně jejího církevního vývoje, nebo pražský pomocný biskup a profesor Univerzity Karlovy Antonín Podlaha. Tento stručný a všeobecný výčet nejznámějších církevních historiků je pouze špičkou ledovce všech badatelů, kteří v rámci svého výzkumu věnovali větší či menší pozornost tématům z církevních dějin či přímo z oboru monasteriologie.

K jisté sekularizaci či snad lépe řečeno laicizaci oboru církevních dějin přispělo několik faktorů, které změnilo chápání a přínos prací z dějin církve či samotné ekleziologie. Bylo to především omezení moci církví, nejvíce samozřejmě církve katolické, která hrála v předchozím vývoji českého státu a společnosti prvořadou a dominantní úlohu. Domnívám se, že první omezení církve se odehrálo v době tereziánsko-josefských reforem, kdy stát převzal většinu úkolů a povinností katolické církve. Také osvícenství doslova rozbilo náboženský konstrukt světa, ačkoli je zde nutné přiznat, že vymezení vztahů osvícenství a jeho několika proudů vůči náboženství a církvi představuje otázku *sui generis*, pro jejíž zodpovězení zde není dostatek místa (a ani by to nedávalo smysl). Další období definitivního zrovnoprávnění náboženství i svobody k bádání o dějinách jednotlivých církví a jejich vyznání alespoň pro českou společnost znamenala šedesátá léta 19. století, kdy tzv. Protestantský patent z roku 1861 a dále tzv. Prosincová ústava z roku 1867 umožnily svobodně a volně působit v různých křesťanských i nekřesťanských církvích.

Tyto změny přinesly též jiné vědecké i laické zkoumání církevních dějin a roli jednotlivých jejích představitelů v průběhu vývoje jednotlivých církví. Mezi autory prací s církevní tematikou se objevují též laici a od druhé poloviny 20. století i badatelé, které bychom mohli s trochou nadsázky nazvat ateisty, i když vymezení ateismu a jeho vyznavačů je taktéž velice obtížné pro jeho obsahovou neurčitost. Jsem toho názoru, že propojení církevního a laického, respektive laicko-ateistického prvku v bádání na poli církevních dějin má pozitivní vliv na výsledně vzniklé práce. Podobný příklad, abych mluvil poněkud konkrétněji, lze nalézt i u jiných odvětví historiografie.

Srovnajme např. práce z dějin šlechty, kdy máme k dispozici díla, která psali sami členové šlechtického rodu, a nemuselo se jednat o práce zabývající se dějinami vlastního rodu/rodiny, a díla neurozených badatelů, kteří mají k této tematice z různých důvodů blízko. I práce o národních, v našem případě českých, dějinách z produkce českých

historiků jsou jiné povahy, neboť v podstatě každý příslušník českého národa je ovlivňován narativem českého dějinného příběhu, který mu na jedné straně pomáhá vytvářet ve svých pracích různé teorie, na druhé straně mu častokrát nedovoluje od problému takzvaně „poodstoupit“ a získat tak objektivnější náhled.

Z tohoto důvodu je tedy naprosto nezbytné studovat práce zahraničních badatelů o tématech a otázkách českých dějin. Podobný, jsem v pokušení dodat identický, přístup je nutné zaujmout i v případě církevních dějin, kde se nedá zvláště církevním historikům z řad samotné církve v období tzv. pozitivistického dějepisectví upřít ohromná erudovanost v oblasti znalosti pramenů a častokrát i velmi vysoká kvalifikace po jazykové a paleografické stránce, ale osobní a názorová vyhraněnost jim v řadě prací zabránila zaujmout střízlivější stanovisko, přičemž nestranný čtenář musel po jistém seznámení s autorovým dílem vycítit, jakého cíle má být argumenty, často různě a nepravdivě převrácenými, dosaženo. Tyto výše zmíněné všeobecné aspekty mají za cíl upozornit na mnohokrát citovaná, ale taktéž velice často opomíjená úskalí historické práce, kdy jen opatrné a kritické hodnocení a interpretace pramenů může podat co možná nejúplnější a nejpravděpodobnější zhodnocení daného tématu. Vysoce nebezpečný pro výslednou objektivitu práce je i stav, kdy se autor tzv. identifikuje s tématem, tj. např. historickou postavou, o které píše, rodem, historickým procesem atd. Sám musím sebekriticky podotknout, že když jsem se ve své bakalářské práci zabýval vznikem a dějinami valdsaského kláštera v letech 1133–1419, měl jsem někdy tendence omluvit počínání některých představených Valdsas a zmírňovat jejich lidské selhání, ačkoli právě to vedlo v mnoha případech k závažným problémům klášterní komunity, konventu, i kláštera jako takového.

Nyní opusťme obecné formulace a podívejme se blíže na vlastní téma práce, tj. na dějiny cisterciáckého kláštera ve Valdsasech v době 15. století. Abychom lépe pochopili toto období a úskalí při výzkumu, je nutné připomenout několik faktů. 15. století je dobou, která stojí poněkud neprávem mimo hlavní zájem historiků, ačkoli v poslední době se situace zlepšila. Současná mladá generace českých medievalistů se tak obrací zpět do doby habsburských panovníků Albrechta I. Habsburského, Ladislava Pohrobka, „husitského“ krále Jiřího z Poděbrad či pozdějších jagellonských králů Vladislava I. či Ludvíka, jehož vláda je ovšem tradičně kladena již do období raného novověku.

Také vláda lucemburského rodu, která trvala přes 120 let, je díky řadě významných, současných i minulých, badatelů obstojně zmapována. A pro 14. století platí na rozdíl od starších dob, že lze objevit i zcela neznámé skutečnosti, jaké zjistila např. prof. Hledíková

v případě neznámého levobočka Karla IV. Viléma.² Obecně ve 14. století podstatně narůstá pramenná základna, a to jak u normativních pramenů – listin, městských knih, účtů, urbářů aj., tak též v oblasti narativních děl. Tyto skutečnosti přispívají k velkému zájmu badatelů o tuto část českých dějin, navíc se jedná oproti pozdějšímu 15. století o dobu vzestupu českého státu a společnosti vůbec, přičemž pozdější události znamenaly pro českou společnost jistý úpadek.

A právě 15. století patří k obdobím, pro něž je též k dispozici řada pramenů, v některých oblastech, např. městských písemností, více než pro období předcházející, ačkoli pro valdsaský klášter platí opak. Více o pramenech a jejich typologii v následující části práce.

I v německé historiografii není doba 15. století tak reflektována, jak by si zasloužila, třebaže se jedná o období, kdy vzniká národní stát Němců – Svatá říše římská národa německého, tj. z multietnického a národnostního univerzalistického státu Římské říše obnovené částečně roku 800 a později roku 962, s přívěskem „svatá“ od poloviny 12. století. Tyto aspekty platí dle mého názoru i v případě valdsaského kláštera a podobné vyznění mají i závěry v pracích německých badatelů, kteří se zabývali dějinami tohoto kláštera. O nich však až později.

Zpracovat dějiny valdsaského kláštera v rozmezí téměř 450 let, tolik trvala existence kláštera do jeho prvního zrušení v druhé polovině 16. století za reformace, není snadný úkol. Ve své bakalářské práci jsem se věnoval založení kláštera a jeho vývoji (dějinám) od 12. do počátku 15. století. Tato práce, jak již bylo výše řečeno, se má zabývat dějinami Valdsas od počátku husitství (1419) až do poslední třetiny 15. století čili do konce vlády českého krále Jiřího z Poděbrad (1471). Nejen pro cisterciáky v klášteře byla vymezená léta zlomovým obdobím, které není doposud popsáno, a proto je nutné tuto „mezeru“ zaplnit. Valdsaský klášter zaujímal v původním chebském regionu velice důležité a vlivné postavení. Ztotožnil jsem se s názorem starších badatelů R. Langhammera, H. Muggenthalera, F. Kubů, že Valdsasy náležely v době svého vrcholu, v první polovině 14. století, k nejmocnějším církevním vrchnostem v Horní Falci a společně s říšským městem Cheb vytvářely mocenský tandem, který určoval regionální politiku za přispění římského a českého krále, někdy v jedné osobě.

Valdsasy do jisté míry kopírovaly tendence, které měnily chod událostí jak ve střední, tak i v západní Evropě, ať již se jednalo o krizi v církvi vyvolanou společenskými

² Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010.

změnami, též materiálním a hospodářským vývojem, byť mluvit o celoevropské finanční krizi je poněkud problematické, nebo o rozpadu jednotného křesťansko-univerzalistického principu, který i přes veškeré politické a kulturní odlišnosti sjednocoval nejen křesťanský západ, ale též ortodoxně-židovský východ. Badatelé, kteří se zpravidla věnují dějinám pozdního středověku (F. Rapp) či kultuře pozdního středověku (J. Huizinga)³, mají sklon popisovat toto období jako dobu úpadku, dekadence v morálce a umění a obecně období chaosu, které stojí v protikladu k době raného a vrcholného středověku, tj. 9.–13. století, v němž stála Evropa sjednocená ve víře a částečně též v moci, což jí dovoľovalo podnikat dokonce expanze za své hranice. Kde jinde než v úvodu je čas a prostor pro tyto úvahy, které ačkoli se zdají zbytečné, tak mají svoje opodstatnění, protože badatele chrání před vytvářením stereotypů.

Z tohoto důvodu se hodlám při popisu dějin Valdsas v 15. století vyhnout tradičnímu pojetí české historiografie tradovanému od dob Františka Palackého, které nahlíží na husitství jako na hrdinnou dobu českých dějin, kdy se Čechy vzepřely celé Evropě. Toto pojetí bylo hojně podporováno i tehdejší českou vlasteneckou vrstvou, která ve svých dílech toto období upřednostňovala před jinými dějinnými úseky (klasickým apologetou husitství byl ve svých spisech Alois Jirásek). Pro co nejobektivnější vylíčení dějin valdsaského kláštera je tento předpoklad o to důležitější, že samotný klášter hrál v husitských válkách jednoznačně protihusitskou roli a působil společně s městem Chebem v regionu jako hlavní organizátor protihusitských akcí vedených na území Čech.

Již při líčení dvacátých let 15. století v dějinách kláštera se objevila nesnadná úloha zhodnotit roli Valdsas vůči husitům a jejich reformnímu programu. Valdsasy vedly dle dochovaných listů (missivů) čilou korespondenci s chebskou městskou radou a papežskými legáty, kteří sbírali prostředky a lidi na křížová tažení do husitských Čech. Zaujímat čistě prohusitské stanovisko by bylo krajně nespravedlivé vůči cisterciákům ve Valdsasech, neboť husitská tažení poškodila klášter na konci dvacátých let, první nájezd přímo na klášterní statky se udál roku 1428, zvláště ničivý byl pak vpád pod vedením pana Hynka Krušiny ze Švamberka v roce 1430 (Hynek Krušina však nebyl husita nýbrž katolický pán), a roku 1434 byly Valdsasy vypleněny vojsky pod vedením husitského hejtmana Jakoubka z Vřesovic. Toto vyloupení silně poškodilo klášterní majetky a podlomilo životaschopnost klášterní komunity, jakkoli zatížené dluhy z vedení předchozích opatů a jejich špatnými rozhodnutími.

³ Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha 1999.

Čeští historikové zabývající se husitskou dobou se o valdsaském klášteře příliš nezmiňovali, na jejich obranu je však nutné podotknout, že dokladů o Valdsasech ve spojitosti s významnými událostmi husitských válek mnoho není, a že při zlomových událostech z logiky věci mniši ze vzdáleného hornofalckého kláštera nemohli vývoj husitského hnutí více ovlivnit. Také jsem nabyl dojmu, že „český“ pohled na německé kláštery v pohraničí není u badatelsky poučené laické obce nikterak negativní, dokonce převažují pocity porozumění a vědomí, že naši předkové silně a častokrát velice krutě narušili tamní společenství kláštera a města/městečka, vesnice.

Na německé straně jsou pocity poněkud smíšenější, neboť české husitské jízdy do pohraničí narušovaly život místních obyvatel. Je důležité mít tyto aspekty na mysli, když píšeme o husitské době a její reflexi z německé perspektivy, což platí i o valdsaském klášteře, který byl alespoň dle některých dochovaných jmen členů konventu čistě německý. Dokládají to též dochované písemnosti z této doby, tj. z let 1420–1434, kdy jsou listy psány již v drtivé většině v německém jazyce, což nám dokazuje, že němčina byla rodným jazykem opatů i zbytku konventu, vedle samozřejmě oficiální latiny, kterou se komunikovalo s řádovými nadřízenými a obecně s církevní hierarchií. Zachovat si odstup je tudíž nezbytné, neboť velmi lehce lze sklouznout buď k apologetickému výkladu klášterních dějin, jak činili starší němečtí, někdy i čeští katoličtí historikové, nebo zase zaujmout prohusitský postoj, jak činila jednak marxistická historiografie z ideologických důvodů, popř. české evangelické dějepisectví od dob národního obrození. Střípky pravdy obsahovala obě krajní stanoviska, ale pro svoji účelovost nebyla schopna ani jedna ze skupin přijmout argumenty druhé strany.

Při návaznosti na předchozí dějiny Valdsas je potřeba zmínit stav kláštera na přelomu i počátku 15. století, aby výklad nebyl vržen *in medias res*. Celý úsek se nachází ve III. kapitole práce. Jak již poznamenal významný badatel valdsaského kláštera dr. Rudolf Langhammer, nacházely se Valdsasy v druhém deceniu 15. století v nepříliš dobrém stavu, který byl způsoben nejen chybami opatů, ale celkově neuspokojivým stavem v církvi a též v řádovém životě. Podobně jako u celé církve, i ve Valdsasech došlo ke schizmatu ve funkci opata a jak zároveň Langhammer smutně dodává, Valdsasy kopírovaly její vývoj, během něž měla církev tři hlavy podobně jako klášter ve Valdsasech.

Cíle práce a metodologie

Po výčtu obecných tendencí o valdsaském klášteře a poměrech ve střední Evropě na počátku 15. století je nutné se přesunout ke konkrétním cílům této práce. Podobně jako u bakalářské práce pomůže výčet hlavních úkolů díla následně na jeho konci stanovit, do jaké míry se autorovi podařilo naplnit to, co si na počátku svého bádání předsevzal.

Nyní již konkrétně. Ve své bakalářské práci jsem se pokusil vylíčit dějiny valdsaského klášteřa v době vrcholného středověku. Vyjma témat z dějin klášterů, tj. osobnosti a kariéry opatů, popř. dalších členů konventu, hospodářská situace klášteřa včetně charakteristiky klášterního velkostatku a jeho změn ve sledovaném období – koupě a prodeje movitého i nemovitého klášterního jmění, dále komunikace konventu s dalšími kláštery v rámci řádu či ostatními církevními institucemi, se světskou mocí apod., se pokusím o popsání česko-německých vztahů ve sledovaném období, tj. jak Valdsasy komunikovaly s českým prostředím. Ačkoli z důvodu pramenné základny byly k dispozici spíše prameny pro vylíčení říšsko-valdsaských vztahů ve sledovaném období mé práce, „česká“ otázka tak zůstala poněkud upozaděna, dospívám však k názoru, že pokus o popsání celistvých dějin Valdsas v letech 1133–1420 byl s jistými mezerami a výhradami splněn.

Při pohledu na řadu prací německých badatelů, čeští autoři se nikdy tématu valdsaského klášteřa podrobněji nezabývali, lze dospět k poznání, že dosavadní německé práce reflektovaly především parciální témata z dějin a života valdsaského klášteřa, častokrát velice detailně a s velkou dávkou erudice, avšak zevrubný popis dosud chyběl. Jako příklad uvedu některé nejvýznamnější práce, o pramenech a literatuře bude pojednávat I. a II. kapitola, které přinesly na badatelské pole dějin Valdsas důležité poznatky, jako např. práce Hanse Muggenthalera o kolonizační aktivitě valdsaských cisterciáků, jež obsahuje i obecné poznatky o kolonizačním procesu jako takovém,⁴ dále díla Rudolfa Langhammera, jenž vydal též edičně řadu pramenů, zde uvedu nejstarší klášterní urbář z roku 1399, a též prozkoumal vnitřní život tamního konventu a ve své životní práci o Valdsasech z roku 1936 popisuje počátky vzniku klášteřa, životy jednotlivých opatů i hospodářsko-mocenské události klášteřa.

Bohužel je jeho výklad zaměřen pouze na dílčí části, třebaže jich je mnoho, tudíž se čtenář dozví o klášterním hospodářství, vnitřním životě konventu, původu a osobnostech

⁴ Hans MUGGENTHALER, *Kolonisatorische und Wirtschaftliche Tätigkeit eines Deutschen Zisterzienserklösters im XII. und XIII. Jahrhundert*, München 1924.

jednotlivých opatů a vybraných převorů, nejdůležitějších pramenech pro dějiny Valdsas a důležitých územních ziscích či ztrátách, ale vždy tematicky a formou historického exkurzu. Spojitost daného okruhu otázek v celém časovém rozsahu práce však v Langhammerově díle chybí.

Ve své práci jsem zvolil raději celistvý výklad o dějinách Valdsas s občasnými exkurzy do vnitřního života konventu či klášterní heraldiky, popř. struktury hospodářské základny kláštera, než jednotlivě řešená témata z dějin kláštera, jakými se zabýval R. Langhammer. Jaký metodologický přístup je vhodnější a užitečnější pro historický výklad dějin konkrétního kláštera přenechám k posouzení čtenáři a badatelům zabývajících se otázkami metodologie. Nicméně to neznamená, že bych se v celé práci zabýval pouze politickými událostmi z dějin Valdsas, protože strategie kláštera vždy byla ovlivňována stavem jeho majetkové základny a kvalitou jeho konventu, především na vedoucích pozicích klášterní správy. Jaké cíle si tak kladla tato práce a na jaké otázky se pokoušela najít odpověď?

Mezi hlavní otázky, které nebyly dostatečně zodpovězeny v doposud vydaných pracích, ani v mé bakalářské práci, to byla tzv. patronátní práva, respektive právní ukotvenost (stav), valdsaského kláštera. Valdsasy patřily mezi tzv. říšské kláštery, tj. církevní domy, které spadaly pod Říši a její správu a v nejvyšším stupni tak jako instituce panovnickým regálům římského krále/císaře.

Kdy došlo ke změně právního statusu Valdsas lze rozhodnout velmi nesnadno, lépe řečeno není možné z torzovitosti a absence pramenů určit jednoznačné datum či akt, který by danou změnu dokládal, potvrzoval. Zřejmě se tak muselo stát po sňatku dcery zakladatele kláštera Adelheidy z Vohburku s Fridrichem Švábským roku 1149 a klášter měl sloužit jako část věna nevěsty. Jistým předstupněm k přenesení majetkových práv vůči klášteru z Vohburků na Štaufy může být udělení privilegia římským králem Konrádem III. Štaufským roku 1147, kterým bere klášter v ochranu, potvrzuje všechna práva a statky a rovněž jej vyjímá a podřizuje pravomoci rozhodnutí římského krále. Dále si položím otázku, jak se patronátní práva Valdsas měnila a jak došlo k situaci, že od roku 1410 jsou patrony říšského kláštera ve Valdsasech rýnští falckrabí a bavorští vévodové v Horní Falci až do sekularizace kláštera v sedmdesátých letech 16. století.

Tato změna ve „vrchnosti“ Valdsas proto náleží mezi nejdůležitější otázky této práce a její zodpovězení by tudíž mělo též přinést odpovědi na změnu mocenského stavu v Horní Falci na přelomu 14. a 15. století, v němž definitivně na dobu více než 200 let získává hlavní slovo v politických věcech Horní Falce v Bavorsku rýnská větev

Wittelsbachů. Ve spojitosti se změnami v prvních dvaceti letech 15. století v Horní Falci přijde na řadu i otázka řešící české vazby na Horní Falc a valdsaský klášter a na zbývající léna České koruny v Horní Falci po roce 1373.

Pro vytvoření celkového obrazu stavu Valdsas před rokem 1419, v němž končí časový rámec mé bakalářská práce, je nutné zhodnotit stav kláštera nejen z hlediska materiálního zabezpečení, nýbrž také po personální stránce, kdy se díky bojům o opatskou funkci klášter dostal do anarchie a proti sobě stály dvě frakce konventu, které soupeřily o moc řídit klášter. Některé připomínky o opatském „schizmatu“ Valdsas jsem učinil již v úvodu a zevrubný popis shrnuje pátá kapitola, konkrétně podkapitola 5.2, mé bakalářské práce. Ovšem detailnější popis si celá událost o výměně opatů v době kostnického koncilu přece jenom zasluhuje probrat.

Již v úvodu jsem také zmínil, že nedostatečná pozornost byla dosud věnována klášterním dějinám za doby husitské revoluce. Nejen že dosavadní práce velice nedostatečně reflektovaly průběh husitských válek v oblasti Chebska a Horní Falce, ale z děl, které se přímo zabývaly dějinami Valdsas, téměř žádné podrobněji nerozebíralo husitskou epochu a její důsledky pro klášter ve Valdsasech. Přitom je dochována řada dokladů, které nabízejí a zprostředkovávají události v klášteře a jeho okolí ve dvacátých letech 15. století. Klášter hrál důležitou roli při organizování a komunikaci v protihusitské koalici a díky místu svého založení byly jak klášter samotný, tak i jeho majetky, území tzv. Stifflandu, během husitských výprav za hranice českého státu několikrát postiženy.

Dále se nabízí zhodnocení a popis kláštera dle časové osy po ukončení husitských válek a následná restaurace Valdsas ve třicátých, čtyřicátých a na počátku padesátých let 15. století. Obecně lze říci, že toto období též nebylo detailněji probádáno, ačkoli jsou k dispozici úřední akta, knihy a listiny včetně listů ve vlastním smyslu slova, které nabízejí informace z tohoto období. Doba let 1434–1457 je zajímavá i z toho důvodu, že došlo na římském trůnu ke změně vládnoucí dynastie. Změna v Říši ovlivnila též Valdsasy, které již byly vůči ní soukromým klášteřem bez výhody plného říšského statusu.

Posledním časovým obdobím, které by tato práce měla zhodnotit, je vláda českého krále Jiřího z Poděbrad, jež je ohraničena léty 1457–1471. Je vcelku paradoxní, že tento „husitský“ král nemá dosud v české moderní historiografii svoji monografii, ačkoli byla jeho vláda z mnoha úhlů pohledu, např. jeho náboženská a zahraniční politika, dialog se stavy zemí Koruny české a katolickou menšinou atd., již reflektována. Právě vláda tohoto českého krále má i pro oblast Chebska, Horní Falce, a tím i valdsaského kláštera

mimořádný význam, protože se znovu počaly nastolovat otázky, které byly díky zmatkům v české politice, dále husitským válkám a následným rychlým změnám na českém trůně, mám na mysli krátkou faktickou královskou vládu císaře Zikmunda Lucemburského v letech 1436–1437, poté panování jeho zetě Albrechta Habsburského 1438–1439, a nakonec jeho syna Ladislava, jenž ovšem reálně vykonával vladařskou moc pouze v letech 1453–1457, dlouho odkládány, např. odčinění násilného zaboru českých korunních lén v Horní Falci roku 1400 rýnským falckrabětem Ruprechtem III., o jejichž návrat alespoň podle práva se zdárně zasadil právě Jiří z Poděbrad.

Změněná mocenská situace v českém státě tak měla přirozený vliv i na situaci v Horní Falci a aktéry, kteří zde operovali. Mezi ně patřily i Valdsasy, které musely na nový stav v Čechách adekvátně reagovat, neboť jako byla Česká koruna postižena lenními ztrátami jak před husitskou revolucí, tak samozřejmě i po jejím vypuknutí a v průběhu husitských válek, tak také valdsaský klášter ztratil své majetky v Českém království, které držel od svých raných počátků v první polovině 12. století. Se změnou na českém trůnu i Valdsasy spojovaly určité naděje na majetko-politickou restauraci svého postavení za hranicemi s v českém státu a výsledkem byla řada královských majestátních listin z kanceláře Jiřího z Poděbrad pro valdsaský klášter. Právě objasnit politiku kláštera a jeho snahy bude náležet do řady dalších cílů této diplomové práce. Jedná se o pole dosud nepříliš probádané, neboť tato doba z dějin Valdsas byla častokrát badateli přeskočena a více pozornosti věnovali badatelé spíše době postupné sekularizace kláštera falckými kurfiřty za pomoci administrátorů.

Nyní přikročím k vlastní metodologické stránce, v níž se pokusím představit schéma, jakým práce vznikala a jaké metody jsem použil při jejím psaní. Výklad dějin kláštera jsem koncipoval dle časové osy od počátku 15. století až do konce vlády českého krále Jiřího z Poděbrad, tj. do počátku sedmdesátých let téhož. Jak jsem již okrajově zmínil v úvodu této práce, první kapitola vlastního textu (dle obsahu třetí) by měla zahrnovat stav kláštera na přelomu 14. a 15. století a též v prvních dvou desetiletích do roku 1419. Druhá kapitola (v obsahu čtvrtá) se zaměřuje na vlastní husitské války a jejich následky v regionu Chebska, Horní Falce a území tzv. Stiflandu. I díky pramenné základně jsem byl následně překvapen, kolik dokladů je možné použít pro rekonstrukci dějin kláštera a jeho úlohu na katolické straně celého konfliktu.

Třetí kapitola (vlastního výkladu pátá) je zaměřena na obnovu klášterních statků a poměrů v samotném klášteře, dále na období do počátku poděbradské doby v českých zemích. Poslední (šestá) kapitola má poněkud obecný název „Valdsasy a Říše, Valdsasy

a Čechy“. Tím je myšlena nejen doba vlády Jiřího z Poděbrad, nýbrž i celkové zhodnocení vztahů valdsaského kláštera s aktéry samotné římské říše, se šlechtou, městy, ostatními církevními institucemi včetně katolické hierarchie a samozřejmě s vlastní říšskou správou v čele s římským králem/císařem. Pod označením „Valdsasy a Čechy“ mám na mysli vztahy a kontakty valdsaského kláštera s českým státem a jeho jednotlivými částmi, jak dle územního členění, tak i ze společenského hlediska. Je vůbec zajímavé zjistit, jak se měnil poměr říšské a české politiky kláštera v průběhu časového rámce práce, protože např. v období vlády Lucemburka Karla IV. měly politické záležitosti k českému státu navrch nad těmi říšskými. Jsem též stále toho názoru, že Valdsasy byly klášterem na pomezí dvou státních i kulturních celků a jejich „říšská“ a „česká“ stránka se v průběhu jejich dějin proměňovala.

Je nutné ovšem dodat ještě jeden důležitý fakt, který by neměl být v části o celkovém koncipování práce vynechán. Kromě časového rámce, který bude vycházet z doby počátku 15. století a postupovat dle výše popsané struktury, bude hlavní text výkladu členěn dále též podle jednotlivých témat, tj. nebude dána absolutní přednost jenom časovému rámci. Tuto formu měla řada starších prací z dějin valdsaského kláštera, např. práce Johanna Brennera splňuje toto členění bezesbytku. I dílo Rudolfa Langhammera z roku 1936 *Waldsassen. Kloster und Stadt* je koncipováno částečně dle časové osy od nejstarších dějin kláštera až do časů německé reformace. Ovšem Langhammer zařadil do svého výkladu též jednotlivé oddíly věnující se různým tematickým okruhům z dějin klášterů obecně, které spadají do badatelského okruhu monasteriologie, jako např. oddíl o hospodářském životě kláštera, o klášterním životě neboli vnitřním životě konventu, pasáže popisující klášterní architekturu či velice cenné části o právním postavení Valdsas, které jsem se pokoušel objasnit jak ve své práci bakalářské, tak rovněž i v diplomové.

Proto bude hlavní chronologický rámec práce místy přerušen jednotlivými oddíly věnovanými daným tématům. Pro příklad uvedu podkapitolu o charakteru hospodářské základny a struktuře klášterního velkostatku, o personálním obsazení důležitých úřadů v klášteře čili pokus personální stránku kláštera, podkapitolu o patronátních právech neboli právním statusu kláštera. Zvláštní postavení bude mít také oddíl, který bude porovnávat postavení Valdsas v Říši s jeho pozicí v Českém království. Pro klášter, jenž leží na pomezí českého státu a německých částí Svaté říše římské, je postihnutí tohoto dvojího aspektu důležitým mocensko-politickým faktorem pro následný vývoj valdsaského konventu. Celkově mohu tedy celý rámec z obsahového hlediska shrnout takto: práce bude členěna chronologicky s konkrétními jednotlivými podkapitolami

řešícími dané tematické otázky, přičemž není vyloučeno, že témata jednotlivých podkapitol budou v některých bodech probírána i v hlavním výkladu.

Tím je vyřešena metodologie z hlediska obsahu, nyní se obracím k metodologickému východisku z hlediska pramenné základny, popř. literatury, a jejich využití. Nebude se zde jednat o popis a rozbor pramenů a odborných titulů o dějinách Valdsas. Tím se bude zabývat první kapitola práce. Zde se pokusím představit možné využití pramenné základny pro bádání v oblasti monasteriologie v době pozdního středověku a raného novověku.

Jaké typy pramenů lze v praxi pro výzkum využít a jaká východiska nabízí práce s nimi? Pro badatele, který se věnuje klášterním dějinám ve středověkém období či na přelomu středověku a novověku, přichází nejčastěji v úvahu možnost pracovat s prameny edičně již zpracovanými. Jedná se ve většině případů o listinný materiál, který začal být vydáván formou edičních podniků již v 19. století. Edice mají samozřejmě různou kvalitu zpracování zapříčiněnou různou úrovní editorů, finančních prostředků poskytnutých na dané ediční dílo, obsahovým záběrem a časovým rámcem práce.

Při detailnějším rozboru je nasnadě, že většina edic je členěna na větší celky, ať už územní či časové. V případech monasteriologie jsou však listiny a listy převážně vydány ve větších edičních podnicích, neboť jen málokterý klášter se může pochlubit vlastní edicí pro svůj listinný materiál a Valdsasy nepředstavují v tomto případě výjimku. Práce s edicemi je také vítaným pomocníkem při velkém územním rozptylu pramenů v originální podobě a nebo při nemožnosti pracovat s originály, nejen pro vzdálenost míst, kde jsou uloženy, ale i pro právní či institucionální omezení z důvodu jejich ochrany, nezpracovanosti, přístupu atd. Jsou též případy, kdy byly původní listiny/listy zničeny, jsou prokazatelně ztraceny či jsou nezvěstné a v jiné než ediční podobě již jejich znění neexistuje.

Já sám jsem při psaní této práce vycházel též z edic, a to české i německé provenience. Jednalo se však o listiny, respektive prameny úřední povahy, pro dobu 12.–15. století. Větší část práce však byla založena na pramenech, které jsem studoval v originálním znění, a to buď přímo ve fyzické formě, či v digitální podobě pomocí badatelských webů *Monasterium* (archivy klášterů) či *Porta fontium* (zprístupněné fondy západočeských a bavorských archivů v rámci společného projektu). Použil jsem též registry v edicích či v soupisech listin ze stránek příslušných archivů. Zde ovšem záviselo na faktu, kdo seznam listin/listů sestavoval a jak daný regist koncipoval. Někdy se jedná pouze o záhlavní regist, jenž nemá dostatečnou informační hodnotu, jindy zase o náhradní regist,

kterých není ale zase dostatečné množství. Ve většině případů jde o jakýsi mezistupeň mezi oběma výše uvedenými typy regestů, tudíž při potřebě „základní“ informace stačí tento „smíšený“ regest pro badatelské využití, pro detailnější výzkum je však nezbytné si zajistit plný text písemnosti, ať už v ediční podobě či v originálním znění.

Dále jsem pracoval s dalšími písemnostmi úředního charakteru, které mají nenahraditelný význam pro bádání o dějinách Valdsas. Jde o úřední i soukromé opisy listin a listů, tzv. *Abschriften und Briefe*, jsou i případy, kdy existuje pouze neověřený opis dané listiny/listu. U opisů je ale nutné brát v potaz jejich horší kvalitu po vnější, tj. paleografické, stránce a stránka vnitřní, obsahová, je též často méně vypovídající. Tento stav platí pro velké množství klášterů, které si většinou s rozvojem byrokratického fungování klášterní administrativy v průběhu 16. a 17. století pořizovaly vlastní, proto většinou neověřené – prosté/nevidimované kopie, které měly uchovat informační, méně pak právní, hodnotu písemnosti. Badatelsky jsou proto opisy též značně významné, ačkoli je potřeba zachovávat nutnou ostražitost při práci s nimi.

Srovnatelný význam s listinami a listy pak mají úřední knihy a akta, *Amtsbücher und Akten*, která jsou v některých případech dokladem administrativní činnosti, tj. nebyla po ukončení daného úředního procesu fyzicky zlikvidována, ale zůstala součástí klášterní kanceláře a z ní přešla do fondu daného klášterního archivu. Z úředních knih jsem čerpal především v případě klášterních urbářů, nejstarší pochází z roku 1399, dále z kopiářů a dalších soupisů vydaných a přijatých písemností klášterní kanceláře. Zajímavé byly např. seznamy patronátních práv inkorporovaných far/záduší. Ty poskytovaly možnost určit církevní správu Valdsas na území tzv. Stiflandu a personální změny na jednotlivých pozicích.

Z pramenovědného hlediska bylo zvláštním pramenem dílo, jež nese název *Acta Waldsassensia*. O jeho stručném popisu jsem podal výklad již ve své bakalářské práci, popř. dobré informace o něm může poskytnout Rudolf Langhammer. Dílo nabízí opisy některých listin či jejich abstrakt, dále popis dějin počátků Valdsas i celého cisterciáckého řádu. Má též velkou informační hodnotu pro hospodářské záležitosti kláštera, neb obsahuje některé popisy klášterních statků. Nemohu mluvit za ostatní klášterní fondy, ale rozsahem a svým obsahem jsou *Acta Waldsassensia* výjimečná. Jejich bližší popis uvádím v první kapitole této práce.

Jako poslední přichází na řadu narativní díla. Metodologicky vzbuzuje tento typ pramene často diskuzi o pramenné hodnotě, kterou může badatelům poskytnout. Některé názory více pozitivisticky orientovaných badatelů hlásí, že pro tzv. „tvrdá“ neboli

faktograficky a pramenně doložitelná fakta není většina narativních pramenů církevní provenience těch autorů, kteří se věnovali dějinám svých domovských řeholních domů či dějinám „svého“ řádu, vhodná. Je skutečností, že řada klášterních kronik českého středověku přináší velice důležitá svědectví o českých dějinách, ať už ve výseku, nebo celkově. Pro pokus o vyjádření mentalit či vysvětlení některých osobních rozhodnutí tehdejších aktérů, kteří svými činy rozhodovali a spoluurčovali podobu a výsledky dějinných událostí, jsou narativní prameny typu kronik či pojednání naprosto nenahraditelnými zdroji našeho poznání o minulosti a dle mého mínění představují důležitý, a tudíž i nezbytný prvek v pramenné základně v bádání o klášterních dějinách nejen pro středověké období.

Pro svoji práci jsem použil jak jedinou dochovanou kroniku z konce 15. století převora Oty, tzv. *Otonis Chronicon Waldsassense (CHWO)*, která symbolizuje jediný celistvý vyprávěcí pramen pro středověké dějiny Valdsas a zprostředkovává kromě informací o založení kláštera, které přebírá ze starších, většinou legendisticky koncipovaných, klášterních narativních pramenů i cenné poznatky o osobnostním profilu jednotlivých valdsaských opatů, převorů. Kronika je též dokladem existence klášterního dějepisce a sebereflexe klášterní historiografie ve Valdsasech. K dispozici jsem měl edici kroniky z druhé poloviny 18. století, jediné její zpracování, co kdy bylo provedeno.

Další narativní prameny pro valdsaské dějiny, jako tzv. zakladatelská legenda *Fundatio monasterii Waldsassensis (FMW)*, snad ze 13. století, či její pozdější německé zpracování zvané *Fundatio Teutonicalis*, jsou také edičně zpracovány, ale pro časový a tematický rámec této práce nemají využitelný přínos. Mladší latinské či německé kroniky, např. *Chronicon Waldsassense ab anno 1507 usque ad 1560* Tadeáše Paura či Kronika Kašpara Bruchse, popisují dějiny Valdsas od počátku 16. století a nabízí charakteristiku dějů v klášteře v posledních třech čtvrtletích jeho existence před první sekularizací. To, že navazují na tzv. Otovu kroniku, není náhodné. Pro další bádání o dějinách Valdsas jsou zajímavými a důležitými prameny, ale pro zaměření této práce primární využití nemají.

Důležitou otázkou představuje i vlastní zpracování informací a poznatků, které badatel načerpá při studiu pramenů, popř. odborné literatury. Při výzkumu a heuristické přípravě jsem se snažil postupovat tím způsobem, že jsem čerpal nejvíce z originálních pramenů či z jejich opisů nebo pozdějších relací, pokud se originální podoba daného pramene nezachovala či byla v takovém fyzickém stavu, který nějaké podrobnější bádání vylučoval. Nic to však nemění na faktu, že pro středověké období je velké množství

pramenů edičně zpracováno, hlavně se jedná o listinný materiál, a podle mého úsudku je úroveň českých, rakouských a německých edičních podniků z 19. a 20. století nadprůměrná, ačkoli dle našich současných „moderních“ požadavků jsou tyto edice již zastaralé a nevyhovující. Těžko však dnes vyvineme větší úsilí a erudice, i když nemohu generalizovat, a tyto staré edice překonáme především v záběru a kvantitě.

Většina pramenné základny pro tuto práci byla psána na území dnešního Bavorska, Čech, popř. rakouských zemí a obecně území Svaté říše římské. Proto lze přepokládat, a bádání to „kupodivu“ potvrdilo, že většina pramenů je psána německým jazykem v jeho historické podobě. Konkrétně se jedná o středohornoněmecký dialekt (*Mittelhochdeutsch*) užívaný zhruba ve středním jazykovém pásmu v letech 1200–1350/1400 a o ranou novou horní němčinu (*Frühneuhochdeutsch*), která navazovala na předchozí formu střední němčiny a je orientačně ohraničena lety 1350–1650. Tou jsou psány v podstatě všechny dokumenty pro valdsaský klášter v 15. století, ale činím tak závěr pouze podle časového zařazení.

Když již probíráme jazykovou otázku pramenů, tak na začátku práce předesílám, že jsem se při zpracování písemností a jejich přepisu do konkrétních částí práce snažil původní text transliterovat, popř. docílit jistého kompromisu mezi transliterací a transkripcí, byť z hlediska edičních pravidel se nejedná o „čistý“ způsob editování textu. Nesnažím se ani vzbudit dojem, že by mnou editovaný text v transkribované formě měl jakýchsi vyšších lingvistických kvalit. Nejde též ani o sebekritickou obhajobu, že nejsem schopen text transkribovat, ale šlo by z mé strany o větší manipulaci s prameny, než pouze o jejich zhodnocení. Navíc by čtenář nemohl srovnat původní znění daného pramene, čímž by přišel o možnost porovnat mé závěry s jiným možným výkladem, neboť historické práce mají za cíl předkládat buď autorovy názory na danou věc/problém, a zároveň postavené na jistých, nutno podotknout ověřitelných, argumentech a důkazech či sepjetí autora dané práce s širšími názory odborného publika a opět podloženými prokazatelnými argumenty, neboť jinak nemůže být řeč o vědeckém pojetí historie.

Obecně jsem tedy texty především transliteroval, snažil jsem se také citovat původní text více v poznámkovém aparátu než v hlavním textu, i když v některých případech jsem učinil výjimku. Zvláště tam, kde jsem považoval za nutné podložit své závěry citací z konkrétního pramene. V přílohách práce jsou pak uvedeny celá znění vybraných pramenů. Ohledně překladů cizojazyčných textů se jedná především o můj vlastní překlad, přičemž u každého konkrétního překladu na závěr uvedu, zda jde o přeložení daného textu z cizí práce, tj. překlad byl převzat, či se jedná o mnou pořízený překlad.

Bylo třeba přeložit latinské a německé texty, zde jsem většinou text přeložil sám. Jisté výjimky jsou u německých překladů od německých autorů, a to buď u starších německých textů, nebo u latinských. Jako v minulém případě vždy daného autora překladu na konci překládaného textu ocituji.

Poslední věc z hlediska formálních záležitostí se týká způsobu citování pramenů a literatury. Pro literaturu, tedy pro citaci monografických děl, sborníků, článků v periodikách, vycházím z pravidel užívaných v Českém časopisu historickém (ČČH) a Historie – Otázky – Problémy (HOP). Pro citaci pramenů a historické literatury (listiny, úřední knihy, rukopisy, prvotisky, staré tisky apod.) pak ze zásady užívaných v bakalářském a diplomovém semináři Církev a náboženství v předmoderní době vedeném PhDr. Janem Zdichyncem, Ph.D. na Ústavu českých dějin FF UK. Zásady citace užívané členy tohoto semináře jsou ovšem v souladu s pravidly v ČČH a HOP. Cizojazyčné názvy pramenů, institucí atd. píše zásadně kurzivou, aby došlo v textu k jejich grafickému odlišení.

V této metodologické části jsem se pokusil čtenáře seznámit se způsobem a postupem své heuristické přípravy a bádání a jak jsem získané poznatky využil v této práci. V dalších částech práce, konkrétně v první kapitole, se budu věnovat pramenné základně tvořící zdroj pro poznání dějin Valdsas v 15. století, některé prameny jsem zmínil již v části o metodologii, v druhé pak popíši ve výběru příslušnou literaturu a to jak odbornou, tak též historickou, tj. vědecká pojednání a výklady odborného stylu v časovém rozsahu 16. až 18. století (staré tisky 1500–1800), neboť mluvit o těchto dílech jako o pramenech nelze. Důvodem je fakt, že tyto práce vznikly se záměrným cílem podat autorův zamýšlený obraz popisované skutečnosti na dané téma a tudíž se jedná již o díla sekundární, která informace získané z primárních zdrojů už zpracovávají a činí příslušné závěry a hodnocení.

1 Přehled pramenů pro dějiny kláštera v 15. století

Před vlastním výčtem nejdůležitějších pramenů pro dějiny valdsaského kláštera v 15. století a jejich stručnou charakteristikou se pokusím popsat pramennou základnu a klášterní archiv. Jde o popsání stavu pramenné základny a současného uložení archivu kláštera ve Valdsasech, který je deponován na vícero místech, a proto se jeho rozbořem zabývám. Též mají tyto pasáže posloužit případným dalším zájemcům, kteří by se snad chtěli někdy v budoucnu badatelsky zabývat různými tématy, nejen z dějin Valdsas, ale i jiných cisterciáckých klášterů, popř. celého řádu, a našli by spojitost ve svém výkladu s jakýmkoli tématem valdsaského kláštera.

Ve své bakalářské práci jsem se podrobně zabýval prameny pro dějiny Valdsas od jejich předpokládaného založení v roce 1133 až po rok 1420. Tehdy jsem prameny rozdělil na část nevydanou a část vydanou. V nevydané části se nacházejí některé listiny a listy z klášterního fondu Valdsas *Kloster Waldsassen: Urkunden*, opisy listin/listů a samotné listy, které též unikly pozornosti vydavatelů, dále úřední knihy typu klášterních kopiářů, jejich rozbor bude následovat v podkapitole 1.2, a soupisy práv kláštera k farám (tzv. inkorporované fary/kostely), popř. knihy příjmů a vydání (účetní materiál). Mezi vydané prameny lze zařadit opět listiny a listy v latinských a německých edicích německé či české proveniencí a nejstarší narativní prameny k dějinám kláštera, srovnej jejich příklady a letmý popis v předchozí části o metodologických postupech, což jsou zakladatelské legendy, spisy valdsaských opatů s nábožensko-liturgickou tematikou nebo nejstarší klášterní kroniky, které se však dobou svého vzniku hlásí až do sklonku 15. či teprve 16. století.

Protože jsem pramennou základnu valdsaského kláštera popsal již v bakalářské práci a zmínil jsem též současná místa a instituce uložení daných pramenů, i díla, v kterých jsou ony písemnosti vydány, omezím se v této pramenovědné kapitole pouze na stručnou typologii pramenů pro dějiny Valdsas, kde se více rozepíšu o narativních pramenech, dále stručně charakterizuji klášterní archiv, jeho jednotlivé části a místa, kde jsou deponovány. Na konci této kapitoly podrobněji popíšu konkrétní prameny především úředního/normativního charakteru v jeho jednotlivých částech.

1.1 Typologie pramenů

1.1.1 Prameny úřední povahy

Výklad o typologii pramenů pro dějiny Valdsas začínám podobně jako u své bakalářské práce normativními prameny. Ovšem oproti své první práci zde nebudu prameny rozebírat konkrétně, což ostatně částečně učiním v oddíle 1.2.2, ale spíše se pokusím stanovit různé typy pramenů, které může badatel využít při výzkumu dějin kláštera ve středověku a na počátku raného novověku. Také poukážu na typické rysy a úskalí daného typu pramene.

Hlavním zdrojem normativních pramenů, a v případě valdsaského kláštera to platí dvojnásob díky množství písemností tohoto typu, jsou tradičně listiny. Pokud mluvíme o klášteře založeném nejpozději v době vrcholného středověku (pro české území orientačně 1200–1350/1375), je většinou, pokud tomu okolnosti nechtěly jinak, např. vypálení kláštera v době husitských válek, jeho případná sekularizace panským či městským stavem (Korunou), či jeho druhá sekularizace v době reformace, zachován korpus klášterního listinného archivu. Přesto se dochovala alespoň dle našich, respektive německých badatelů Langhammera a Schrotta, větší část listin z valdsaského kláštera. Tyto základní prameny, jak jsou listiny v pravém smyslu slova tradičně nazývány, přežily i první a druhou sekularizaci kláštera, přičemž je zachránila skutečnost, že byly po prvním zrušení Valdsas deponovány do kanceláře a archivu rýnských falkkrabat a bavorských vévodů v Amberku. S ní pak vplynuly do fondů tamního Státního archivu, kde se nacházejí dodnes.

Z hlediska typologie zahrnují valdsaské listiny/listy všechny typy úředních písemností doby, ve které příslušné dokumenty vznikly. Jsou k dispozici majestáty ve vlastním smyslu, tj. fundační listina řezenského biskupa Jindřicha z Řezna z let 1132/1133, který souhlasí se založením kláštera a popisuje první darované statky nově vzniklé fundaci Valdsas od markraběte Děpolta III. z Vohburku,⁵ dále privilegia římských králů a císařů, kterými berou klášter v ochranu a potvrzují mu všechna práva, tj. soudní i majetková, papežské buly čili *litterae cum gratia seu litterae cum filo serico*, majestáty českých knížat a králů, kterými též ochraňují klášter před královskými úředníky, dále privilegia a konfirmace v různých záležitostech církevní hierarchie – řezenských biskupů, v jejichž

⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 1. Komplikaci představuje skutečnost, že listina není datovaná, tudíž ji lze vymezit v rozmezí let 1132–1133. Ovšem v třetí kapitole své bakalářské práce jsem došel k závěru, že nejpravděpodobnějším rokem vydání je léto 1133. Též R. Langhammer, G. Schrott, F. Binhack, J. B. Brenner či K. Charvátová se svých pracích uvádí rok 1133.

diecézi se klášter nacházel, českých biskupů a od roku 1344 arcibiskupů, říšských knížat – bavorských vévodů a rýnských falckrabat a říšské i české šlechty, zde nejvíce jsou to privilegia, kterými klášteru darují nemovitě či movité, nejvíce ve formě platu čili pravidelného důchodu, statky. Velký prostor, zvláště od počátku 13. století, kdy byla klášterní majetková základna dobudována, zabírají kupní smlouvy (prodej či nákup majetků) či smlouvy o převodech statků, vlastně jisté výměně.

Dále je možné použít listiny ve formě mandátů neboli příkazů, které jsou typické jak pro světskou (římská a čeští panovníci, světská říšská knížata) moc, tak též pro církevní hierarchii a papežský stolec. Mezi mandáty můžeme najít i příkazy valdsaských opatů klášterním úředníkům či farářům inkorporovaných far. Pak zde jsou zachovány listy v užším významu, tedy písemnosti sice v úředních záležitostech opatů a kláštera, ale bez vlastního právního obsahu, jedná se většinou o korespondenci valdsaských opatů s opaty ostatních cisterciáckých klášterů (Sedlec, Osek, Volkenrode, Morimond) či s klášterními domy jiných řádů (Reichenbach – benediktini). Mnoho dopisů je též adresováno městské radě v Chebu, protože říšské město Cheb spoluurčovalo mocenskou politiku na území Chebska a Stiflandu, popř. existují i dopisy městské radě v Norimberku či světským osobám, nejčastěji osobám šlechtického stavu, které sloužily jako leníci na klášterních statcích či katolickým hejtmanům, kteří organizovali vojenské výpravy proti českým husitům. Listy se dochovaly převážně až od 14. století, přičemž jejich počet výrazně stoupá od počátku 15. století a vrchol v počtu listů je zhruba posledních 100 let existence Valdsas před prvním zrušením, tj. pro léta 1450–1571.

Akta a vůbec pomocný úřední materiál se pro starší období Valdsas v celistvosti v podstatě nezachoval, mluvím zde o období do roku 1500, ačkoli nejstarší koncepty dopisů/listů sestavované pro komunikaci opatů s vnějším světem lze datovat do druhé poloviny 15. století, ale u konceptů a opisů obecně je potíž, že lze stanovit dobu obsahu opisu písemnosti, tj. jakou písemnost opis vyjadřuje, ale určit vznik opsání je u neověřených opisů velice obtížné, pomoci mohou většinou jen vnější znaky neboli styl písma a druh papírů – psací látky, na níž je opis koncipován. Pokud už akta existují, pak pocházejí především z 16. a 17. století.

Úřední knihy ve vlastním smyslu tvoří též velice důležitou část pramenné základny pro výzkum dějin valdsaského kláštera. K dispozici jsou urbáře, nejstarší z let 1399/1400, kopiáře, a to jak neověřených listin, tak též soupis tzv. vidimusů, tj. veřejnými notáři ověřených klášterních písemností. Pro vrcholný středověk se však pro klášterní kopiáře užívá speciálního názvu tzv. *libri traditionum* neboli knihy darů/obdarování. Kopířů se

zachovalo v klášterním fondu v Amberku několik, některé ještě z doby pozdního středověku, jiné až z novověkého období, ale obsahující obsah písemností z ranějších dob Valdsas (od roku 1200 a výše). Více o jednotlivých pramenech bude pojednávat následující podkapitola 1.2 a oddíl 1.2.2. Z doby rozvoje a šíření byrokratické správy kanceláří pocházejí i úřední repertoria užívaná v klášterní kanceláři, konkrétně z let 1500 a 1530.

Poslední okruh normativních pramenů, jež nemohou být jednoznačně zařazeny do jednoho z výše uvedených typů, představují různé soupisy (*Inhaltsverzeichnis*, *Verzeichnis*), soudní akta čili *Jurisdiktions- und andere Streitigkeiten* ve sporech Valdsas s druhými stranami (např. městem Cheb) a klášterní reversy pro potvrzení držby inkorporovaných klášterních far. Velice důležitým pramenem pro dějiny cisterciáckého řádu, který je významný i svým objemem a členěním, jsou Statuta generální kapituly celého cisterciáckého řádu, která se konala každoročně v Cîteaux (*Statuta capitulorum generalium ordinis cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1784*). Jejich znění bylo v Louvain v průběhu let 1933–1941 J. M. Canivezem edičně zpracováno.⁶ Statuta obsahují závěry kapitul, často značně v obecné rovině bez bližších konkrétnějších informací, souhlasy s personálními změnami, popř. jednání o problémech a kauzách dotyčných klášterních domů. Pro tuto práci mají význam svazky číslo IV a V pro roky 1401–1456⁷ a 1457–1490.⁸ Ostatní prameny úřední povahy jsou dále nezařazené písemnosti, většinou soudního či statistického rázu, tj. různá akta soudních sporů a korespondence mezi stranami, tu jsem však, pokud se týkala úřední/soudní věci, již začlenil mezi listy.

1.1.2 Narativní prameny

Ve své bakalářské práci jsem stručně představil nejdůležitější a rovněž i nejstarší vyprávěcí prameny v oddílu, který se věnoval metodologickému přístupu této práce, přičemž zde v podkapitole o pramenech uvedu již jen některá doplnění. Taktéž je poměrně zevrubný popis nejdůležitějších vyprávěcích pramenů obsažen v první kapitole

⁶ *Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, Tomi I–VIII*, ed. Josephus Maria CANIVEZ, Louvain 1933–1941.

⁷ *Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, Tomus IV (1401–1456)*, Louvain 1936.

⁸ *Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, Tomus V (1457–1490)*, Louvain 1937.

s názvem: Základní přehled pramenů týkajících se kláštera ve středověkém období. Konkrétně v oddílu 1.3.2 jsou popsána základní díla pro dějiny Valdsas.⁹

Písemnosti narativní povahy lze rozdělit do několika částí. První typ tradičně spjatý s církevním a též i klášterním prostředím, představují legendy, tj. teologicky-edukativní díla určená pro vzdělané duchovní i světské čtenářstvo, přičemž kromě šíření kultu mezi „svými“ členy, tj. členy daného kláštera nebo řádu, bylo účelem legendy též přiblížit život významných osob z řad církve jejím ostatním údům, ponejvíce těm z laického živlu. Legendy měly různé cíle, ale pomoci vytvářet obraz světce a dobrého věřícího – křesťana je prostupující téma v podstatě všech legend s církevně-náboženskou tematikou.¹⁰ Jedná se o typické *topoi*, které spojuje středověké i barokní autory, kdy legendistický žánr zažil svoji druhou renesanci.

Ve valdsaské klášterní literární tvorbě vznikaly ve středověkém období celkem dvě díla legendistického charakteru, přičemž tentokrát již naposledy uvedu oba prameny. Starší latinská verze nese název *Fundatio monasterii Waldsassensis (FMW)*,¹¹ někteří autoři, jako např. Georg Schrott, jej v literatuře citují pod označením *Fundatio latinalis*,¹² ovšem pro přesnější rozlišení od německé verze užívám první název. Ačkoli by výraz *fundatio* mohl evokovat spíše dílo kronikářské než legendu, již začátek textu nás nenechává na pochybách, že jde o alespoň částečný pokus o „objektivní“ vyličení událostí na dané téma dle tehdejších literárních pravidel.

Celý příběh zahrnuje „dojemné“ obrácení statečného, ale nepříliš pokorného rytíře Gerwika von Wollmundstein/Volmarstein, který se po několika příhodách, kdy na turnaji zraní svého přítele a společníka markraběte Děpolta, rozhodne přijmout mnišské roucho

⁹ Vojtěch HRDLIČKA, *Vývoj valdsaského kláštera od jeho založení do r. 1420 ve vztahu k českým panovníkům a cisterciáckému řádu*, BP FF UK, Praha 2016.

¹⁰ Problematiku legend, zvláště těch českých, probírala v české historiografii celá řada autorů. Zmíním pouze reprezentativní výběr pár autorů. Ferdinand SEIBT, *Václavské legendy*, in: ČČH 88, 1990, Č. 6, STR. 801–823. Dušan TŘEŠTÍK, *Křesťanství, svatí a legendy*, in: *Legenda, její funkce a zobrazení. Příspěvky z mezioborových setkání konaných 29. října a 10. prosince 1991. I. Funkce legendy v proměnách křesťanské společnosti. II. Proměny zobrazení legendárního hrdiny*, Praha: Ústav pro klasická studia ČSAV, 1992, str. 5–15 či Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, *Latinské legendy českého středověku*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada archeologicko-klasická*, 22, 1973–1974, č. 18–19, str. 267–308.

¹¹ Název legendy je zřejmě až druhotný, neměl jsem v ruce samotný rukopis legendy, pracoval jsem pouze s opisem, ale název legendy *Fundatio monasterii Waldsassensis* je užít v edici MGH, citace viz níže, od Oswalda Holder-Eggera.

¹² GEORG SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Bücherey. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*, Berlin 2003, str. 16.

a odebere se do benediktinského kláštera v Siegburku.¹³ Zde po setkání s Konrádem Řezenským, tamním proboštem, který se zastaví v klášteře na své cestě do Paříže kvůli studiu na místním generálním učení, a je později povolán zpět do Řezna k volbě nového biskupa, se rozhodne odejít z kláštera v Siegburku, a po jistém pobytu v Řezně u nového biskupa Konráda si od něj vyprosí povolení a list k založení vlastního kláštera, v němž by se Gerwik mohl stát novým opatem. Odchází z Řezna do oblasti Waldsassen v Severní marce.

Zde po prvních pokusech o založení kláštera společně s druhy z Řezna, potkává Gerwik svého dávného přítele Děpolta, který se z následků zranění zotavil a stal se po návratu do Severní marky jejím vládcem. Poté, co se oba bývalí druzi poznávají, nastává srdečné přivítání a celá legenda je tím v hrubých obrysech uzavřena. Je třeba ale vyslovit i uznání neznámému autorovi legendy, protože děj legendy poté přechází z čistě fiktivní roviny do oblasti historické reality a na scénu vystupuje sv. Bernard z Clairvaux¹⁴ a poté i opat z cisterciáckého kláštera Volkenrode. Děpolt povoluje svému příteli Gerwikovi založit klášter na svém území a Bernard přikazuje opatovi Volkenrode v Durynsku, aby Gerwikovi poskytl určitý počet mnichů pro vlastní fundaci. Dále se Gerwik již v příběhu legendy neobjevuje a následně se vynořuje postava prvního opata Wiganda (historicky nedoložený), přičemž události už plně nabývají na historické autenticitě, když je zmíněna výstavba kláštera a následně vysvěcení první baziliky roku 1179.

Georg Schrott, jehož jméno v práci ještě mnohokrát zazní, podrobil zakladatelskou legendu kritickému rozboru a dle jeho závěru legenda splňuje všechny rysy klasické středověké legendy z klášterního prostředí vrcholného středověku. Také morální a náboženský kontext má v legendě své místo a postava Gerwika je příkladnou ukázkou změny mravů (*conversio morum*) u světské osoby, jaká byla považována pro adepty pro vstup do kláštera. Legenda v latinské verzi pak byla ještě jednou zpracována v německé verzi, jež badatelé označili *Fundatio teutonicalis*. Německá verze by měla pocházet z konce 13. až počátku 14. století, Langhammer a Schrott kladou v jejím případě *datum*

¹³ Celý příběh legendy jsem v širším podání převyprávěl již ve své bakalářské práci. Její detailnější a erudovanější popis je u G. Schrotta či R. Langhammera. Vlastní text legendy *Fundatio monasterii Waldsassensis* je vydán v edici: *Monumenta Germaniae Historica (MGH), Scriptorum II/15, Fundatio monasterii Waldsassensis*, ed. Oswald HOLDER-EGGER, Hannoverae 1861, str. 1088–1093.

¹⁴ Historické spisy a vůbec Bernardovo dílo je poměrně dobře přístupné v edicích. Zde uvádím pouze jeho nejdůležitější teologický spis, který jsem osobně čerpal při studiu k dějinám cisterciáckého řádu a osobnosti Bernarda z Clairvaux. *Sv. Bernard z CLAIRVAUX, O stupních pokory a pýchy. Chvály panenské Matky*, Praha 1999.

ante quem rok 1310, v době nástupu opata Jana III. z Lokte, současníka zbraslavského opata Petra Žitavského.¹⁵ Pro potřeby této práce jsem použil latinskou verzi, která je oproti německé zřejmě původnější a originálnější, ačkoli ani jedna z nich není historickým spisem dle svého účelu a zaměření.

Kromě legend existují v pramenech narativní povahy i kroniky. V první řadě je nutné připomenout, že ve Valdsasech nevznikla žádná kronika, která by měla širší záběr, vyjma dějin samotného kláštera s některými obecnými exkurzy do dějin křesťanské církve, okolních států, tj. Bavorska, Rakous, českého státu a obecně římské říše. A tak nelze ani jednu z valdsaských kronik nazvat jinak než kronikami klášterními ve smyslu onoho slova. Protože jsem kroniky dostatečně popsal již v pramenovědné kapitole své bakalářské práce, a navíc jsem je vyjmenoval již v metodologické části, uvedu zde podruhé pouze jejich výčet a malý rozbor, ne obsahový, ale spíše funkční, tj. jakou hodnotu tyto kroniky mají a jak je nutné s nimi kriticky pracovat.

Prvním narativním pramenem s prvky historického vyprávění je *Series et chronica abbatum Waldsassensium*.¹⁶ Jak název sám říká, jde o sled a kroniku valdsaských opatů. Autorem tohoto díla je opět opat Jan III. z Lokte, a protože jeho působení ve vedení kláštera je možné ohraničit lety 1310–1323, kdy na svůj rezignoval, ale datum jeho smrti známé není, vzniklo toto dílo s největší pravděpodobností v rozmezí těchto let. Charakter díla určil vzor i pro další kroniky, neboť jím sestavená řada opatů až do jeho současnosti byla poté soustavně doplňována i dalšími autory kronik.

V průběhu 14. a 15. století nastala v klášterní historiografii pauza, kdy ucelenější historické dílo chybí. Těžko stanovit důvody. Snad to byl rozvoj a později ekonomicko-politický úpadek kláštera, jeho zadlužení a spory o opatskou funkci v prvních dvou desetiletích 15. století. Následné husitské bouře a obnova klášterního panství způsobily, že múzy ve Valdsasech „mlčely“. První a zároveň nejhodnotnější kronikou je Otova kronika, pojmenovaná *Otonis (prioris) Chronicon Waldsassense*.¹⁷ Kronika obsahuje dvě části, první opakuje zakladatelskou legendu Valdsas, a to v podobném znění, jak bylo

¹⁵ RUDOLF LANGHAMMER, *Waldsassen. Kloster und Stadt*, Waldsassen 1936, str. 210. G. SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Bücherey. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*, str. 16.

¹⁶ V originále jsem dílo nestudoval, ani jsem k němu neměl přístup. Využil jsem tedy odborné zpracování německého badatele o valdsaských dějinách Franze Binhacka, více v: Franz BINHACK, *Geschichte der Cistercienser-Abtei Waldsassen von 1507–1648, nach gedruckten und ungedruckten Quellen*, Program der K. Studienanstalt Eichstätt 1890, Eichstätt 1891, str. 68–84.

¹⁷ *Rerum Boicarum Scriptores (RBS), Otonis Chronicon Waldsassense (CHWO)*, ed. Andreas Felix OEFELE, Augustae Vindelicorum 1763, str. 53–82.

uvedeno výše, dále popisuje nesoustavně události kláštera s informacemi z velkých dějin, tj. nástupy a úmrtí papežů, římských králů a císařů, koncily a jednání spolu s válečnými střety a křížovými výpravami. Ovšem bez hlubšího obsahového rámce. Druhá část přebírá soupis opatů dle tradice *Series abbatum* Jana III. z Lokte a končí současným Otovým nadřazeným Georgem I. Angeli k roku 1507. Celkové časové vymezení práce je možno ohraničit lety 1133–1507.

O osobě autora panují různé výklady jak na jeho původ, tak jméno, označení „Ota“ má být řádové jméno, nikoli jeho rodné. Jistě se ví pouze to, co sám o sobě v kronice napsal. Měl humanistické vzdělání, byl činný ve studiu a v klášteře zastával funkci převora, jež je zmíněna i v názvu kroniky. Kronika je dílem již humanistické povahy, prozrazuje to hned úvod, kde se autor odvolává na Plinia, ovšem, což je též rysem humanistických děl, neboť není jasné, zda Ota mluví o Pliniovi Starším či Mladším. Jazyk a vybraná latina včetně složitější gramatiky podmiňovacích způsobů, vazeb nominativních a akuzativních vazeb a časová souslednost obzvlášťují text kroniky a tím bohužel i ztěžují jeho porozumění.

Na Otu navázali další dva letopisci, konkrétně Kašpar Bruschs (Kasparus Bruschius) a Tadeáš Paur (Thaddäus Paur/Baur). První vydal roku 1551 dílo s názvem *Monasteriorum Germaniae Praecipuorum ac maxime illustrium: Centuria Prima*.¹⁸ Dílo, přesněji řečeno starý tisk, bylo vydáno v Ingolstadt, tedy v bavorském regionu, a je zajímavé především recipováním předchozích narativních děl. Opakuje zakladatelskou legendu, byť velice stručně a nepřímě, poté navazuje na Otu a popisuje dějiny kláštera a nakonec přebírá soupis jednotlivých opatů Valdsas, zde opět přichází ke slovu *Series abbatum* a *Otonis Chronicon Waldsassense*.¹⁹ V případě Bruschse a jeho zpracování klášterních dějin musíme mít na paměti, že jeho práce má široký záběr, jak už název sám naznačuje, tudíž očekávat od něj zevrubný a sáhodlouhý popis valdsaských dějin a reálií je nemožné. Spíše nám ale může Bruchsova práce ukázat, jak se zabývali klášterními dějinami historikové 16. století a jaké aspekty z dějin řádových domů pro ně byly podstatné. Druhý výtisk byl vydán roku 1682 v hornofalckém Sulzbachu tiskařem

¹⁸ *Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur.* Authore Gaspare BRUSCHIO Egrano, Poeta Laureato ac Comite Palatino, Ingolstadii apud Alexandrum et Samuelem Vuessenhornios fratres, M. D. LI.

¹⁹ *Tamtéž*, fol. 68^r–74^v.

Abrahámem Lichtenthalerem.²⁰ Sám Bruschs svoji kroniku následně přeložil z latiny do své rodné řeči pod názvem „*Historische bericht oder Beschreibung Von Ursprung deß Closters Waldtsassen*“.²¹

Dalším historikem Valdsas je již zmiňovaný Tadeáš Paur. Jeho práce je věnována přímo valdsaskému klášteru, přičemž sepsal práci/kroniku s názvem *Chronicon Waldsassense ab anno 1507 usque 1560*.²² Rok počátku kroniky je záměrně umístěn do roku 1507 a navazuje na Otův letopis. Posledním rokem je letopočet 1560, tedy rok, kdy byl nucen na svůj úřad rezignovat Heinrich Rudolf von Weeze (Weze), druhý a zároveň poslední administrátor Valdsas a nástupce prvního správce kláštera Johanna von Weeze, svého strýce a arcibiskupa v Lundu a biskupa v Kostnici. Stalo se tak kvůli nátlaku rýnského falckrabí a bavorského vévody Ottheinreicha a pro rozpad konventu, kdy šest osob z celkového počtu třinácti řeholníků se přiklonilo k luteránství. Kronika je členěna na jednotlivé kapitoly, každá je věnována jednomu opatovi, popř. od roku 1537 administrátorovi Valdsas. Kromě návaznosti na Otu je zde podle členění kroniky patrný i vliv Jana III. z Lokte (*Series abbatum*). Ačkoli ani pro bakalářskou, ani pro tuto práci nemá Paurovo dílo bezprostřední vypovídací hodnotu, uvádím jej jako doplnění pramenné základny a rovněž představuje jakýsi podklad pro epilog této práce, která třebaže má v názvu i ve svých cílech avizováno, že se bude zabývat dějinami Valdsas do konce vlády Jiřího z Poděbrad, výklad do konce 15. století a stručné shrnutí dějin kláštera do doby jeho první sekularizace (1571), mají za cíl vytvořit časový i obsahový rámeček práce, aby dílo netrpělo nedostatkem celistvosti.

Posledním typem narativních pramenů Valdsas, vyjma legend a kronik/historických popisů, jsou různé práce z tzv. každodennosti kláštera, ať už sociálních či i politicko-majetkových. Je nutné poznamenat, že tehdejší autoři neměli potřebu jako dnes my oddělovat obě sféry života od sebe, tj. popisovat soukromý život konventu a jeho jednotlivé členů a zároveň majetkové a mocenské věci kláštera. Důkazem, že tomu tak je, jsou výše zmíněné klášterní kroniky, kterým nečiní žádný problém na jednom „řádku“ popisovat osobní kvality daného valdsaského opata, na druhém přejít k jeho řízení kláštera, pak opět přidat jeho osobnostní charakteristiku a následně se „mimoděk“ zmínit

²⁰ G. SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Bücherey. Literatur und Geschichte im Zisterzienserklöster Waldsassen*, str. 21.

²¹ *Tamtéž*, str. 22.

²² *Chronicon Waldsassense ab anno 1507 usque ad 1560. Continuatum a F. Thaddeo Paur Ordinis Cisterciensis Professi Waldsassensis. Pars sekunda* (Manuscript).

o konání církevního koncilu či o důležitém politickém jednání v Říši mezi jejími panovníky.

Pokud budu konkrétní, jedná se o druhé dílo už zde mnohokrát jmenovaného valdsaského opata Jana III. z Lokte *De Vita venerabilium monachorum monsterii sui Liber*, publikované v jediném barokním vydání Jana Konráda Peezia v Řezně roku 1725.²³ Dle badatelské tradice se název zkracuje na tzv. *Mirakelsammlung*. Příčinou této zkratky je fakt, že dílo se zabývá různými nadpřirozenými jevy, které se udály členům konventu. Celkově je v něm podporován křesťansko-katolický kult a spirituality cisterciáckého řádu. Je též dílem, v kterém je odkrývána lidská podstata valdsaských řeholníků, jejich pocity, radosti i strasti. Opat Jan III. svojí druhou prací ukázal a zároveň nám přiblížil, že lidé v cisterciáckém klášteře počátku 14. století řešili do jisté míry podobné problémy jako řeší lidé dnes. Dobré srovnání pro práci Jana III. z Lokte nabízí ranější práce o cisterciácké spiritualitě, kterou sepsal německý cisterciák Caesar z Heisterbachu (Heisterbach leží u Bonnu nedaleko Kolína n. Rýnem). Jeho dílo se zabývá pro cisterciáky velice důležitou úlohou kultu Panny Marie a její mystiky. Caesarovo dílo se jmenuje *Caesarii Heisterbacensis monachi ordinis Cisterciensis Dialogus miraculorum*. Z důvodu přístupnosti jsem čerpal z edice tohoto spisu vydaného roku 1851 v Mohuči.²⁴

Abych alespoň částečně revidoval svoje prohlášení, že od dob Jana III. z Lokte nevznikly ve Valdsasech žádné práce, musím zde připomenout díla Marquarda z Heidingsfeldu (dvůr patřící klášteře nedaleko Würzburgu).²⁵ Tento cisterciák studoval na pařížském učení medicínu a filozofii na artistické fakultě a jeho spolužákem byl Jacques Fournier (*Jacobus Novelli*), pozdější papež Benedikt XII. Po návratu ze studií okolo roku 1347/1348 vedl jako *grangarius* (správce sýpky) dvůr v Heidingsfeldu, odtud jeho přízvisko. Marquard napsal řadu děl s nábožensko-teologickou tematikou, byť žádný historický spis z jeho pera doložen není. Ovšem díla jako *De dignitate sacerdotale*, *Evangelia dominicalia* a *De vita contemplativa* jsou naposledy uvedena v knihovním

²³ *Bibliotheca antiquo-nova, hoc est: collectio veterum quorundam et recentiorum opusculorum asceticorum, quae hucusque in variis MSS, codicibus et bibliothecis delituerunt, Tomus VIII*, ed. Joannis Conradus PEEZIUS, Ratisbonae 1725, str. 467–490. Možno nalézt ve výboru Jany NECHUTOVÉ, *Vyprávění o zázracích: Středověký život v zrcadle exempel*, Praha 2009.

²⁴ *Caesarii Heisterbacensis monachi ordinis Cisterciensis Dialogus miraculorum*, ed. Josephus STRANGE, volumen secundum, Coloniae, Bonae et Bruxellis, sumptibus J. M. Heberle (H. Lempertz et Comp.), MDCCCLI, typis J. S. Steven.

²⁵ G. SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Bücheren*, str. 22–23.

soupisu valdsaské knihovny z roku 1600.²⁶ Od té doby jsou již spisy nezvěstné. Těž z jiného knihovního katalogu z konce 15. století benediktinského kláštera sv. Jimmrama v Řezně jsou Marquardovy práce uvedeny. Tento soupis navíc dokládá další dílo o samotném autorovi, a to *Dieta salustis Marquardi de Waltsachsen*. Význam Marquardovy osoby je podtržen tím, že jej kronikář Ota zařadil ve své kronice, v její druhé části, mezi valdsaské opaty.²⁷ I to nepřímou ukazuje na úctu, kterou tomuto svému bratrovi věnoval člen stejného konventu žijící o 150 let později. Dalším ztraceným spisem je práce *Erbauungsbuch über die Engel* opata Valdsas Hermann, opatem v letech 1212–1220.²⁸ Dílo je dnes též nezvěstné a podobně jako práce Marquarda z Heidingsfeldu dokazují, že valdsaská literární tvorba na sebe v obou směrech, ať už historiografickém, tak i nábožensko-teologickém kontinuálně navazovala.

1.2 Klášterní archiv a jeho prameny

1.2.1 Členění „klášterního archivu“ Valdsas

Klášterní archiv je členěn v současné době na tři části, které se liší místem uložení, tj. kde jsou jeho části deponovány. Nejde tedy o hledisko funkční, tj. nepostihuje obsahové členění archivu a jeho fondů, ale jedná se o faktický stav. Většina archivů z klášterů ležících v současné době na území dnešního Bavorska má své archivy uloženy v bavorských státních archivech (*Staatsarchive in Bayern*). Mnohokrát se tak stalo buď při zrušení kláštera v průběhu reformace či během sekularizace v Bavorsku na počátku 19. století, kdy kvůli Napoleonově invazi na území Svaté říše římské a její následné přeměně na tzv. Rýnský spolek, se Bavorské vévodství (též označované od roku 1623 jako Bavorské kurfiřtství), které bylo jedním ze spoluzakladatelů spolku, přeměnilo roku 1806 na Bavorské království a pod vlivem porevoluční napoleonské Francie provedlo na svém území sekularizaci katolické církve. Mimo jiné dodávám, že valdsaský klášter byl tehdy podruhé sekularizován a naposledy v budovách kláštera sídlil mužský konvent.

²⁶ Walter LIPP, Harald GIEß, *Die Staatliche Bibliothek (Provinzialbibliothek) Amberg*, Amberg 1992, str. 32.

²⁷ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 70–71.

²⁸ Popis Hermannova spisu je možno nalézt v práci G. SCHROTTA, *Der unermässliche Schatz deren Bücherey. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*, Berlin 2003, str. 22.

Současný archiv se skládá ze tří částí, přičemž první a hlavní jádro klášterního archivu je dnes uchováváno v Státním archivu v Amberku (*Staatsarchiv Amberg*).²⁹ Druhá část se nachází v samotném klášteře ve Valdsasech (*Kloster Waldsassen, dnes oficiálně Abtei Waldsassen: Zisterzienserinnen Abtei Waldsassen*),³⁰ který je nyní funkční a sídlí v něm ženský cisterciácký konvent. Archiv ovšem není přístupný a jen na vlastní povolení sester z opatství je teoreticky možné v něm bádát. Ale po konzultaci s pracovníky archivu v Amberku jsem se rozhodnul nepožádat o povolení bádát v archivu. Navíc mi od týchž bylo řečeno, že důležité fondy pro starší dějiny kláštera byly v osmdesátých letech 20. století po velké meziarchivní výměně v Bavorsku a po rekonstrukci amberského archivu delimitovány a převezeny z Mnichova zpět do Amberku.³¹ Písemnosti v klášteře se váží buď k mladším obdobím Valdsas nebo se jedná o knižní tituly, které jako součást klášterní knihovny nejsou přísně vzato archiválie v pravém smyslu slova.

Třetí část archivu je deponována ve farním archivu (*Pfarrarchiv Waldsassen*) v městě Valdsasech jako součást místního farního úřadu (*Pfarrei Waldsassen*).³² Vlastním archiv, jedná se nikoli o archiv jako o instituci, ale o archiv z hlediska písemností, jsem nenavštívil, ale jediný podstatný pramen, opět dle oznámení pracovníků amberského archivu, jsou ona *Acta Waldsassensia*, která byla na žádost *Staatsarchiv Amberg* okopírována a vyhotovené kopie byly volně s povolením farního úřadu ve Valdsasech poskytnuty pro výzkum badatelů v Amberku.

V dalších oddílech stručně představím jednotlivé části a fondy klášterního archivu, ačkoli přísně vzato se jedná o abstraktní pojem, neboť jednotný archiv pro klášter ve Valdsasech od doby jeho prvního zrušení v roce 1571 ani právně, ani dle archivního hlediska neexistuje. Ovšem pro lepší orientaci v pramenné základně a badatelské využití

²⁹ Staatsarchiv Amberg (StAAM). Odkaz na oficiální stránky, který je zaměstnanci archivu doporučován návštěvníkům uvádím zde: <https://www.gda.bayern.de/amberg/> [Datum přístupu 18. 10. 2018].

³⁰ Klášter spravuje vlastními silami svůj archiv, respektive tu část, která mu nebyla v průběhu dějin zabavena. Valdsasy, oficiálně opatství Valdsasy, mají k dispozici nové webové stránky, které jsou rozdělené na pět částí, konkrétně na stránky opatství, dívčí reálky, hostinci sv. Josefa, pštroší farma v Mitterhofu a kulturní a společenské centrum ve Valdsasech. Zde stránky na samotné opatství cisterciáček ve Valdsasech: <https://abtei-waldsassen.de/abtei/willkommen.html> [Datum přístupu 18. 10. 2018].

³¹ Maria Rita SAGSTETTER, „Der ganze Bau... eine Zierde für Amberg“. *100 Jahre Archivsgebäude des Staatsarchivs Amberg 1910–2010*, München 2010, str. 127–131.

³² Stránky farního úřadu poskytují pouze možnost dotázat se na dokument farního archivu. Podobně jako u archivů některých klášterů se ale jedná o soukromé písemnosti, tudíž záleží na dobré vůli této instituce dovolit danému badateli zkoumat konkrétní archiválie. Odkaz na farní úřad je: <https://www.pfarrei-waldsassen.de/seelsorge/seelsorgerteam> [Datum přístupu 18. 10. 2018].

klášterních písemností jsem použil termín „klášterní archiv“. Na závěr ještě připojuji, že současná klášterní knihovna se z větší části nachází v Provinciální zemské knihovně v Amberku, kde je uchovávána společně s dalšími knihovnami ostatních klášterů na území Horní Falce. Její všeobecný popis uvedu po vlastní charakteristice pramenů klášterního archivu.

1.2.2 Fond *Kloster Waldsassen* v *Staatsarchiv Amberg*

Fond klášterního archivu se v současné době nachází ve Státním archivu v Amberku (*Staatsarchiv Amberg*), konkrétně v oddělení Starých fondů (*Altbestände*). Celá struktura archivu je sice o něco složitější, ale zato přehledná. Členění klášterních fondů je tedy toto: *Staatsarchiv Amberg, Abteilung D.: Altbestände, 1. Fürstentum der Oberen Pfalz, f.: Klöster und Klostrichter- ämter, Waldsassen*.³³ Můžeme si povšimnout, že dělení fondů je částečně dle obsahové povahy a časového kritéria, dílem pak dle územního členění.

Samotný fond *Kloster Waldsassen* je pak dále rozdělen tematicky na jednotlivé dílčí fondy, v bavorském archivním systému se fondy rozdělují poněkud jinak než dle metodiky a tradice českého archivnictví. Fond *Kloster Waldsassen* sestává z fondů: *Urkunden* (1607 listin),³⁴ *Briefe und Abschriften* (255 listů a jejich opisů),³⁵ *Amtsbücher und Akten* (779 položek úředních knih a spisů)³⁶ a nakonec fondy úřadů rychtářského práva (čili nejnižší soudní stolice pro poddané kláštera) jednotlivých panských správ pro dané oblasti na území kláštera čili Stiftlandu. Jedná se o tzv. *Richterämter* vždy s konkrétním místem, kde byl úřad vykonáván.³⁷ Třebaže pro dobu 15. století či ještě starší dějiny Valdsas se v nich žádné písemnosti nenacházely, teprve až pro dobu 16.–18. století, uvádím je zde však hlavně pro představu, jak je celkový fond Valdsas

³³ V bavorských archivech je uveden přehled fondů (*Bestände*) na internetových stránkách každého archivu, podle této struktury se může badatel orientovat a následně požádat o předložení archivních dokumentů. Přístup na stránky archivu a fondu je: <https://www.gda.bayern.de/archive/amberg/bestaende/altbestaende/fuerstentum-der-oberen-pfalz/kloester-und-klostrichter-aemter/> [Datum přístupu 18. 10. 2018].

³⁴ *Staatsarchiv Amberg, I. Altbestände, 1. Fürstentum der Oberen Pfalz, f. Klöster und Klostrichter- ämter, Kloster Waldsassen: Urkunden*. Pro další citace jednotlivých fondů a v nich uložených archiválií budu uvádět již zkrácené citování ve formě: zkratka archivu, fond a příslušný dílčí fond a danou písemnost (inventární číslo). Tj. příklad pro listiny StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, 1607 Urk. ab 1132 (zde obecně).

³⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Briefe und Abschriften*, 255 Briefe und Abschriften.

³⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten*, 779 Akten und Bde.

³⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Richterämter*.

organizován. Jsou to soudní úřad *Richteramt Falkenberg, Hardeck, Konnersreuth, Mähring, Mitterteich, Neuhaus, Poppenreuth, Waldershof, Wiesau*. K nim se pak řadil *Pflegamt Tirschenreuth* (úřad zástupce vrchnosti v důležitějších správních centrech panství), *Kastenamt Velburg* (*Kastenamt* sloužil jako úřad pro kontrolu a celní příjem obilí a plodin), *Kastenamt Weiden* a *Forstmeisteramt Wondreb* (úřad vrchního lesního).³⁸

Nejvíce přínosné pro vlastní studium byly dílčí fondy *Urkunden, Briefe und Abschriften* a *Amtbücher und Akten*. V listinách se nachází celkem 462 listin, konkrétně pod inv. čísly 548–980. Pokud vezmeme v úvahu, že celkový počet valdsaských listin, někdy i listů, je 1607, jde o více než čtvrtinu z celkového počtu. Z oněch 462 písemností jsou zastoupeny všechny typy listinného materiálu. Můžeme zde nalézt majestáty císařů Zikmunda Lucemburského,³⁹ Fridricha III.,⁴⁰ českých králů Ladislava Pohrobka,⁴¹ Jiřího z Poděbrad,⁴² i rýnských falckrabí.⁴³ Též mandáty a listy zde mají svoje místo. Některá nejvýznamnější privilegia jsem buď nafotil, nebo z nich mám pořízené skeny, pro příklad je uvádím v příloze této práce.

Fond *Briefe und Abschriften*, který nebyl dosud dostatečně zpracován a inventarizován, ale v budoucnu by měl být též přístupný pro badatele a v digitální podobě i na portálu *Porta fontium*, obsahuje listy a opisy jak původních listů, pokud byly nějakým způsobem důležité pro pozdější chod kláštera, či jsou zde i opisy listin. Opisy jsou v drtivé většině neověřené, tj. nelze zde mluvit o tzv. vidimusech. Také je můžeme rozdělit na opisy, které byly pořízeny v nedlouhé lhůtě po vzniku originální písemnosti, musí se ovšem vycházet z vnějších znaků písemnosti neboli psací látky, stylu písma, někdy i z kancelářského provedení písemnosti, neboť datace u neověřených opisů častokrát chybí. Většina opisů je však z doby pozdější, tedy až z 16.–18. století. U vidimusů je datum samozřejmě uvedeno, neboť bez něj by ověřený opis byl neplatný.

Nejstarší opis je z roku 1181 a dokládá listinu českého vévody Fridricha pro valdsaský klášter.⁴⁴ Originál listiny se ve fondu listin též dochoval. Nejmladší opisy postihují listiny/listy z první poloviny 18. století. Někdy je ovšem těžko na první pohled odlišit

³⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Richterämter Falkenberg-Beidl, Hardeck, Konnersreuth, Mähring, Mitterteich, Neuhaus, Poppenreuth, Tirschenreuth, Waldershof und Wiesau, die Kastenämter Velburg und Weiden und das Forstmeisteramt Wondreb*, 142 Urk. ab 1109; 381 Akten und Bde., 5,6 lfm.

³⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 635.

⁴⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 674.

⁴¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 704.

⁴² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 721, č. 722.

⁴³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 578, č. 579.

⁴⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Briefe und Abschriften*, Best.-Nr. 6.

originál listu od jeho opisu, zvláště pokud pisař listinu opsal důkladně. Pro dobu 15. století je dispozici celkem 52 listů a jejich opisů, nejstarší je z 13. prosince 1415 a v něm landkrabí Jan z Leuchtenberka propůjčuje rýnskému falckrabímu Janovi pevnost u Neuhausu an der Waldnaab.⁴⁵ Naopak nejmladší je z 3. října 1497, v němž valdsaský opat Georg I. Engel propůjčuje inkorporovanou faru v Redwitz (dnes Marktredwitz) novému faráři po smrti předchozího.⁴⁶ Na závěr je nutno dodat, že v listech a opisech se nacházejí i písemnosti, které přímo s Valdsasy nesouvisí, ale pro pisařskou dílnu a kancelář se různé strany, světské i někdy církevní, obracely na valdsaské mnichy, aby zde oni provedli kancelářské úkony.

Posledním dílčím fondem celkového klášterního fondu jsou *Amtbücher und Akten*. Zde máme k dispozici celkem 779 položek, ale pouze 19 z nich je použitelných pro Valdsasy ve středověkém období, tj. do roku 1500. Ostatní položky mají samozřejmě velký význam pro dějiny kláštera v raném a pozdějším novověku, 16.–18. století, i pro dobu moderní (19. století).

Z oněch 19 se jedná o několik souborů opisů privilegií kláštera z let 1214–1363 z roku 1708⁴⁷ či pozdější pořizený v rozmezí let 1700–1800.⁴⁸ Dále to jsou dva kopiáře čili *Kopialbücher*, první pro opisy listin z 13. a 14. století⁴⁹ a druhý přímo pro písemnosti 15. století (1400–1500).⁵⁰ Též je nutno zmínit i registr čili kopiář klášterních listin, bez bližšího určení, pro roky 1162–1417.⁵¹ Pod trochu jiným názvem, a to *Verzeichnis der Urkunden und Privilegien des Klosters Waldsassen* z roku 1450,⁵² se jedná též v podstatě o klášterní kopiář, nebo soupis ověřených opisů, předchozí byly většinou neověřené, tedy *Vidimierte Kopien verschiedener Urkunden kl. Waldsassen 1206–1556* pořizené někdy

⁴⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Briefe und Abschriften*, Best.-Nr. 607.

⁴⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Briefe und Abschriften*, Best.-Nr. 1071.

⁴⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Abschriften der Privilegien des Klosters Waldsassen (1214–1363) und der Privilegien der Stadt Bärnau (1351–1499), beglaubigte Abschrift 1708*, Best.-Nr. 256.

⁴⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Abschriften von Privilegien des Klosters Waldsassen, 1700–1800*, Best.-Nr. 348.

⁴⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen mit Urkundenabschriften des 13. und 14. Jahrhundert, 1200–1400*, Best.-Nr. 349.

⁵⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen aus dem 15. Jahrhundert, 1400–1500*, Best.-Nr. 396.

⁵¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Urkundenverzeichnisse bzw. Register zu einem Kopialbuch mit Urkunden von 1162 bis 1417*, Best.-Nr. 343.

⁵² StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Verzeichnis der Urkunden und Privilegien des Klosters Waldsassen, 1450*, Best.-Nr. 425.

v letech 1700–1800.⁵³ Pak se zde nacházejí i klášterní repertoria, první z roku 1500,⁵⁴ druhé z léta 1530.⁵⁵

Velice zajímavým a cenným pramenem pro církevní správu kláštera jsou celkem tři soupisy církevních písemností, ať už vydaných pro církev či od církevní hierarchie pro klášter vyhotovených, nebo mají tyto soupisy souvislost s klášterem jako takovým. Jde o opisy papežských bul s některými císařskými listinami z let 1300–1700,⁵⁶ dále o opisy reversů far od kláštera, které byly Valdsasům inkorporovány, opisy reversů vyhotoveny v letech 1400–1700⁵⁷ a nakonec akta a fragmenty týkající se far a kostelů náležících klášteru pro roky 1300–1800.⁵⁸ Ve fondu je též uložen originál valdsaského urbáře na pergamenu z roku 1399.⁵⁹ Na závěr musím uvést i písemnosti i opis kroniky Kašpara Bruchse z roku 1571⁶⁰ a pokračování letopisů kláštera z pera Hanse Georga Ruprechta, úředního písaře v Tirschenreuthu, z roku 1648.⁶¹ Přestože poslední dva prameny nejsou úředního rázu, ale vyprávěcího, jsou uloženy v dílčím fondu *Amtbücher und Akten* a proto je pod ním i zde uvádím.

1.2.3 *Acta Waldsassensia* ve farním archivu

Tento typ pramene jsem ve své bakalářské práci pouze okrajově zmínil v její teoretické části, přičemž jsem se tehdy nedostal k tomu, abych tento velice důležitý a současně obsáhlý pramen badatelsky zhodnotil. Jeho originál, jak jsem již jednou uvedl, se nachází v současné době v archivu farního úřadu ve Valdsasech. Důležitost Akt je zvýrazněna

⁵³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Vidimierte Kopien verschiedener Urkunden kl. Waldsassen (1206–1556), 1700–1800*, Best.-Nr. 410.

⁵⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Repertorium des Urkunden des Klosters Waldsassen, 1500*, Best.-Nr. 344.

⁵⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Repertorium des Urkunden des Klosters Waldsassen, 1530*, Best.-Nr. 345.

⁵⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Abschriften päpstlichen Bullen sowie kaiserlichen 1300–1700*, Best.-Nr. 361.

⁵⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Reversabschriften, die Pensionen von dem kl. Waldsassen inkorporierten Pfarreien, 1400–1700*, Best.-Nr. 359.

⁵⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen, 1300–1800*, Best.-Nr. 366.

⁵⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, Best.-Nr. 369, 370.

⁶⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Chronik des Klosters Waldsassen von Kaspar Bruschius aus dem Jahr 1571*, Best.-Nr. 334. Pro práci a v citaci jsem použil její vydanou latinskou verzi.

⁶¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Continuatio der Jahresgeschichten des Stifts und Klosters Waldsassen von Hans Georg Ruprecht (Amtsschreiber zu Tirschenreuth), 1678*, Best.-Nr. 336.

tím, že na žádost archivu v Amberku byly pořízeny kopie a bez nároku na poplatky spojené s jejich užitím byly předány pro veřejné účely archivu. Tato skutečnost pomáhá zvláště českým badatelům, neboť archivní služby jsou v České republice bezplatné, v Bavorsku taktéž.

Nyní již přímo k vlastním Aktům. Člení se na osm dílů, které na sebe časově navazují. Exemplář uchovávaný ve Valdsasech a v kopii též v Amberku by snad mohl být, pokud ne vlastním autografem, tak alespoň exemplářem pocházejícím z nedávné doby po vzniku originálu. Podoba psací látky, samozřejmě pro tuto dobu je jím výhradně již ručně vyráběný papír, či podoba humanistické kurzívy, jakým se latinsky psané texty od 16. století převážně psaly, datuje vznik Akt do 17. či 18. století. Vnější forma tohoto pramene opravdu souhlasí s informacemi, které o tomto díle máme. Dle výzkumu německého badatele Francze Binhacka z konce 19. století jsou autory díla *Acta Waldsassensia* člen valdsaského konventu P. Richard Kropf (1690–1755) a jeho nejmenovaný bratr. Dle názorů F. Binhacka a R. Langhammera by jím mohl být bratr Heinrich Dollhopff (1746–1817), který v psaní Akt snad pokračoval, neboť poslední zápis VIII. svazku je z roku 1780, tudíž Kropf již v jejich psaní pokračovat nemohl. Heinrich Dollhopff byl také současníkem Tadeáše Pauera (Bauera), takže při přijmutí částečné míry pravděpodobnosti lze vyslovit závěr, že podobně jako u jiných klášterů cisterciáckého či jiného řádu kvetlo v době osvícenství řádové dějepisectví.

Pro časový rámec této práce mají význam svazky VII a VIII. Ve svazku VII je na straně 477 výklad k roku 1359 přerušen, následně je v kopii současným písmem napsáno, že část dodaná z farního archivu ve městě Wiesau, asi 10 km jižně od Valdsas, se nachází na konci VIII svazku Akt. Sedmý svazek pak následuje až rokem 1536. Období mezi lety 1359–1536 se nachází ve svazku VIII, přičemž osmý svazek Akt obsahuje především registr neboli index k hledání v předchozích sedmi dílech a v konečné části osmého. Nyní je potřeba si položit v případě akt poslední otázku a to následovnou. Jaké možnosti k výzkumu dějin Valdsas mohou *Acta Waldsassensia* nabízet? Respektive, co v nich badatel může nalézt?

Odpověď je následovná: Díky okolnostem vzniku Akt se jedná vlastně o historiografickou práci, která je již výsledkem výzkumu otce Richarda Kropfa. Akta obsahují informace o založení a vzniku Valdsas, celý příběh je formován dosavadními, v době vzniku Valdsas, prameny, autor využil jak valdsaské kroniky, tak především listinný materiál a úřední prameny (různé kopiáře a urbáře). Jde v případě Valdsas o dosud nepřekonanou práci z hlediska počtu a množství užitých pramenů. Jediná

srovnatelná práce množstvím užitých listin, název to ostatně dokládá, je dílo Johanna Baptisty Brennera, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldsassen nach den Quellen bearbeitet*, vydáno roku 1837 v Norimberku. Akta ve velice podrobném výčtu popisují majtkové, hospodářské a personální oblasti kláštera. Zvláště léta 1133–1359 jsou zpracována s neobyčejnou podrobností, která místy až udivuje. Pro hospodářskou základnu a obecně panství Valdsas, tzv. Stiftland, jsou Akta naprosto nenahraditelná. Dalším významným pomocníkem nejen při práci s Akty je soupis jednotlivých statků, vesnic, dvorů a popluží, na začátku prvního svazku, navíc dle abecedního pořádku a s doplněnou foliací (později i částečnou paginací).

1.2.4 Archiv a knihovna ve Valdsasech

Tento velmi stručný oddíl uvádím jen pro úplnost. Současné valdsaské opatství je od roku 1864 osazeno cisterciáčkami, které přes mnohé nesnáze dodnes ve Valdsasech působí a dle jejich vlastního úsudku se nyní klášteru daří. Je to mimo jiné díky dobrému finančnímu zázemí, které poskytuje konventu klášterní hostinec sv. Jana, pořádání kulturních a jiných akcí jako svatby a prohlídky, koncerty apod. Také personální stránka valdsaského konventu se zlepšila. Od roku 1995 vede konvent abatyše Laetitia Fech, která nechala též opravit klášterní baziliku, zhruba před třemi lety v roce 2015 byla rekonstrukce dokončena, a také klášterní knihovna s dřevěnými skulpturami různých neřestí prošla částečnou opravou, provedenou již roku 1989 ještě před počátkem abatyšského úřadu Laetitie Fech, a je v současné době také ve vyhovujícím stavu.

Ohledně archivu a vlastní knihovny, můžeme-li dokumenty ve Valdsasech takto nazvat, lze poznamenat toto. Veškeré starší a důležitější archiválie se nacházejí v archivu v Amberku, popř. některé zbytky rukopisů a starých tisků z klášterní knihovny lze nalézt v Bavorské státní knihovně v Mnichově (*Bayerische Staatsbibliothek in München*), kam byly po roce 1803 převezeny.

Co se klášterní knihovny týče, ve Valdsasech se nachází pouze minimum knih z klášterního inventáře a dle mého osobního ověření, navštívil jsem Valdsasy včetně knihovny v roce 2014, se současná klášterní knihovna skládá z různých fondů ostatních klášterů a far, popř. jsou to akvizice jednotlivých osob a jejich privátních knihoven. Knihy ve Valdsasech v knihovním sále tak mají především za cíl vytvořit vhodné prostředí a dokreslit celkovou atmosféru. I když se tedy jedná též o značný počet starých tisků,

z hlediska knihovědního je historické jádro tamní knihovny méně cenné než vlastní klášterní knihovna v Státní knihovně v Amberku.

1.2.5 Klášterní knihovna v *Staatliche Bibliothek Amberg*

Pokud by se dotyčný badatel chtěl více zabývat knihovními záležitostmi, studovat umělecké zpracování a úroveň historických klášterních knihoven, v případě Valdsas by se musel vypravit též do Amberku, avšak nikoli do státního archivu, nýbrž do místní státní knihovny. Je to z důvodu, že jádro klášterní knihovny, o které zmíním více na následujících řádcích, prošlo různými peripetemi, přičemž nakonec byla knihovna převezena do Amberku a uložena v této knihovně. Ačkoli není příliš mnoho dokladů a podobě středověké či pozdně středověké valdsaské knihovně, první její soupis je až z roku z roku 1585, kdy již klášter nefungoval, přesto můžeme z jeho popisu stanovit nejen rozsah knihovního fondu, ale také podobu tehdejší pozdně středověké knihovny jakožto stavby a jejího zařízení.

V knihovním sálu se nacházel systém tzv. knihovního pultu, čili knihy samotné byly uloženy na knihovních pultech ve stěnách, podobně jako nyní v současném knihovním klášterním sále. Představu o velikosti knihovního mobiliáře nám poskytuje nejen soupis z roku 1585, udává 482 svazků, ale i další nepřímo datovaný katalog vzniklý dle výzkumu v letech 1556–1585. Ten počet knihovních těles, jak zní správná knihovnická terminologie pro knihovní jednotku, zvyšuje na počet 566 kusů. Proč tomu tak je, nevím, neboť jsem ani s jedním ze soupisů nepracoval a údaje čerpám ze sekundární literatury. K výzkumu o vývoji klášterní knihovny jsou k dispozici také další soupisy, jeden je datován do roku 1600, srovnej oddíl 1.1.2. o narativních pramenech Valdsas, druhý je z přelomu let 1742/1743 a sestavil jej otec Johann Riedl. Soupis z roku 1600 dobře dokládá postupné zmenšování klášterní knihovny skrze „přirozené“ úbytky a ztráty. Počet knih v roce 1600 či okolo něj je totiž o 150 svazků nižší než soupis z roku 1585. Srovnáme-li vyšší číslo, tj. 566 svazků, a stav k roku 1600, je ztráta rovna téměř jedné čtvrtině, což je za cca 15 let změna dosti zásadní.

Snad z tohoto důvodu byly knihy převezeny roku 1609 do Amberku a zde uloženy. Po roce 1669, kdy byl klášter znovu osazen řeholníky z kláštera Fürstenfeld a následně započala obnova Valdsas a období druhého rozkvětu, byla budována taktéž klášterní knihovna a knihy z Amberka se zpět navrátily do Valdsas. Druhý seznam knih od Johanna Riedla z roku 1742/1743 dokazuje nebývalý nárůst knihovních přírůstků. Je ovšem

pravdou, že knihovní produkce se především od poloviny 17. století a zvláště v 18. významným způsobem navýšila, takže nás počet 12000 svazků nemůže tak překvapit. Dle přesného součtu bylo celkem ve Valdsasech 51 prvotisků a okolo 700 svazků biblí a děl z biblistiky, 900 svazků obecné teologie, 690 knih homiletiky, 630 svazků věnujících se asketismu neboli poustevnictví. Světské vědy, mezi nimi i historie, mají v tehdejší knihovně menší zastoupení, což však pro klášterní knihovnu není překvapivé, že podíl duchovní literatury převyšuje podíl té světské/temporální.

Za druhé období kláštera budování knihovny pokračovalo, velké zásluhy osvědčil o její zkvalitňování vyjma prvního opata Valdsas Alberta Hausnera (1690–1710) hlavně třetí opat Eugen Schmid (1688–1744). Jeho přínos spočíval v systematickém doplňování knihovního fondu, který ročně převyšoval počet 100 kusů nových svazků. Ovšem následující opat Alexander Vogel zřejmě bibliofilské záliby předchozího opata nepřevzal, protože z jeho doby se dochovalo menší množství knih opatřených tzv. *supralibros* a celkově je jejich vnější podoba méně okázalá.

Osudy klášterní knihovny po roce 1803 byly značně dramatické. Roku 1803 byl valdsaský klášter v rámci sekularizačních procesů ovlivněných napoleonským režimem ve Francii zrušen a konvent rozpuštěn. Přitom klášter vykazoval dobrý stav a to nejen po stránce materiální, nýbrž i z hlediska personálního. Klášter obývalo okolo 50 bratrů, 7 kněží a 10 laických bratrů. I stav knihovny byl více než uspokojivý. Čítala okolo 19 000 svazků. Přestože byl klášter zrušen a řeholníci rozpuštěni, přežila knihovna v relativně uspokojivém stavu, ačkoli k určitým ztrátám došlo. Roku 1804 vybral bývalý klášterní bibliotékař otec Pantaleon Senestrey 3520 nejcennějších svazků, především z nejstaršího období, které byly roku 1807 opět přepraveny do Amberku do nově budované provinciální knihovny. Zachránil tak skutečné jádro valdsaské knihovny, hlavně rukopisy, inkunábule a staré tisky.

Zbytek fondu, tj. okolo 15 300 kusů svazků, zůstal v klášteře a měl být se souhlasem zemské vlády v Amberku dne 26. 10. 1807 veřejně vydražen. Cena byla nasazena nízko, neboť za váhu 50 kg (*Zentner* – lehký cent) knih se požadovalo v dražbě 1 zl. a 30 kr. Zřejmě však sehrál svoji roli vliv zaměstnanců provinciální knihovny v Amberku, konkrétně Maura von Schenkl, bývalého benediktina z kláštera Prüfening, profesora církevního práva na amberském lyceu a Joseph Moritze, taktéž benediktina ale z Ensdorfu. Jestli se jim podařilo přesvědčit členy Landesdirektoria v Amberku či přímo někdo z něj dražbu zakázal, není jasné. Ve výsledku ovšem bylo zachráněno 14 000 svazků a na jaře a v létě 1808 byly knihy naloženy do 71 beden a odvezeny do Amberku,

poté došlo k jejich uložení k první části klášterního mobiliáře. Celkem je dne uchováváno v amberské státní knihovně okolo 17 500 svazků bývalé klášterní knihovny. Pokud vezmeme v úvahu fakt, že taktéž převážná část valdsaského archivu se nachází ve státním archivu rovněž v Amberku, je pramenné dědictví valdsaských cisterciáků v současné době ochraňováno a též zkoumáno na jednom místě. Spíše pro pobavení než pro doplnění uvedu, že vzdálenost mezi archivem a bývalou jezuitskou kolejí, kde nyní státní amberská knihovna sídlí, je zhruba necelých 500 m.

2 Přehled dosavadní literatury ve výběru

2.1 Práce k dějinám a spiritualitě cisterciáckého řádu a valdsaského kláštera ve výběru

V této krátké podkapitolce zmíním historické práce, které se zabývaly buď dějinami celého cisterciáckého řádu a jeho jednotlivými aspekty, nebo přímo Valdsasy. Jedná se opět o jistý metodologický problém, neboť historická díla, většinou ve formě rukopisů či starých tisků, zde jde ovšem opět o rozlišení, jakou formou bylo dílo vydáno, některé práce se nikdy žádného vydání v podobě tisku nedočkaly a zůstaly tedy pouze v rukopisné podobě, ať už jako opis či v menším počtu případů dokonce jako autograf. Proto jsem se rozhodnul zahrnout tato díla pod část práce věnující se literatuře, ačkoli v předchozí práci o Valdsasech jsem je pojmul pod oddíl vydaných či nevydaných narativních pramenů. Po přehodnocení však považuji za vhodnější zařadit tyto práce do literatury, protože se přísně vzato nejedná o prameny, ale o sekundární literaturu, která byla vydána v době novověku, ale jsou v ní obsažené názory jejich autorů, tudíž jde již o interpretaci historických pramenů, častokrát stejných, z jakých čerpali pozdější badatelé v 19., 20. století a využívají je i badatelé současní, mezi nimi i já.

Při konkrétním výčtu prací začnu nejdříve s díly, která jsem již použil pro svoji předchozí bakalářskou práci, a poté budu jmenovat práce, jež jsem „objevil“ až při bádání pro tuto diplomovou práci. Přínosná je práce Gaspara Jongelina s názvem *Notitiae abbatiarum ordinis Cisterciensis per unversum Orbem*.⁶² Práce pochází z roku 1640, kdy byla vydána tiskem a z pohledu cisterciáckých dějin zde musím mluvit o práci kompilační, což ale nemá negativní nástin. Originálnost této práce spočívá v jejím širokém zaměření, kde jsou popsány dějiny jednotlivých cisterciáckých klášterů dle tehdejších státních celků. Z hlediska práva a problematiky exempce, která byla probírána zvláště u cisterciáků značně důkladně, je to dílo Heinricha Burghoffa *Elucidatio exemptionis et jurisdictionis sacri ordinis Cisterciensis*. Práce byla vydána přímo ve Valdsasech roku 1729.⁶³

⁶² Gaspar JONGELINUS, *Notitiae abbatiarum ordinis Cisterciensis per unversum orbem, Liber III*, Coloniae Agrippinae 1640.

⁶³ Hilger BURGHOFF, *Elucidatio exemptionis et jurisdictionis sacri ordinis Cisterciensis*, Waldsassen 1729.

Dále to jsou díla náboženského charakteru, který měla přispět k upevnění víry a především náboženského kultu v klášteře. Protože jediné středověké dílo, které by popisovalo duchovní vývoj a péči přímo ve Valdsasech, pochází z počátku 14. století, bylo nutné využít práce mladší a to až ze 17. a 18. století. Některá z nich pocházejí i z valdsaské tiskárny v klášteře, jiná byla zase napsána autory, kteří se ve Valdsasech narodili. Na začátek zdůrazním, že jde ve všech případech pouze o výběr, tj. o díla, u nichž jsem měl možnost pracovat s jejich údaji a která mně byla přístupná. Na ukázkou jde o práce od Hermanna Minettiho „*Grammatica spiritualis, Oder: Geistliches Sprach-Buch*, od téhož *Fonx inexhaustus Misseracordiae Divinae directus ad statum regularem et secularem, ex quo multi gratiarum rivuli scaturiunt*“. Obě práce jsou přístupné v Národní knihovně v oddělení rukopisů a starých tisků. Jako druhý příklad pro nejen valdsaskou spiritualitu, ale obecně křesťanskou, uvedu dílo od Ludovica de Ponte (Pontanus, vlastním jménem Lui de la Puente, 1554–1624) s názvem *Meditationes De praecipuis Fidei Nostrae Mysteriis...*, Wadsassen 1733. Všechny výše uvedené práce představují pouze malou část z celkového počtu prací, které se v průběhu dějin věnovaly cisterciáckému řádu, Valdsasům, nebo všeobecně duchovně-spirituálním věcem křesťanské víry nejen v řádových domech.

2.2 Sekundární literatura pro dějiny Valdsas a okolí – Stiftlandu a Chebska

Podobně jako u bakalářské práce, i zde v práci diplomové, musím uvést alespoň stručný výčet základních děl pro dějiny kláštera ve Valdsasech. Abych ovšem na následujících řádcích neopakoval díla, která jsem popsal již v druhé kapitole zmíněné bakalářské práce, vyřeším záležitost tím způsobem, že u již jednou zmíněných prací napíšu pouze autory a celý název daného díla i se všemi bibliografickými údaji uvedu v poznámkovém aparátu. Také nebudu tak podrobně jako dříve oddělovat práce s valdsaskou tematikou české a německé provenience, neboť řada nejvýznamnějších děl byla sepsána německými autory žijícími na území českého státu, Českém království Rakousko-Uherské monarchie, pozdější Československé republiky. Nebudu tedy rozdělovat tituly dle české a německé provenience, ani dle národnosti autora, ale podle jazyka, jakým jsou psány. Nejdříve uvedu práce a jejich autory psané německy, protože jich je větší počet a objektivně řečeno mají i důležitější místo v historiografii Valdsas,

poté přijdou na řadu české tituly. U některých prací budu odkazovat na svoji bakalářskou práci, tj. na kapitolu 2, podkapitoly 2.1 a 2.2.

Nejdůležitějšími badateli v dějinách Valdsas a vůbec klášterního panství, stejně tak jako v chebském regionu byli němečtí badatelé Heinrich Gradl, Rudolf Lanhammer, Hans Muggenthaler, Franz Binhack, Johann Babtist Brenner, za nimi následovali autoři, kteří věnovali svoji pozornost výběrovým tématům z valdsaské problematiky, ať už šlo o klášterní knihovnu, různé osobnosti valdsaského konventu, popř. světské záležitosti kláštera jako architektura valdsaské baziliky či práce kunsthistorické v podobě chrámového chóru a oltáře. Zde padnou jména jako Edgar Baumgartl, Achim Hubel, Edgar Krausen, Klaus Wollenberg, Mauritius Linder, Johannes Müller, Herbert Schindler či Axel Lindstädt.

Z hlediska archivního výzkumu a práce s prameny a jejich vydáváním či organizováním a zpracováním archivních fondů a sbírek je nutné připomenout též chebské archiváře z doby před rokem 1945 Karla Siegla a Heriberta Sturma. V poslední době se Valdsasy zabývají dva významní historikové: jeden reprezentuje starší současnou badatelskou generaci, je jím Georg Schrott, druhý pak mladou akademicky vzdělanou a po odborné stránce velice kvalitně připravenou generaci badatelů, kterým je Christian Malzer. Posledním významným autorem, který sice patří časově do první skupiny autorů, ale významem svého díla nebyl dosud překonán, je Michael Döberl. Autor jedinečné práce a patronátní práva Valdsas a jejich bezprostřední podřízenosti Říši.

Heinrich Gradl je kromě edice *Monumenta Egrana I (ME I)*, kterou zde probírat nebudu, protože se nevztahuje přímo k tématu práce, též autorem práce o Valdsasech a jejich panství v Čechách, kde klášter již od padesátých let 12. století držel statky a příslušná práva.⁶⁴ Také editoval chebské městské kroniky, které obsahují, ovšem velmi nepřesně, stručně a zkratkovitě bez důrazu na pramennou kritiku, zmínky o Valdsasech.⁶⁵ Mimořádným badatelem mezi ostatními autory je po zásluze Dr. Rudolf Langhammer z Chebu. Jeho největší práce z roku 1936 pojednává souborně o Valdsasech jako klášteře i městě.⁶⁶ Hlavní zaměření je na středověké období, prameny a kulturní a personální vývoj kláštera. Dále se Langhammer věnoval robotním povinnostem klášterních poddaných,⁶⁷

⁶⁴ Heinrich GRADL, *Waldsassener Gebiet in Böhmen*, in: *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 20, 1882, str. 260–235.

⁶⁵ Týž (ed.), *Chroniken der Stadt Eger*, Prag 1884.

⁶⁶ R. LANGHAMMER, *Waldsassen. Kloster und Stadt*, Waldsassen 1936.

⁶⁷ Týž, *Über Robot im Egerland*, Eger 1931.

přijetím reformy času v Chebsku,⁶⁸ 800. výročí založení Valdsas⁶⁹ a nejstarším valdsaským urbářem, který vydal jak samostatně,⁷⁰ tak též v prvně jmenované práci. Hans Muggenthaler podrobil kritice a svému hodnocení kolonizační aktivity Valdsas a přestože vychází z pramenů a jeho argumentace je faktograficky podložená, lze vnést námitky na přílišné přecenění kolonizace valdsaských cisterciáků.⁷¹ Tomuto názoru napomohla též doba a prostředí Chebska, kdy práce vznikala.

Franz Binhack se podrobně zabýval otázkou opatů Valdsas v letech 1133–1506, čímž de facto podrobil kritice dílo Jana III. z Lokte *Series abbatum*, dále zpracoval dějiny Valdsas v letech 1507–1648,⁷² tj. období, kdy končí *Ottonis Chronicon Waldsassense*, a velké zásluhy má též v dějinách opatství v 18. století, v době druhého rozkvětu Valdsas. Tyto práce zde ovšem uvádět nebudu, neboť nemají žádnou přímou spojitost s tématem. Cenná je práce Johann B. Brennera z roku 1837, která popisuje a shrnuje podrobný majetkový růst Valdsas a cituje ohromné množství listin.⁷³ V minulé práci jsem Brennerově dílu nevěnoval tolik pozornosti, kolik by bylo třeba a je nezbytné dodat, že pro základní přehled o dějinách Valdsas není možné jeho dílo vynechat.

Edgar Baumgartl vydal práci reflektující dějiny valdsaské knihovny,⁷⁴ Achim Hubel psal o klášterní bazilice,⁷⁵ Edgar Krausen či Klaus Wollenberg popisovali dějiny cisterciáckých klášterů buď pouze v Bavorsku, v případě Krausena je práce značně schématická a každý klášter má vymezený text pouze o rozsahu zhruba jedné až dvou stran.⁷⁶ Wollenberg rozdělil svoji práci podle historického členění Bavorska, tj. na oblasti Starých Bavor (Mnichov), Frank (Norimberk) a Švábska (Augšpurk).⁷⁷ Mauritius Linder

⁶⁸ Týž, *Der Kalenderstreit im Egerland*. Sonderdruck aus der Egerer Zeitung vom 13. März 1932, Eger 1932.

⁶⁹ Týž, *Zur 800 Jahr-Feier des Klosters Waldsassen*, Waldsassen 1933.

⁷⁰ Týž, *Das Waldsassener Salbuch aus dem Ende des 14. Jahrhunderts*. Sonderabdruck in: „Unser Egerland“ 37, 1933, Heft 3 und 4.

⁷¹ H. MUGGENTHALER, *Kolonisatorische und Wirtschaftliche Tätigkeit eines Deutschen Zisterzienserklösters im XII. und XIII. Jahrhundert*, München 1924.

⁷² F. BINHACK, *Cistercienser-Abtei und des Stiftes Waldsassen von 1507 bis 1648*, Eichstätt 1891.

⁷³ Johann Babtist BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldassen nach den Quellen bearbeitet*, Nürnberg 1837.

⁷⁴ Edgar BAUMGARTL, *Stiftsbibliothek Waldsassen*, in: *Kunstführer 688*, München/Zürich 1988.

⁷⁵ Achim HUBEL, *Stiftsbasilika Waldsassen*, München 1985.

⁷⁶ Edgar KRAUSEN, *Die Klöster des Zisterzienserordens in Bayern*, München-Pasing 1953.

⁷⁷ Klaus WOLLENBERG, *Die Zisterzienser in Altbayern, Franken und Schwaben*, in: *Hefte zur Bayerischen Geschichte und Kultur*, Band 7, München 1988.

se věnoval naopak osobnosti Jana III. z Lokte,⁷⁸ jehož, především literárním, působením se zabýval také Georg Schrott, o němž více až později. Johannes Müller postihnul reformní hnutí církevních řádů v 11. a 12. století, práci zde uvádím pro doplnění,⁷⁹ byť počátky Valdsas a vůbec cisterciáckého řádu probírám v předchozí práci o Valdsasech. Herbert Schindler rozebíral vznik a budování barokního knihovního sálu z první čtvrtiny 18. století od Johanna Karla Stilpa.⁸⁰ Axel Lindstädt pak podobu chrámového chóru a oltáře v klášterní bazilice,⁸¹ pro starší dobu, tj. středověk, vychází z narativních pramenů a prací starších autorů, Brenner, Binhack, pro období 17. a 18. století čerpá již z pramenů. Výsledkem je kulturně-kunsthistorická práce, která nebyla zajím v tomto ohledu valdsaského bádání nahrazena.

Karl Siegl vydal průvodce po fondech archivu v Chebu, kde jsou uloženy i písemnosti, např. listy či akta, které mají souvislosti s valdsaským klášteřem.⁸² Dále jmenuji Heriberta Sturma, valdsaského badatele, který působil v Jáchymově, Chebu a po roce 1945 v Amberku, kde též vedl místní archiv. Jeho práce jsou základem pro poznání dějin Chebska, Horní Falce a Bavorska. Vydal práci o chebském archivu,⁸³ oblasti Chebska (*Districtus Egranus*)⁸⁴ a je autorem historického atlasu Bavorska.⁸⁵ Zvláště poslední práce má velký význam pro porovnání dějin celého regionu s dějinami Valdsas. Michael Döberl sepsal práci na téma patronátních vztahů Valdsas a jejich příslušnosti k Svaté říši římské v prvních třech staletích jejich existence, tj. v letech 1133–1434.⁸⁶ Döberlova práce je zásadní z několika příčin. Předně až na výjimky se problematice patronátních/zakladatelských práv nevěnovala v české historiografii, vyjma jednotlivých

⁷⁸ Mauritius LINDER, *Heimatliche Geschichtsbilder. Abt Johann III. und das Stift Waldsassen (1310–1323)*, Waldsassen 1930.

⁷⁹ Johannes MÜLLER, *Die Zisterzienser und die „Pauperes Christi“ Bewegung des 11. und 12. Jahrhunderts*, in: Angelika Lozar (Hg.): *Das Geistliche Erbe. Wege und Perspektiven der Vermittlung*, Berlin 2003, str. 61–80.

⁸⁰ Herbert SCHINDLER, *Der Bibliothekssaal zu Waldsassen, das Meisterwerk des Bildhauers Karl Stilp*, München 1962.

⁸¹ Axel LINDSTÄDT, *Das Chorgestühl der Stiftskirche zu Waldsassen*, in: *Heimatsforschung Regensburg*, Regensburg 2016.

⁸² Karl SIEGL, *Das Egerer Stadsarchiv (Chebský městský archiv)*, in: *Archivalische Zeitschrift*, Band 37, Heft 1, München 1927, str. 143–150.

⁸³ Heribert STURM, *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936.

⁸⁴ Týž, *Districtus Egranus. Eine ursprünglich Bayerische Region*, München 1981.

⁸⁵ Týž, *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, München 1978.

⁸⁶ Michael DOEBERL, *Reichsunmittelbarkeit und Schutzverhältnisse der ehemaligen Cisterzienserabtei Waldsassen in den drei ersten Jahrhunderten ihres Bestehens*, Passau 1887.

autorů v poslední době jako Tomáš Borovský⁸⁷ či Jan Kahuda,⁸⁸ příliš velká pozornost. Döberl popsal vývoj těchto vztahů na příkladu Valdsas, což je také poměrně ojedinělé, neboť vznikaly práce většinou souborné v podobě syntézy, např. práce o zakladatelských právech v starém českém státě od prof. Václava Vaněčka, ale na konkrétním případu u jedné církevní instituce a s takovým záběrem pramenného materiálu mnoho prací tohoto typu k dispozici není.

Georg Schrott je znám jako badatel, který se věnuje valdsaské historiografii, je autorem díla o celkové pramenné a literární základně Valdsas,⁸⁹ věnuje se také knižnímu tisku a tiskařství ve Valdsasech⁹⁰ v 18. století včetně vydávání a rozboru děl starých valdsaských autorů – Jan III. z Lokte a jeho *Mirakelsammlung*.⁹¹ Posledním německým badatelem je Christian Malzer. Tento zatím nejmladší z okruhu významných badatelů se zabývá nikoli dějinami Valdsas z raného novověku či období 19. a 20. století, ale jako fundovaný badatel a akademický pracovník využívá svoje znalosti ve výzkumu středověkých dějin kláštera. Napsal řadu prací, které se věnují různým aspektům klášterního života ve Valdsasech v době vrcholného a pozdního středověku. Zaplnil tak plnou měrou mezery, které předchozí badatelé nechali volné či se těmito otázkami vůbec nezabývali. Řešili totiž především majetkové, hospodářské, politické a personální záležitosti kláštera.

Malzer však osvětlil kulturní život Valdsas a popsal středověké skriptorium i s písarskou dílnou,⁹² rozebral nově nejstarší valdsaský urbář z roku 1399 a jeho význam pro klášter,⁹³ dále se zabýval strukturou a procesy v klášterním obchodě a hospodářském prostoru kláštera a porovnával obchodní kontakty Valdsas s Chebem.⁹⁴ Též rozšířil svoji

⁸⁷ Tomáš BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005.

⁸⁸ Jan KAHUDA, *Panovnícké konfirmace privilegií českých klášterů v 18. století*, DP FF UK, Praha 1997.

⁸⁹ G. SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Büchereien. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*, Berlin 2003.

⁹⁰ Týž, *Waldsassener Buchdruck im 18. Jahrhundert*, in: Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 135, 1995, str. 85–132.

⁹¹ Týž, *Das Mirakelbuch von Abt Johannes III. Eine Quelle für das Alltags- und Geistesleben im spätmittelalterlichen Waldsassen*, in: Oberpfälzer Heimat 41, 1997, str. 35–50.

⁹² Christian MALZER, *Mittelalterliche Schriftkultur. Die Skriptorien der Oberpfälzer Zisterzienserklöster bis zur ersten Säkularisation im 16. Jahrhundert*, Begleitband zur Ausstellung in der Provinzialbibliothek AMberg, 12. Juni bis 23. Juni 2015, Amberg 2015.

⁹³ Týž, *Das älteste Kopialbuch des Klosters Waldsassen. Überlegungen zur identitätsstiftenden Bedeutung einer pragmatischen Schriftquelle an dem Zisterziensereden*, in: Tobias APPL/Manfred KNEDLIK: Oberpfälzer Klosterlandschaft. Die Stifte, Klöster und Kollegien der Oberen Pfalz, Regensburg 2016, str. 87–102.

⁹⁴ Týž, *Waldsassen im Schatten der Goldenen Straße. Verbindungslinien zwischen dem Stift- und Egerland im 14. Jahrhundert*, in: Heimat Landkreis Tirschenreuth, Band 28, 2016, str. 5–24.

práci o valdsaském klášterním skriptoriu a jeho srovnání s ostatními cisterciáckými kláštery v Horní Falci.⁹⁵ Poslední práce, které budu jmenovat, jsou zatím v přípravě na vydání, proto je uvádím spíše pro úplnost, než pro možné badatelské využití. První je práce o opatech a řeholnících do druhé sekularizace kláštera v roce 1802/1803.⁹⁶ Druhá pojednává o zatím opomenutelných záležitostech Valdsas a jim inkorporovaných far/kostelů a jejich využití ze strany kláštera v době poutí.⁹⁷ Zatím poslední díla Malzerovy badatelské činnosti jsou práce o valdsaském rukopisném písemnictví a nové zhodnocení života a působení valdsaského opata Jana III. z Lokte.⁹⁸

České práce jsou zastoupeny mnohem méně, než práce německé. Je to samozřejmě dáno faktem, že Valdsasy byly vždy německým klášterem, myšleno v tom smyslu, že náležely do kulturně a jazykově německého prostředí. Proto je podíl prací českých autorů menší, avšak to neznamená, že by se čeští badatelé Valdsasům nevěnovali. Podobně jako v případě Valdsas je nutné zmínit jména R. Langhammera, G. Schrotta či Ch. Malzera, u český jmen nesmí chybět jméno významné české historičky a badatelky Kateřiny Charvátové. Charvátová je autorkou trilogie o českých cisterciáckých klášterech v době středověku, třetí díl se zabývá kláštery na hranicích českého státu.⁹⁹ Proto do něj náleží i Valdsasy a zvláště tato práce mi poskytla první důležité informace o dějinách i pramenech a literatuře valdsaského kláštera, jak pro tuto práci, tak především pro práci bakalářskou. Z pera této autorky pochází též řada studií a článků o významných opatech z českých cisterciáckých klášterů a jejich vlivu na české záležitosti.¹⁰⁰

Srovnání německých cisterciáckých klášterů Ebrach, Langheim a Waldsassen ve středověku včetně jejich komunikace a vztazích provedla ve své diplomové práci Hana Urbanová.¹⁰¹ Vizitacemi a kontrolou dceřiných klášterů v cisterciáckém řádu se zabývala

⁹⁵ Týž, *Mittelalterliche Schriftkultur. Die Skriptorien der Oberpfälzer Zisterzienserklöster bis zur ersten Säkularisation im 16. Jahrhundert*, Begleitband zur Ausstellung in der Provinzialbibliothek Amberg, 12. Juni bis 23. Juni 2015, Amberg 2015, 2. überarbeitete und leicht ergänzte Auflage 2016.

⁹⁶ Týž, *Die Äbte und Konventualen bis zur Säkularisation 1802/1803*, in: Werner Schiedermaier (Hg.): *Kloster Waldsassen* (in Vorbereitung).

⁹⁷ Týž, *Inkorporierte Pfarreien und Wallfahrten*, in: Werner Schiedermaier (Hg.): *Kloster Waldsassen* (in Vorbereitung).

⁹⁸ Týž, *Abt Johannes III. von Elbogen (reg. 1310–1323)*, in: Werner Schiedermaier (Hg.): *Kloster Waldsassen* (in Vorbereitung).

⁹⁹ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420 III. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2009.

¹⁰⁰ Táž, *Počátky působení cisterciáckých opatů Dětricha, Heidenreicha a Konráda na dvoře Václava II.*, in: *Medievalia Historica Bohemica* 17/1, 2014, str. 7–39.

¹⁰¹ Hana URBANOVÁ, *Ebrach, Langheim, Waldsassen – mateřské kláštery českých cisterciáckých řádových domů*, DP PedF UK, Praha 2001.

Radka Lomičková, i s ohledem na české řádové domy.¹⁰² Český pohled na kolonizaci a germanizaci Valdsas ve středověku v oblasti dnešního Karlovarského kraje podává Karel Nejd. ¹⁰³ Oblastí Chebska, dějinami města Chebu a jeho podílu na česko-německé/říšské politice a vztazích se dlouhodobě zabývá tamní badatel František Kubů. ¹⁰⁴ Ačkoli jeho některé názory na vývoj a postavení města Chebu, jako např. existence tzv. Chebského městského státu, nejsou všemi historiky z řad české odborné obce přijímány, mají tyto práce přece význam, neboť chebská problematika není dosud potřebně vysvětlena a Cheb měl, ať už s tím souhlasíme či nikoli, výjimečné postavení v Českém království. Kubů se věnoval též přímo Valdsasům¹⁰⁵ a také málo prozkoumané říšské ministeriální správě v oblasti Chebska ve 12. a 13. století.¹⁰⁶

Jako se Heribert Sturm zabýval Chebskem z německé strany, činí totéž Emanuel Šimek, kdy svou prací rozebírá dějiny Chebska od nejstarších dob do konce středověku.¹⁰⁷ Cenné jsou partie věnované kolonizaci, podrobnější než práce J. V. Šimáka,¹⁰⁸ a starému názvosloví sídel čili ortografii. Pro hospodářské dějiny nejen cisterciáckých klášterů, ale obecně klášterního velkostatku jsou základem práce Josefa Čechury, ať už je to jeho monografie na toto téma¹⁰⁹ či dílčí studie postupně publikované v osmdesátých a na počátku devadesátých let 20. století.¹¹⁰ Právním postavením klášterů na české straně,¹¹¹ – v tomto ohledu v české historiografii tuto problematiku začal

¹⁰² Radka LOMIČKOVÁ, *Za klášterními zdmi. Vizitační protokoly cisterciáckých klášterů ze 14. století*, in: *Medievala Historica Bohemica* 11, 2007, str. 153–154.

¹⁰³ Karel NEJD, *Počátky a kolonizace valdsaského kláštera a germanizace Karlovarského kraje*, in: *Historický sborník Karlovarska, Karlovy Vary 1955*, str. 56–76.

¹⁰⁴ František KUBŮ, *Chebský městský stát: Počátky a vrcholné období do konce 16. století*, České Budějovice 2006.

¹⁰⁵ Týž, *Das Kloster Waldsassen und Böhmen*, Cîteaux 47, 1996, str. 79–89.

¹⁰⁶ Týž, *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1997.

¹⁰⁷ Emanuel ŠIMEK, *Chebsko v staré době*, Brno 1955.

¹⁰⁸ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny, dílu I, část V, Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938, str. 504–1310.

¹⁰⁹ Jaroslav ČECHURA, *Die Struktur der Grundherrschaften im mitteralterlichen Böhmen unter besonderer Berücksichtigung der Klosterherrschaften*, Stuttgart 1994.

¹¹⁰ Týž, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, in: *Sborník Národního muzea v Praze XLII.*, Praha 1988, č. 1, str. 11–19.

¹¹¹ Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část první. Zakladatelská práva*, Praha 1933.

Týž, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část druhá. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská*, Praha 1937.

Týž, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část třetí. Imunita soudní*, Praha 1939.

odborně řešit jako jeden z prvních – věnoval pozornost prof. Václav Vaněček, srovnej výše. Cisterciáckými kláštery rovněž na hranicích Čech, ovšem v Horní Lužici, se věnuje dlouhodobě Jan Zdichynec, ačkoli jeho badatelské zájmy se soustředí na ženskou větev cisterciáckého řádu.¹¹²

Ve spojitosti s českými řádovými domy v Sedlci a Oseku, kterým byly Valdsasy mateřským a vizitačním klášterem, je nutné zmínit ještě dvě starší práce. První pochází od prof. Zdeňka Fialy a pojednává o správě s fungování české církve ve vrcholném středověku. Probírá se zde jak světská církev, tak též řády a řeholní společenství. Druhá, poněkud opomíjená, ale o to důležitější, je práce Vladimíra Cinkeho o organizaci českých klášterů ve 13. a 14. století na základě provinčního kritéria.¹¹³ Práce Josefa Svátka z roku 1970 v SAP je zatím jediným souhrnným popisem archivních fondů českých a moravských klášterů a konventů (popř. kanonií atd.) a místech jejich uložení, tj. v jednotlivých českých a moravských archivech.¹¹⁴

Na závěr je možno zmínit práce kompilačního charakteru. Věnují se obecně řádům či jednotlivým klášterům a jsou mnoha českým badatelům známé. Jsou to práce Milana Bubna, které ačkoli mají někdy menší kritickou hodnotu pramenů a některé citace nejsou plně v souladu s běžnými pravidly a zvyklostmi, rozsah práce a informační hodnota jeho děl je nepopíratelná.¹¹⁵ Druhé dílo se zabývá jednotlivými českými kláštery, jde o práci encyklopedické povahy, a jejími autory jsou Pavel Vlček, Petr Sommer a Dušan Foltýn.¹¹⁶

¹¹² Jan ZDICHYNEC, *Kláster Marienthal v Horní Lužici*, DP FF UK, Praha 2002.

¹¹³ Vladimír CINKE, *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. století na základě provinčním*, in: ČČH 66, 1968, č. 3, str. 435–446.

¹¹⁴ Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP XX, Praha 1970, str. 503–624.

¹¹⁵ Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II, 2. svazek*, Praha 2006.

¹¹⁶ Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů I*, Praha 1997.

3 Stav kláštera a konventu na prahu husitské revoluce (výchozí stav v období 1400–1420)

3.1 Všeobecný úvod ke stavu kláštera na počátku 15. století

Na počátku je nutné zmínit skutečnost, že posledních 20 let sledovaného časového rámce v mé bakalářské práci nebylo reflektováno takovým odpovídajícím způsobem, jakým by si události Valdsas v prvních dvou deceniích 15. století zasloužily. Proto je to též dobré východisko pro následující výklad této práce, který bude následovat ve čtvrté, páté a šesté kapitole. Třebaže jsem se v minulé své práci o valdsaském klášteře také letmo dotkl událostí v době husitských válek, opět se tak stalo jaksí „mimoděk“ a zcela marginálně v rámci hlavního vyprávění. Z toho důvodu jsem se nevyvaroval některých nepřesností, např. ohledně husitských vojenských vpádů na území klášterního panství a rovněž přímo do okolí Valdsas včetně jejich obsazení a násilného vyrabování.

Nejen pro tyto „nedostatky“ jsem se rozhodl ještě jednou a doufám, že tentokrát o poznání lépe, popsat a zhodnotit valdsaské dějiny od začátku 15. století až do začátku samotné husitské revoluce. Jak se ony události, o nichž zcela rozhodně nikdo v tehdejší době nemohl prohlásit, že se stanou počátkem procesu evropské reformace katolické církve, ať již máme na ony události jakékoliv názory a následné závěry. K tomu přispívá i další nezpochybnitelná skutečnost, že Valdsasy byly spojeny především před rokem 1420 úžeji s politikou a záležitostmi Českého království, neboť vlastnily či držely dle lenního feudálního principu, konkrétní příklady budou uvedeny v podkapitole o předhusitské hospodářské základně kláštera, nemalé majetky, ať už movitého (ve formě platů, úroků či půjček-úvěrů) či nemovitého (vsi, dvory, popluží, panská sídla či městečka) charakteru. Proto se valdsaský konvent velice živě zajímal o situaci v Čechách a českém státě, nesmíme ovšem zapomínat i na církevně-náboženskou stránku celého husitského hnutí a do jisté míry o na národnostní poměry, ačkoli ty byly především českou historiografií 19. století a pak předválečným československým dějepiscectvím výrazně nadhodnoceny.

Ostatně bude zajímavé porovnat stav Valdsas ve níže zmíněných ohledech, vyjmenuji je na následujících řádcích, před rokem 1420 s těmi, jaké existovaly po roce 1434, respektive 1436 v době uzavření tzv. jihlavských kompaktát. Ovšem zatímco poměry kláštera před rokem 1420 popíšu v této kapitole, stav po roce 1434 (1436) a následné

porovnání bude součástí již páté kapitoly věnované obnově klášterního panství a podmínek v něm.

Z těchto důvodů se bude následující kapitola ve zkratce dělit na personální stránku kláštera, jeho politiku a kontakty, tj. s ostatními feudálními institucemi v oblasti Horní Falce (města Cheb a Norimberk, popř. místní šlechtické rody), s říšskými knížaty a římským králem /císařem, a též s představiteli českého státu. Bude nutné se též více věnovat hospodářské základně Valdsas a vytvořit tak možnost srovnat množství klášterních majetků před rokem 1420 a po skončení husitských válek. Jako poslední, ovšem neméně důležitými pro Valdsasy, budou pasáže věnované církevní správě kláštera a patronátním právům. U posledně jmenovaných bude pak zajímavé sledovat hlavně změny v patronátních právech celého kláštera a důsledcích, jaké přinesla jejich změna v případě valdsaského kláštera ze Svaté římské říše na příslušníky jedné z větví rýnské části wittelsbašského rodu.

3.2 Personální poměry valdsaského kláštera a jejich důsledky v prvních dvou desetiletích 15. století

Pro život i řízení každého kláštera je velice podstatná otázka vedení daného řádového domu, tj. osoba opata či abatyše hraje důležitou roli ve správě i fungování konkrétního kláštera. Osobní předpoklady a charakter tak utvářely úspěšnou, či v případě jejich absence, neúspěšnou politiku kláštera. U středověkých opatů kláštera nemáme častokrát žádné, popř. pouze značné mezerovité, údaje o jejich životě, původu, vzdělání a dokonce o průběhu jejich opatského působení. U Valdsas však tyto problémy nejsou zdaleka tak markantní, neboť díky klášterní tradici, která nejen díky ní samé, ale též pro zvětšení velikosti a věhlasu Valdsas pro vlastní řeholníky, i pro laiky mimo samotný klášter, shromáždila pozoruhodné informace o původu, životě i působení jednotlivých opatů. První popisy, nelze hovořit ještě o více propracovaném narativním díle, pocházejí z počátku 14. století v proslulé *Series abbatum* valdsaského opata Jana III. z Lokte.¹¹⁷ Na jeho dílo navázal dále tzv. kronikář a převor Ota, blíže neznámý autor pozdně středověké klášterní kroniky z konce 15. století.¹¹⁸ Ota čerpal, s největší pravděpodobností, údaje o

¹¹⁷ F. BINHACK, *Cistercienser-Abtei und des Stiftes Waldsassen von 1507 bis 1648*, Eichstätt 1891, str. 70–84.

¹¹⁸ *Otonis Chronicon Waldsassenense*, ed. A. F. OEFELE. Dále budu uvádět pouze tuto zkrácenou citaci.

předešlých valdsaských opatech z Janova spisu, a tím pomohl dotvořit valdsaskou tradici historiografie jednotlivých opatů. Další práce o dějinách Valdsas, kronikářského či teologicko-řádového charakteru, již členění a obsah Otových pasáží o opatech Valdsas přebírají, byť s jistými konkrétními modifikacemi typickými pro autora daného díla.

Při probírání personálních otázek Valdsas máme k dispozici především jména opatů, v některých případech lze zjistit jména ostatních řeholníků, kteří zastávali příslušný klášterní úřad, tj. např. hodnost převora, podpřevora, novicmistra, celleraria (sklepníka), cammeraria (komorníka) atd. Je tudíž do jisté míry ironií, že v listinách ze 13. a částečně 14. století, ať už se jednalo o listiny vydané pro Valdsasy, vydané klášterem jiné straně, popř. o listiny tzv. příjemecké, kdy Valdsasy sloužily pouze jako zprostředkovatel či vyhotovitel listiny, jsou často uvedena jména nejen opatů, ale i dalších členů konventu. Ti mají v listině funkci svědků a tento institut mizí z textů listin až v průběhu 14. století (ještě v řadě privilegií přemyslovských králů z druhé poloviny 13. století jsou uváděny tzv. svědečné řady začínající obligátní frází: *huius rei [donacionis et. c.] testes sunt*. Ovšem pro dobu přelomu 14. a 15. století jsou příjemci, v tomto případě řeholníci z Valdsas, titulováni pouze jménem opata, někdy chybí i jméno dotyčné osoby, a obecné konventu z Valdsas, proto listiny již v této době nemají zásadnější přínos pro poznání jednotlivých členů konventu.

Na prvním místě stojí tak v personáliích Valdsas jejich opati. Ačkoli se tato kapitola má věnovat především období od počátku 15. století, bude užitečné poukázat i na dobu předcházející roku 1400. Proto zmíním i opaty Valdsas, kteří vykonávali svůj úřad před tímto datem a také uvedu osoby, jejichž role ve valdsaském konventu nebyla doposud nikde v historiografii popsána.

3.2.1 Opati Konrád I. Heidenreich a Konrád II. z Valdsas. Nové skutečnosti doplňující dosavadní bádání

První z obou výše zmíněných cisterciáků řídil valdsaský konvent v letech 1371–1393. O jeho osobě není známo mnoho informací, neboť narativní prameny nám o jeho původu neříkají nic bližšího. Ví se, že dle jména byl německého původu, přičemž funkci opata začal vykonávat někdy v roce 1371. Otova kronika jej uvádí jako zbožného a schopného muže, ovšem tyto běžné obraty jsou uvedeny u drtivé většiny valdsaských opatů a nijak nám neukazují charakter a vlastnosti tohoto opata. Lze říci, že jistotu máme pouze ve

zmínce o rezignaci Konráda I. na opatskou funkci z důvodu stáří a nemoci. Kdy tento opat zemřel, se též neví.

Co však nelze opominout, je skutečnost, že se Konrád snažil zastavit úpadek klášterního hospodářství, a to dvojnásobem. V první řadě prodal některé statky, dvory a platy, respektive pravidelné klášterní důchody, v Českém království v oblasti Přívlak u Žatce. Tím sice zmenšil dluhy, ale oslabil klášterní doménu v Čechách. Dále pronajal řadu klášterních majetků za hotové peníze v pravidelných sumách, aby mohl hradit splátky dluhů.¹¹⁹ V roce 1393, popř. v první polovině roku 1394 rezignoval a vyhledal si vhodné místo na dožití. Kronikář Ota uvádí dobu Konrádovy opatské funkce téměř 23 let,¹²⁰ což odpovídá s doklady Konrádova jména v dochovaných klášterních listinách. První případ pochází z 6. prosince 1375, kdy Konrád a konvent uznávají kupní právo Fritsche z Hergensingu na potoky a říčky u vsí Hundbach a Münchenreuth, cca 3 km severně od Valdsas.¹²¹ Poslední listina se jménem Konráda je pak datována 21. července 1389,¹²² ale jméno Konrádova nástupce se vyskytuje až k 14. březnu 1394.¹²³ Proto k rezignaci muselo dojít někdy před tímto datem.

V literatuře se tradičně uvádí jako další valdsaský opat Konrád II. Je také možné najít pořadí opatů v řadě historických prací. Jako příklad mohou sloužit práce jak ze sekundární literatury, Rudolfa Langhammera, Franze Binhacka, Johanna Brennera aj., tak též z klášterní historiografie jako např. tzv. kronikáře Oty či Tadeáše Pauera. U těchto autorů se opravdu vyskytuje Konrád II. ve funkci opata za svým jmenovcem a předchůdcem Konrádem I. Ve své bakalářské práci v příloze cituji seznam valdsaských opatů, kde následuje toto pořadí. Ale nyní je nutné tuto skutečnost revidovat a mezi oba zmíněné opaty vřadit ještě dalšího. Pomůže nám to také vysvětlit dosavadní výklad budoucí situace při střídání jednotlivých kandidátů na opatskou funkci v době valdsaského „schizmatu“.

V roce 1393 či na počátku roku 1394 nastoupil totiž do čela valdsaského konventu opat Jan VI.¹²⁴ K jeho působení toho není mnoho známo, což také způsobilo, že krátká doba jeho úřadu nebyla pozdějšími klášterními historiky a badateli zaznamenána. Jediný

¹¹⁹ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 72.

¹²⁰ *Tamtéž*, str. 72.

¹²¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 471.

¹²² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 519.

¹²³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 532.

¹²⁴ Jde o časové rozmezí, které nelze pro nejednoznačnost existujících pramenů blíže specifikovat.

doklad o jeho působení přináší německý humanista Kašpar Bruschi (Bruschius).¹²⁵ O skutečnosti, že zde existoval jakýsi opat Jan VI. řečený Gold a řídil konvent v letech 1393–1394/5, je možné vést diskuzi. Bruschiova zpráva se ale dostala postupem dalších 200 let i mezi některé badatele, kteří, byť nepřímo a bez citace, přejali Bruschiův výklad. Franz Binhach uvádí ve své práci o valdsaských opatech část díla jistého K. Müllera z Valdsas, který pořídil otisk jistého, domnívám se Bruschiova, rukopisu pod názvem: „*Beschreibung des Klosters und Marktes Waldsassen, abgeschrieben von K. Müller in Waldsassen 1832*“. Vzhledem k tomu, že v archivu v Amberku jsou uloženy dva opisy Bruschiovy klášterní kroniky, první psaný latinsko-německy s názvem „*Historischer Bericht vom Ursprung des Closter Waldsassen... durch Casper Prüschen*“ a druhý pouze v německém jazyce označený „*Beschreibung des Stifts waldtsassen. Ursprung und herkommen*“, je víceméně pravděpodobné, že onen jistý K. Müller vycházel z alespoň z jednoho z obou výše citovaných rukopisů Bruschiovy práce. Také vydání latinské verze Bruschiovy kroniky z roku 1551 v Ingolstadt odpovídá znění latinsko-německé rukopisné verze.

Jaký význam má tolik se zabývat heuristikou pro prokázání existence nepříliš důležitého valdsaského opata, jehož vláda představovala pouze epizodu v celku klášterních dějin? Odpověď zní: značný. Ukazuje se, že jestliže práce valdsaských dějepisců opomenuly, s výjimkou jednoho – Kašpara Brusche, existenci Jana VI., je nutné podrobit jejich práce kritice, byť přináší řadu zpráv, jejichž obsah není možné jinde dohledat. Pro svoje tvrzení uvedu níže doklady.

Opat Jan VI., jehož osobnost byla nyní „znovuobjevena“, vedl valdsaský konvent zřejmě po dobu jednoho roku, snad o několik měsíců více, a to až do léta 1395. Proto jsem konec jeho opatského působení vyznačil výše v textu datem 1394/1395. Bruschius datuje Janovu smrt do roku 1395.¹²⁶ V trochu jiném znění přebírá zprávu o Janovi i K. Müller, jenž změnil dobu Janova úmrtí na rok 1394.¹²⁷ Franz Binhack sice v poznámce své práce označuje rok 1394 za Müllerovu chybu a odkazuje se na další valdsaské řádové kronikáře, má na mysli zřejmě Otu, ačkoli jej přímo nejmenuje. Ovšem celkově lze říci,

¹²⁵ G. BRUSCHIUS, *Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur...*, fol. 72^r.

¹²⁶ Přímá citace o osobě Jana VI. zní: *Ioannes Goldius sequutus est in gubernatione Vvalsassensis Abbatiae Conradum, praefuit mensibus 15 et Obiit anno 1395. Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur...*, fol. 72^r.

¹²⁷ *Johannes VI., Gold genannt, regierte 15 Monate und starb im Jahre 1394.*

že jak kronikář Ota, tak Rudolf Langhammer, Franz Binhack i Johann Brenner, se dopustili omylu v případě opata Jana VI. a částečnou pravdu měl humanista Bruschius. Ovšem i jeho zpráva obsahuje nepřesnosti, byť se zakládá na věrohodných faktech. Jaké důvody mě k tomuto tvrzení přivedly?

Prvním důvodem byly faktografické chyby v díle kronikáře Oty, zde se daly předpokládat, tak též Johanna Brennera. Je jím popis vlády opata Konráda I. Heidenreicha, u nějž oba shodně tvrdí, že onen opat vykoupil zpět sídlo Schönficht, šlo o vodní hrad s pozemky, i s příslušnými statky zpět od lantkraběte Jana z Leuchtenberka. Že se jedná o omyl, je zjevné, neboť existuje listina opatřená Janovou pečetí a následně i pečetí Konráda Eerlbecka, správce z Parksteinu, a Petra Pfreimdera, správce na Pleysteinu, z 9. ledna 1402.¹²⁸ Listina je nepochybně originál, tudíž možnost nevěrohodnosti jejího obsahu je vyloučena. Tento omyl ukazuje, že Ota i Brenner nedostatečně prozkoumali listinnou základnu Valdsas a posunuli událost o zhruba dvacet let zpět do doby opata Konráda I.¹²⁹ Třebaže R. Langhammer ani F. Binhack tento omyl nezopakovali, i oni se opět příliš spoléhali na popis kronikáře Oty. A ačkoli sám Langhammer zpochybňuje identitu autora *Chronicon Waldsassense* a označuje jej pouze jako tzv. Otu,¹³⁰ tedy nespojuje autora kroniky s převorem Otou z přelomu 15. a 16. století, i z některých pasáží jeho práce *Waldsassen. Kloster und Stadt* je očividné, že přebírá bez kritiky Otův popis, především v linii valdsaských opatů.¹³¹

A právě nedostatečný heuristický průzkum valdsaských listin zapříčinil, že všichni dosavadní autoři, možná zčásti až na Kašpara Bruschia, opomenuli existenci dvou dochovaných listin se jménem opata Jana VI. To ale neznamená, že by za Janovo období existovaly pouze tyto dvě listiny. Celkem se dochovalo pět exemplářů listin, přičemž první je datována 14. března 1394,¹³² jejímž vydavatelem je právě opat Jan, poslední nese datum 8. ledna 1395.¹³³ Ne všechny tyto listiny se přímo týkají Valdsas, respektive

¹²⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 555.

¹²⁹ Johann Brenner se dopustil ve své práci ohledně koupě hradu, vsi a statků v Schönfichtu dalšího omylu, který sice na jedné straně poněkud zmenšuje jeho chybu, ale na druhé ukazuje Brennerovu jistou desorientaci při práci s prameny, v jeho případě pak s listinným materiálem. U statě věnované opatu Konrádovi I. popisuje dle kronikáře Oty opatovu zásluhu na koupi Schönfichtu zpět do valdsaských majetků, o pár stran dále pak tentýž akt přisuzuje opatu Konrádovi II. dle dochované listiny z roku 1402. Tato skutečnost tak pomáhá pochopit práci starších autorů a některé protichůdné badatelské výsledky v jejich pracích.

¹³⁰ R. LANGHAMMER, *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 48–49. Dále budu citovat pouze ve zkrácené formě: *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. příslušné strany.

¹³¹ *Tamtéž*, str. 209–214.

¹³² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 532.

¹³³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 536.

Valdsasy v nich přímo nevystupují. Jedná se o různé majetkové převody a transakce, kde valdsaský klášter představuje lenní vrchnost, ale dohody v listinách se váží k jiným stranám.

V první „Janově“ listině z 14. března 1394 opat a konvent z Valdsas udělují v léno statek Stretzreut (Streißenreuth u Plöbergu) Konrádovi Pirkerovi z Beidlu, který tento statek koupil od Hanse Pleysteinera. Byť zde Valdsasy vystupují rovněž jako lenní vrchnost, jedná se o přímé udělení v léno, nikoli o dohodu dvou stran se zmínkou o souhlasu klášterní vrchnosti, takže vydavatelem zde je opat Jan VI. a konvent z Valdsas. Druhá listina pak pochází ze dne 25. května 1394, přičemž v ní Jan a valdsaský konvent kupují plat ve vsi Wundreb (Wondreb u Tirschenreuthu) od Petra Schulera, měšťana v Tirschenreuthu, Ulricha Kergla z Wondrebu a Muela Uleina tamtéž.¹³⁴ Ani jedna listina sice nemá pečeť, ale v plikách jsou patrné průřezy po přivěšených pečetích. Navíc text obsahuje přesnou dataci, která dovoluje určit dobu vyhotovení listin.

Pokud vezmeme v úvahu zprávu Kašpara Bruschia, že opat Jan VI. zastával opatskou funkci po dobu 15 měsíců (délka jeho vlády vznikla z Bruschiovy záměny tohoto Jana za jiného Jana řečeného Gold, proto prvního Jana označuje přídomkem Gold, třebaže jej opat Jan VI. nenosil), za jehož řízení klášter udělil několik statků v léno, např. statek v Streißenreuthu, ves Tröglersreuth, koupil plat ve vsi Wondreb a usmířil se ve sporu s vlastním leníkem Hansem z Enzenriethu (u Neustadt an der Waldnaab) o platy a soudní pravomoc ve vsi Tröglersreuth, jsme schopni stanovit dobu Janova úmrtí na počátek roku 1395, což ostatně tvrdí i sám Bruschius, byť z jiného důvodu. Mělo se tak stát v lednu či v únoru roku 1395, neboť k 3. únoru 1395 se dochovala listina o výše uvedeném sporu mezi Hansem z Enzenriethu a Valdsasy.¹³⁵ Zatímco v první listině z 8. ledna 1395 je zmíněn pouze pan opat a konvent z Valdsas, listina je opatřena pečetěmi purkrabí z Tachova a Bärnau (u Tirschenreuthu), druhá z 3. února 1395 již zmiňuje svého vydavatele opata Konráda II. a na listině jsou přivěšeny pečetě opata a konventu.

Lze namítnout, že obě strany sporu, tedy Hans z Enzenriethu a opat a konvent z Valdsas, si po vyřešení sporu nechaly tuto skutečnost samy zlistinit, tj. Hans jako světská osoba u světských purkrabí, místo není v listině zmíněno, a valdsaský klášter si vyhotovil listinu sám, ale osobně se přikláním k jinému vysvětlení. Spíše se mi zdá pravděpodobnější, že první listina byla vyhotovena ještě za života opata Jana VI., druhá

¹³⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 534.

¹³⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 537.

o měsíc později již za jeho nástupce Konráda II. Pokud bychom postupovali přísně faktograficky, je možné vymezit dobu úmrtí opata Jana mezi 24. květnem 1394 a 3. únorem 1395. Jak jsem však řekl již výše, kloním se k přelomu roku 1394/1395 či na počátku léta 1395. Dvojí zlistinění urovnání sporu Hanse z Enzenriethu by nasvědčovalo, že se osoba v opatské funkci změnila.

Na závěr o osobě opata Jana VI. lze podat následující shrnutí. Skutečně je dle zprávy Bruschiovy kroniky, ačkoli i ona obsahuje omyl v přídomku opata a částečně v možné době jeho opatské funkce, která nemusela trvat 15 měsíců, a listinného materiálu, především oněch dvou listin s Janovým jménem, doložena existence valdsaského opata Jana VI. Svůj úřad začal vykonávat nejspíše v roce 1393, od 14. 3. 1494 zcela jistě, a skončil v něm na konci roku 1394 či na počátku léta 1395. Dle mého názoru byl ještě účasten vydání listiny z 8. ledna 1395 k urovnání sporu, někdy krátce poté umírá, neboť druhou listinu z 3. února 1395 ve stejné kauze vydává již nový opat Konrád II. Autoři jako kronikář Ota, Johann Brenner, Rudolf Langhammer či Franz Binhack vládu Jana VI. nezaznamenali, nebo ji jako Franz Binhack považovali za nepravdivou. Kašpar Bruschius Jana zaznamenal, ale zaměnil jej s jiným Janem řečeným Gold, mnichem z cisterciáckého kláštera Langheim, který byl jedním z oněch tří opatů v době sporu o opatský úřad ve Valdsasech.

Protože opravdu Jan řečený Gold působil po dobu zhruba 15 měsíců jako vzdoropat, přiřkl Bruschius opatu Janovi VI. řízení kláštera v délce jeden a čtvrt roku.¹³⁶ To by též vysvětlovalo úplnou záměnu a to jak v přídomku, tak v délce opatské funkce. Ovšem narozdíl od ostatních badatelů měl humanista Bruschius pravdu v Janově existenci, časovém zařazení mezi jinými valdsaskými opaty a dle mého názoru pravděpodobně správně určil přibližné datum Janovi smrti.

Konrád II. zasedl na opatský stolec roku 1395. O jeho původu toho rovněž není mnoho známo. Většina zpráv, které o jeho osobě máme, poskytují práce kronikáře Oty¹³⁷ a humanisty Bruschia.¹³⁸ Jisté doplnění o jeho charakteru pak nabízí Brenner, který vcelku trefně vystihuje Konrádovu povahu. Dle jeho líčení byl opat Konrád ambiciózním typem

¹³⁶ Od Bruschia převzal výklad valdsaských dějin do své souborné práce i Gaspar Jongelimus, který přímo přepsal latinskou verzi Bruschiovy kroniky do svého díla z roku 1640 *Notitia abbatiarum...* a zaměňuje tak opata Jana VI. Valdsaského s Janem řečeným Gold, mnichem z Langheimu a protiopatem z Valdsas.

¹³⁷ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73–74.

¹³⁸ G. BRUSCHIUS, *Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur...*, fol. 72^r–72^v.

člověka, který miloval přepych a byl ochoten na něj vynaložit nemalé finanční částky. Spíše než v klášteře či na statcích jeho domény trávil čas s místními šlechtici a navazoval kontakty s panovníky v Říši.¹³⁹ Tento postup by nebyl výjimečný, podobné kroky u valdsaských opatů se klášteru nejen majetkové vyplatily, přičemž z dlouhé řady předchozích opatů uvedu dva případ, kdy se valdsasští opati účastnili vysoké politiky.

Prvním byl opat Daniel spravující klášter v druhé polovině 12. století, který se účastnil italského tažení císaře Fridricha I. Štaufa roku 1158 k Milánu.¹⁴⁰ Ze své italské cesty si kromě Fridrichovy přízně přivezl velké množství cenností zvláště k liturgické potřebě. Druhým příkladem je působení opata Jana III. z Lokte (1310–1323), podporovatele císaře Jindřicha VII. a celkově lucemburské dynastie.

Opat Konrád II. používal zřejmě podobnou taktiku, která, z pozice nezaujatého pozorovatele, přinesla klášteru řadu nesporných výhod a úspěchů, nejen v hospodářské oblasti. Jedním z nich bylo vydání dvou privilegií římským a českým králem Václavem IV. z 9. května 1396.¹⁴¹ V nich Václav klášter osvobozuje od všech platů, dávek a daní za služby, které mu opat a konvent poskytl. Příkaz směřuje na zemského soudce v Auerbachu, tehdejšímu centru českých držav v tzv. Horní Falci po přesídlení královské správy ze Sulzbachu po roce 1373, a ostatní královské úředníky.¹⁴² Taktéž Konrád získal pro klášter i řadu bul, ve kterých papež Bonifác IX. Valdsasům potvrdil inkorporaci klášterních far,¹⁴³ více v podkapitole o církevní správě Valdsas, či povolil opatovi a vybraným mnichům v postní dny jíst maso.

Z hlediska majetkových záležitostí je přínos opata Konráda II. rovněž velice problematické. Dokázal sice v prvních letech snížit zadlužení Valdsas, ale na přelomu století opět inicioval nákup dalších statků, které sice klášter v minulosti již vlastnil, ale byl nucen je po postupně od padesátých let 14. století, po neslavné vládě opata Františka Kübla (1337–1349) kdy poprvé v klášteře propukl rozkol v jeho vedení, rozprodávat. Zmíněný nákup začal roku 1399 koupí vsi Manzenberg u Kemnathu od lantkrabího Jana z Leuchtenberka.¹⁴⁴ Od něj koupil Konrád II. pro Valdsasy dále v roce 1402 hrad Schönficht s okolními statky a vsí Wolpersreut.¹⁴⁵ Tato hospodářská politika ovšem

¹³⁹ J. B. BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldassen nach den Quellen bearbeitet*, str. 90.

¹⁴⁰ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 65.

¹⁴¹ StAAM, *Kloster Waldsassense, Urkunden*, č. 542.

¹⁴² Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1978, str. 436–440.

¹⁴³ StAAM, *Kloster Waldsassense, Urkunden*, č. 554.

¹⁴⁴ StAAM, *Kloster Waldsassense, Urkunden*, č. 549.

¹⁴⁵ StAAM, *Kloster Waldsassense, Urkunden*, č. 555.

značně vyčerpala klášterní zdroje, k čemuž je nutné připočíst i Konrádův nákladný životní styl, který nelze přesně vyčíslit, neboť se z této doby nedochoval účetní materiál.

Valdsaský klášter navíc musel platit každoroční řádový poplatek do společné pokladny, která se pro kláštery z morimondské filiační větve nacházela právě v klášteře Morimond ve Francii. Potvrzení o platbě v případě Valdsas se dochovalo z roku 1400, v kterém opat Morimundu Everhard stvrzuje, že suma byla řádně zaplacená. Tyto a jiné pravidelné berně, jako např. římskému panovníkovi, který byl právně patronem kláštera a držel tzv. zakladatelská/patronátní práva nad Valdsasy, úroky z půjček a splátky částek vynaložených na nákup nových majetků, především nemovitého charakteru, zvyšovaly dluhovou spirálu kláštera. Nemohu tuto částku doložit, ale dle Brennerova tvrzení činil dluh Valdsas v době Konrádova skonu v roce 1417 9920 rýnských zlatých (počítaných ve zlatě, nikoli ve stříbře jako po říšské měnové reformě na počátku šedesátých let 16. století).¹⁴⁶

Prohloubení zadlužení kláštera, nákladný životní styl nepřiměřený osobě vykonávající duchovní úřad a dlouhodobá absence mimo vlastní klášter, která se v průběhu druhé poloviny prvního desetiletí 14. století zvětšovala, vyvolaly nespokojenost a kritiku v konventu proti opatu Konrádovi. Celou situaci navíc vyostřil spor v Říši mezi římským a českým králem Václavem IV. a církevními kurfiřty v čele s rýnským falckrabím Ruprechtem III. Wittelsbachem započatý roku 1400, kdy byl Václav sesazen z říšského trůnu a novým římským králem se stal právě Ruprecht III. alias Ruprecht I. jako římský panovník.¹⁴⁷ Rýnští Wittelsbachové drželi v Horní Falci a v okolí valdsaské domény tzv. Stiftlandu značný komplex držav, navíc se de facto, nikoli de iure, stali patrony Valdsas. Nemůže nás tak překvapit, že si řeholníci ve Valdsasech snažili zajistit přízeň a ochranu nového vládnoucího rodu v Říši a pojistit si svá práva a majetky. Díky Konrádovým kontaktům udělil Ruprecht I. Valdsasům privilegium z 25. listopadu 1407, kterým klášter vyjímá z moci všech světských soudů v římské říši.¹⁴⁸

Dobré vztahy k tehdy vládnoucímu rodu rýnských kurfiřtů se valdsaskému klášteru sice vyplatily, ale jejich cena byla nakonec pro Valdsasy a konvent příliš vysoká. Nemohu přesvědčivě doložit, jaké vazby měl opat Konrád II. na rýnské Wittelsbachy, ale zcela jistě patřil k jejich straníkům v Říši. Potvrdil to následný akt sesazení opata Konráda II.

¹⁴⁶ J. B. BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldassen nach den Quellen bearbeitet*, str. 103.

¹⁴⁷ Francis RAPP, *Svatá říše Římská národa německého od. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha-Litomyšl 2007, str. 231–234. pekař

¹⁴⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 571.

z opatského úřadu roku 1411 a zvolení bratra Bartoloměje Ermesreutera novým opatem.¹⁴⁹ Jaké následky tato událost přinesla a kdo vše v ní figuroval, bude popsáno v následujícím oddíle.

3.2.2 Opatské „schizma“ 1411–1415 ve Valdsasech

Obdobně jako někteří dřívější autoři, např. Johann Brenner či Rudolf Langhammer, používám pro spory o funkci opata ve valdsaském klášteře v první polovině druhého decennia 15. století označení „schizma“. Ačkoli se schizma tradičně používá pro velké, rozsáhlé a dlouhodobé roztržky v nejvyšších patrech církevní hierarchie či přímo pro rozdělení celé církve na několik různých větví s vlastní obediencí, popř. liturgií, vyznáním víry a teologickým dogmatem v základních člancích víry, připadalo nejenom mně vhodné užít pojem schizma jako jistou paralelu pro podobné spory ve Valdsasech, byť v menším měřítku, s menšími následky a mnohem kratším časovém úseku než v případě velkého západního schizmatu na papežském stolci v letech 1378–1417. Jakou podobu pak mělo valdsaské „schizma“ a proč lze nalézt některé paralely s papežským schizmatem odehrávajícím se v téže době?

Spory v konventu o volbu nového opata byly časté nejenom u cisterciáckého řádu. Protože cisterciácké konventy se řídily zněním Benediktovy řehole a též dokumentem zvaným tzv. *Charta Caritatis*. Nesmí nás zde mást název této sbírky pravidel a ustanovení raného cisterciáckého řádu. Jak řehole, tak i *Charta Caritatis* představovaly, v určité míře i dnes, závazná pravidla pro chod cisterciáckých konventů. Mezi ně patřilo též právo konventu volit si svého opata, kde stačila nadpoloviční většina hlasů tamních řeholníků. Volba musela být schválena nadřízenými, tj. opatem jednoho z tzv. čtyřech protoopatství, v případě Valdsas kláštera Morimond, a dále generální kapitulou konanou každý rok ve francouzském Cîteaux.

Pokud bylo shledáno počínání opata daného kláštera nevhodným a neslučovalo se s předpisy řehole a ustanovení generálních kapitul, mohl opat nadřízeného mateřského kláštera provádějící vizitace daného konventu vznést požadavek na odvolání dotyčného opata a o jeho odvolání a sesazení rozhodovala generální kapitula. Pokud byla situace již neúnosná a bylo nutné provést akt odvolání co nejdříve, měl tuto pravomoc každý ze čtyřech zmíněných tzv. protoopatů, samozřejmě vyjma generálního opata v Cîteaux (*Cistercium*), La Ferté (*Firmitas*), Pontigny (*Pontigniacum*), Clairvaux (*Clara-Vallis*) a

¹⁴⁹ *Statuta, Tomus IV (1401–1456)*, str.

Morimundu (*Morimundus*), popř. někdy i vizitující opat, který ale musel tento akt provést v přítomnosti dalších cisterciáckých opatů stojících v řádové hierarchii alespoň na stejné úrovni.¹⁵⁰ Návrh na odvolání/sesazení mohl iniciovat též konvent, který byl nespokojen s vedením „svého“ opata. V tomto případě vizitující opat nejdříve přesvědčil, je-li stížnost vůbec relevantní a nejedná-li se o pouhé intriky některých členů konventu, jestliže se naopak jeho opat snažil utužit v klášteře disciplínu a omezit přestupky jednotlivých řeholníků.

Jak ono schizma probíhalo? Nejednalo se o první spor ve vedení Valdsas, podobný konflikt v konventu se udál již zhruba necelých 70 let dříve. Roku 1349 byl mnichy sesazen, neprávem, avšak z pochopitelných důvodů, tehdejší opat František Kriebel/Kübel a konvent si zvolil nového opata Mikuláše/Nikolase Henckela z Chebu.¹⁵¹ Situaci přijel vyřešit morimondský opat Thomas de Romanis, jenž zvolil stejný postup jako později zástupci kostnického koncilu. Vida, že není možné ponechat ani jednoho z obou opatů, František byl poznamenán předchozími chybami v řízení kláštera a ponecháním Mikuláše Henckela by se zase vytvořil nebezpečný precedens do budoucna, že si mniši z Valdsas mohou libovolně dle svého uvážení sesazovat svého opata, pokud je jim dotýčný nepohodlný. Proto Thomas povolal řeholníka sedleckého kláštera Jindřicha I. řečeného Rulb. Ten spravoval Valdsasy po dobu osmi let (1349–1357), urovnal jako osoba zvnějšku poměry v konventu, splatil část dluhů a nastolil ekonomicky výhodnější podobu fungování kláštera, přičemž roku 1357 se dobrovolně vzdal svého úřadu a navrátil se ke svým spolubratrům do Sedlce.¹⁵²

Zatímco první personální krize na opatském stolci skončila poměrně rychle, ona druhá, měla delší i mnohem dramatičtější vývoj. Není dle dochovaných pramenů možné přesně určit dobu, kdy nespokojenost konventu s vedením kláštera opata Konráda II. dostoupila vrcholu a cisterciáci z Valdsas se rozhodli situaci podobně jako jejich předchůdci v roce 1349. Dle kronikáře Oty, díky jeho popisu celého sporu víme o celém průběhu sporu, došlo k sesazení opata Konráda v roce 1411.¹⁵³ S ohledem na existenci listiny rýnského falckrabího a bavorského vévody Jana z Pfalz-Neumarktu z 8. března 1411,¹⁵⁴ kterou bere Valdsasy ve svoji ochranu, o celém dosahu této listiny bude pojednávat následující

¹⁵⁰ G. JONGELINUS, *Notitiae abbatiarum...*, Liber III, str.

¹⁵¹ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 69–70.

¹⁵² *Tamtéž*, str. 71.

¹⁵³ *Tamtéž*, str. 73–74.

¹⁵⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 578.

podkapitola o patronátních právech Valdsas, je možné se přiklonit k prvnímu čtvrtletí roku 1411, kdy muselo k této události dojít.

Členové konventu se proto dle předpisů obrátili s prosbou o pomoc na svého vizitátora opata ve Volkenrody, aby celou věc náležitě prošetřil. Opat Nicolaus Schenken z Volkenrody, vědom si závažnosti situace, poprosil ostatní opaty z klášterů Langheim, Walkenried a Pforta, jednalo se o opaty Nicolause Heidenreicha z Langheimu, Nicolause z Pforty a Jana III. z Walkenriedy, aby byli přítomni aktu sesazení valdsaského opata Konráda II.¹⁵⁵ Po příjezdu do Valdsas ještě před vlastním procesem požádal opata Konráda, který se zdržoval mimo klášter, opat z Volkenrody ke slyšení a projednání celé záležitosti. Konrád však na výzvu nereagoval a tak byl v nepřítomnosti před členy valdsaského konventu a zmíněných třech cisterciáckých opatů prohlášen Mikuláš z Volkenrody za zbaveného úřadu opata ve Valdsasech a sesazen z této hodnosti. Za nástupce byl vybrán člen valdsaského konventu Bartoloměj Ermersreuter.¹⁵⁶

Opat Konrád se ovšem nesmířil s touto potupou, jak to sám vnímám, a vzápětí se odvolal proti svému sesazení jednak ke generální kapitule cisterciáckého řádu, jednak k apoštolskému stolci do Říma, na němž tehdy seděl papež Řehoř XII. Situace se však dále zkomplikovala, neboť se do celé záležitosti, která byla do této chvíle probírána pouze v rámci cisterciáckého řádu, vložila též světská moc, což bylo typické pro tehdejší dobu. Konrád II. využil svých dobrých vztahů s rýnskými falckrabími a vůbec celou touto větví rodu Wittelsbachů a požádal o pomoc rýnského falckrabího a bavorského vévodu Jana z Pfalz-Neumarktu, mladšího bratra tehdejšího kurfiřta a falckrabího u Falce Ludvíka III., a syna nedávno zemřelého římského krále Ruprechta I. Jan z Pfalz-Neumarktu slíbil Konrádovi nejen podporu, ale i vojenskou pomoc při pacifikaci protivníků, avšak žádal za to uznání své osoby a rodu jako patronů Valdsas, tj. opata Konráda II. a celého konventu. Tím vlastně požadoval, aby se Valdsasy, které byly do té doby říšským klášterem podřízeným vždy vládnoucí dynastii v Říši, staly soukromým rodovým klášterem. Konrád, který si chtěl udržet své ohrožené postavení valdsaského opata, s ochranou souhlasil. Listina byla vydána Janem z Pfalz-Neumarktu 8. března 1411 a tím se valdsaský klášter dostal pod správu rýnských falckrabí.¹⁵⁷

¹⁵⁵ J. B. BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldassen nach den Quellen bearbeitet*, str. 100.

¹⁵⁶ *Ottonis Chronicon Waldassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73.

¹⁵⁷ StAAM, *Kloster Waldassen, Urkunden*, č. 578.

Nový opat Bartoloměj Ermersreuter též požádal o pomoc světskou moc, konkrétně norimberského purkrabího Jana III. z Hohenzollernu, který spíše penězi podporoval Bartoloměje, jenž z důvodu bezpečnosti opustil málo bezpečný klášter a přesídlil do klášterního městečka Tirschenreuth.¹⁵⁸ Jan z Pfalz-Neumarktu povolal armádu a vojensky Tirschenreuth obsadil, zlomil odpor Bartoloměje Ermersreuta. Při obsazování města přišel dle kronikáře Oty o život jeden měšťan. Protože však Bartoloměj měl stále podporu norimberských purkrabí a navíc za ním stáli i cisterciáctí opati, vložil se do celé věci morimondský opat Joannes de Sabaudia, který prohlásil oba předchozí opaty za sesazené a jmenoval novým opatem Jana řečeného Gold, mnicha z kláštera Langheim. Ten se ujal roku 1413 úřadu a byl schválen i generální kapitulou.¹⁵⁹

Ovšem podobně jako při papežském schizmatu za koncilu v Pise roku 1409 odmítli opati Konrád i Bartoloměj uznat nově jmenovaného opata Jana Golda a setrvali ve svých úřadech. Stav kláštera byl tímto krokem poznamenán a nezdálo se, že by mělo brzy dojít k úspěšnému řešení situace. Navíc se celá záležitost tím spíše zkomplikovala, že se do celé záležitosti vložili další dva aktéři, konkrétně český král Václav IV., který podporoval opata Bartoloměje Ermersreuta,¹⁶⁰ a nově zvoleného římského krále Zikmunda Lucemburského. Ten otevřeně podporoval falckého kandidáta Konráda II., neboť potřeboval rýnský kurfiřtský hlas pro svoji osobu. Ludvík III. Wittelsbach skutečně v obou volbách dal svůj hlas Zikmundovi, třebaže v první volbě Zikmund obdržel jen tři hlasy (20. září 1410 jej volili falckrabě rýnský, arcibiskup trevírský a markrabě braniborský) a zvolen byl nakonec zhruba o dva týdny později dne 1. října 1410 jeho strýc Jošt Moravský (hlasy českého krále Václava IV., arcibiskupa mohučského Jana, arcibiskupa kolínského Fridricha, saského vévody Rudolfa III. a svým vlastním hlasem markraběte braniborského).¹⁶¹ Při druhé volbě v červenci roku 1411 získal Zikmund rovněž Ludvíkův hlas, čímž byl zvolen novým římským králem. Kromě dalších slibů, hodností a finančních částek slíbil též svěřit ochranu říšského kláštera ve Valdsasech na kurfiřtovu bratru Janovi.

Důkazem pro toto jednání jsou dvě listiny, které přímo přináší svědectví o faktu, že se valdsaský klášter stal předmětem politického obchodu, ačkoli k tomu pomohly spory o opatskou hodnost a žádost opata Konráda o falckrabího a vévodovu ochranu Jana z Pfalz-

¹⁵⁸ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73.

¹⁵⁹ *Statuta, Tomus IV (1401–1456)*, str.

¹⁶⁰ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73.

¹⁶¹ Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, str. 301–302.

Neumarktu při bojích o opatský stolec ve Valdsasech, přičemž Jan podmínil svoji pomoc a podporu přijetím kláštera pod svoji ochranu včetně klauzule o její dědičnosti na své potomky a nástupce. Konrád II. byl nucen tuto podmínku splnit, chtěl-li si udržet naději na úspěch ve své věci, a rovněž Zikmund Lucemburský potřeboval podporu rýnských Wittelsbachů. Z tohoto důvodu došlo zřejmě k ústnímu souhlasu Zikmunda s převzetím Valdsas do ochrany Janem z Pfalz-Neumarktu, který 8. března 1411 vydal na svědectví tohoto aktu privilegium, kde se odvolává výslovně na Zikmundův souhlas.¹⁶² Zikmund poté se zpožděním vydává až 30. ledna roku 1414 v Cremoně mandát, kterým předchází Janovo jednání schvaluje a přikazuje, aby Jan převzal patronátní práva valdsaského kláštera.¹⁶³ Zikmund vydal sice roku 1417 též privilegium, kterým bral klášter v ochranu, ale listina měla platnost pouze de iure, reálný stav nijak neměnila.¹⁶⁴

Opat Konrád II., který měl díky předním politikům v Říši ze všech tří kandidátů na valdsaský opatský stolec nejlepší vyhlídky, se zúčastnil rovněž kostnického koncilu, kde kromě řady jiných záležitostí, byla řešena i valdsaská kauza, v jejímž průběhu se ukázalo, že ani valdsaský klášter, ani samotný cisterciácký řád nejsou sto celou věc zdárně vyřešit. Kostnický koncil svolal roku 1414 pisánský papež Jan XXIII. na nátlak římského krále Zikmunda Lucemburského. Koncilní otcové jmenovali rozhodčí komisi, která sestávala z řezenského biskupa Alberta, nazaretského biskupa Jana, opatů Jana z Langheimu, Jakuba ze Sedlce, Arnolda de Fontis, Mistra a doktora teologie Matyáše, a jež měla vynést rozsudek v celém sporu.¹⁶⁵ Opatu Konrádovi i Janu Goldovi bylo povoleno být na koncilu zastupován prokurátorem, Konráda tedy hájil Martin Picker, děkan a farář v Salice, Janan Golda bratr Jan Wende, řeholník ve Valdsasech. Neúčast jakékoli ze stran byla podmíněna peněžním trestem 2 000 dukátů.¹⁶⁶

Komise poté rozhodla dne 7. února 1415 následovně.¹⁶⁷ Jediným a právoplatným opatem je Konrád II. Bartoloměj Ermersreuter a Jan Gold musí rezignovat na opatskou hodnost, přičemž Konrád je povinen po dobu svého opatského úřadu vyplácet Janovi Goldovi ročně deset zlatých z klášterních příjmů. Bartoloměj Ermersreuter je jmenován

¹⁶² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 578. V listině je skutečně zmíněno, že římský král Zikmund vyslovuje souhlas s převodem patronátních práv Valdsas na falckraběte Jana z Pfalz-Neumarktu.

¹⁶³ *Regesta Imperii XI*, 1, nr. 924.

¹⁶⁴ *RI XI*, 1, nr. 2293.

¹⁶⁵ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73.

¹⁶⁶ *Tamtéž*.

¹⁶⁷ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 211–212.

Konrádovým koadjutorem, což znamená, že má spolurozhodovací pravomoci a v případě nepřítomnosti opata Konráda vykonává jeho funkce on. Tento úřad má Bartoloměj vykonávat po dobu Konrádova života. Navíc musí Konrád II. jmenovat koadjutora Bartoloměje, Jana Wendeho, prokurátora Jana Golda, a bratra Jana de Aurificis z Valdsas plebány klášterní fary v Redwitzu, aby příjmy z ní zaopatřily příslušné řeholníky. Janu Goldovi pak bylo dále přikázáno se vrátit zpět do kláštera Langheim a zůstat členem tamního konventu. Jan Gold vydal na znamení souhlasu s rozsudkem dne 20. července 1415 listinu, kterou soudní výrok bez výhrad přijímá a nevznáší žádné požadavky.¹⁶⁸ Bartoloměj Ermersreuter učinil stejně a i on vydal o deset dní později, dne 30. července 1415, listinu, v níž se usmíruje s opatem Konrádem II. a celým valdsaským konventem.¹⁶⁹

Schizma tak bylo vyřešeno, přičemž starý opat Konrád zastával úřad ještě po dobu dvou let. Umírá v průběhu roku 1417 a je nahrazen nově zvoleným opatem Mikulášem/Nikolausem III. Eppensreitherem.¹⁷⁰ Ve stejný rok Valdsasy získávají privilegium na ochranu a potvrzení všech klášterních práv a statků, byť formální, od římského krále Zikmunda a v tomtéž roce nově zvolený papež Martin V.¹⁷¹ vydává bulu pro valdsaský klášter, jíž v církevní oblasti zaručuje Valdsasům všechna práva a výhody.¹⁷² Mohlo by se zdát, že tím neklidné doby jak pro valdsaský klášter, tak též pro celou církev na delší dobu skončily. Ovšem již zanedlouho se ukázalo, že tomu tak být nemělo.

3.3 Patronátní/zakladatelská práva valdsaského kláštera

3.3.1 Vymezení a typy patronátních/zakladatelských práv

Pojem patronátních práv představuje nejen v české mediévistické historiografii soubor badatelských názorů a výzkumů, které se snaží vysvětlit tento fenomén ve feudálním společenském uspořádání u církevních institucí v období středověku a raného novověku, byť jisté formy patronátních práv se udržely např. v našem prostředí, tj. na území českého státu až do zániku feudálního systému v září roku 1848. Pro pojem patronátních práv se

¹⁶⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 584.

¹⁶⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 585.

¹⁷⁰ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 74.

¹⁷¹ O osobě papeže Martina V. stručně v lexikonu o husitské době a českých dějinách v 15. století viz: Pavel SOUKUP, *Martin V.*, in: *Husitské století*, Praha 2014, str. 359.

¹⁷² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 591.

často užívá také adjektivum zakladatelská. V různých jazykových variacích a rovněž v rozličných časových obdobích existovalo mnoho označení pro patronátní práva. Ovšem řada nejen českých historiků vykládala obsah a působnost těchto práv odlišnými způsoby, které neodrážely možný pravděpodobný právní dopad tohoto tehdejšího právního institutu.

Otázka patronátu nad Valdsasy je klíčová pro další vývoj kláštera. Vzhledem k tomu i k řadě nejasností v dané problematice pokládám za nutné nejdříve nastínit všeobecný přehled těchto práv, jak si na základně zpracovaných pramenů představuji vymezení a dopady patronátních práv v právních vztazích vrcholného a pozdního středověku. Poté budu sledovat vývoj patronátních práv u valdsaského kláštera od jeho založení až do zlomu na počátku 15. století.

Patronátní práva jsou dle dosavadního chápání takovou formou vztahů, kdy na jedné straně stojí vlastník či disponent s těmito právy a na druhé pak konkrétní církevní instituce.¹⁷³ Takovéto vymezení sice odpovídá svým obsahem, avšak nikoli formou. V minulosti se badatelé na poli církevních dějin pokoušeli v různé míře interpretovat patronátní práva s jinými právními instituty středověku. Velkou chybou se následně ukázal lingvisticko-historický přístup, který se snažil pomocí vlastního označení těchto práv v příslušných pramenech, nejvíce v listinách monasteriologické provenience, rekonstruovat obsah a vymezení daného právního institutu. Tyto pokusy musely však z logiky věci skončit neúspěchem či maximálně na polovině cesty, neboť každý badatel studující prameny latinské provenience zná úskalí lingvistických přístupů, které nejsou schopny postihnout obsah daného termínu, který se navíc postupem doby v souvislosti na kulturně-právním prostředí měnil. Proto se budu na následujících řádkách zabývat hlavně terminologickým označením těchto práv, s jakými se může badatel setkat při zkoumání pramenů. Vzniku a formování patronátních/zakladatelských práv nebudu věnovat pozornost, neboť zde není žádný podstatný přínos pro v případě Valdsas. Poté budou následovat konkrétní doklady formování a vývoje práv tohoto typu v dějinách valdsaského kláštera. Co tímto obecným konstatováním mám na mysli?

Pro označení patronátních práv se v latinsko-německo-českém okruhu vytvořila řada pojmů, které se v různých variacích vyskytují v pramenném materiálu. V latinském jazyce se objevují pojmy jako *protectio*, *defensio*, *tuicio*, *custodia*, *advocatia*, *donatio* či

¹⁷³ V. VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část první. Zakladatelská práva*, Praha 1933.

víceslovné *ius hereditatis*, *ius legitimum*, *ius hereditarium* či *ius advocatiae*. Lze nalézt též tzv. opisné tvary, které sice nespécifikují přímo ona práva, ale subjekty, ke kterým se tato práva vztahují, např. *bona hereditaria* nebo *bona patrimonialia*. V německém jazykovém okruhu je i díky němčině, respektive hornoněmecké jazykové oblasti množství pojmů značně menší. Užívají se označení jako *Vogtei*, *Schutz* či *Schirm*. V českém jazyce působí pojmy pro tato práva z hlediska porozumění nejmenší potíže, ale najít v nich přesné vymezení není o nic snazší než u latinských a německých variant. V česky psaných listinách či zemských zřízení (Vladislavském,¹⁷⁴ Moravském v knize Tovačovské¹⁷⁵ a Drnovské)¹⁷⁶ se setkáváme s vymezením jako *oprava*, *záštita*, *patronát*, *ochrana*, *obrana* či *patronátní práva*. Posledně uvedený termín je přímým označením.

V pracích věnujících se tématu patronátních práv se lze také setkat s názory, že se zakladatelská práva původních zakladatelů církevních institucí – klášterů, kapitul, kostelů, kaplí, později i jednotlivých oltářů či mší změnila na tzv. patronátní práva. To znamená, že nejdříve vystupoval fundátor jako vlastník dané instituce, později se s církevními reformami od 11. do 13. století tento poměr transformoval do spíše patronského vztahu, tedy přímá moc nad majetkovými i personálními záležitostmi dané církevní instituce se změnila na vliv a usměrňování. Proto hlavně německá historiografie používá od konce 19. století termín tzv. *Eigenkirche* neboli vlastnické církve.¹⁷⁷ Tento pojem byl nejdříve přijat, později od poloviny 20. století začal být nejen německou odbornou badatelskou obcí problematizován a byly navrhovány jiné alternativy. Celkově si dovoluji tvrdit, že označení zakladatelská práva je možné užít v době raného středověku, kdy měl vlastník takovýchto práv takřka neomezenou moc nad církevními statky, avšak rozvojem církevní správy a kanonického práva, které se přestalo orientovat pouze na záležitosti v oblasti kultu, se církevní instituce pozvolna emancipovaly a tím se zmenšoval i vliv fundátorů či vlastníků církevních institucí.

¹⁷⁴ *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, edd. Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ, Praha 2007. Pasáže věnované patronátním právům ve Vladislavském zřízení k církevním institucím a právní úkony s nimi dokazují, že se jednalo o jednu z forem vlastnického práva čili *ius proprietatis*, ačkoli u patronátních práv existovaly jiné právní podmínky než u vlastnického práva k světským zemským statkům. *Tamtéž*, čl. 62, str. 124–125, čl. 98, str. 133, čl. 132, str. 142, čl. 165, str. 151–152, čl. 168, str. 156–158, čl. 207, str. 171, čl. 479, str. 238, čl. 486, str. 240–241.

¹⁷⁵ *Knihy Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském*, ed. Vincenc BRANDL, Brno 1868.

¹⁷⁶ *Knihy Drnovská*, ed. V. BRANDL, Brno 1868.

¹⁷⁷ Ulrich STUTZ, *Das Eigenkirchenvermögen*, in: Festschrift für Otto Gierke zum 70. Geburtstag, 1911.

Z tohoto důvodu jsem též pro používání pojmu *patronátní práva* v době vrcholného a pozdního středověku, popř. celého feudalismu, a to při určitém omezenějším vlivu vlastníka těchto práv, kdy již nemohl zcela otevřeně prodávat, kupovat či směňovat klášterní, kostelní majetky, přenocovat na statcích církevní instituce, vykonávat soudní pravomoci a dle vůle jmenovat a sesazovat církevní představitele. Avšak to vůbec neznamená, že by patroni, jak se nově vlastníci po reformách v církvi nazývají, neměli nadále nad „svými“ fundacemi moc. Se zakladatelskými/patronátními právy se běžně obchodovalo, tzn. že se prodávala, kupovala, směňovala či dědila jako jiná vlastnická práva. Ovšem podobně jako u lenních majetkových práv se u těchto práv nejednalo o svobodné vlastnictví, které by nepodléhalo právním omezením.

Starší čeští autoři, jako např. Josef Šusta, Václav Novotný,¹⁷⁸ Josef Vítězslav Šimák,¹⁷⁹ Jaroslav Goll či badatelé o dvě tři generace starší, František Palacký či Václav Vladivoj Tomek vycházeli často z doslovného překladu těchto práv v listinném materiálu a proto zaměňovali patronátní práva za svobodná alodiální práva. **Ale patronátní práva představovala jistou zvláštní formu lenních práv u církevních institucí.** Lenní proto, že ačkoli měly často podřízené církevní instituce jistou míru autonomie, patron přesto vykonával nad nimi díky patronátním právům jistou formu vlády. Označení *zvláštní* má naznačovat, že se o klasická lenní práva nejednalo, neboť církevní instituce neskládaly svému patronu lenní přísahu ani mu neskládaly hold. To však neznamená, že samy kláštery či kapituly nevystupovaly jako svébytná vrchnost s vlastními lenními vztahy!

Také jsem toho názoru, že lze, třebaže je každé takovéto škatulkování do skupin a druhů jistou formou interpretace, rozdělit zakladatelská/patronátní práva do různých forem. Předem předesílám, že se jedná pouze o mnou vytvořený návrh, který je možné modifikovat či zcela odmítnout, avšak dle mého mínění odráží část skutečnosti u patronátních práv. Prvním kritériem je podíl zakladatele či patrona na dané fundaci/církevní instituci. Pokud patron fundaci založil či ji zdědil, koupil, popř. směnil a může tak plně vykonávat svůj vliv a správu, jde o tzv. plnoprávná patronátní práva. Práva se váží k instituci – klášteru, kapitule či kostelu/záduší jako k celku, ačkoli některé jednotlivé statky fundace mohou pocházet od jiných fundátorů, avšak ti vstupují do vztahu s fundací pouze přes ony konkrétní dílčí fundace, nikoli přes celek. Druží

¹⁷⁸ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny. Dílu I. Část II. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, str. 700–703. Týž, *České dějiny. Dílu I. Část III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928, str. 327–436. Pasáž o patronátním právu je na str. 429–436.

¹⁷⁹ J. V. ŠIMÁK, *České dějiny, dílu I, část V, Středověká kolonizace v zemích českých*, str. 513–521.

jmenování patroni drží pak tzv. částečná/partikulární práva, která se váží k jednotlivým fundacím – darům. Může se jednat o movitý i nemovitý majetek, např. vsi, dvory, popluží či polnosti – pole, lesy, louky, rybníky či řeky/potoky atd. U movitých věcí pak o platy a důchody v penězích i naturáliích, různé cennosti aj. Částečná práva neopravňovala vlastníka vykonávat nad institucí moc, ani rozhodovat o personálních otázkách, maximálně vždy ve věci konkrétní věci, ke které se ono právo vztahovalo.

Druhé kritérium je vymezeno feudální povahou zakladatele/patrona a vytváří tak jistou korekci prvního kritéria. Patron mohl náležet k moci: 1. zeměpanské – císař, král, vévoda, markrabě, falckrabí, hrabě, tedy vládce s vlastní samostatnou panovnickou doménu, popř. státem, 2. panské – členové aristokracie, zde se titulatura mění dle dané země, 3. církevní, řada církevních institucí byla patrony, někdy spíše svým přístupem běžnými světskými leníky a 4. městská, u ní se může jednat jak o práva náležející konkrétnímu měšťanu či jeho rodině, popř. městu jako celku, tj. *civitati civium*. Jednotlivé typy patronátních práv se mohly podle obou výše uvedených kritérií vzájemně kombinovat. Lepší přehled poskytne níže přiložená tabulka.

<u>Formy zakladatelských/patronátních práv</u>					
<u>Dle podílu zakladatele na fundaci (řádky)</u>	<u>Plnoprávná zakl. práva</u>	Plnoprávná zeměpanská práva	Plnoprávná panská práva	Plnoprávná církevní práva	Plnoprávná městská práva
	<u>Částečná/partikulární zakl. práva</u>	Partikulární zeměpanská práva	Partikulární panská práva	Partikulární církevní práva	Partikulární městská práva
		<u>Zeměpanská</u>	<u>Panská</u>	<u>Církevní</u>	<u>Městská</u>
	<u>Dle feudální povahy zakladatele (sloupce)</u>				

3.3.2 Vývoj zakladatelských/patronátních práv Valdsas

Po obecném úvodu a vymezení patronátních práv se konečně dostáváme k právům valdsaského kláštera. Na jeho příkladu se pokusím prokázat platnost výše uvedených tezí o patronátních právech, o jejich dosahu a následcích, jaká měly na život kláštera a konventu v něm. Avšak v tomto bodě sehrála patronátní práva prvořadou úlohu v mocenském boji o správu nad klášterem a tak výklad nemohl postrádat ani zmínky o zakladatelských/patronátních právech.

První zmínku o zakladatelských právech týkajících se Valdsas je nutné zcela logicky situovat do období založení kláštera v roce 1133. Zakládací listina není k dispozici a v úvahu přichází několik možností. Buď se listina nedochovala, nebo ji ani nikdy markrabě Děpolt III. z Vohburku nevydal a její funkci převzala listina z téže doby, vydaná řezenským biskupem Jindřichem z Wolfratshausenu.¹⁸⁰ Není pochyby, že markrabě Děpolt III. byl zakladatelem Valdsas a svobodně daroval své statky nově založené fundaci. Termín v listině: „*iuris sibi aut suis retinens, libera, plenaria atque legitima donatione contradidit...*“,¹⁸¹ dokládá, že Děpolt daroval skutečně své statky, které nebyly v lenním vztahu ke třetí straně. Co však představuje již problém, který starším badatelům před druhou světovou válkou činil vážné problémy, bylo to z důvodu pozitivistického přístupu k pramenům, který v krajních případech učinil daný pramen, pokud byla prokázána jeho pravost, za neomylný zdroj poznání, byla ustanovení, která sice fundátora zakladatelských práv zprošťovala, ale pouze *de iure*, nikoli *de facto* v reálném prostředí. Již první a nejstarší valdsaská listina obsahuje tyto klauzule, které ovšem nemají pro pozdější vývoj žádný skutečný dopad a jsou pouze mrtvou literou na pergamentu.

V druhé části nedatované biskupské listiny po konkrétních pasážích se uvádí pasáž, kterou se markrabě Děpolt III. zřiká zakladatelských práv za sebe i své potomky. Pro svůj význam si ji dovolím níže citovat: „*ea scilicet ratione, ut nec ipse marchio nec quisquam heredum aut successorum ipsius advocatie vel alicuius iuris potestatem in ipso loco uel in omnibus pertinentiis eius habeant*“.¹⁸² Pokud se tak stalo, tak spíše formálně a v jednotlivostech, kdy fundátorova rodina nezasahovala do běžných záležitostí kláštera, ale plná patronátní práva si markrabata z Vohburku ponechala a byla v rámci sňatku dcery Děpolta III. Adelheidy roku 1149 se švábským vévodou a pozdějším římským císařem

¹⁸⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 1.

¹⁸¹ *Tamtéž*.

¹⁸² *Tamtéž*.

Fridrichem převedena na rod Štaufů.¹⁸³ Díky tomu se Valdsasy staly říšským klášterem, neboť po vymření rodu Štaufů zůstala práva jako říšské léno součástí majetků a práv Svaté říše římské a byla propůjčena vždy danému vládnoucímu rodu, jehož člen byl římským králem či císařem.

Vévoda a pozdější římský král Fridrich I. Štauf se posléze s Adelheidou z Vohburku roku 1153 rozvedl a roku 1156 si vzal Beatrix Burgunskou, dceru vévody Renauda III.¹⁸⁴ Proč se Fridrich rozvedl se svojí první ženou zůstává dodnes ne zcela vysvětleno, tehdejší důvody jako neplodnost či cizoložství však hrály pouze formální úlohu pro žádost o rozvod, taktéž argumentace vzdáleného příbuzenství se nejeví jako skutečným důvodem pro rozvázání sňatku. Hlavní příčinou byl nejspíše Fridrichův společenský vzestup, kdy se roku 1152 stal římským králem po svém strýci Konrádovi III., a Adelheida tak již nepředstavovala nadále výhodnou partii pro novopečeného panovníka Svaté říše římské.

Co je ale pro nás důležité, je skutečnost, že patronátní práva zůstala nadále v rukách Fridricha I. a tím i součástí říšských lén a práv. Plnoprávná patronátní práva Valdsas pak nadále držely rody, které vládly římské říši, popř. jednotliví římsští panovníci, kteří nedokázali zajistit nástupnictví svým potomkům či příslušníkům svého rodu. Pokud bychom postupovali dle časové osy, tak od roku 1149 do roku 1254 náležela práva rodu Štaufů, s intermezzem římského císaře Oty IV. Brunšvického z rodu Welfů v letech 1198–1215, dále v období interregna v polovině 13. století drželi práva nad Valdsasy konkrétní římsští králové, vzdorokrále z důvodu časté absence reálné moci do seznamu nezahrnuji, tj. Vilém Holandský (1247–1256), Richard z Cornwallu jako Richard I. (1257–1272), Rudolf I. Habsburský (1273–1291), hrabě Adolf Nasavský (1292–1298) a syn Rudolfa I. Albrecht I. (1298–1308).

Ve 14. století se ve správě nad Valdsasy vystřídaly dva rody, a to rod Lucemburků a Wittelsbachů. Vzdorokrál Fridrich Habsburský zvaný Sličný, oponent Ludvíka IV. Bavora, ve skutečnosti nevládl, ani pro Valdsasy nevydal žádnou listinu, tudíž jej opět nezahrnuji mezi držitele patronátních práv, ačkoli v letech 1325–1330 byl uznáván

¹⁸³ Bruno GEBHARDT, *Handbuch der deutschen Geschichte I*, Frühzeit und Mittelalter, Stuttgart 1965, str. 305. Adelheida byla nucena se s císařem rozvést o šest let později roku 1156.

¹⁸⁴ Pravděpodobné důvody pro rozvod Fridricha I. s Adelheidou z Vohburku jsem nastínil ve své bakalářské práci v kapitole o počátcích Valdsas. Stručné informace nám poskytuje Fridrichův letopisec, straník, příbuzný a biskup Ota z Freisingu. Odkazují na krátkou pasáž v jeho letopise: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholium separatim editi, Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. imperatoris*, ed. Bernhard de SIMSON, in: Monumenta Germaniae historica (MGH), Hannoverae et Lipsae 1912, Liber II, Cap. XI, str. 111–112.

Ludvíkem IV. jako spoluvládce, avšak jeho skutečná moc byla ve stínu Ludvíkovy, navíc jej poslední roky trápily zdravotní komplikace, které jej nakonec stály život. Lucemburkové, Jindřich VII., Karel IV., Václav IV. do roku 1400, Jošt Lucemburský a Zikmund vládli římské říši v letech 1308–1437, vyjma let 1313–1347 za panování Ludvíka IV. a 1400–1410 Ruprecht I. Většina z výše uvedených panovníků vykonávala patronátní práva skrze udělení privilegií a konfirmací pro valdsaský klášter. Jimi potvrzovali římscí panovníci Valdsasům jejich majetky, příjmy, movité i nemovité statky a tím petrifikovali i lenní vztahy a též vztahy obchodní, neboť uznáním minulých výsad a právních norem se uznávala existence pohledávek, které měl klášter k dlužníkům jako jejich věřitel, či naopak klášterní dluhy, kde zase valdsaský klášter měl závazky ke svým věřitelům.

Změna v patronátních právech Valdsas nastala v březnu 1411, kdy rýnský falckrabě a titulárně bavorský vévoda Jan z Pfalz-Neumarktu vzal valdsaský klášter v ochranu neboli převzal jeho patronátní práva, správu a vůbec výkon moci, který do té doby náležel římským panovníkům.¹⁸⁵ Že se jednalo o politický obchod, kterým si Zikmund pojistil kurfiřtský hlas rýnského falckrabího Ludvíka III. ve své druhé volbě dne 21. července 1411, je více než zřejmé. V oddíle 3.2.2 uvádím mandát z 30. 1. 1414, kterým Zikmund rozkazuje Janovi z Pfalz-Neumarktu převzít Valdsasy a zároveň celý akt potvrzuje. Stalo se tak sice až o tři roky později, ale ústní souhlas před březnem 1411 zcela jistě proběhl a písemnosti pouze dokládají události, které se staly před jejich vydáním. Zikmund roku 1417 vydal privilegium potvrzující všechna práva a majetky Valdsas,¹⁸⁶ roku 1434 již jako císař vydal druhé, které potvrzovalo zase stav po husitských válkách.¹⁸⁷

K patronátním právům Valdsas je nutné dodat ještě tři důležité dodatky. První bude na konci tohoto oddílu, kde ve stručnosti okomentuji konfirmační listiny římských panovníků pro klášter, které představují doklady reálného výkonu patronátních práv, druhý a třetí následuje zde. I po přesunu patronátních práv z Říše a tehdejšího vládnoucího rodu Lucemburků na porýnské Wittelsbachy i nadále schvalovali římscí panovníci svými privilegii patronátní práva Valdsas. Činil tak již zmíněný Zikmund Lucemburský i císař Fridrich III. Habsburský. Zcela mimo stojí papežské buly, které potvrzovaly záležitosti kláštera ve věcech *in spiritualibus* a kléru, popř. far a farní sítě.

¹⁸⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 578.

¹⁸⁶ *RI XI*, 1, nr. 2293.

¹⁸⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 635.

Také písemnosti mezi Valdsasy a ostatními kláštery v rámci cisterciáckého řádu a generální kapituly nemají spojitost s patronátními právy.

Partikulární patronátní práva Valdsas pak byla vykonávána velkým množstvím jednotlivých držitelů, od chebských měšťanů, přes místní šlechtu, dále české aristokraty i členy kléru či církevní hierarchie (řezenští biskupové). Za římskými panovníky stojí poté čeští králové (do roku 1212 česká knížata), kteří vyjma lucemburské dynastie disponovali pouze partikulárními patronátními právy k valdsaskému klášteru, a to k těm klášterním statkům, které se buď vázaly k českému státu, nacházely se např. na území Českého království, popř. je k němu poutaly lenní vztahy.

Jako třetí bod je nutné poznamenat, že ačkoli se způsob a převod patronátních práv k Valdsasům v roce 1411 může jevit jako nelegitimní, došlo k němu při sporech a opatský úřad kláštera, z hlediska platného práva nelze vznést námitku. Zikmund Lucemburský jako řádně zvolený římský král měl právo nakládat s říšskými právy a majetky a také tak činil. Rozdílem mezi stavem před rokem 1411 a po roce 1411 tkvěl ve skutečnosti, že v době před byly Valdsasy říšským klášterem, který byl přímo římskými panovníky spravován a platila pro něj tzv. bezprostřední podřízenost Říši. Po roce 1411 se do vztahu Říše/římský panovník – Valdsasy vsunul prostředník, rýnští falckrabí z rodu Wittelsbachů, nejdříve linie *Pfalz-Neumarkt* (1411–1448),¹⁸⁸ poté *Pfalz-Mosbach-Neumarkt* (1448–1499),¹⁸⁹ dále *Pfalz bei Rhein* (1499–1559) a v letech 1559–1571 linie *Pfalz-Simmern*, která se stala rýnskými kurfiřty po vymření nejstarší větve rodu.¹⁹⁰ Tudíž vznikla trojice Říše/římský panovník – rýnští Wittelsbachové – Valdsasy. Z tohoto důvodu vydávali římscí panovníci i nadále pro valdsaský klášter konfirmační privilegia, protože rýnští falckrabí jako říšská knížata podléhali říšské panovnické moci, tudíž zcela formálně byly písemnosti rýnských falckrabí podřízeny písemnostem římských králů a císařů.

Jen pro představu uvedu, jak jsem napsal již výše, stručný přehled dochovaných konfirmačních listin vydaných patrony s plnoprávnými zakladatelskými/patronátními právy (římscí panovníci) a s nejdůležitějšími partikulárními právy (čeští králové) pro valdsaský klášter. Aby přehled nebyl příliš dlouhý a komplikovaný, budou detailnější informace o konkrétních listinách uvedeny v poznámkovém aparátu. Mimo stojí

¹⁸⁸ Karl-Otto AMBRONN, M. R. SAGSTETTER, *Das Fürstentum der Oberen Pfalz. Ein wittelsbachisches Territorium im Alten Reich*, Amberg 2004. str. 33–37.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, str. 35.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, str. 38–39.

papežské buly, kterými berou papežové Valdsasy do své ochrany, ale není zde spojitost s patronátními právy, třebaže měli římsí biskupové rovněž vliv i na valdsaské záležitosti *in temporalibus*.

První listina s patronátními, tehdy zakladatelskými, právy byla listina řezenského biskupa Jindřicha zřejmě z roku 1133, kterou Děpolt III. z Vohburku založil klášter ve Valdsasech.¹⁹¹ Dále následuje listina až z roku 1218 římského krále Fridricha II. Štaufa,¹⁹² druhá listina téhož je z roku 1223.¹⁹³ V době interregna se nedochovaly žádné doklady o správě Valdsas, až teprve král Rudolf I. Habsburský roku 1283 vzal klášter v ochranu.¹⁹⁴ Na něj navázal až Jindřich VII. Lucemburský roku 1309.¹⁹⁵ Velkou péči věnoval klášteru Ludvík IV. Bavorský, který potvrdil Valdsasům všechna práva dvěma listinami z roku 1318¹⁹⁶ a 1339.¹⁹⁷ V roce 1339 pak nařídil zemskému fojtovi v Norimberku a rychtáři v Chebu, že Valdsasy jsou pod říšskou panovnickou mocí.¹⁹⁸

Karel IV. vydal roku 1354 privilegium na ochranu všeobecně,¹⁹⁹ roku 1363 pak v oblasti soudní moci kláštera.²⁰⁰ Václav IV. se Valdsasům značně věnoval, neboť z jeho vlády máme dochována čtyři privilegia z let 1382 o soudní moci kláštera,²⁰¹ 1385 a 1388 pro úředníky v Chebu, že nesmí vykonávat svoji moc nad klášterem. Týž vydal i listinu v roce 1396, která zase cílila na královské úředníky v Auerbachu, českém správním centru v Horní Falci.²⁰² Ruprecht I. Wittelsbach vydal listinu o soudní jurisdikci z roku 1407,²⁰³ nový patron kláštera Jan z Pfalz-Neumarktu dvě listiny o převzetí patronátních práv z 8. 3.²⁰⁴ a 2. 8. 1411.²⁰⁵ Cenná je listina rýnského falckraběte a dánského, švédského a norského krále Kryštofa III., syna Jana z Neurmarktu z roku 1444.²⁰⁶ Posledními, již jen konfirmačními listinami schvalujícími patronátní práva rýnských Wittelsbachů, jsou

¹⁹¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 1.

¹⁹² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 21. Král Fridrich II. obnovuje klášteru jeho statky a zároveň je potvrzuje pro sebe i své nástupce.

¹⁹³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 28.

¹⁹⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 92.

¹⁹⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 182.

¹⁹⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 214.

¹⁹⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 299.

¹⁹⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 301 a 300.

¹⁹⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 353.

²⁰⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 429.

²⁰¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 492.

²⁰² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 541.

²⁰³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 571.

²⁰⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 578.

²⁰⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 579.

²⁰⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 678.

privilegia Zikmunda Lucemburského z let 1414, kterým schválil listiny Jana z Pfalz-Neumarktu z roku 1411, a 1434. Císař Fridrich III. i z důvodu své dlouhé vlády vydal pouze jedno ochranné privilegium pro Valdsasy v roce 1443.²⁰⁷

U českých panovníků je počet písemností, které se týkají částečných patronátních práv valdsaského kláštera, menší než v případě vládců římské říše. První dochovaná listina pochází z roku 1165 a jejím vydavatelem byl český král Vladislav I. Kromě ochrany též ustanovovala listina pro klášter i první obdarování na českém území v oblasti Žatecka. Další privilegium, které se týkalo všeobecně ochrany a nikoli konkrétních odkazů, vydal Přemysl Otakar II. roku 1269. Jeho důležitost potvrzuje i fakt, že bylo později několikrát výslovně konformováno a existují i jeho vidimované opisy. Další existující privilegia pak pochází až z doby vlády Jana Lucemburského z let 1328 a 1341. Poté nastává dlouhá pauza, neboť v letech 1346–1400 a 1410–1437 jsou čeští králové zároveň římskými panovníky a vztah k Valdsasům se tedy odvíjí spíš z jejich role římského krále.

Další privilegia vydaná pro Valdsasy pouze z moci českých králů jsou dvě privilegia Ladislava Pohrobka, obě z roku 1454. První potvrzuje, s celým zněním příslušných listin (!), celkem 11 starších listin, které předchozí čeští panovníci udělili valdsaskému klášteru,²⁰⁸ druhé pak bere klášter v ochranu, ale pouze ve spojitosti se statky a právy vztahujícími se k zemím Koruny české.²⁰⁹ Ladislavův nástupce Jiří z Poděbrad zopakoval praxi svého předchůdce a vydal pro Valdsasy tři privilegia, která ale mají stejný dopad na klášter. První dvě jsou datována rokem 1459 a potvrzují celkem jedenáct starších listin pro Valdsasy. První listina tak činí pro sedm písemností,²¹⁰ druhá pro čtyři zbývající.²¹¹ Co kancelář Ladislava Pohrobka vyřešila jedním privilegiem, to notáři Jiřího z Poděbrad provedli pomocí dvou písemností. Třetí výsada z doby Jiřího vlády je z léta 1363 a týká se klášterní jurisdikce před českými královskými soudy.²¹² Poslední české privilegium pro Valdsasy v časovém rámci této práce je z roku 1479 a vydal jej král Vladislav II. Jagellonský. Poskytuje valdsaskému klášteru ochranu a zajímavá je na něm zmínka o dvou rytířích, kteří pro klášter vyprosili ochranu.²¹³

²⁰⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 674.

²⁰⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 702.

²⁰⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 703.

²¹⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 721.

²¹¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 722.

²¹² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 735.

²¹³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 813.

3.4 Hospodářská základna kláštera před husitskými válkami (1399–1419)

Aby bylo možné srovnat množství a rozsah hospodářského zázemí valdsaského kláštera po husitských válkách v podkapitole páté kapitoly, musíme alespoň ve stručnosti popsat majetky, kterým klášter disponoval před rokem 1419, tj. dobu zhruba jedné generace, 20 let, před počátkem husitské revoluce. Léta 1399 a 1419 nebyla vybrána náhodně, první rok 1399 je datem, z kterého pochází jediný dochovaný středověký klášterní urbář,²¹⁴ druhé je pak rokem první pražské defenestrace proběhlé 30. července 1419.

Následující popis se bude skládat ze tří částí. První bude sestávat z údajů z valdsaského urbáře a přinese okomentovaný soupis jednotlivých položek urbáře, nejedná se pouze o nemovitý majetek, nýbrž i o peněžní částky a rovněž platy v naturální formě. Zajímavý je též soupis hradů a pevností, který sestavil Rudolf Langhammer, a jenž bude tvořit druhý oddíl této podkapitoly. Vycházel jsem v tomto případě z jeho práce *Waldsassen. Kloster und Stadt*, která je pro většinu českých badatelů vyjma těch, kteří pocházejí z chebského regionu, velmi těžko dostupná. Na příkladu Valdsas lze dobře ilustrovat, jaké podíl ryze světských majetků mohl mít středověký klášter, ačkoli Valdsasy již tehdy představovaly méně obvyklý případ. Jednotlivé pevnosti a hrady (sídla) uvedu také ve výčtu, třebaže klášter nikdy v jednom čase všechna zmíněná sídla nedržel. Jejich postupné získávání a poté zase postupnou ztrátu jsem popsal ve své bakalářské práci ve čtvrté kapitole, zvláště pasáže věnující se období klášterních dějin první poloviny 14. století mohou poskytnout přesnější informace než následující řádky.

Třetí část pak bude ukazovat nejdůležitější majetkové změny v časovém horizontu let 1399–1419. Nemám v úmyslu, aby se text stal komentářem k jednotlivým listinám, byť se tento způsob často u charakteristiky vývoje klášterních statků badateli používá a rovněž starší klášterní historiografové, Brenner, Döberl²¹⁵ či částečně Langhammer ve výše citované práci, takto postupovali při psaní svých děl. Spíše se bude jednat o ukázkou a jakýsi doklad, že i Valdsasy v těžkých dobách pro církevní instituce na počátku 15. století

²¹⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, Best.-Nr. 369.

²¹⁵ M. DOEBERL, *Reichsunmittelbarkeit und Schutzverhältnisse der ehemaligen Cisterzienserabtei Waldsassen in den drei ersten Jahrhundert ihres Bestehens*, str. 35–37, kde Doeberl líčí jednotlivá klášterní privilegia a jejich význam pro Valdsasy za vlády císaře Karla IV.

dokázali poněkud urovnat svoji ekonomickou situaci a dokonce některé statky znovu vykoupit či získat jiné.

3.4.1 Stav klášterních majetků dle urbáře *Liber Sancte Marie* z roku 1399

Hlavním zdrojem příjmů kláštera byl nemovitý majetek, respektive platy a důchody z něj. Dělo se tak několikerým způsobem. Klášter buď od svých poddaných dostával každoroční platy v penězích, naturáliích, zde dominovaly různé druhy obilí jako základní suroviny pro výrobu potravin (nejvíce ječmen, oves, speciální odrůda bílého chmele zvaná *siligo*, dále víno a pivo, popř. chmel a sladový ječmen, vejce, mléko, různé druhy zvířectva (slepice, kachny, husy apod.). Peníze jsou nejvíce uváděné v řezenských haléřích a jako početní jednotka slouží tehdejší libra (*Pfund*).

K obsahu urbáře je nutné připojit ještě pár slov. U některých míst, vsí, víme i podíl nemovitých majetků, např. že Valdsasy ve vsi *x* vlastnily 10 dvorů. U jiných známe dokonce jednotlivé rolníky jmény, také u některých z nich máme údaje nejen o množství poddanských dávek, ale i časové údaje – termíny, kdy se má klášteru platit, a co je ještě více překvapující je skutečnost, že se velice často pro konkrétní poddané termíny liší.

Podle listin, ani podle urbáře není možné v úplnosti rekonstruovat celou majetkovou základnu Valdsas podle míst, která jsou v urbáři uvedena. Je to z toho důvodu, že u některých vsí jsou napsány pouze příjmy bez osob, které je mají odvádět, pak jsou k dispozici naopak vsi, u nichž jsou uvedeny počty dvorů a popluží včetně příjmů a jmen osob, nejvíce je případů, kdy známe osoby a jejich poddanské povinnosti. U některých oblastí je nadepsán pouze název a jiné údaje chybí. Níže následuje soupis majetků a příjmů valdsaského kláštera k roku 1399. U každého názvu vsi/usedlosti je celkový popis nemovitých statků, počtu poddaných a součet daných příjmů.

Zajímavá jsou nejen původní jména vsí, dvorů, ale i osobních jmen poddaných, dále poznámky, pokud byl někdo z obyvatel svobodný (*hic liber est*), a též celkové počty poddaných. Zde je nutné dodat, že se jedná pouze o jména hospodářů, sedláků či měšťanů, tj. o *patres familias* a celkový počet příslušníků rodiny se může blížit k 5–6 lidem. Přínosné jsou také poznámky u jednotlivých míst, které popisují nejen termíny placení a odvodů, ale i jména osob v klášteře (převor, sklepník, komorník atd.), kterým dané příjmy náleží, popř. konkrétní části kláštera, např. informatorium, hospic pro pobočné, stráž u brány apod. Pro zjednodušení uvedu pak jen celkové součty a typy položek v urbáři (přehled na následující straně)

Přehled míst a příjmů valdsaského kláštera dle urbáře z roku 1399

1. *Huntpach (Hundsbach)*²¹⁶ – 10 dvorů, 7 usedlostí, z nich: 180 haléřů, 8 solidů, 3 šiliky, 140 vajec, 2 Kary ovsy, 1 Kar zimní pšenice, 0,5 Karu lesního ovsy a 0,25 Karu ovsy pro převora atd. Roboty: 2 dny řezání dřeva na statku správce vsi. Celkem 40 poddaných.
2. *Schatenhof (Schattenhof)*²¹⁷ – 18 šilinků, 1 Kar ovsy.
3. *Egerdeich (Egerteich)*²¹⁸ – 50 haléřů, 20 vajec, 0,5 Karu lesního ovsy, 0,25 Karu téhož pro převora. Celkem 7 poddaných.
4. *Slopan (Schloppach)*²¹⁹ – vejce k Velikonocím (chybí počet), malá služba pro klášter. 12 poddaných osvobozeno od poddaných dávek.
5. *Memwartzreut (Mammaerreuth)*²²⁰ – 73 haléřů, 40 vajec, libra sýra, domácí slepice (vždy na podzim), 0,5 Karu ovsy, 0,25 Karu téhož pro převora. Roboty: 2 dny řezání dřeva. Celkem 14 poddaných a 1 svobodný sedlák.
6. *Hatzgenreut (Hatzenreuth)*²²¹ – 84 haléřů, 35 haléřů pro oltář kostela bl. Marie Magdalény, 30 vajec, 1 domácí slípka, 2 Kary ovsy, 0,5 Karu lesního ovsy, 0,25 Karu ovsy pro převora. Celkem 18 poddaných. 2/3 všech příjmů náleží klášter.
7. *Twerhenpach (Querenbach)*²²² – 9 dvorů, 1 usedlost, z nich: libra a 30 vajec. Celkem 9 poddaných. 2/3 příjmů náleží klášteru.
8. *Meusreut (Maiersreuth)*²²³ – 7 dvorů, 1 mlýn, z nich: 40 haléřů, 20 vajec, větel ovsy převorovi. Celkem 8 poddaných. 2/3 příjmů náleží klášteru.
9. *Matzenreut (Matersreuth)*²²⁴ – 7 haléřů, 4 vejce, větel ovsy převorovi. Celkem 8 poddaných. 2/3 příjmů náleží klášteru.
10. *Wernhersreut (Wernersreuth)*²²⁵ – 9 dvorů, 1 usedlost, z nich: 30 haléřů, 20 vajec, větel ovsy převorovi. Celkem 10 poddaných. 2/3 příjmů náleží klášteru.
11. *Eckleinsgrün (Egglasgrün)*²²⁶ – 70 haléřů, 20 vajec, větel ovsy převorovi. Celkem 15 poddaných.

²¹⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, Best.-Nr. 369, fol. 2^r–2^v. Dále budu uvádět příslušné lokality již pod zkrácenou citací *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, a konkrétní rozsah folií.

²¹⁷ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 2^r.

²¹⁸ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 2^v.

²¹⁹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 2^v–3^r.

²²⁰ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 3^r–3^v.

²²¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 3^v–4^r.

²²² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 4^r–4^v.

²²³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 4^v.

²²⁴ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 4^v–5^r.

²²⁵ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 5^r.

²²⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400*, fol. 5^r–5^v.

12. *Pfaffenreut*²²⁷ – ½ libry (měna není udána), 32 haléřů, 40 vajec, 0,5 Karu lesního ovsa, věrtel ovsa převorovi. Robota: 2 dny řezání dřeva. Celkem 47 poddaných. Veškeré příjmy náleží infirmatoriu – na péči o nemocné.
13. *Cirkenreut (Zirkenreuth)*²²⁸ – bez příjmů. Celkem 2 poddaní.
14. *Pordorf*²²⁹ – 8 dvorů, z nich: 32 grošů (míšeňských?). Bez jmen poddaných. Příjmy náleží strážní u klášterní brány Valdsas.
15. *Grokenheim (Groppenheim)*²³⁰ – 5 šilinků, 13 haléřů, 40 vajec, 0,5 Karu lesního ovsa, věrtel ovsa převorovi. Robota: 2 dny řezání dřeva ve vsi *Mitterhof*, 2 dny stejné služby ve vsi *Netzstahl*. Celkem 10 poddaných.
16. *Grün*²³¹ – 13 grošů (míšeňských?), 30 vajec, 0,5 Karu lesního ovsa, věrtel ovsa převorovi. Celkem 12 poddaných. Příjmy náleží správci sklepa (sklepníkovi/cellelarius/pitantarius).
17. *Cunradsreut (Konnersreuth)*²³² – 72 haléřů, 30 vajec. Celkem 27 poddaných.
18. *Pleihsen (Pleußen)*²³³ – 15 dvorů, 5 usedlostí, z nich: 80 haléřů, 2 Kasten-kary letní pšenice, 3 Kasten-kary ovsa, věrtel ovsa pro převora. Celkem 24 poddaných. Příjmy náleží vsi Stein.
19. *Contraw (Kondrau)*²³⁴ – 19 Kasten-Karů ovsa, 0,5 Karu lesního ovsa. Celkem 10 poddaných. Příjmy zajišťují pohostinství poutníků v klášteře v tzv. hospici (*domum hospitum*).
20. *Linberch (Leonberg)*²³⁵ – 6 šilinků haléřů, 0,5 Karu lesního ovsa, polovina věrtel převorovi. Celkem 16 poddaných. 2/3 příjmů náleží klášteru, zbytek místnímu faráři a rychtáři s pomocníky.
21. *Newenhof (Neuhof)*²³⁶ – 40 haléřů, 1 Kasten-kar letní pšenice, 1 Kar ovsa, věrtel lesního ovsa, věrtel ovsa pro převora. Celkem 5 poddaných. Příjmy náleží klášternímu hospici.

²²⁷ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 5^v–6^r.*

²²⁸ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 6^v.*

²²⁹ *Tamtéž.*

²³⁰ *Tamtéž.*

²³¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 7^r.*

²³² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 7^r–7^v.*

²³³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 7^v–8^r.*

²³⁴ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 8^r.*

²³⁵ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 8^r–8^v.*

²³⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 8^v.*

22. *Hofteich*²³⁷ – 12 dvorů, 2 usedlosti, 1 mlýn, z nich: 6 šilinků, 4 Kasten-kary letní pšenice, 4 Kasten-kary ovsa, věrtel lesního ovsa, věrtel ovsa pro převora, 20 vajec. Celkem 14 poddaných. Veškeré příjmy náleží infirmatoriu.
23. *Grozzen püchelperch (Großbüchlberg)*²³⁸ – 70 haléřů, 16 haléřů místo vajec, 16 haléřů za postní pokrmy, 2 Kübel letní pšenice, věrtel ovsa převorovi, 3 Kübel zrna - obilí. Celkem 13 poddaných.
24. *Wenigen püchelberch (Kleinbüchlberch)*²³⁹ – 3 šilinky, 2 Kübel letní pšenice, věrtel ovsa pro převora. Celkem 7 poddaných.
25. *Oberteich*²⁴⁰ – 6 šilinků, 10 haléřů, 3 Kübel letní pšenice, 22 haléřů za postní jídlo. Celkem 9 poddaných.
26. *Mitterteich*²⁴¹ – 3 Kasten-kary letní pšenice, 6 věrtelů ovsa, polovina věrtel ovsa převorovi. Celkem 31 poddaných.
27. *Pechouen (Pechofen)*²⁴² – 3 šilinky haléřů, 2 Kary letní pšenice, 2 Kary ovsa, 30 vajec. Celkem 6 poddaných.
28. *Wenigen sterz (Kleinstertz)*²⁴³ – 60 haléřů, 30 haléřů za novou půdu (*grün*), 2 Kasten-kary letní pšenice, 2 Kasten-kary ovsa, věrtel ovsa převorovi. Celkem 17 poddaných.
29. *Grozzenstertz (Großensterz)*²⁴⁴ – 20 haléřů, ½ libry (chybí měna) z hamru. Celkem 18 poddaných.
30. *Hungerperch (Hungenberg)*²⁴⁵ – 30 haléřů, 1 Kasten-kar letní pšenice, 1 Kar ovsa, věrtel lesního ovsa, věrtel ovsa pro převora. Celkem 6 poddaných. Příjmy náleží klášternímu hospici.
31. *Staimül (Steinmühle)*²⁴⁶ – bez příjmů. Celkem 3 poddaní.
32. *Contraw (Kondrau)*²⁴⁷ – již jednou místo zmíněno. Snad se jedná o jinou klášterní ves. Bez příjmů. Celkem 12 poddaných.

²³⁷ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 8^v–9^r.*

²³⁸ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 9^r–9^v.*

²³⁹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 9^v.*

²⁴⁰ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 9^v–10^r.*

²⁴¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 10^r–10^v.*

²⁴² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 10^v.*

²⁴³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 10^v–11^r.*

²⁴⁴ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 11^r.*

²⁴⁵ *Tamtěž.*

²⁴⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 11^v.*

²⁴⁷ *Tamtěž.*

33. *Wisa (Wiesau)*²⁴⁸ – bez udané hodnoty dávek, které ale zcela jistě ze vsi byly vybírány. Celkem 19 poddaných. Příjmy se dělí mezi informatorium a spíže (pietanci) kláštera.
34. *Schönnuelt (Schönfeld)*²⁴⁹ – bez příjmů. Celkem 7 poddaných.
35. *Tribendorf (Triebendorf)*²⁵⁰ – 1 mlýn, bez příjmů. Celkem 13 poddaných.
36. *Uessenhof (Fuchsenhof)*²⁵¹ – 7 šilinků, 30 haléřů. Bez počtu poddaných. Příjmy náleží komorníkovi kláštera (*bursarius*).
37. *Türsnitz (Tirschnitz)*²⁵² – bez udané hodnoty příjmů. Celkem 8 poddaných. Příjmy náleží zčásti komorníkovi, části sklepníkovi.
38. *Kurbentann (Kornthan)*²⁵³ – 1 usedlost, z ní: příjmy bez udané výše. Celkem 3 poddaní.
39. *Levbgast (Leugas)*²⁵⁴ – 1 usedlost, 1 mlýn, z nich: bez udané hodnoty příjmů. Celkem 9 poddaných. Příjmy náleží sklepníkovi.
40. *Uitentann (Voitenthan)*²⁵⁵ – bez udané hodnoty příjmů. Celkem 16 poddaných. Příjmy náleží pietanci (klášternímu sklepu).
41. *Schönnhaid (Schönhaid)*²⁵⁶ – bez udání hodnoty příjmů. Celkem 8 poddaných. 1 svobodný mlynář.
42. *Muckental (Muckenthal)*²⁵⁷ – bez záznamů. Jinou písařskou rukou připsáno: *unus curie et quelibet curie dat*, záznam však přeškrtnut červeným inkoustem.
43. *Seibotengrvn (Seibitzbach?)*²⁵⁸ – bez záznamů.
44. *Hachenreut?*²⁵⁹ – první záznam hovoří o vsi jako o svobodné. Druhý udává: 8 dvorů, z nich: 4 libry haléřů (každý dvůr po ½ libry).
45. *Libenstein (Liebenstein)*²⁶⁰ – 6 dvorů, usedlosti (bez počtu), mlýny (bez počtu), hrad Liebenstein, z nich: platy bez udání hodnot, mlýny odvádí daně klášteru. Příjmy vyjma obilí náleží hradu Liebenstein. Hrad se vsí drží též soudní pravomoci a úřad fojta.

²⁴⁸ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 12^r.*

²⁴⁹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 12^v.*

²⁵⁰ *Tamtéž.*

²⁵¹ *Tamtéž.*

²⁵² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 12^v–13^r.*

²⁵³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 13^r.*

²⁵⁴ *Tamtéž.*

²⁵⁵ *Tamtéž.*

²⁵⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 13^v.*

²⁵⁷ *Tamtéž.*

²⁵⁸ *Tamtéž.*

²⁵⁹ *Tamtéž.*

²⁶⁰ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 14^r.*

46. *Stein*²⁶¹ – 8 dvorů, 2 usedlosti, 1 mlýn, z nich: příjmy bez udání hodnot. Celkem 8 poddaných.

3 pobořené usedlosti: *Poppenreut (Poppenreuth)*, *Rüsenpühel* u *Lengenfeldu*, *Otenreut* u *Steinu*.²⁶²

47. *Erkengersreut (Erkersreuth)*²⁶³ – 9 dvorů, z nich : příjmy bez udání hodnot. Celkem 9 poddaných.

48. *Heinrichsreut (Honnorsreuth)*²⁶⁴ – příjmy bez udání hodnot. Celkem 6 poddaných. Platy se vybírají pro osvětlení sv. Kříže. Ke *Honnorsreuthu* náleží 2 usedlosti. *Kunreut* u *Liebensteinu* odvádí příjmy ze dvou zahrad klášternímu sklepu. *Tenesreut* odvádí ¼ příjmů rovněž do klášterních zásob.

49. *Igelsreut (Iglersreuth)*²⁶⁵ – 11 dvorů, mlýny (bez udané počtu), z nich: příjmy bez udaných hodnot. Celkem 11 poddaných.

50. *Ezemelhof (Zeimatshof)*²⁶⁶ – pobořená usedlost.

51. *Pilgrennsreut (Pilmersreuth)*²⁶⁷ – bez záznamů.

52. *Hohentann (Hohentahn)*²⁶⁸ – 22 lén (feuda), každé léno (statek) má odvést: 1 libru (*Pfund*) haléřů, 1 Kar letní pšenice, 0,5 Karu ova, 30 vajec, 2 sýry, 2 slepice. Roboty: 2 dny řezání a zpracovávání dřeva, 3 dny orby na poli. Celkem 23 poddaných. První statek patří rychtáři. Kromě statku osmého statku náležející Kleistpentalariovi, ten odvádí místi výše uvedených dávek 6 šilinků haléřů ročně. Každá usedlost/statek dává na Letnice sýr a slepici, obojí v celkové hodnotě 21 haléřů. Statky *Pögleins*, *Seidel ottleins sun*, *Krautwurm* platí malé „dárky“ (chléb, víno) při různých příležitostech – obláčky a svátky.

53. *Walhausen*²⁶⁹ – 8 dvorů, 1 usedlost, z nich: příjmy bez udání hodnot. Celkem 12 poddaných.

54. *Schönnuelt*²⁷⁰ – pobořená usedlost u Hohenthanu.

²⁶¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 14^v.*

²⁶² *Tamtéž.*

²⁶³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 14^v–15^r.*

²⁶⁴ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 15^r.*

²⁶⁵ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 15^r–15^v.*

²⁶⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 15^v.*

²⁶⁷ *Tamtéž.*

²⁶⁸ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 15^v–17^r.*

²⁶⁹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 17^r.*

²⁷⁰ *Tamtéž.*

55. *Weissenprunn (Weißenbrunn u Hohenthau)*²⁷¹ – 14 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Celkem 16 poddaných.
56. *Newenreut*²⁷² – 11 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Bez jmen. Příjmy náleží městu Tirschenreuth.
57. *Schönnlint (Schönlind v Čechách)*²⁷³ – 9 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Celkem 14 poddaných .
58. *Mering (Mähring)*²⁷⁴ – bez záznamů.
59. *Grispach (Griesbach)*²⁷⁵ – 10 usedlostí, z nich: 300 haléřů (30 z každé), 10 domácích slepic, různé dárky pro svatebčany v klášterním kostele – obvykle kuře či obilí. 2 mlýny, z nich: příjmy bez udání hodnot. Celkem 10 poddaných. První čtyři usedlosti odvádí dávky místnímu faráři. Oba mlýny platí klášternímu komorníkovi. Zbytek příjmů náleží sklepníkovi.
60. *Asche (Asch)*²⁷⁶ – 7 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Jména též chybí.
61. *Karlsreut (Karlsreuth)*²⁷⁷ – 11 dvorů, z nich: 440 haléřů, 11 slepic (každý po 40 haléřích a 1 slepici).
62. *Laub*²⁷⁸ – 6 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Jména chybí. Příjmy náleží místnímu faráři.
63. *Kotzensreut (Kotzersreuth)*²⁷⁹ – 6 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Jména též chybí.
64. *Gehay?*²⁸⁰ – 12 dvorů, z nich: 6 liber haléřů (každý po ½ libry). Jména též chybí.
65. *Lauterpach (Lauterbach)*²⁸¹ – 6 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Jména též chybí.
66. *Eberspech (Ebersberg, dnes vesnice neexistuje)*²⁸² – 12 dvorů, z nich: příjmy bez udání hodnot. Jména též chybí.

²⁷¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 17^r–17^v.*

²⁷² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 17^v.*

²⁷³ *Tamtéž.*

²⁷⁴ *Tamtéž.*

²⁷⁵ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 18^r.*

²⁷⁶ *Tamtéž.*

²⁷⁷ *Tamtéž.*

²⁷⁸ *Tamtéž.*

²⁷⁹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 18^v.*

²⁸⁰ *Tamtéž.*

²⁸¹ *Tamtéž.*

²⁸² *Tamtéž.*

67. *Rötenpach (Rödenbach)*²⁸³ – 5,5 libry haléřů na sv. Walburgu, 5,5 libry haléřů na sv. Michaela, každý dvůr (počet není udán) po 20 vejcích, k Letnicím 2 sýry, 1 svazek lnu na sv. Martina
68. *Hileshof (Hiltershof)*²⁸⁴ – bez záznamů.
69. *Poppenreut (Poppenreuth)*²⁸⁵ – bez záznamů.
70. *Reisech (Reisach)*²⁸⁶ – bez záznamů.
71. *Wundreb (Wondreb)*²⁸⁷ – 14 dvorů, z nich: 3 dávky medu, 3 větele pšenice, 1 Kar ovsu, větel ovsu převorovi. Celkem 47 poddaných.
72. *Pilgreimsreut (Pilmersreuth u Wondrebu)*²⁸⁸ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 15 poddaných.
73. *Marcheney (Marchaney)*²⁸⁹ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 8 poddaných.
74. *Grintelpach (Gründlbach)*²⁹⁰ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 6 poddaných.
75. *Rosel (Rosall)*²⁹¹ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 16 poddaných.
76. *Türsenreut (Tirschenreuth)*²⁹² – klášterní městečko, celkem 154 poplatných poddaných/měšťanů, kteří odvádí 3 halěře po 1 Ratae (Rata – stanovená daňová jednotka klášterem pro jednoho poddaného). Příjmy 2488,5 Ratae čili **7558,5 haléřů**. 3 Kasten-maß zimní pšenice a stejně ovsu po 27 dávkách, celkem **81 Kasten-maß zimní pšenice a ovsu**.
77. *Krebsensiez (Großensees)*²⁹³ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 21 poddaných. Jeden svobodný sedlák.
78. *Cirkenreut (Zirkenreuth)*²⁹⁴ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 10 poddaných.
79. *Lengenuelt (Lengenfeld)*²⁹⁵ – bez záznamů.
80. *Swertzenbach (Schwarzenbach)*²⁹⁶ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 13 poddaných. Příjmy náleží městu *Tirschenreuth*.

²⁸³ *Tamtéž.*

²⁸⁴ *Tamtéž.*

²⁸⁵ *Tamtéž.*

²⁸⁶ *Tamtéž.*

²⁸⁷ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 19^r–19^v.*

²⁸⁸ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 19^v–20^f.*

²⁸⁹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 20^f.*

²⁹⁰ *Tamtéž.*

²⁹¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 20^f–20^v.*

²⁹² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 20^v–22^v.*

²⁹³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 22^v–23^r.*

²⁹⁴ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 23^r.*

²⁹⁵ *Tamtéž.*

²⁹⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 23^r–23^v.*

81. *Grün*²⁹⁷ – bez záznamů.
82. *Tenesreut (Thännersreuth)*²⁹⁸ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 6 poddaných.
83. *Angelhof (Angelshof?)*²⁹⁹ – 1,5 libry (haléřů?) sklepníkovi, 1,5 libry témuž na sv. Michaela. Jména chybí.
84. *Münchgrün (Münchsgrün)*³⁰⁰ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 21 poddaných.
85. *Timarsreut (Themenreuth)*³⁰¹ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 7 poddaných.
86. *Dobrikaw (Dobrigau)*³⁰² – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 10 poddaných.
87. *Wenigen klenaw (Kleinklenau)*³⁰³ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 5 poddaných.
88. *Lonsitz (Lohnsitz)*³⁰⁴ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 8 poddaných.
- Jednotlivé samostatně situované dvory: *Ulreich, Höfler, Gremlinn, Merkleins hof*. Bez udaných platů a dávek. Jména pouze držitelů dvorů.³⁰⁵
89. *Grozzen klenaw (Großklenau)*³⁰⁶ – příjmy bez udaných hodnot. Celkem 9 poddaných.
90. *Wenigen kunreut (Kleinkonreuth)*³⁰⁷ – 6 dvorů, 2 usedlosti, 1 mlýn, z nich: příjmy bez udaných hodnot. Celkem 6 poddaných. Příjmy náleží městu *Tirschenreuth*.

3.4.2 Hrad a sídla ve vlastnictví kláštera

Níže uvádím ve stručném výčtu pevnosti Valdsas, které klášter postupně vlastnil (včetně opevněných sídel v městečkách). K roku 1399, jak ukazuje výše uvedený urbář, vlastnil klášter dle něj pouze hrad Liebenstein a městečko Tirschenreut s městským hradem. Avšak kromě města Tirschenreuthu s hradem a hradu Liebenstein patřily Valdsasům také hrady a pevnosti Falkenberg, Schwarzenschwall, Waldershof, Hardeck a hrad Neuhaus s podhradím. Starý Neuhaus není doložen a proto jej do výčtu nezahrnuji. Hrádek Schönficht získal klášter až o tři roky později, 1402, a proto rovněž v urbáři chybí. Přesto z celkové počtu devíti sídel jich držel valdsaský klášter v roce 1399 sedm. Osmý získal v roce 1402 a devátý nelze doložit. Vlna hromadného prodávání majetků a sídel

²⁹⁷ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 23^v.*

²⁹⁸ *Tamtéž.*

²⁹⁹ *Tamtéž.*

³⁰⁰ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 23^v–24^r.*

³⁰¹ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 24^r.*

³⁰² *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 24^r–24^v.*

³⁰³ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 24^v.*

³⁰⁴ *Tamtéž.*

³⁰⁵ *Tamtéž.*

³⁰⁶ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 24^v–25^r.*

³⁰⁷ *Kloster Waldsassen, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, fol. 25^r.*

v letech 1346–1360 tak byla nahrazena opětovným přírůstem zvláště nemovitého majetku a to za úřadu opata Konráda II. (1394/5–1417).

Je tak možné vznést hypotézu, že Valdsasy také v době před prvním reformním hnutím českých husitů představovaly nejen svými spory o opatskou funkci, ale i kumulací majetků a bohatství, které objektivně klášter pro svoji liturgicko-kontemplativní činnost a funkci nepotřeboval, klasický příklad přebujelé a nikým nekontrolované církevní instituce, která nejen prostým lidem, ale především vzdělavcům z řad kléru připomínala mamon a zpodobnění Antikrista, hlavně nemorálním životem svých členů a materiálním luxusem, jenž byl v rozporu s původním učením prvotní církve.

1. *Tirschenreuth*³⁰⁸ – Vesnice a později městečko Tirscehnreuth koupil pro klášter opat Hermann 31. května 1217 od Rapota II. a Jindřicha z Oltenburku.³⁰⁹ Roku 1364 (29. 9.) byla vesnice povýšena na městečko a následně se stala hlavním sídlem kláštera,³¹⁰ co Valdsasy prodaly své první město Schönbach/Luby v Českém království. Město bylo obklopeno rybníky a řekou Schwaig a tvořilo přirozené centrum místní rybníční pánve, jejíž zbytky jsou patrné ještě dnes. V tehdejší vsi a městě se nachází i městský hrádek s velkou věží pro pozorování krajiny. Hrad Tirschenreuth (*Schloss*) začal stavět opat Jan IV. Grübel (1323–1337).³¹¹ Věž naopak nechal postavit opat Mikuláš III. (1417–1433).³¹² Jan IV. také inicioval stavbu hradeb kolem Tirschenreuthu a k hradu přistavěl první a menší věž, tzv. *Kleinturm*.

2. *Falkenberg*³¹³ – Hrad Falkenberg byl klášterem koupen formou zástavy 16. dubna 1291 od Gebharda V. z Leuchtenberka, respektive propadl klášteru pro Gebhardovy dluhy.³¹⁴ V červnu 1309 byl listinou potvrzen nákup hradu Falkenberg a přikoupení dalších dvou hradů – Neuhaus-Altenhaus a Schwarzenschwall.³¹⁵ Roku 1351 byl opatem Jindřichem hrad i s příslušenstvím prodán lantkrabímu z Leuchtenberka za 3000 liber haléřů. Následně se však do klášterních majetků hrad navrátil, neboť za opata Konráda II. je

³⁰⁸ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 189–190.

³⁰⁹ *Tamtéž*, str. 189.

³¹⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 441.

³¹¹ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 69.

³¹² *Tamtéž*, str. 75.

³¹³ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 190–191.

³¹⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 119.

³¹⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 181.

vlastnictví hradu řeholníky z Valdsas znovu doloženo. Opat Konrád II. (1394–1417) nechal hrad nově přebudovat a opravit. Roku 1428, kdy byl kraj postižen husitskou výpravou, byl hrad přepaden husity a jimi též vyrabován.³¹⁶

3. *Neuhaus-Altneuhaus*³¹⁷ – Hrádek byl společně s hradem Schwarzenschwall koupen opatem Udalrichem (Ulrichem) v červnu 1309. Nebyl příliš rozlehlý a nejsou o něm později již další větší záznamy.

4. *Schwarzenschwall*³¹⁸ – Hrádek byl koupen Valdsasy v roce 1309. O jeho podobě a zázemí se mnoho neví. Dle údajů jej klášter v průběhu 14. století prodal, k roku 1387 jej vlastní markrabí z Redwitzu. Někdy po tomto datu jej Valdasy, nejspíše za opata Konráda II. vykoupily zpět, neboť je uváděn jako klášterní majetek v listině z 26. července 1401, kterou lantkrabě Jan z Leuchtenberka klášteru držbu Schwarzenschwallu potvrzuje.³¹⁹ Poslední zmínka o hradu ve spojitosti s klášterem je z roku 1513.

5. *Waldershof*³²⁰ – Waldershof byl klášteru darován roku 1263 lantkrabím Fridrichem z Leuchtenberka. Protesty valdsaský klášter odmítl a roku 1280 potvrdil Fridrich Valdsasům držbu hradu i se všemi majetky (původně byl Waldershof vsí s hrádkem jako správním místem, později o něm můžeme hovořit jako o městyse či malém městečku). Roku 1335 se svých nároků, měl k hradu i vsi některá práva, vzdal za 10 liber haléřů i Konrád Freiterspeck a to listinou z 19. března.³²¹ Někdy ve 14. století klášter o hrad a sídlo přišel, když jej prodal. Roku 1435 koupil klášter hrad i s městysem od chebského měšťana Konráda Meinla zpět. Valdsasy poté držely hrad i s pozemky až do své první sekularizace v roce 1571, v letech 1459–1471 jej ovšem udělily v léno Arnoldovi Hirschberkovi za 40 fl. ročního platu. Po obnovení kláštera v roce 1661 náležel Waldershof, nyní město s přibližně 4,5 tisíci obyvateli, mezi majetky Stiftlandu až do doby druhé sekularizace Valdsas v roce 1803.

³¹⁶ *Ze starých letopisů českých*, edd. Jaroslav PORÁK, Jaroslav KAŠPAR, Praha 1980, str. 106.

³¹⁷ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 191–192.

³¹⁸ *Tamtéž*, str. 192.

³¹⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 552.

³²⁰ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 192.

³²¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 286.

6. *Hardeck*³²² – Opat Jan III. z Lokte pokračoval v nákupu statků a rozšiřování majetkové základny Valdsas a v dubnu 1316 koupil od lantkrabího Ulricha z Leuchtenberka hrad Hardeck s okolními statky.³²³ Klášter vlastnil hrad Hardeck bezmála 30 let, než byl nucen jej roku 1346 pro nedostatek financí prodat za 3060 liber haléřů včetně okolních vsí chebskému měšťanovi Nicklasi Eisiedlerovi. Avšak již roku 1360 se situace zlepšila a klášter vykoupil hrad i s příslušenstvím zpět. V držení Valdsas zůstal Hardeck v podstatě až do roku 1571, respektive 1803, kdy proběhla druhá sekularizace kláštera, avšak s přestávkou po roce 1431, kdy klášter prodal hrad i se stejnojmennou vsí Sigmundovi Franckengrünerovi z Kynšperku. Protože si Valdsasy ponechaly právo zpětného výkupu, ocitnul se Hardeck opět v majetcích kláštera.

7. *Liebenstein*³²⁴ – Hrad Liebestein byl koupen opatem Dětrichem z Valdsas roku 1298 od Dětricha (Theodericha) z Parsberku za 600 marek stříbra a 200 liber haléřů.³²⁵ Opat Dětrich a následně rozhazovačný opat František přebudovali hrádek na sídlo gotického stylu 14. století a opevnili jej vnějším systémem hradeb. Hrad se stal trvalou částí valdsaské domény a teprve roku 1584, kdy již klášter právně neexistoval, byl koupen kurfiřtskou správou v Amberku.

8. *Schönficht*³²⁶ – Vodní hrádek Schönficht se stal součástí valdsaských držav v roce 1245. V nich zůstal až do roku 1396, tehdy jej opat Konrád II. směnil společně s okolními vesnicemi s lantkrabími z Leuchtenburka za vsi Büchelberg, Groß- und Klein, a 4 dvory v Oberteichu.³²⁷ Po 6 letech v roce 1402 došlo opět ke směně s lantkrabími z Leuchtenberka³²⁸ a Schönficht s vesnicemi zůstal v majetcích kláštera až do roku 1571. Tehdy přešel na kurfiřtskou správu v Amberku, která jej roku 1583 prodala.

9. *Neuhaus*³²⁹ – Listinou z 24. 4. 1328 koupil valdsaský opat Jan IV. za 300 liber řezenských haléřů hrad Neuhaus i s okolními vesnicemi, příslušenstvím a právy od

³²² *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 192–193.

³²³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 206.

³²⁴ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 193–194.

³²⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 140.

³²⁶ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 194.

³²⁷ *Tamtéž*.

³²⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 555.

³²⁹ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 194–196.

lantkraběte Ulricha I. z Leuchtenberka.³³⁰ V ní si však Ulrich I. pro sebe a své potomky ponechal právo na opětovné vykoupení, avšak za cenu dalších 70 liber haléřů. Stalo se tak až roku 1393, kdy Jan I. z Leuchtenberka vykoupil Neuhaus i se statky zpět.³³¹ Valdsasům se ovšem podařilo, tentokrát již s lepšími podmínkami, roku 1423 od Jana IV. z Leuchtenberka koupit hrad zpět, včetně všech práv a soudní jurisdikce. Roku 1424 došlo k převedení lenních práv z Leuchtenberků na valdsaský klášter a holdování opatovi jako novému lennímu pánovi města a městské obce. Byla ale ponechána 12 letá lhůta pro možné vykoupení ze strany lantkrabí z Leuchtenberka. Cena byla stanovena na 3872,5 zlatých.³³²

Proti prodeji se vyskytly námitky dvou bratrů rytířů Rorerů, kteří se domáhali svých spoluvlastnických práv na zboží Neuhausu a požadovali 100 zlatých. Ty klášter nakonec zaplatil, aby se mohl ujmout držby hradu. Osudy Neuhausu byly poté ještě spleť, neboť byl dán do zástavy roku 1433 Georgovi Trautenberkovi rychtáři v Neuhausu a později správci v Tirschenreuthu, u nějž měl klášter dluh ve výši 446 zlatých. Již o dva roky později v létě 1435 využil lantkrabě Jan IV. z Leuchtenberka své právo a vykoupil Neuhaus zpět,³³³ aby jej poté finanční důvody přiměly opět hrad i s příslušenstvím prodat. Učinil tak v roce 1438 za cenu 4142,5 zlatých.³³⁴ Opět si vyhradil ve smlouvě právo vykoupení a navíc požadoval od Valdsas dalších 1000 zlatých za provedení transakce. Po zbytek 15. století klášter sice hrad držel, ale lantkrabí z Leuchtenberka si nárokovali svá práva na opětovný výkup. Teprve v roce 1515 po vyhraném soudu, který vedl valdsaský opat Andreas Metzl, se Neuhaus dostal do definitivního držení Valdsas i se všemi právy a platy.

3.4.3 Hospodářské aktivity Valdsas v prvních dvou desetiletích 15. století

V tomto oddíle se pokusím poněkud poopravit značně rozšířenou tezi, že Valdsasy byli před rokem 1419 před krachem a že zde nebyla jiná možnost, než začít postupně rozprodávat klášterní jmění a zmenšovat tak valdsaskou doménu, neboli území Stifflandu. Klášter se naopak za řízení opata Konráda II. (1394/5–1417) opět stal společně s městem

³³⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 253.

³³¹ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 72. Ota si však spletl prodej Neuhausu valdsaským klášteřem v roce 1393 lantkrabím z Leuchtenberka s koupí vodního hrádku Schönfichtu v roce 1402, který datuje právě do roku 1393 a úřadování opata Konráda I.

³³² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 606.

³³³ Listina se nedochovala, víme o ní pouze z opisu.

³³⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 666.

Cheb největším lenním pánem na Chebsku na území bývalé Severní marky. I když cena za tento nárůst se projevila v pozdější době, nelze alespoň pro léta 1399–1419 hovořit o stavu, kdy klášter ztrácel jistotu ve svých finančních otázkách. Jak doložím níže, podařilo se Valdsasům nakoupit některé statky, které klášter v předchozí době vlastnil.

Opat Konrád II. si dle kronik, Otovy či Kašpara Bruschia, liboval v hromadění majetků a luxusním životě, přičemž typickým rysem doby za jeho vedení kláštera byla jeho častá a dlouhodobější absence.³³⁵ Ovšem když se ujal vlády v roce 1394, popř. na počátku roku 1395, počal s plánovaným budováním klášterní domény, byť od šedesátých let 14. století se některé statky, např. hrad Hardeck, navrátily zpět do majetkové držby Valdsas. Jestliže srovnáme předchozí oddíl o pevnostech a hradech patřících Valdsasům, zjistíme, že hrady Falkenberg, Schwarzenschwall a Schönficht se době řízení opata Konráda II. staly opět součástí valdsaské domény. Nejednalo se ale pouze o hrady s příslušenstvím (vesnicemi, poli, lesy a právy na vybírání cla a mýt), ačkoli i ony vytvářeli zvláště na základě lenního principu hospodářsko-vojenskou doménu, která pomáhala chránit klášter především v době ozbrojených konfliktů v regionu či ve větších konfliktech v Říši nebo následně v Českém království.

Valdsasy v průběhu období 20 let před počátkem husitských bouří nakoupily řadu statků, přičemž níže uvedu jednotlivé druhy. Jednalo se o hlavně o vesnice s polnostmi, hrady s příslušenstvím, platy a půjčkami a též o patronátní práva k inkorporovaným fám ke klášteru. Posledně jmenované majetky představovaly nemalou položku příjmů do klášterní pokladny, neboť na jednotlivé fary se vázala práva na výběr poplatků za liturgické a náboženské úkony, tj. svatby, křty, pohřby apod. O celé farní síti Valdsas se zmíním v páté kapitole, zde uvedu jen příklady.

Za vymezenou časový rámeček lze uvést několik příkladů postupných nákupů, kterými se Valdsasy obohatily. První je z března 1399, kdy měšťan Mathes Muncko z Bärnau prodává Valdsasům pět dvorů ve vsi Tännerreuth u města Bärnau a jmenuje též hospodáře, kteří jsou nyní poddaní kláštera.³³⁶ V listopadu téhož roku získává Konrád II. od lantkraběte Jana I. z Leuchtenberka ves Manzenberg u města Redwitz a desátek vsi Rodenzenreuth.³³⁷ Týž o dva roky později potvrzuje další Konrádův nákup a to vsí Ödwalpersreuth, Hafen a hrádku Schwarzenschwallu u Tirschenreuthu.³³⁸ Jan I.

³³⁵ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73.

³³⁶ StAAM, *Kloster Waldsassens, Urkunden*, č. 547.

³³⁷ StAAM, *Kloster Waldsassens, Urkunden*, č. 549.

³³⁸ StAAM, *Kloster Waldsassens, Urkunden*, č. 553.

z Leuchtenberka pak figuruje ještě v dalším prodeji, tentokrát již jako aktér, který se odehrál v lednu roku 1402. Šlo o další koupi hradu a to vodního hrádku Schönficht se vsí Walpersreuth včetně okolních polností.³³⁹

Někdy okolo roku 1407 se ale postupné nakupování muselo dostat do obtíží, neboť je dochován mandát římského papeže Řehoře XII. z 14. listopadu 1407, jímž nařizuje opatovi kláštera Kastl (nedaleko Amberku), aby vrátil valdsaskému klášteru platy, které mu náleží, byl mezi oba kláštery spor o příjmy, protože jsou valdsaské klášterní statky zadluženy a obecně se konvent ve Valdsasech nachází v nouzi.³⁴⁰ I valdsaská listinná základna přináší pro toto tvrzení jisté doklady, a to je rapidní pokles písemností, které by prokazovaly další nákupy Valdsas. Obecně od konce prvního desetiletí 15. století hospodářské aktivity kláštera ustávají, navíc od roku 1411 probíhal v klášteře spor o opatskou funkci, který byl vyřešen až v roce 1415 na kostnickém koncilu.³⁴¹ Opat Konrád II., který nakonec svoji pozici ve vedení kláštera uhájil, vykonával úřad pouhé dvě léta do roku 1417.³⁴² Jeho pravomoci byly ale omezené tzv. koadjutorem Bartolomějem Ermesreuterem.

V oblasti církevních práv a majetků si klášter pojistil své pozice ziskem papežských konfirmací na správu inkorporovaných far a obecně všech práv formou bul. První se hlásí do prvního ledna 1402, kterou papež Bonifác IX., římská obediencie, inkorporuje fary v Beidlu (sídlo děkanátu), Wondrebu, měště Tirschenreuthu a Falkenbergu valdsasému klášteru.³⁴³ Nástupce Bonifáce IX. papež Inocenc VII. naopak pomohl Valdsasům získat odcizené statky, které si nárokoval klášter Walderbach, mimochodem dceřiný klášter Valdsas.³⁴⁴ O bule Řehoře XII. z roku 1407 jsem hovořil již výše, ale i ona měla pro klášter příznivý výsledek.

Jako potvrzení výsledků kostnického koncilu v otázkách týkajících se Valdsas a také uznání nového valdsaského opat Mikuláše III. Eppenreithera je důležité zmínit na závěr bulu již opět jediného římského papeže Martina V. z 6. dubna 1418, kterou bere klášter pod svoji ochranu a potvrzuje všechny jeho svobody a práva.³⁴⁵ Po letech sporů a

³³⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 555.

³⁴⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 570.

³⁴¹ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 212.

³⁴² *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 74. G. BRUSCHIUS, *Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur...*, fol. 72^v. Bruschius, jak si správně všiml již Rudolf Langhammer či Franz Binhack, udává rok úmrtí opata Konráda II. 1419.

³⁴³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 554.

³⁴⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 561.

³⁴⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 591.

částečného zhoršení dluhů Valdsas se dobou řízení opata Mikuláše III. (1417–1433) otevírá nové období, které trvalo do konce dvacátých let 15. století, kdy klášter zasáhly dvě pohromy, v letech 1428 a 1430, avšak předchozích 11 let se neslo ve znamení jednak hospodářské obnovy a též klidem v konventu, kterému pomohla i 15 letá vláda opata Mikuláše. O ní a o dalších osudech kláštera za husitských válek bude pojednávat následující kapitola.

4 Klášter a jeho úloha v regionu v době husitských válek

4.1 Osoba opata Mikuláše III. Eppenreuthera (1417–1433)

Úvod této kapitoly věnuji opatovi Mikulášovi III. Ačkoli byla tradice předávání skutků a životů jednotlivých valdsaských opatů vždy v klášterní historiografii jedním z hlavních témat vyprávění a od doby opata Jana III. z Lokte, tj. od počátku 14. století, se každé historické dílo snažilo alespoň převzít sled opatů, i v případě opata Mikuláše je nutné tento princip zachovat. Je to nejen pro čas, kdy vykonával svůj úřad, ale též pro charakter jeho osobnosti a zásluhy, jaké klášteru a konventu ve Valdsasech přinesl. Bohužel, což je typické především pro opaty Valdsas ze starších dob 12. a 13. století, není o životě a původu tohoto opata více známo. Otázkou zůstává, proč tomu tak je. Pro dobu 15. století by se mohlo zdát, že je k dispozici více pramenů pro poznání událostí valdsaského kláštera, ale není tomu tak. Naopak z hlediska listinného materiálu zcela jednoznačně převažuje 14. století a to zvláště za panování císaře Karla IV. I z tohoto důvodu tak je možné konstatovat, že pro bližší určení některých valdsaských opatů žijících v 15. století není dostatek zpráv oproti jejich předchůdcům ze 13. a 14. století.

Autoři narativních pramenů pro dějiny Valdsas, kronikář Ota, Kašpar Bruschius či Tadeáš Pauer, který však psal svá díla oproti dvěma předchozím autorům o zhruba 250 let později, uvádí, že opat Mikuláš III., v německé formě Nikolas či Nikolaus, pocházel z falckého města Weidenu (*Weiden in der Oberpfalz*) a jeho rodina náležela mezi šlechtu.³⁴⁶ Tento údaj má nepřímo pouze Ota, od nějž jej dále převzal a rozšířil Bruschius.³⁴⁷ Poměrně vágní je také zmínka o šlechtickém původu Mikuláše III., neboť se tak děje klasickým souslovím: „*nobili ortus*“, u Oty a „*vir nobilis genere et virtute*“ u Bruschia. Známo je také jeho přízvisko čili příjmení Eppenreut(h)er, tudíž se jednalo bez pochyby o etnického Němce, což však v této době a v oblasti Chebska na počátku 15. století, kdy se snad mohl narodit, není nic překvapivého, protože valdsaský konvent sestával z řeholníků německé národnosti, což dokládají nejen jména valdsaských opatů. Jako jeho předchozí pozici v klášteře uvádí Ota úřad celleraria, tj. klášterního sklepmistra, hospodářského úředníka, který do svého zvolení opatem svědomitě vykonával.³⁴⁸

³⁴⁶ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 74. Přesnější informace ovšem doplnil Bruschius ve své práci.

³⁴⁷ G. BRUSCHIUS, *Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur...*, fol. 72^v.

³⁴⁸ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 74.

Pokud tedy shrneme v podstatě jediné bezpečné informace o tomto opatovi, víme, že se jmenoval Nikolaus Eppenreuther, pocházel z Weidenu, jeho rodina měla neurčitý šlechtický původ, věnoval se hospodářským záležitostem kláštera a pečoval o zásobování konventu potřebným materiálním vybavením. Mikulášovo vzdělání, věk ani životní data, vyjma smrti, neznáme. Jediné, čím nás valdsaští historiografové zásobují, je popis charakteru opata Mikuláše. Pro doplnění jej zmíním, avšak pro skutečné zjištění Mikulášova přínosu pro klášter a jeho působení nejen ve Valdsasech bude nutné využít i jiné zdroje informací, jako listiny a listy vydané klášterem a popis událostí, v kterých figuroval valdsaský klášter. Jaký tedy opat Mikuláš III. jako člověk vlastně byl?

Dle kronikáře Oty, jenž jediný přináší rozbor Mikulášových vlastností, byl opat Mikuláš srdečný člověk, učený a dobrých v mravech.³⁴⁹ Tato „tradiční“ charakteristika většiny valdsaských opatů byla přisouzena také Mikulášovi. Miloval dále moudrost a snažil se o podporu vzdělávání nejen svého, ale i ostatních řeholníků v konventu. Razil tedy zásadu, že učení lidé jsou přístupnější přijímat dobré věci a chovat se eticky. Mikuláš byl prý velice rozvážným člověkem, který si vše pečlivě rozmýšlel, ale jakmile došel k závěru, rozhodnutí rychle a účinně provedl. Tento až skoro psychologický poznatek Mikulášovi osobnosti se snažil kronikář Ota podpořit parafrází ze Sallustia, jehož volná parafráze zní ve smyslu: „Dříve než něco začneš, promysli to, když to důkladně promyslíš, je nutné, abys to provedl“.³⁵⁰ Není nezbytné až tak kontrolovat, zdali je citát opravdu ze Sallustia, což vskutku v Otově jisté modifikaci při zachování významu je. Těžko ovšem můžeme prokázat, zda se Mikuláš tímto výrokem při řízení kláštera řídil. Dle kronikáře Oty vskutku ano a pokaždé, než cokoli rozhodl, se radil s konventem, takže prý bylo některým bratrům až nepříjemné, že mají nerozhodného opata.

Co ovšem již prokazatelné je, protože to dokládají stavební úpravy nejen v klášterním komplexu Valdsas, ale i na ostatních sídlech klášterní domény, např. v městě Tirschenreuth, a dosvědčují to zachované listiny v archivním fondu Valdsas, jsou Mikulášovy zásluhy v klášterním hospodářství. Zmenšil valdsaské dluhy, které silně narušovaly dokonce liturgické úkony v klášteře, provedl výše zmíněné stavební práce a rovněž dokonce prikoupil v roce 1423 pro klášter druhé město Neuhaus,³⁵¹ první bylo

³⁴⁹ *Tamtéž.*

³⁵⁰ Původně zní citát, je několik malých lexikálních variant, takto: „(Et) Priusquam incipias consulto, et ubi consulueris mature, facto opus est.“ Ota jej ve své kronice uvádí v této formě: „Priusquam aggrediare consulto, et ubi consulueris mature facto opus est.“ Význam však zůstává stejný.

³⁵¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 606.

město Tirschenreuth. Město Schönbach/Luby v Českém království klášter ještě ve 14. století pro nedostatek financí prodal, se stejnojmenným hradem, rezidencí lantkrabích z Leuchtenberka.

Závěr opatského úřadu Mikuláše III. se však nesl ve znamení pohrom. V roce 1428 (od května do července) vpadla husitská výprava do Falce a poplenila tamní města Bärnau, Mosbach, Waldmünchen a klášter Waldenbach včetně valdsaského klášterního města Tirschenreuthu a hradu Falkenbergu s okolními vesnicemi (srovnej oddíl 3.4.2).³⁵² Horší rána ovšem přišla o dva roky později v červnu 1430, kdy byl přímo klášter s okolím vyloupen katolickým pánem a členem plzeňského landfrýdu panem Hynkem Krušinou ze Švamberka. Následky vpádu byly o poznání horší než v roce 1428, navíc se jednalo o katolického šlechtice, byť důvody byly rozdílné a vpád byl výsledkem sporu mezi klášterem a Hynkem Krušinou ze Švamberka, jenž je dále popsán v poslední podkapitole.

Celá situace se řešila později v Norimberku, ale odškodné Valdsasům za plen Hynka Krušiny nikdo jiný, císař či norimberský purkrabí, nezaplatil, dokonce klášter musel Hynkovi spornou sumu peněz navíc zaplatit. Opat Mikuláš se odebral poté (1431/1432) na hrad Falkenberg, který zřejmě v roce 1428 nebyl příliš husitským vpádem poškozen, a zde v roce 1433 umírá.³⁵³ Že se tak dle Oty stalo kvůli bezpráví pana ze Švamberka na Valdsasech, je zřejmě jen kronikářská finesa, jak zdůvodnit brzký skon opata Mikuláše, jehož pravou příčinu neznáme. Co je ale nesporné, je skutečnost, že tím skončilo bezmála 15ti leté relativně šťastné období valdsaského kláštera v letech 1415/17–1430 a nastalo období opětovného znovubudování klášterního panství po skončení husitských válek. V následující podkapitole se již přímo zaměříme na průběh husitského hnutí a úlohu Valdsas v protihusitské koalici.

4.2 Postavení Valdsas v protihusitské koalici. Kontakty kláštera s Chebem, Norimberkem a ostatními katolickými stranami v Říši

Valdsasy se jako cisterciácký katolický klášter, který se nacházel na česko-říšském pomezí, musel o svoji existenci obávat od samotného počátku husitské revoluce. Samotný klášter měl podobně jako jiné církevní instituce jen poměrně málo možností, jak se před husitstvím a jeho dopady bránit. V úvahu přicházel pouze finanční aspekt, kdy konkrétní

³⁵² *Ze starých letopisů českých*, edd. J. PORÁK, J. KAŠPAR, Praha 1980, str. 106 a 477 s popisem města a sídel, která byla vpádem postižena.

³⁵³ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 75.

subjekt katolického světa zaplatil za svoji bezpečnost příslušnou peněžní částku, jednalo se v podstatě o výpalné, a tím byl chráněn před nebezpečím vyloupení či dokonce vypálení. V následující podkapitole se pokusím stanovit místo a funkci valdsaského konventu během husitských válek, především pak v druhé části válečných operací, tj. v letech 1426–1433. Bude též nutné určit postavení Valdsas v rámci katolického tábora a kontakty kláštera s okolními katolickými aktéry včetně vzájemné kooperace při boji proti husitskému hnutí, respektive husitským vojskům.³⁵⁴ Proto se nejdříve pokusím stanovit a na základě příslušných pramenů a dokumentů doby dokázat, jaké vazby měl klášter s ostatními členy katolického tábora a jak jich používal nejen ke svému prospěchu za mírových dob, nýbrž také pro zajištění své ochrany před husitskými armádami. Samotné vnitřní záležitosti Valdsas, tj. majetkové věci, události mezi klášterními poddanými, soudní pře atd., vylíčím v samostatné podkapitole. V této budu líčit vnější kláštera, které pomohou vysvětlit události z konce dvacátých let 14. století a počátku let třicátých.

S jakými stranami, respektive institucemi či osobami, udržoval valdsaský klášter spojení před a během husitské revoluce? Bylo jich několik. V první řadě to bylo město Cheb, které tvořilo hlavního partnera pro Valdsasy nejen během husitských válek. Dále to byla „nová“ vrchnost kláštera, tj. rýnský falckrabí a bavorský vévoda Jan z Pfalz-Neumarktu, jenž rozhodně vystupoval vůči celému husitskému hnutí a účastnil se i křížových výprav proti husitům, nejvíce je popsáno jeho vystupování za třetí křížové výpravy v roce 1427, která skončila neslavně u západočeského města Tachov.³⁵⁵ I Janův starší bratr rýnský kurfiřt Ludvík III. Wittelsbach se účastnil protihusitských tažení a pozadu nezůstal ani jejich další bratr rýnský falckrabě a bavorský vévoda Ota

³⁵⁴ Při současném historiografickém vymezení husitství se nabízí řada názorů, jak celý úsek českých dějin v letech 1419/20–1434 pojmenovat. Tradiční označení „husitská revoluce“ není některými moderními českými medievisty a husitology přijímáno, neboť převládá názor, že pojem „revoluce“ přesně nevystihuje celou éru konfliktu a může být použit pouze pro počátek celého procesu neboli pro léta 1419–1422, kdy byly odraženy první dvě křížové výpravy v roce 1420 v bitvách na Vítkově a u Vyšehradu a 1422 u Kutné Hory poraženy. Proto jsou navrhovány další alternativy vyjma neutrálního označení „husitství“ jako „husitské bouře“, „husitské války“ popř. „husitské hnutí“. Marxistický pojem „husitské revoluční hnutí“ je již příliš ideologicky zabarvený, takže jeho užití není vhodné. Navíc příliš vymezuje v celém procesu pouze sociálně-materialistický přístup, který zdaleka nebyl jediným důvodem celého procesu a opomíjí stránku nábožensko-národnostní, která tvořila minimálně polovinu příčiny celého vzniku husitství. Husitská revoluce je označení užívané především husitskými badateli Františkem Michálkem Bartošem a Františkem Šmahelem. Petr velké dějse naopak kloní spíše k pojmu husitství, které je dnes více odbornou i laickou veřejností přijímáno než husitská revoluce.

³⁵⁵ František Michálek BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, Praha 1966, str. 29–33.

z Mosbachu, mezi jehož hlavní zájmy náleželo též eliminovat husitskou hrozbu, která ohrožovala jeho rodové statky.

Kontakty s klášteřem, byť nepřímé, měl i římský král Zikmund, ačkoli již nadržel plnoprávná patronátní práva k Valdsasům, přesto však zůstal jako vládce Svaté říše římské formálním vykonavatelem moci v Říši a dle říšské „ústavy“ z roku 1356 osobě římského krále/císaře také podléhala ostatní říšská knížata a kurfiřti.³⁵⁶ V neposlední řadě musím ještě zmínit říšské město Norimberk, které fungovalo nejen jako obecné fórum a místo setkávání a jednání členů protihusitské koalice, nýbrž vystupovalo jako podporovatel ostatních říšských knížat v boji s husity a rovněž najímalo za své peníze žoldnéře či alespoň pomáhalo financovat výzbroj křižáckých vojsk. Nyní již konkrétně uvedu, jak klášter komunikoval se svým okolím a jaké služby prokazoval ostatním členům katolické koalice.

4.2.1 Vztahy a kontakty valdsaského kláštera s říšským městem Cheb v letech 1421–1431 a s dalšími katolickými aktéry

Komunikační síť mezi říšským městem Cheb, které však bylo zastaveno českým králům od roku 1322,³⁵⁷ a cisterciáckým klášteřem ve Valdsasech patřila mezi důležité věci během husitských válek.³⁵⁸ Proč tomu tak bylo a jakým způsobem tento oboustranně prospěšné spojení fungovalo? Jeho pochopení je základem pro vlastní popis válečných událostí za husitských válek v oblasti Chebska a celé Horní Falce. A ani Valdsasy, byť zcela jistě o tuto roli nestály, neunikly vlivům husitské revoluce a následnému vývoji v českém státě po roce 1419. Avšak o samotných taženích bude pojednávat čtvrtá podkapitola. V této si nejdříve stanovíme jednotlivé strany a jejich obsazení.

Město Cheb náleželo na přelomu 14. a 15. století mezi největší města na současném území dnešní České republiky, ačkoli po právní stránce se jednalo o říšské město, které český král držel jako zástavu.³⁵⁹ Přesto po pražských městech (Starém a Novém Městě), Brnu a Žitavě, která již na počátku 15. století patřila spíše do oblasti Horní Lužice a byla součástí tzv. Šestiměstí, spadal Cheb mezi největší tehdejší města pod vládou českého

³⁵⁶ J. SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo*, str. 243–247.

³⁵⁷ *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quelle für dessen Geschichte, Bd. 1. (805–1322)*, ed. H. GRADL, Eger 1886, č. 714, str. 260–261.

³⁵⁸ Martin ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů*, Praha 2015.

³⁵⁹ F. KUBŮ, *Chebský městský stát: Počátky a vrcholné období do konce 16. století*, České Budějovice 2006.

krále. Jeho pozice byla nadále umocňována především bohatým německým patriciátem s vazbami a obchodními spojenými na ostatní říšská města jako Augsburg či bližší města Norimberk a Řezno. Obě posledně jmenované hrála také v organizování křížových výprav proti českým „kacířům“ zásadní roli jako místa jednání, schůzek a stanovišť, na nichž se sestavovala říšská křížácká hotovost na tažení do husitských Čech.

Cheb měl také dobré kontakty na především katolická města, v první řadě Plzeň, na představitele královských úřadů, tj. hlavně na loketské purkrabí jako správce loketského kraje a též na plzeňské hejtmány. Rovněž v městě Chebu sídlil králův zástupce, fojt, s titulem chebského hejtmana, byť Chebsko v 15. století ještě nebylo českým krajem a to ani tzv. vnějším krajem, jakým bylo např. Loketsko. Chebští hejtmané měli pochopitelný vliv z moci svého úřadu nejen na město Cheb a celou oblast, nýbrž i na celý vedlejší region, tj. na území Stiftlandu a pohraniční šlechtu³⁶⁰ jak na české, tak též německé/říšské straně. Ještě jeden faktor hovořil pro vzájemnou kooperaci Chebu s valdsaským klášteřem. Jak město, tak i klášter měly své vlastní lenní seniory, tj. nadřízenou vrchnost, ačkoli v obou případech musíme mluvit o vrchnosti či lépe řečeno moci zeměpanské.

U Chebu to byl přímo český král jako zástavní držitel města a celého kraje, nepřímo římský král či císař. Za vlády lucemburské dynastie byl tento nesoulad vyřešen tím, že Karel IV., Václav IV., po roce 1400 již jen formálně, Zikmund Lucemburský, v letech 1419–1434/6 rovněž pouze de iure, byli držiteli zároveň říšské i české koruny. Mohli proto ovlivňovat chebské záležitosti jak z pozice věřitele zástavy, české krále, tak dlužníka čili římského panovníka. U Valdsas byla situace poněkud komplikovanější, protože klášter ztratil v roce 1411 tzv. bezprostřední podřízenost Říši, třebaže jeho opati byli nadále pokládáni za říšská knížata, která se mohla účastnit nejen jednání zemského sněmu v Horní Falci za církevní stav, ale i říšského sněmu, od poloviny 17. století trvale konaného v Řezně.

Ovšem patroni kláštera, od roku 1411 rýnští falckrabí z Pfalz-Neumarktu,³⁶¹ od 1448 z Mosbachu a od roku 1499 z Heidelberku získali se „svými“ právy rovněž větší kontrolu

³⁶⁰ Charakter šlechty se v průběhu středověku měnil. Pro období 11. až 13. století je pro Chebsko a okolí Valdsas typické působení tzv. služebné šlechty – ministeriálů. Ve 14. století systém ministeriality, jehož příslušníkem mohl být jak šlechtic, tak též poddaný, který si zlepšil své postavení, zmizel a byl nahrazen běžným lenním systémem leník – lenní pán/senior. Týž, *Podíl štaufské ministeriality na osídlení Chebska ve 12. a 13. století*, in: *Minulost západočeského kraje* 18, 1981, str. 169–183.

³⁶¹ K. AMBRONN, M. R. SAGSTETTER, *Das Fürstentum der Oberen Pfalz. Ein wittelsbachisches Territorium im Alten Reich*, str. 34–35.

nad kroky valdsaských opatů.³⁶² Ale v poslední instanci i zde náležela práva kláštera, respektive byla jím ovlivňována, moci panovníka Svaté říše římské, neboť říšská knížata, třebaže od počátku 16. století značně formálně, spadala pod soudní pravomoc římského krále/císaře reprezentovaného od konce 15. století (1495) nově vytvořenými soudními říšskými institucemi, ať už říšského komorního soudu (*Reichskammergericht*) s jurisdikcí většinou pro přímé leníky panovníka Svaté říše římské či říšské dvorské rady (*Reichshofrat*) pro ty říšské stavy, které podléhaly sice přímo římskému králi/císaři, ale měly velkou dávku vlastní výkonné i soudí autonomie. Mezi ně lze zařadit světská i duchovní říšská knížata, tj. kurfiřty, naopak do jurisdikce říšského komorního soudu náležely především otázky zemského míru v Říši, v jejích jednotlivých krajích a také agendy říšských měst, zvláště těch svobodných, pro jejichž soudy tvořil říšský komorní soud odvolací čili kasační instituci.

Kompetence obou soudů se prolínala, avšak lze konstatovat, že svobodný člen říšského stavu mohl být předvolán pouze k jednomu z výše jmenovaných soudů. Rýnští falckrabí z Pfalz-Neumarktu, byť tyto instituce ještě neexistovaly, rovněž náležely pod soudní jurisdikci římských panovníků, později zastupovanými výše zmíněnými soudními institucemi, tudíž Valdsasy se nacházely pod vrchnostenskou mocí říšských knížat, avšak jejich konečným vrchním lenním pánem byl římský panovník. Tato skutečnost byla jednak vyjadřována udělenými privilegii římskými králi/císaři, která klášter obdržel i po změně své právní suverenity, jednak přispívala ke sblížení s městem Cheb, jehož konečnou správní mocí byl taktéž římský panovník, i když bez mezičlánku jako v případě Valdsas.

Jestliže se nyní blíže podíváme na kontakty Valdsas a Chebu v průběhu husitských válek, lze stanovit jejich hlavní účel především v komunikačním potenciálu obou stran, kdy především opat valdsaského kláštera Mikuláš III. posílal chebské radě a purkmistrovi informace o taženích husitských vojsk a především situaci za hranicemi. Základním zdrojem našich informací o této komunikaci představují listy, v originálním znění i opisech, uložené v chebském archivu, dnes SOkA Cheb. Z celkového počtu 20 dochovaných listů je jich 19 adresováno přímo chebské radě jako oficiálnímu vedení města.

Celkově mají ony listy především charakter informačně-zpravodajský a to poskytnutím cenných strategických informací a zpráv jednotlivým členům protihusitské

³⁶² *Tamtéž*, str. 35.

koalice. Řada prací o husitských taženích do ciziny v letech 1426–1433 velice podrobně zpracovává průběh každého tažení, kudy vedla cesta, popř. cesty, husitských polních obcí a vojsk, kdo se jim postavil na odpor, jaké byly cíle výprav a z německé strany pak hlavně škody a následky, jaké daná husitská rejsa či „spanilá výprava“ v pohraničním německém regionu přinesla. Tyto poznatky zpracovala řada významných husitských badatelů, např. F. Šmahel, F. M. Bartoš, P. Čornej a jiní, avšak z optiky Valdsas a částečně Chebu je nutné stanovit postavení a dílčí úlohu kláštera v celém procesu husitských válek.

Valdsasy jako cisterciácký klášter neměl příliš možností, jak po vojenské stránce čelit husitským vpádům. Samotný klášter byl proti invazi neprosto bezbranný, celý klášterní areál byl chráněn pouze klášterní zdí, která nepředstavovala žádnou ochranu před husitskými sbory. Nabízely se proto jiné alternativy, které pro valdsaské opaty a konvent přicházely k úvahu. Klášter disponoval řadou hradů a tvrzí, které poskytovaly částečnou ochranu před husity, ale proti celému sboru neměly ani tyto pevnosti příliš šanci, což platilo nejen pro vojenství 15. století, nýbrž i pro pozdější doby moderních armád. Valdsasy vlastnily v letech 1419–1433 celkem sedm pevností, konkrétně hrady Falkenberg, Schwarzenschwall, Waldershof, Hardeck, Schönficht, přechodně Neuhaus, v třetí podkapitole vysvětlím důvody, a pevnost v městě Tirschenreuth.³⁶³

Jedinou možností, jak se Valdsasy mohly účinně bránit před nebezpečím husitských armád, byla vzájemná koordinace s ostatními katolickými stranami v chebské oblasti a celém hornofalckém regionu. Klášter mohl, pokud mu to finanční stav klášterního hospodářství dovolil, přispívat na křižácká tažení částkami peněz na zaplacení žoldnéřů. Přímé doklady o tom, že by valdsaský opat Mikuláš III. či jeho nástupce Jan VI. Wendel takto činili, chybí. Ostatní způsoby, které již doloženy jsou, je vzájemné varování a podání zprávy o hrozícím nebezpečí chebské radě či naopak Cheb Valdsasům, že je nutné počítat s možností vojenský akci na klášterním, popř. městském území, a škody způsobené rabováním a plundrováním na klášterních/městských statecích.

Klášter mohl využít pro bezpečí svých členů a cenností jako liturgických předmětů, knih či peněžních sum výše uvedené opevněné hrady a sídla, avšak pouze z hlediska pasivní obrany, nikoli jako aktivní prostředky pro vojenské akce. Dále se nabízela ochrana klášterních leníků, tj. rytířů a nižší šlechty, avšak i ta byla značně iluzorní, neboť se nejednalo o profesionální vojáky a navíc akceschopnost těchto světských osob se

³⁶³ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 189–196. Údaje získané od R. Langhammera jsem doplnil vlastním výzkumem z listinného materiálu, který se týká jednotlivých hradů a pevností.

omezovala na malý rádius v okruhu panského sídla. Proto jediným účinným prostředkem, jak zamezit škodám na klášteře jako takovém a vůbec v oblasti tzv. Stifflandu bylo provádět tzv. politiku placení výpalného, tudíž vykoupit si ochranu.

Jistou další formou obrany, opět pasivní, bylo nechat vlastní klášter bez ochrany a přesunout konvent, tj. řeholníky, na bezpečné místo, kde by bylo dostatek místa pro život cisterciáků a zároveň k dispozici dostatečná ochrana. Tím bylo jediné město, které klášter vlastnil a to městečko Tirschenreuth. Od dob opata Jana IV. Grübela (1323–1337) byl Tirschenreuth obehnan hradbami,³⁶⁴ které ovšem šlo překonat, a soustavou rybníků v okolí města, jak dokládají nejen pozdější vyobrazení města, ale i současná podoba rybníků na severozápadě města. Avšak jak hradby, tak též vodní plochy okolo města bylo možné překonat, pokud se ve městě nenacházela dostatečně silná posádka, která by se útočníkům postavila na odpor. K včasnému zjištění blížícího se nebezpečí pomáhala také nově vybudovaná pozorovací věž, tzv. Grossturm, již nechal vybudovat opat Mikuláš III. K zvýšení bezpečnosti osob v Tirschenreuthu přispíval i samotný hrad (*Schloss*) Tirschenre, z něhož zůstaly po vypálení v roce 1633 pouze základy, ačkoli věž samotná je vyobrazena ještě na vedutě z roku 1806. Řada opatových dopisů, datovaných v Tirschenreuthu a určených chbeské radě, dokládá, že opat i s konventem pobývali často tam.

Možnost nalézt úkryt v opevněném městě a městském hradu – tzv. *Stadtburg*,³⁶⁵ měla svá úskalí, neboť za nechvalně známého opatského „schizma“ v letech 1411–1415 vyhledal jeden z kandidátů na opatskou funkci Bartoloměj Ermesreuter ochranu v městečku Tirschenreuth před bývalým opatem Konrádem II. a vojenskými oddíly jeho podporovatele rýnského falckraběte Jana z Pfalz-Neumarktu. Ten při obsazování města v roce 1411/2 prý na radu jednoho z laických bratrů vypustil hráze rybníků v okolí města a uvolněnými průchody vstoupil do města těmi částmi, které nebyly ohrazeny hradbami.³⁶⁶ Podobně iluzorní ochranu poskytlo městské opevnění i později za husitských vpádů do Horní Falce v roce 1428.

Ve zkratce řečeno, neměl klášter oproti městu Chebu zdaleka takové možnosti ochrany jako město se svými pevnými hradbami. Třebaže i chebští měšťané volili raději zaplacení výpalného, než aby riskovali dobytí města. I v případě, že by se samotné město ubránilo

³⁶⁴ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 69.

³⁶⁵ H. STURM, *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, str. 79. Následující citace budou ve formě: *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, a příslušná strana.

³⁶⁶ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 73.

byly následky každého vpádu značně negativní pro městskou ekonomiku, protože jednak husitská vojska vypálila zázemí města mimo hradby, jednak narušila pravidelné obchodní spojení, čímž utrpěly nejen jednotlivé kupecko-patricijské rody ve městě, ale i městská pokladna jako celek. Po této obecné charakteristice valdsasko-chebských vztahů a možnostech ochrany každé z obou stran se pustíme do konkrétního rozboru korespondence mezi Valdsasy a Chebem.

Valná většina dochovaných listů mezi klášteřem a městem pochází z doby opata Mikuláše III. z let 1421, 1427, 1429–1431. Pro doložení výše uvedených pasáží o možnostech obrany a pobytu valdsaského konventu nám napomáhají místa vydání jednotlivých listů. V roce 1421, kdy ještě nehrozilo riziko nebezpečí vojenské invaze do Horní Falce, pobýval opat Mikuláš v klášteře, neboť dva listy z 2.³⁶⁷ a 11. listopadu 1421³⁶⁸ jsou datovány ve Valdsasech. Již ony dokazují vnímané nebezpečí husitských Čech, protože v nich opat Mikuláš informuje chebskou radu o prosbě tachovského hejtmana o pomoc k obraně Tachova před husity. Během let 1421–1426, ačkoli husitské hnutí bylo nadále hrozbou pro pohraniční oblasti, nedošlo k žádnému vpádu do oblastí Chebska a Falce. Proto též list z 23. října 1426 je datován ještě ve Valdsasech.³⁶⁹ V něm opat Mikuláš prosí o ozbrojený doprovod, aby mohl obilí a jiné jmění bezpečně dopravit do Chebu. Jednalo se zajisté o pomoc městu a podpoře protihusitských sil, protože Cheb jako říšské město měl povinnost přispívat na křížové výpravy proti českým „kacířům“.

Nesmí se též zapomínat, že klášter vlastnil v Chebu měšťanský dům, tzv. *Steinhaus*, jenž sloužil jako sídlo valdsaským opatům, pokud byli nuceni pobývat delší dobu ve městě.³⁷⁰ Byli tak na svém území a v domě platila tzv. postranní práva, tj. jeho obyvatelé se naházeli pod jurisdikci opata a nikoli chebské městské rady. Valdsaský opat trávil zcela nepochybně v Chebu svůj čas na počátku února roku 1426, konkrétně 9. února, neboť jsou doloženy čtyři ověřen opisy, tzv. vidimusy, vydané valdsaským opatem pro město Cheb,³⁷¹ v kterých potvrzuje Chebu některá předchozí privilegia od českých panovníků, např. Karla IV., Václava IV. či Zikmunda Lucemburského. Nejedná se pak o jediný doklad, že by valdsaský opat poskytoval chebským měšťanům kancelářské služby,

³⁶⁷ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive*, ed. K. SIEGL, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, Jahrgang 22, 1918, Hf. 1–2, č. 9. str. 39. Dále jen *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, ročník, čísla jednotlivých sešitů a čísla příslušného listu se stránkami.

³⁶⁸ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 1–2, č. 10, str. 39.

³⁶⁹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 29, str. 168.

³⁷⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 15.

³⁷¹ SOkA Cheb, f. *Archiv města Cheb*, listina č. 371, 372, 373.

protože vyjma výše uvedených čtyřech vidimusů existují i další dva ověřené opisy z 27. 2. 1431.³⁷² Opět jsou vyhotoveny v Chebu, tudíž i v tomto čase se opat Mikuláš III. nacházel ve městě.

Nejpozději od roku 1427, kdy máme první nesporný doklad, že alespoň valdsaský opat, někdy i konvent, ovšem další prameny ani informace o tom nejsou k dispozici, pobýval ve městečku Tirschenreuthu popř. na hradu Falkenberg. 19. září 1427 je opat Mikuláš v Tirschenreuthu a omlouvá se Chebským, že nemůže kvůli husitům dorazit do Chebu.³⁷³ Vzhledem k tomu, že před více jak měsícem se odehrála bitva u Tachova,³⁷⁴ byl Mikulášův strach pochopitelný. Již o 11 dní později pobýval Mikuláš na hradě Falkenberg a varoval chebské měšťany, že husité chtějí napadnout vesnici Albenreuth (ten byl vypálen i o dva roky později v červnu 1429 a vyrabován ještě v roce 1434).³⁷⁵ Poté nejsou další doklady o spolupráci mezi Chebem a Valdsasy, ačkoli zcela jistě k nim muselo docházet. V polovině roku 1428 navíc vpadla do Horní Falce husitská armáda, snad pražanů a sirotků, a poničila řadu měst včetně důležitých klášterních sídel. Mezi nimi i Tirschenreuth a hrad Falkenberg, jenž byl dobyt a vypálen.³⁷⁶

Tato výprava zřejmě donutila konvent a opata přesídlit zpět do Valdsas, z roku 1429 z 31. března pochází další list, kdy opat Mikuláš žádá chebského purkmistra Nicklase Gumerauera, aby za městské peníze vystrojil muže, které by poslal do Sokolova proti husitům.³⁷⁷ Dalších osm listů adresovaných chebské radě opatem Mikulášem je datováno mezi 7. červnem až 7. zářím 1429. V té době, tj od 7. června do 13. července se opat nacházel na Falkenbergu, 13. 7. zavítal do Tirschenreuthu,³⁷⁸ aby již o tři dny později pobýval opět na Falkenbergu.³⁷⁹ V listech ujišťuje Chebské, že v případě nouze a potřeby je opat schopen shromáždit muže, v listech je označuje „*manchafft*“ a podává postupně zprávy, že husité postupují k Sokolovu (Falknovu), odtamtud táhnou do Teplé, obce a premonstrátské kanonie, a poté k hradu Přimdě. Od Přimdy se vojska přesunula

³⁷² SOkA Cheb, f. *Archiv města Cheb*, č. 405 a č. 406.

³⁷³ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 36, str. 174.

³⁷⁴ František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993, str. Další citování: F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, příslušné strany.

³⁷⁵ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 37, str. 175.

³⁷⁶ Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437). Od bouří velkých bitev a spanilých jízd k bazilejským kompaktátům*, Domažlice 2003, str. 28–33. Další citace ve formě: *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, příslušné strany.

³⁷⁷ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 46, str. 182.

³⁷⁸ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 52, str. 185–186.

³⁷⁹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 53, str. 186.

k Horšovskému Týnu a od něj zpět do Čech. K 2. září jsou k dispozici zprávy, že se husité nacházejí u Rokycan a hodlají táhnout opět k Tachovu, avšak vydali se nakonec na sever směrem k Plané, jež patřila známému protihusitskému politikovi a křižákovi Jindřichovi z Plané.

Při srovnání informací, které měl k dispozici valdsaský opat Mikuláš III., se obecně známými poznatky o tažení husitů v červnu až srpnu 1429 dovídáme, že tažení vedl husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic, který se po neúspěšném obléhání hradu Lokte obrátil směrem k Chebu. Na jeho pevné hradby se neodvážil zaútočit, je otázkou, zdali to Jakoubek vůbec měl v plánu, ale vyraboval okolní vesnice, které rovněž vypálil. Sirotci, kteří Jakoubka doprovázeli, zcela jistě vypálili vesnici Albenreucht, dále se husitské sbory otočily zpět do Čech. Nakolik postihla tato výprava valdsaské panství, není možné stanovit, lze to ale předpokládat pro blízkost Chebu a Valdsas, a v červenci (9. 7. dle dopisu Mikuláše III.) se již nacházejí u Teplé.³⁸⁰ O týden později informuje Mikuláš, že jsou husité u Přimdy a následně u Horšovského Týna.³⁸¹ V srpnu 1429 se husité pohybují v oblasti Českého lesa a od počátku září 1429 jsou již jejich vojska zpět v Čechách.

Celý popis tažení skvěle ukazuje jednu skutečnost a to, jakým způsobem byly protihusitské síly výborně informované o taženích husitských vojsk, přičemž někteří členové katolické strany, mezi nimi i valdsaský opat, byli schopni přesně identifikovat, kde, v jakém počtu a jakým směrem potáhne nepřítel. Když srovnám výše zmíněné řádky, jednalo se o jedinou jistou metodu, jak se co nejvíce vyhnout následkům husitských výprav za hranice Čech. Buď dostatečně brzy evakuovat danou oblast a vše cenné od lidí po věci přenést do bezpečných oblastí, nebo připravit dostatečně velkou sumu peněz a vykoupit si prozatímní klid zbraní. Vždy ovšem záleželo, kdo konkrétní výpravu vedl a jaké byly jeho úmysly.

Posledních pět dochovaných dopisů opata Mikuláše je z let 1430–1431. První z 8. 9. 1430 upomíná na velkou husitskou výpravu na přelomu let 1429–1430 do Saska, Horních Frank a Horní Falce ukončenou tzv. Behemsteinskými smlouvami z 13. 2. 1430.³⁸² Mikuláš III. opět podává zprávu chebské radě, skupina táboritů podle ní stojí stále u hradu Liebenstein a ohrožuje jeho okolí. Opat pobýval opět na hradě Falkenbergu. Ze 17. ledna 1431 máme zprávu o dalším členu valdsaského konventu, o převorovi Siegfriedovi, který

³⁸⁰ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 51, str. 185.

³⁸¹ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 38–40.

³⁸² *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, 1919, Hf. 1–4, č. 75, str. 4.

píše, že nemá žádné informace od rýnského falckrabího Jana z Pfalz-Neumarktu o pohybech husitských vojsk, ale klášterní poddaní mají zaručené zprávy, že husité nehodlají táhnout přes česko-říšské hranice.³⁸³ Zhruba rok stará výprava, při níž byla dobytá města Planá, Hof, Auerbach, Bayreuth, rezidence braniborského markraběte Fridricha, Kulmbach a ohrožována města Bamberg, Norimberk, Sulzbach a na zpáteční cestě i Cheb, všechna se raději vykoupila, zanechala pořád veliký strach v německém pohraničí.

V červenci a srpnu 1431, v době tažení čtvrté křížové výpravy do Čech pod vedením Fridricha Braniborského a kardinála Julia Cesariniho, posílal opat Mikuláš III. Chebským zprávy o pohybech husitských vojsk v Čechách.³⁸⁴ Následná bitva u Domažlic dne 14. srpna 1431 měla na katolické straně zcela katastrofální účinky. Zpráva o výsledku bitvy se velice rychle donesl do okolních krajín a opat Mikuláš již 15. srpna (!) 1431 oznamuje chebské radě výsledek bitvy.³⁸⁵ Je pravděpodobné, že valdsasští cisterciáci měli ve vojsku buď své oddíly, prameny o tom nic neříkají, či s vojskem šli klášterní zvědové, neboť v listu Mikuláš zmiňuje jisté Ulricha (Oldřicha), který koňmo přinesl do kláštera zprávu o nezdaru křížáckého tažení.³⁸⁶ Ať tak či onak, celá korespondence mezi Chebem a Valdsasy názorně ukazuje, jak dobře byly klášter a město informováni o situaci za hranicemi v Čechách a jak s nimi nakládaly. I míra spolupráce mezi městem a klášteřem dokládá společné zájmy obou stran.

4.2.2 Kontakty Valdsas s ostatními členy protihusitské koalice

O co více dokladů jsme schopni nalézt pro komunikaci mezi Chebem a Valdsasy, o to méně zpráv máme pro kontakty valdsaského kláštera s ostatními stoupenci katolické strany. V úvahu přicházejí okolní města, Norimberk či Řezno, a hlavně přední představitelé křížových výprav, tj. braniborský markrabě Fridrich, rýnský kurfiřt Ludvík III. Falcký, jeho bratři falckrabí a bavorští vévodové Jan z Pfalz-Neumarktu a Ota z Mosbachu. Dokladů kontaktu není příliš mnoho, přesto si na několika příkladech ukážeme, jak tato komunikace probíhala a jaké měla pro obě strany důsledky.

³⁸³ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 76, str. 4–5.

³⁸⁴ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 80, str. 13–14 a č. 81, str. 14.

³⁸⁵ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 83, str. 16.

³⁸⁶ *Tamtéž*.

Nejdříve zmíním města Norimberk a Řezno. Obě města měla rozhodující význam pro protihusitská tažení a to nejen svojí strategickou polohou. Norimberk i Řezno navíc byla svobodná říšská města, což je činilo nezávislými na ostatních říšských knížatech a tato skutečnost je stavěla na jejich roveň. Byla proto podřízena pouze římskému králi, tehdy králi Zikmundovi Lucemburskému. S Norimberkem se Valdsasy dostaly do kontaktu několikrát, jedná se však pouze o případy, kdy existuje konkrétní doklad. Jiná setkání popř. kontakty nelze určitě doložit. Podobná premisa platí i pro ostatní případy u jiných členů katolické strany.

Během března až dubna 1431, kdy se připravovala křížová výprava, v pořadí již čtvrtá, pod vedením braniborské markraběte Fridricha a papežského legáta kardinála Julia Cesariniho se tažení účastnily i síly města Norimberku. Na výpravu přispěl zřejmě i valdsaský klášter, minimálně finančními prostředky, popř. proviantem a potravinami. Vzhledem k tomu, že opat Mikuláš III. měl zřejmě ve vojsku své informátory, proto také mohl již o den později poslat zprávu do města Chebu tamní radě o katastrofálním výsledku bitvy, existuje možnost, že Valdsasy přispěly na tažení svými vojáky a to buď formou žoldnéřských jednotek či vyzbrojených klášterních poddaných, jejichž akceschopnost byla ovšem nižší než profesionálních vojáků.

Ze dne 3. července 1431 je v Norimberku datován list císaře Zikmunda, kterým vyvrací nařčení, že jednání s husity konané v Chebu jeho vinou ztroskotala.³⁸⁷ Norimberk plnil tedy úlohu především jako centrum pro říšské sjezdy a porady pro vojenské akce, ovšem tuto úlohu vykonával jako říšské město již dlouho předtím. I říšský sněm na počátku března 1431, na němž se připravila poslední křížová výprava, se konal také v Norimberku.³⁸⁸ Naposledy se Norimberk ve spojení s Valdsasy objevuje v zápisu říšského sněmu ve Windsheimu, který se konal 30. září 1431.³⁸⁹ Počet jeho účastníků ukazuje, že již málo stran katolické koalice bylo ochotných vojensky soupeřit s husity. Sněmu se neúčastnili ani norimberští měšťané.

Jako místo, kde se řešily taktéž otázky soudních sporů, fungovalo město Norimberk i pro Valdsasy, kdy bylo do jeho prostor v srpnu roku 1430 králem Zikmundem svoláno soudní slyšení v rámci sněmu, které mělo se mělo zabývat vyloupením kláštera

³⁸⁷ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 82, str. 14–15.

³⁸⁸ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abtheilung 1427–1431*, in: *Deutsche Reichstagsakten*. Neunter Band, ed. Dietrich KERLER, Gotha 1887, str. 493–626.

³⁸⁹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 84, str. 16–19.

katolickým pánem Hynkem Krušinou ze Švamberka.³⁹⁰ Spor dopadl ve prospěch Hynka Krušiny a klášter musel ještě zaplatit dlužné peníze, o něž jako o předmět sporu šlo.³⁹¹

Město Řezno, vyjma interních záležitostí mezi klášterem a městem, se dostává do kontaktu podle pramenů dvakrát. Poprvé na počátku roku 1421, kdy řezenská rada prosí chebské měšťany, aby jim podaly zprávu o příjezdu krále Zikmunda do Chebu a jaká opatření proti husitům král zamýšlí podniknout.³⁹² Zpráva z Chebu, alespoň podle množství listů mezi Chebem a Valdsasy, musela rovněž dorazit i do kláštera. Druhý doklad, který je také nezpochybnitelný, bylo rokování na říšském sněmu o vpádu husitského hejtmana Jakoubka z Vřesovic do Valdsas a jeho okolí učiněného někdy v srpnu roku 1434.³⁹³ Jaké důvody Jakoubka k tomu vedly, uvedu v poslední části této kapitoly, ovšem celá záležitost byla řešena v Řezně.

Ostatní kontakty valdsaského opata a konventu s předáky katolické strany jsou bohužel rovněž doloženy jen nepřímo, respektive vyjma čistě klášterních věcí, u nichž máme doloženu přímou komunikaci. Rýnský falckrabě Jan z Pfalz-Neumarktu je zmíněn v listech z počátku roku 1431 a ze srpna 1432 adresovaných chebské radě. Jednak o plánování možného husitského tažení přes hranice (list z ledna 1431)³⁹⁴, jednak o přípravě koncilu v Basileji (list ze srpna 1432).³⁹⁵ Janův bratr Ota z Mosbachu figuruje v zápisu z března, popř. dubna 1431 o přípravě tažení, kde je uveden i rýnský kurfiřt Ludvík III. Wittelsbachu.³⁹⁶

³⁹⁰ *Andreas von Regensburg, Sämtliche Werke*. Ed. Georg LEIDINGER, in: Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte. Neue Folge, Erster Band, München 1903, str. 472–473. Ondřej popisuje především velkou husitskou výpravu do Míšně a Horní Falce, vyloupení valdsaského kláštera Hynkem Krušinou nezaznamenal. Dílo budu nadále citovat ve formě: *Andreas von Regensburg, Sämtliche Werke*. Ed. G. LEIDINGER, příslušná strana.

³⁹¹ *Otonis Chronicon Waldsassen*, ed. A. F. OEFELE,

³⁹² *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 1–2, 1918, č. 2, str. 34–35.

³⁹³ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Fünfte Abteilung 1433–1435*, in: Deutsche Reichstagsakten. Elfter Band, ed. Gustav BECKMANN, Göttingen 1888, str. 391. Proslav českého poselství a začátek jednání. Vlastní průběh popisuje dále kronikář Ondřej Řezenský. *Andreas von Regensburg, Sämtliche Werke*. Ed. G. LEIDINGER, str. 487. Valdsasy se staly bezprostředním místem pro organizování vojsk druhé křížové proti husitům, hlavním bodem, odkud se měly jednotky křížáků vypravit proti husitům bylo město Cheb, v kterém byl stanoven sraz účastníků výpravy na druhou polovinu srpna 1422. Ondřej Řezenský o této události podává zprávu ve své kronice a výslovně zmiňuje valdsaský klášter, u nějž se shromažďovali vojáci pod vedením braniborského markraběte a norimberského purkrabího Fridricha I.

³⁹⁴ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, 1919, č. 76, str. 4–5.

³⁹⁵ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 89, str. 23–24.

³⁹⁶ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 78, str. 8–12.

Císař Zikmund Lucemburský, od císařské korunovace v Římě v květnu roku 1433,³⁹⁷ se do přímého kontaktu s Valdsasy dostal pouze dvakrát. Poprvé v roce 1430, kdy se v Norimberku řešil vpád katolického šlechtice Hynka Krušiny ze Švamberka,³⁹⁸ podruhé od srpna do října léta 1434 na sněmu v Řezně kvůli narušení míru v Basileji vojsky Jakoubka z Vřesovic.³⁹⁹ Tehdy se sice rokovalo namísto Norimberku v Řezně, srovnej výše, avšak bez nějakých pro klášter pozitivních výsledků. Jméno císaře Zikmunda lze nalézt více s plány na čtvrtou křížovou výpravu na jaře 1431, ať už je to říšský sněm v Norimberku konaný na konci února do počátku března 1431, dále výzva všem katolickým stranám listem z 14. 3. 1431, aby zanechaly všech sporů vyjma otázek dluhů.⁴⁰⁰

Zajímavé z pohledu tehdejší informační a zpravodajské sítě jsou pak listy, kterými norimberský měšťan Heinrich Imhof informuje chebského purkmistra a měšťana Nicklase Gumerauera o italské Zikmundově výpravě do Lombardie, Piacenzy a Sieny v létě 1432 a o nastolení míru mezi Benátkami a císařem a o úmyslu císaře Zikmunda se vypravit na basilejský koncil.⁴⁰¹ Zprávy se zřejmě dostaly i do Valdsas a přestože nejsme a nikdy asi již ani nebudeme schopni přesně doložit přesnou komunikaci mezi klášterem a dalšími stranami, je to dobrá ukázka pro fungování tehdejších informačních kanálů.

4.3 Vnitřní záležitosti konventu. Valdsaský klášter od počátku dvacátých let 14. století do roku 1433

Ještě než se podíváme na ty husitské výpravy, které se přímo týkaly oblasti Chebska, Stiftlandu a Horní Falce, je nutné se zaměřit na samotný valdsaský klášter a na život v něm, tj. jak konvent fungoval a jaké události se během dvacátých let 15. století přihodily ve Valdsasech a jejich okolí. Aby nedošlo k pouhému popisu jednotlivých aktů neboli co klášter koupil, prodal, směnil atd., takovýto analytický popis, třebaže má svoji faktograficko-pramennou hodnotu, byl již praktikován předchozími badateli, např.

³⁹⁷ B. GEBHARDT, *Handbuch der deutschen Geschichte I*, str. 547–548.g

³⁹⁸ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abtheilung 1427–1431*, str. 477.

³⁹⁹ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Fünfte Abteilung 1433–1435*, str. 446–447.

⁴⁰⁰ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 77, str. 5–8.

⁴⁰¹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, č. 88, str. 23.

Johannem Brennerem,⁴⁰² Kašparem Bruschiem aj.⁴⁰³, pokusím se jednotlivé události spojit do logického celku. V případě husitského období je ovšem každý badatel postaven před jeden konkrétní problém, kterému se nelze v bádání nijak obloukem vyhnout. Je to absence pramenů, které by byly schopné nabídnout alespoň více informací o věcech, které se udály ve valdsaské doméně.

Každý takovýto nedostatek pramenů, jak úřední, tak narativně-osobní povahy, má dle současných historiografických poznatků možné dvě příčiny. První je prostý fakt, že pokud konvent dobře fungoval, nebylo nutné vést různá jednání, spory atd. Při správném vedení kláštera se měly objevovat především dokumenty finančního rázu, avšak v běžné míře, tj. bez velkých majetkových ztrát zato naopak s menšími hospodářskými přírůstků. Jestliže klášter fungoval špatně čili zde byl problém často ve vedení, i když ne vždy byl důvod problémů v osobě opata, o čemž právě „husitské“ období kláštera podává zcela přesvědčivý důkaz, je počet a variabilita pramenů také menší. Dále zde platí další pro českého badatele překvapivá skutečnost a to do jisté míry efemélnost a význam husitských válek pro kláštery mimo český stát a pohraniční oblasti. I řada valdsaských dějepisců, kronikář Ota, Kašpar Bruschius, Gaspar Jongelinus, ale i badatelé moderní, např. Rudolf Langhammer⁴⁰⁴ či Franz Muggenthaler,⁴⁰⁵ nepřisuzovali husitským válkám v případě Valdsas žádný větší význam, vyjma obou vpádů do kláštera a jeho okolí, což však v prvním případě nebyla vina husitů.

Proto je nutné, což již předchozí autoři učinili a já nejsem v tomto ohledu výjimkou, vystavět výklad o valdsaských dějích především na listinném a listovém materiálu, pokud chceme stanovit čistě valdsaské záležitosti. Bylo by lehké a pro některé badatele i lákavé,

⁴⁰² J. B. BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldassen nach den Quellen bearbeitet*, str. 105–107 u opata Mikuláše III.

⁴⁰³ G. BRUSCHIUS, *Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur...*, fol. 71^r. Např. v oddílu o opatovi Janovi III. z Lokte přepisuje Bruschius privilegium pro Valdsasy římského krále Jindřicha VII., kterým zaplňuje tři čtvrtiny jeho obsahu.

⁴⁰⁴ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 171–175.

⁴⁰⁵ Muggenthaler se ve své práci zabýval především hospodářskými záležitostmi kláštera, podrobně analyzuje nejen jednotlivé klášterní statky, jejich historii, jak je klášter získal popř. ztratil, ale i příjmy, které z nich Valdsasům plynuly. Jako jediný se věnoval i ostatním hospodářským podnikům Valdsas, než jen peněžním a naturálním důchodům z vesnic a dvorů, popř. platů. Popsal též valdsaské rybníkářství, důlní činnost s provozováním hamrů (doklady o jejich existenci máme z klášterních listin) a celní správu s vybíráním mýta. Husitské období ponechal autor stranou, nezapadalo již do časového rámce práce, jediné partie o politických dějinách Valdsas jsou na konci díla. H. MUGGENTHALER, *Kolonisatorische und Wirtschaftliche Tätigkeit eines Deutschen Zisterzienserklosters im XII. und XIII. Jahrhundert*, str. 162–167.

se přesunout do popisu „velkých“ dějin a takřka pokoutně vsunout Valdsasy do jejich událostí. Avšak jednak byly události husitských válek a tažení již vícekrát kvalitně zpracovány a to jak staršími badateli, např. F. Palacký,⁴⁰⁶ V. V. Tomek,⁴⁰⁷ F. M. Bartoš,⁴⁰⁸ částečně J. Pekař,⁴⁰⁹ tak i mladšími generacemi, z nichž pro příklad uvedu jména F. Šmahela,⁴¹⁰ P. Čorneje, M. Nodla, R. Novotného či P. Soukupa. O událostech z „kroniky válečných let“, jak zní název třetího dílu husitské tetralogie F. Šmahela, které se dotýkají Valdsas se zmíním v následující podkapitole. V této budou děje kláštera ve Valdsasech popsány a rozděleny do dvou oddílů. Do prvního budou zařazeni představitelé světské moci (*in temporalibus*), se kterými byl klášter a jeho osazenstvo z různých příčin v kontaktu, ve druhém pak zástupci duchovního/církevního stavu (*in spiritualibus*).

4.3.1 Vadsasy a (nejen) okolní světská moc v letech 1419–1433

Nejčastější záležitosti, které je možné pro valdsaský klášter popsat, jsou běžné majetkové transakce. Bohužel vyjma osoby opata Mikuláše III. a jeho převora Siegfrieda, kromě jistého klášterního služebníka Ulricha, jenž informoval Mikuláše o výsledku bitvy u Domažlic dne 14. 8. 1431,⁴¹¹ žádné jiné členy konventu z této doby. Již jednou jsme v této práci zmínil, že ačkoli to zní jako paradox, máme o osobách žijících v klášteře či patřících do konventu, ale pobývajících mimo klášterní areál, mnohem méně údajů, než pro léta 1200–1350. V těchto letech jsme schopni rekonstruovat pro dané roky i dvě třetiny konventu a to zejména ty řeholníky, kteří zastávali nějakou funkci v klášteře.

Osoba rýnského falckraběte a vévody Jana z Pfalz-Neumarktu se vyskytuje ve vytyčeném časovém rámci pouze dvakrát. Poprvé v únoru 1420, kdy Jan slibuje, že bude nadále finančně podporovat kostel v Neumarktu. Klášter měl v tomto Janově rezidenčním městě svoji faru, o klášterní farní síti pojednává pátá kapitola této práce, a proto se její celá záležitost týkala. V téže věci se objevuje vévoda Jan o čtyři roky později 14. 10. 1424, přičemž funduje věčnou mši/kázání v témže kostele v Neumarktu a připojuje slib,

⁴⁰⁶ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, Díl III. Od roku 1403 až do roku 1439*, Praha 1894, str. 199–438. Na stranách dle jentlivých křížových výprav.

⁴⁰⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy, IV. díl, Praha ve válce náboženské za krále Sigmunda (1419–1436)*, Praha 1879.

⁴⁰⁸ F. M. BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, str. 88–94 o křížové výpravě do Čech a bitvě u Domažlic aj.

⁴⁰⁹ Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba I–IV*, Praha 1927–1933.

⁴¹⁰ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce I–IV*, Praha 1993.

⁴¹¹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, Hf. 1–4, 1919, č. 83, str. 16.

že Valdsasy městu fundaci potvrdí.⁴¹² Městská rada následně o den později, 15. 10., prosí valdsaský klášter o povolení provozovat ono kázání.⁴¹³

Celá věc byla dosti paradoxní, ovšem názorně odhalovala jistou rigidnost středověkého feudálního systému a tehdejšího lenního i církevního práva, kdy město Neumarkt obdrželo od své vrchnosti vévody Jana fundaci, ale bylo povinné požádat další, tentokrát vrchnost v církevních záležitostech o povolení, jíž byl valdsaský klášter. Ten však povolení vydat „musel“, neboť i on měl stejnou vrchnost jako město Neumarkt v osobě vévody Jana. Ten zároveň s fundací Neumarktu slíbil, že dopředu získaný souhlas Valdsas měšťané obdrží. V podstatě nebylo nutné pro městskou radu v Neumarktu Valdsasy o povolení žádat, ale dle tehdejších platných právních norem tak rada byla povinna učinit.

Mezi další důležité osoby říšské politiky lze zmínit braniborského markrabího Fridricha Braniborského, rovněž purkrabího města Norimberk, který poskytl Valdsasům na prosbu jejich opata (v červnu 1433) kdy je listina datována, byl již opat Mikuláš III. zesnulý a nahradil jej Jan VI. Wendel, ochranu před norimberskými úředníky fojty/správci, a poddanými a to pro klášter i všechny jeho poddané.⁴¹⁴ S císařem Zikmundem Lucemburským se klášter, srovnej výše, dostal do kontaktu pouze dvakrát, poprvé v roce 1430 v Norimberku a poté roku 1434 v Řezně někdy na podzim, po druhém přepadení Valdsas husitským hejtmanem Jakoubkem. 13. března 1434 nechal Zikmund vyhotovit majestátní privilegium, kterým potvrdil klášteru všechna jeho práva, svobody a majetky.⁴¹⁵ Okolnosti vzniku tohoto majestátu souvisí s uklidněním poměrů v Čechách po basilejském koncilu, třebaže bylo ještě před bitvou u Lipan.

Ostatní záležitosti a kontakty mají marginální význam a představují až na jedinou běžné události v životě středověkého kláštera. Jedná se o různé směny, prodeje a nákupy a propůjčení statků za jiný ekvivalent, např. manskou službu, peněžní rentu či naturálie. Pro úplnost je zmíním jen ve zkratce a u posledně jmenované se pokusím poopravit náš zaběhlý pohled na toto období. Jednalo se o časté pře, např. Hans Langenberger z Freibergu se soudil v říjnu 1420 v Sasku o koně s valdsaským opatem,⁴¹⁶ dále o dlužené peníze, které měl klášteru zaplatit jakýsi Hans Puchfelder, vikář farního kostela

⁴¹² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 610.

⁴¹³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 611.

⁴¹⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 634.

⁴¹⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 635.

⁴¹⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 597.

v Berggau v dubnu 1422⁴¹⁷ či Hainz Mair a Webhans z Wurmsgefällu u Plößbergu v prosinci 1431, kteří se zavázali pravidelně odvádět věčný plat 1 Kar obilí a 2 slepice za dluh na svém dvoře.⁴¹⁸ Právě proti těmto věčným platům husitská revoluce značně bojovala a jejich zrušení bylo jedním z několika trvalých výsledků husitských válek včetně náboženské svobody přijímání z kalicha, které tvořilo hlavní reformní požadavek a zároveň zisk.⁴¹⁹

Obvyklé byly také rozličné prodeje platů, jejichž množství boří naši poněkud mylnou představu, že středověk, byť vrcholný či dokonce pozdní, nepřilíš disponoval hotovými penězi a celý finanční systém fungoval na nemonetární bázi. Hans Pfremler, rychtář ve Weidenu, v listopadu roku 1424 prodal klášteru část desátku ke vsi Voithentan (u Tirschenreuthu).⁴²⁰ Klášter jako vrchnost musel též, ve svém vlastním zájmu, potvrzovat majetkové transfery svých poddaných a na statcích, které k Valdsasům přináležely. Např. v roce 1426 povolil klášter jistému měšťanovi Fritzu Loebilovi ve Wunsiedelu provozovat věčnou mši v tamním farním kostele, přičemž toto povolení schválila následně i městská rada, která měla taktéž právo rozhodovat, neboť se kostel, ačkoli byl inkorporován Valdsasům, nacházel na území města a jednalo se o člověka s městskými právy.⁴²¹

Mohu shrnout celkově, aby se nemusela každá majetková změna jednotlivě popisovat, že klášter v letech 1419–1433 získal či naopak ztratil tyto statky. V prosinci roku 1422 valdsaští získali léno v Schönwehru od Pnotha z Eylburku a Lokte,⁴²² 1423 dále propůjčení tří dvorů v Hohenwaldu u Tirschenreuthu,⁴²³ v listopadu 1423 pak hrad Neuhaus i se stejnojmenným městem,⁴²⁴ o této koupi více později, v roce 1426 dvůr v Leonberku u Tirschenreuthu od Cunze vom Perge z Tirschenreuthu.⁴²⁵ S plným vlastnictvím pak klášter koupil dvory v Hatzenreuthu v květnu 1429 od Hanse Kellnera

⁴¹⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 599.

⁴¹⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 629.

⁴¹⁹ F. M. BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, str. 22–23.

⁴²⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 612.

⁴²¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 616.

⁴²² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 603.

⁴²³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 605.

⁴²⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 606.

⁴²⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 617.

Staršího z Untersandau/Dolního Žandova⁴²⁶ a v únoru roku 1433 dvůr ve Walpersreuthu od Hanse Meingose, měšťana z Neuhausu.⁴²⁷

Jestliže do roku 1430 je možné sledovat majetkový nárůst, po prvním vyloupení v roce 1430 Hynkem Krušinou je tomu již jinak. Klášter i před prvním vpádem prodával či pronajímal různé statky, ale jednalo se vždy o menší nemovitý majetek, který neměl strategický význam. Uvedu pár příkladů, které toto tvrzení doloží. V březnu 1419 opat Mikuláš III. prodává louku u vsi Rosall jakémusi Hansi z Pawmen, nejedná se tedy o žádnou velkou majetkovou ztrátu.⁴²⁸ Zlom však nastává nejen kvůli událostem v roce 1430, ale již v předcházejícím období, kdy husitské výpravy v roce 1427, 1428 a 1430 podlomily hospodářskou sílu kláštera a klášter byl nucen prodat hrad Hardeck i se stejnojmennou vesnicí 8. února 1431 Sigmundovi Franckengrünerovi z Kynšperku.⁴²⁹ Hrad se sice navrátil zpět do majetků kláštera, ale až v pozdější době. Ovšem do roku 1426/7, tj. do počátků husitských tažení za hranice českého státu, popř. do jeho mimočeských držav, se Valdsasům ekonomicky dařilo. Svoji zásluhu na tom měl i valdsaský opat Mikuláš III., o jehož hospodářských schopnostech již byla řeč.

Výsledkem zlepšení finančního stavu kláštera je koupě hradu Neuhaus se stejnojmenným městečkem, srovnej oddíl 3.4.2, která se udála dle zachovalé listiny dne 26. listopadu 1423.⁴³⁰ Bratřenci Jan a Jiří (*Jörg*), lantkrabí z Leuchtenberka hrad (*Schloss*) a městečko Neuhaus (*an der Waldnaab*) valdsaskému klášteru za 3872,5 zlatých. Sumu uvádí i Johann Brenner ve své práci, a protože se dochoval originál listiny, můžeme potvrdit, že částka skutečně dosahuje té výše, jakou udal Brenner.⁴³¹ Oba bratřenci si ve smlouvě vyhradili právo opět hrad s městečkem vykoupit. K samotnému vykoupení došlo v roce 1435, listina se nedochovala, ale špatná finanční situace Jana z Leuchtenberka donutila prodat hrad i s příslušenstvím roku 1438 (21. října) klášteru zpět a to za cenu 4142,5 zlatých s možností statky opět vykoupit.⁴³² Celá záležitost se táhla pak s Janovými potomky i po další desetiletí, kdy byl hrad s městečkem několikrát vykupován a opět prodáván. Význam této koupě ovšem spočívá jinde.

⁴²⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 624.

⁴²⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 632.

⁴²⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 594.

⁴²⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 627.

⁴³⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 606.

⁴³¹ J. B. BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldsassen nach den Quellen bearbeitet*, str. 105–106.

⁴³² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 665 a 666.

Pokud můžeme alespoň trochu věřit Johannu Brennerovi, činil dluh Valdsas v roce 1417, tj. v době skonu opata Konráda II. a nástupu Mikuláše III., okolo 9 tisíc zlatých. Vzhledem k rozmařilému životu opata Konráda, neshodám v konventu a dalším koupím statků a půdy, by se dala výše částky obhájit. Nikde v pramenech se mi nepodařilo výši dluhu dohledat a ani valdsaské prameny, o kterých mám povědomí, nikde tuto sumu nezaznamenávají, přičemž u valdsaských letopisců, kteří na sebe navazovali, nikde též není zmíněn dluh. Skutečnost, že Valdsasy byly schopny o sedm let (1423) později vynaložit finanční sumu rovnající se okolo 40% celého klášterního dluhu, ukazuje přinejmenším na dvě věci. Buď se hospodářská situace kláštera díky prozíravému vedení Mikuláše III. tak znatelně zlepšila, že mohl klášter takto mohutně „investovat“, nebo byl valdsaský opat schopen najít další věřitele, kteří byli ochotní klášteru půjčit. Nikde v pramenech není uveden způsob financování, ale jeden z výše vyjmenovaných je reálný a ukazuje možnosti valdsaského konventu. Dále se podíváme na vazby Valdsas a církevních institucí v během dvacátých a počátku třicátých let 15. století.

4.3.2 Valdsaský klášter a jeho vztahy s církevními institucemi od počátku dvacátých let do roku 1433/4

Valdsasy spolupracovaly nejen během doby husitských válek s různými stranami a zástupci církve a to jak v okolí kláštera, tak i mimo hornofalcký region. Podobně jako u jiných klášterů tehdejšího období se klášter střetával z rozličných důvodů s níže postavenými osobami církve i s církevní hierarchií. Než uvedu konkrétní záležitosti, bude vhodné stanovit okruh a možnosti střetávání středověkého kláštera se zástupci tehdejšího duchovního stavu.

Jako první je přichází na řadu kláštery vlastního řádu, tj. dceřiné i mateřské konventy. U Valdsas jsou to kláštery v Sedlci, Oseku a německý konvent ve Walderbachu. Velké množství kontaktů je doloženo nejen při vizitacích valdsaského opata v dceřiných konventech, popř. na generální kapitule, ale i při různých světských záležitostech, kdy opati dceřiných konventů vystupují jako svědkové u koupí, prodejů či směn valdsaského konventu. Naopak valdsaského opata lze nalézt v písemnostech řešících spory v dceřiných konventech a v žádostech o pomoc, kdy se podřízené konventy obrací na Valdsasy a jejich opata. Pro předchozí dobu, tj. před rokem 1419, a zvláště do doby roku

1350/1370, je dokladů poměrně mnoho, byť jich postupně ubývá.⁴³³ Po roce 1419 kontakty ustávají, což je pochopitelné pro přerušení činnosti českých cisterciáckých konventů z důvodu vypuknutí husitské revoluce a nemožnosti řeholníků bezpečně cestovat jak do Čech, tak z nich na generální kapitulu.

Že toto tvrzení má opodstatnění, dokazuje i absence zápisů o Valdsasech či jejich řeholnicích ve statutech generální kapituly, kdy jsou k dispozici zápisy z roku 1411, v němž se řešily spory o opatský úřad, a pak až k roku 1464, kdy je zmíněn tehdejší valdsaský opat Mikuláš IV. Peisser (1461–1479). Kontakty s klášteřem ve Walderbachu nejsou rovněž ve sledovaném období let husitských válek doloženy, ale i v tomto případě tomu napomáhá skutečnost, že klášter Walderbach byl během husitských zahraničních výprav vypálen, stalo se tak v létě roku 1428 na zpáteční cestě sirotčí polní obce, která v květnu až červenci 1428 vypálila i klášterní městečko Tirschenreuth a hrad Falkenberg. Protože jsou doloženy písemnosti, především listy, které prokazují pobyt valdsaského opata Mikuláše jak v Tirschenreuthu, tak i na hradě Falkenberg krátce po roce 1428, nemohly být následky husitského vpádu do oněch lokalit nikterak příliš ničivé, ačkoli nejde stanovit rozsah škod kvůli nedostatku pramenů. Jediné kontakty s řádem v letech 1419–1433 je kvitance opata v Cîteaux Jana z roku 1425 o zaplacení pravidelné kontribuce náležející generální kapitule.⁴³⁴ Z doby o dva roky později (1427) pochází totéž potvrzení o zaplacení pravidelného poplatku řádu, ale emitentem je tentokrát morimondský opat Guido.⁴³⁵

Dále je možné doložit kontakty kláštera především s církevní hierarchií, v první řadě s rezenským biskupem, do jehož diecéze Valdsasy patřily a samozřejmě s papežským stolcem. Po roce 1417, kdy se vyřešilo papežské schizma, se nejčastější kontakty mezi papeži a klášteřem odehrávaly v rovině proseb o potvrzení práv a majetků a také souvislosti se snahou doložit, že Valdsasy podobně jako celý cisterciácký řád, jsou klášteřem eximovaným, tj. spadají do pravomoci papežského stolce a nikoli ostatní hierarchie. Praxe se ovšem lišila od teorie, ačkoli se zvláště s rozvojem právních věd v novověku vydala řada prací, které vysvětlují právní subjektivitu cisterciáckých klášteřů v rámci kanonického práva.

⁴³³ H. URBANOVÁ, *Ebrach, Langheim, Waldsassen – mateřské kláštery českých cisterciáckých řádových domů*, str. 106–111.

⁴³⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 615.

⁴³⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 621.

Nejvíce vztahů mezi různými církevními institucemi jsou věci ve farní síti. Klášter během třech staletí dosavadní existence sám získal či obdržel darem řadu práv k farním kostelům a záduším. Výhody, které z toho plynuly, pocházely z poplatků za náboženské úkony od tamních farníků, nesmíme ovšem zapomínat ani na skutečnost, že k vlastnímu farnímu kostelu se vázalo množství majetkových práv, z nichž plynuly náležité příjmy, ať už v peněžní či naturální formě, a také zde existovala možnost s majetky, movitými i nemovitými, nakládat, tj. daly se prodávat, pronajímat, dávat do zástavy, směňovat či si na jejich výnos půjčit, což byla obvyklá praxe, kdy si vlastník půjčil od věřitele náležitý peněžní obnos a splátky zajišťoval nikoli cenou majetku jako takového, nýbrž příjmy, které z něj plynuly. Těchto dokladů je nejvíce a názorně demonstrují vliv Valdsas ve fiskální oblasti.

Tyto tzv. inkorporované fary či kostely v sobě skrývaly rovněž další možnosti využití, jímž byla personální otázka faráře/plebána. Formálně měl rozhodující slovo opat valdsaského kláštera jako patron daného kostela. Jeho rozhodnutí, kým bude kostel s farou osazen (presentován), muselo být schváleno diecézním biskupem, kam kostel dle farní sítě náležel. V řadě případů se vyskytly komplikace a to nejen mezi opatem a řezenským biskupem, ale také do hry vstupovala ještě třetí strana. Byla jí vrchnost daného místa, kde stál kostel. Ať už to byla vesnice, městečko či město, popř. hrad s kaplí, měl vlastník či držitel konkrétního místa právo ovlivňovat volbu a uvedení nového faráře do úřadu.

Proto lze nalézt řadu příkladů různých sporů, kdy klášter měl „svého“ kandidáta, ale šlechtic či městská rada proponovali svého člověka. Spory pak řešil buď řezenský biskup, jenž musel volbu a presentování z církevního hlediska aprobovat, či rozhodující světská moc v oblasti, např. lantkrabí z Leuchtenberka, rýnští falckrabí a bavorští vévodové jako nejvyšší světská moc v hornofalckém regionu, či v nejvyšší instanci římský král, ale tyto zásahy nejvyšší světské moci v církevní oblasti jsou poměrně vzácné. Na následujících řádcích rozeberu konkrétní příklady vztahů mezi Valdsasy a ostatními církevními stranami dle dochovaných pramenů jsou tyto.

Papežská kurie, od roku 1431 vedená papežem Evženem IV., potvrdila klášteru v březnu 1435 držbu inkorporované fary v Redwitz (dnes Marktredwitz), Wunsiedelu, Neunkirchenu, Luhe (Luhe-Wildenau).⁴³⁶ Další bulou z téhož dne (15. 3. 1435), pak potvrzuje klášteru další kostely s farními právy v Beidlu, Wondrebu, městečku

⁴³⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 649.

Tirschenreuthu a hradu Falkenberg.⁴³⁷ V následující podkapitole zpracuji podrobněji sítě inkorporovaných kostelů, avšak i tento výčet ukazuje, že důležitá okolní místa kláštera byla z hlediska církevní správy kontrolována Valdsasy.

Povinnost valdsaského kláštera zastupovaného opatem nechat si potvrdit jmenování faráře na klášterních kostelech do jeho úřadu biskupem dané diecéze je možné nalézt v žádosti opata Mikuláše III. z 5. prosince 1432, v které řezenského biskupa Konráda VII. (1428–1437)⁴³⁸ prosí a zároveň mu oznamuje, že farář Gerhard Eberhard z Pechnersreuthu se ujal fary ve vsi Münchenreuth (obě nedaleko Valdsas).⁴³⁹ Identický mechanismus platil i v české farní správě, avšak na rozdíl od ní nemáme pro oblast Horní Falce žádné soustavně dochované úřední knihy konfirmací jako pro pražskou diecézi v podobě *Libri confirmationum*.⁴⁴⁰

U jednotlivých far máme k dispozici několik dokladů, které nám zprostředkovávají dochované klášterní prameny. Jedná se většinou o potvrzení vydané příjemcem dané fary/farního záduší. Pro představu uvedu několik příkladů. V lednu 1420 potvrzuje Heinrich Özk, trvalý vikář z Neumarktu, že mu klášter propůjčil do správy klášterní kostel v Neumarktu.⁴⁴¹ O tři roky později, srovnej předchozí oddíl, se Valdsasy staly i světskou vrchností města. V prosinci téhož roku (1420) dosvědčuje Wernher Keschinger propůjčení správy kostela ve Falkenbergu za odvádění pravidelného ročního poplatku.⁴⁴² Z kostelů šly klášteru nejen poplatky, ale samotné kostely/fary se daly pronajmout na určitou dobu podobně jako klášterní vesnice a půda.

K inkorporovanému kostelu se mohl též vázat jiný kostel čili držitel jednoho kostela mohl díky němu spravovat další kostel/faru. To ukazuje případ z 14. dubna 1422, v kterém Johannes Sumpringer, děkan kostela v Řezně, oznamuje valdsaskému řeholníkovi Janu Wendelovi, budoucímu opatovi Janovi VI. (1433–1461), že nemohl vybrat více než polovinu peněz a naturálií kvůli husitskému ohrožení.⁴⁴³ Ať už to byla

⁴³⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 648.

⁴³⁸ *Series episcoporum ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, ed. Bonifacius GAMS, Ratisbonae 1873, str. 305. Celým jménem Konrád VII. von Soest.

⁴³⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 630.

⁴⁴⁰ *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editi I-VII (1354–1419)*, edd. František Antonín TINGL, Josef EMLER, Pragae 1867–1886. Zápisy Valdsas jsou bohužel pouze do roku 1419. Edici uvádím jako pomůcku pro sledování valdsaské farní sítě do počátku husitských válek, neboť Valdsasy držely patronátní práva ke kostelům, kaplím apod., které náležely pod správu pražské arcidiecéze.

⁴⁴¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 595.

⁴⁴² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 598.

⁴⁴³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 600.

pravda, či jen důvod neodvést celý poplatek, pro nás je významnější informace, že Johannes Sumpringer zastával úřad faráře v Redwitz a zároveň k tamnímu kostelu patřily fary ve Wunsiedelu a Röslau. Všechny kostely náležely sice Valdsasům, ale pro naši lepší znalost jak tehdejší církevní správní systém fungoval, je důležitý poznatek, že na jedno církevní léno se mohlo vázat jiné, což dokládá podobu celého fungování církevních institucí a současně vysvětluje důvody kritik na tehdejší církev. K roku 1429 známe i jméno faráře ve Wunsiedelu, jehož nadřízeným byl výše zmíněný Johannes Sumpringer. Mistr Erasmus, vikář a profesor teologie, vysvědčuje, že bude odvádět Valdsasům každoroční poplatek.⁴⁴⁴

4.4 Zkušenosti valdsaských řeholníků s kalichem. (Nejen) husitské výpravy na území Stiftlandu v letech 1427–1434

4.4.1 Všeobecný charakter „zahraničních“ husitských výprav za hranice Českého království a „spanilé jízdy“ do oblasti Chebska a Horní Falce v letech 1427–1430

Po překonání vnitřních rozbrojů se v roce 1425 alespoň částečně uklidnila vnitropolitická situace v husitských částech Čech, která dovolila všem husitským stranám, z nichž největší moc držely táborská a sirotčí polní obce, za pomoci umírněnějšího svazu pražanů. Po smíru ujednaným ve Vršovicích na přelomu září a října 1425 mezi táboritským svazem a svazem orebitů/sirotků začala v husitských částech Čech vláda táborsko-sirotčích bratrstev, jež trvala od vítězství husitských zbraní v bitvě u Tachova ve dne 3.–4. 8. 1427 až do porážky u Lipan dne 30. 5. 1434. Zlomením domácího odporu umírněných kališnických šlechticů, urovnáním sporů mezi třemi hlavními husitskými frakcemi (táborskou, sirotčí, pražskou a v menší míře žateckou) a odstraněním pretendenta na český trůn Zikmunda Korybutoviče, jehož zamýšlené tajné jednání se zástupci pražského svazu v dubnu 1427 v Praze bylo zeměpanskými úředníky podkomořím Svojšem ze Zahrádky a Janem Rozvodem ze Stakor, které předáním zpráv pověřil, prozrazeno, urovnalo cestu k zahraničním výpravám a také k tažením do ostatních zemí Koruny české. Než se zaměříme na vlastní líčení husitských výprav, které

⁴⁴⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 625.

se dotkly chebského a hornofalckého regionu s následky pro území Stifflandu, je nutné povědět několik slov obecně o povaze husitských tažení.

Vyjma výprav směřujících do oblasti Rakouska proti rakouskému vévodovi Albrechtu V., který byl jedním z předních činitelů protihusitského tábora, a do Horních Uher, kam jezdily husitské polní obce především pro získání potravin, proviantu a surovin, jichž se v českých zemích stíženými od roku 1419 permanentní válkou a boji příliš nedostávalo, směřovala husitská vojska nikoli pouze do ciziny, tj. na území jiného státního útvaru, nýbrž do jiných částí českého státu.

Slezská vévodství, oblast Lužice, později od konce 15. století označovaná jako Horní a Dolní, a léna v oblasti Horní Falce s centrem po roce 1373 v městečku Auerbach náležely právně i majetkově podle tehdejšího platného právního systému k českému státu, jehož největší část s metropolitním městem Prahou, ačkoli pojem hlavního města nejde tehdy ještě použít, zaujímalo České království, na jehož korunu českého krále se de iure i de facto vázala ona výše zmíněná území, tj. Markrabství moravské, Slezská vévodství jednotlivě inkorporovaná k osobě českého krále, Markrabství lužické.

Oblast Horní Falce, která byla od roku 1355, kdy byla tzv. zlatou bulou z 5. dubna (vyhotovenou latinsky, druhá listina byla vydána v němčině ale je opatřena majestátní voskovou pečetí) inkorporována k zemím Koruny české,⁴⁴⁵ lze považovat rovněž za korunní zemi, třebaže nikdy netvořila plně celistvou územní doménu.⁴⁴⁶ Ale i hornofalcké državy náležely k českému státu a to dvojitým způsobem. Jednak zde koncentrace majetku České koruny dosáhla takové úrovně, že se hovořilo o tzv. „Nových Čechách“ (Neuböhmen) a toto označení odráží i tehdejší historickou realitu, jednak zde existoval královský úřad ve městě Sulzbachu a později Auerbachu, který zastával českým králem jmenovaný fojt (hejtman) v pramenech *capitaneus terrae*.⁴⁴⁷ To dokládá, že pokud by se nezměnila politika Karla IV. orientovaná původně na západní směr na směr severní (zisk roku 1368 (Dolní) Lužice a 1373 Markrabství braniborského), mohla vzniknout další plnoprávná korunní země, která by byla organizována na svém zemském sněmu a jeho zástupci by zasedali na generálním sněmu zemí Koruny české.

⁴⁴⁵ StAAm, *Regierung Amberg, Beziehungen mit Böhmen, Urkunde Kaiser Karls IV. wegen der Verpfändung der oberpfälzischer Städte, Märkte und Burgen (Abschrift), 1355, Best.-Nr. 1058.*

⁴⁴⁶ Inkorporování Horní Falce je stručně a výstižně popsáno v: Lenka BOBKOVÁ, *Hrady Karla IV. v Laufu a Tangermünde. Panovnícká reprezentace vepsaná do kamene*, str. 142–143. Zvláštní separátní výtisk.

⁴⁴⁷ Jan JANÁK, Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, str. 17–23.

Že se tak nestalo, byl výsledek dějinných událostí, jejichž průběh a výsledek můžeme dnes analyzovat a stanovit závěry. Avšak ani po roce 1373, ani po roce 1400 či 1419 nepřestaly právně zbylé české državy náležet k českému státu, ačkoli nebylo politické síly a ochoty obnovit držbu starých českých území. Jisté výsledky lze vidět za vlády Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad, u něj ale pouze do roku 1465, než mu vnitropolitické problémy (Zelenohorská jednota)⁴⁴⁸ a nové vedení římské církve (papež Pius II.) zabránily v další snaze restaurovat české statky v německých částech Říše.⁴⁴⁹

Celý výše popsaný rozbor měl za úkol vyzdvihnout skutečnost, že řada husitských výprav v letech 1426–1433 vlastně nesměřovala do ciziny, ale na vlastní území českého státu. Tím se poněkud zmenšuje dopad, který především zahraniční (němečtí) badatelé přisuzují husitským tažením, protože se v případě výprav do Lužice, Slezska, o Moravě nemluvě, a Horní Falce, Chebsko jako říšská zástava vyjma města Chebu také nebylo pokládáno za cizinu, neboť jej spravoval z pověření krále chebský hejtman, se nejednalo o zahraniční výpravy. Naopak všechny velké bitvy křížových výprav namířených proti českým „kacířům“, bitvy u Vítkova a Vyšehradu v roce 1420 v rámci první křížové výpravy, u Kutné Hory v roce 1421 za druhé výpravy, u Tachova v srpnu 1427 za třetí a u Domažlic v srpnu 1431 za čtvrté, byly z optiky husitů pouze obrannými bitvami, které měly zajistit zachování porevolučního stavu nastoleného v letech 1419/1420.

Pokud se postupně podíváme na husitská tažení do oblasti Chebska a Horní Falce, událo se celkem v letech 1427–1434 šest tažení. První se konalo v srpnu a listopadu 1427,⁴⁵⁰ druhé od května do července 1428,⁴⁵¹ třetí v červnu 1429 v okolí Chebu,⁴⁵² čtvrté bylo součástí ohromné husitské výpravy všech husitských svazů pod vedením kněze Prokopa Holého od 14. prosince 1429 do 24. února 1430 směrem do Míšeňska, Plavna, Horních Frank (Hof, Bayreuth, Kulmbach, Bamberg), středních Frank (Norimberk) a poté po jednáních na hradě Beheimsteinu v únoru 1430 zpět do Čech přes Horní Falc (Sulzbach, Arzberg, Floss, Valdsasy, samotný klášter byl ušetřen), Chebsko (Cheb,

⁴⁴⁸ Petr ČORNEJ, Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI (1437–1526)*, Praha-Litomyšl 2007, str. 230–238.

⁴⁴⁹ Rudolf URBÁNEK, *České dějiny, díl III, část I, Věk poděbradský III. Kniha IV. Vláda Ladislava Pohrobka (1453–1457). Kniha V. Národní a husitské království Jiříkovo (1458–1462)*, Praha 1930, str. 529–534.

⁴⁵⁰ *Tamtéž*, str. 24–28.

⁴⁵¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, str. 204. Výpravě velel sirotčí hejtman Velek z Březnice. Výprava následovala po předchozím sirotčím tažení do Slezska za účasti pražských sborů.

⁴⁵² *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 38–40.

Kynžvart) k Plzni a do Prahy.⁴⁵³ Pátá výprava konaná během září až října 1430 byla spíše pohraničním bojem husitů s německými oddíly, než regulární výpravou a poslední šestá se udála v srpnu roku 1434.⁴⁵⁴ Jejím vůdcem byl husitský hejtman a podnikatel Jakoubek z Vřesovic a celé tažení má podle dosavadních poznatků ráz soukromé války než plánované husitské výpravy.

O prvních třech husitských vpádech na Chebsko a do Falce nepodávají valdsaští kronikáři žádnou zprávu. První tažení podnikla táborsko-sirotčí vojska po vyhrané bitvě u Tachova 3. až 4. srpna. Odtud armády pod vedením Prokopa Velikého táhla k Plzni, kterou následně oblehla a během srpna a počátku září se pokoušela o neúspěšné dobývání. Na začátku září 1427 došlo k uzavření příměří až do 23. dubna 1428. Větší část vojska se s knězem Prokopem navrátil zpět do Prahy, avšak část se vydala směrem k německým hranicím. Podle německého badatele F. X. Lommera, který se zabýval dějinami Horní Falce, táhli husité k Waldmünchenu, dále přes Rötze, Neunburg až k městu Schwandorfu a hradu Hohenburku.⁴⁵⁵ Ten dobyli a vyrabovali, vypálili také mužský cisterciácký klášter Walderbach a ženský klášter Schwarzhofen. Jiné husitské oddíly vypálily vesnici u hranic Altalbenreuth (Mýtina) a na hlavu porazili nedostatečně připravenou světskou hotovost. Valdsaský opat Mikuláš III. ovšem již 30. září 1427 na hradě Falkenbergu poslal chebské radě dopis, v kterém ji varuje, že část husitských jednotek se snaží má v úmyslu od Tachova táhnout k Altalbenreuthu a odtud k Chebu.⁴⁵⁶

Druhá výprava se odehrála o necelý rok později od konce května do poloviny července 1428. O její podobě jsme zpraveni ze dvou hlavních zdrojů o průběhu husitských válek, jeden je z katolického prostředí, druhý z umírněného kališnického. O tomto tažení nám podává zprávu, byť velice stručnou, tzv. Starý letopisec, který popisuje, že onoho léta (1428) po veliké noci (tj. po Velikonocích) Čechové (husité, přesně táborsko-sirotčí vojska) v Bavořích dobyli a vypálili mnoho měst a klášterů.⁴⁵⁷ Katolický autor a voják Bartošek z Drahonice poskytuje více informací. Jednak vyjmenovává některá města, jež husité dobyli, ale také časově ohraničuje počátek tažení přechodem hranic u Tachova (25. května na sv. Urbana) a konec návratem jednotek zpět do Čech na svátek sv. Markéty

⁴⁵³ F. M. BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, str. 67. P. ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V (1402–1437)*, Praha–Litomyšl 2000, str. 519–523.

⁴⁵⁴ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 140–143.

⁴⁵⁵ Franz Xaver LOMMER, *Geschichte der oberpfälzische Grenzstadt Waldmünchen I*, Grafenau 1988 (reprint), str. 23–24.

⁴⁵⁶ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 49, str. 184.

⁴⁵⁷ „Téhož léta po veliké noci Čechové v Bavořích mnohých měst sú dobyli a mnoho vsí spálili.“

(13. července).⁴⁵⁸ Podle dostupných zdrojů byla síla husitské armády okolo 6 až 9 tisíc mužů a 1 tisíc jezdců. Vojska táhla do Falce dvěma proudy. První překročil hranice u Tachova a táhl přes Zlatou stezku, druhý u Waidhausu a šel silnicí u Přimdy, kudy vede dnešní dálniční spojení.⁴⁵⁹ První houf vojska pak směřoval k území valdsaského kláštera čili Stifflandu, valdsaský opat se zdržoval zřejmě v klášteře, nebo odjel úplně z oblasti, protože další jeho rezidenční místa, městečko Tirschenreuth a hrad Falkenberg, byly husity dobyty a hrad byl zřejmě i vypálen.⁴⁶⁰

Jaký byl konkrétní dopad škod, které husitská armáda nejen valdsaské doméne uštedřila, nejsme schopni plně stanovit. Bylo dobyto a zničeno město Bärnau (Pernov) u německo-českých hranic, Beidl, Schönkirch, Plößberg, Wildenau a Floss. Dále byl dobyt Tirschenreuth, jemuž ani opevnění nepomohlo, neboť v městě nebyla vojenská posádka, která by je bránila a vesnice Münchsberg. Podobně skončil i hrad Falkenberg, avšak jak Tirschenreuth, tak i hrad byly pouze dobyty a škody nemohly být velké, protože již 29. června 1429 je Falkenberg opět obýván valdsaským opatem.⁴⁶¹ Celkem byl klášter postižen husity v městečku Tirschenreuth a hradě Falkenberg. Jestli byly vyrabovány i jiné klášterní vesnice neumím doložit. Zdá se to však pravděpodobné.

Z Falkenbergu se husitská vojska přesunula k Moosbachu, nejedná se o rezidenční město rýnského falckraběte Oty, ačkoli kronikáři jej za rýnský Moosbach zaměnili,⁴⁶² který dobyla. Odtud dorazili husité ke klášteru Walderbach, který opět vyloupily. Dále pokročili k městu Cham (Kouba), kde vypustili hráz rybníka a nechali zaplavit okolní kraj, jak nás informuje Bartošek z Drahonic.⁴⁶³ Od Chamu táhli k Waldmünchenu a po jeho dobytí se vydala pražsko-sirotčí vojska zpátky do Čech. Dle výzkumu Jiřího Jánského padla za oběť husitskému vpádu i sídla braniborského markraběte Fridricha Braniborského Hohenthann, Wurz a Altenstadt.⁴⁶⁴

⁴⁵⁸ *Fontes rerum Bohemicarum V (FRB), Kronika Bartoška z Drahonic*, ed. J. EMLER, Praha 1983, str. 589–624.

⁴⁵⁹ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 29.

⁴⁶⁰ *Ze starých letopisů českých*, edd. J. PORÁK, J. KAŠPAR, Praha 1980, str. 106. Zápis je u ve starých letopisech velmi neurčitý, ale časové rozmezí odpovídá době trvání výpravy. Údak vzal autor letopisů zřejmě z kroniky Bartoška z Drahonic, u nějž jediného je tažení přesně časově vymezeno.

⁴⁶¹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 1–2, č. 10, str. 39.

⁴⁶² *FRB V, Kronika Bartoška z Drahonic*, str. 598. Kronikář Bartošek je jediným relevantním informátorem o tomto husitském tažení. Záměna falckého Moosbachu s porýnským Mosbachem se v jeho kronice neobjevuje.

⁴⁶³ *Tamtéž*.

⁴⁶⁴ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 29–30.

Třetí tažení husitů v červnu 1429 se omezilo na chebský region. Sirotčí sbory vytáhly ze své základny v městě Tachov směrem k městu Cheb, kde vypálil chebskou vesnici Altalbenreuth a další vesnice. Mezi ně patřily např. Frauenreuth, Hayholz, Mitterwald, Hilpersgrün, Limberg, Thiemreuth aj. J. Jánský, z jehož práce pocházejí následující údaje, se domnívá, že při husitském plenění na Chebsku byly postiženy i statky Valdsas.⁴⁶⁵ Vzhledem k blízkosti kláštera se jeví tato varianta jako velice pravděpodobná. Jaké vsi přesně byly vyrabovány není známo, snad to byly vesnice na jihu v okolí kláštera, tj. Querenbach, Meiersreuth, Pffafenreuth, ale jedná se pouze o domněnku, jež nelze dostatečně prokázat. Jánský dále poukazuje, že část valdsaských poddaných byla tachovskými sirotky v čele s hejtmanem Buzkem ze Smolotel zajata a na konci června po zaplacení výkupného klášterem propuštěna. Je však pozoruhodné, že ani v tomto, ani při dalších husitských taženích nebyl vlastní klášter postihnut, ačkoli představoval naprosto snadný cíl bez možnosti jakékoli efektivní obrany.

Během největší husitské výpravy za husitských válek, která se konala 14. prosince 1429 až 24. února 1430, a jíž se účastnily spojené armády tří husitských svazů (táborského, sirotčího a pražského) pod vedením Prokopa Holého, nebyl valdsaský klášter rovněž přímo poškozen. Celé tažení bylo naplánováno z několika důvodů. V první řadě to byl účel čistě vojenský a to zabránit dalším křížáckým vpádům do Čech a převzít ve válce iniciativu. Tažení mělo být též formou odplaty za třetí křížovou výpravu v roce 1427 a boje u Ústí nad Labem, které byly na obou stranách značně krvavé v porovnání s ostatním předchozími bitvami.⁴⁶⁶ Jako další cíl výpravy bylo pomocí meče dostat katolické předáky k jednacímu stolu a donutit rozhodné nepřátele kalicha (rýnské falckrabí Jana z Pfalz-Neumarktu a jeho bratra Otu z Mosbachu, braniborského markraběte a norimberského purkrabí Fridricha, saského vévodu Fridricha II. a díky ohrožení říšských měst a ostatních knížat během tažení i římského krále Zikmunda k zahájení dialogu s kališnickými zástupci a vůdci.

Cílem tažení bylo Sasko a tak okolo 20. prosince 1429 překročili husité hranice a prošli kolem Pirny, Drážďan k Míšni.⁴⁶⁷ U Mulde, mezi Lipskem a Grimmou došlo k jediné bitvě celého tažení, kdy bylo vojsko saského vévody Fridricha II. drtivě poraženo a třebaže větší část armády zůstala zachována, vojsko křížáků se již znovu nedalo dohromady. Tím se jakýkoli organizovaný katolický odpor proti husitům rozpadnul a

⁴⁶⁵ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 29.

⁴⁶⁶ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 47–54.

⁴⁶⁷ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, str. 218–219.

zbytek tažení probíhal v režii husitských vojsk, která nemilosrdně pálila a dobývala města, hrady a vesnice v krajích, kterými prošla. Pro lepší představu si naznačíme směr a nejdůležitější události této veliké „spanilé jízdy“, i když pro Valdsasy neměla takové následky, jako jiné výpravy.

Od Mulde táhli husité oblastí Naumburgu až k Altenburgu a 25. ledna 1430 vyplenili Plavno, sídlo nenáviděného křižáka Jindřich I. z Plavna.⁴⁶⁸ Stalo se tak po pobytí husitských vyjednávačů, kteří byli vysláni do města dohodnout podmínky kapitulace. Podle zjištění padlo okolo 700 lidí. Z Plavna se výprava neotočila zpět do Čech či obloukem přes Cheb, ale zamířila do Horní Falce s mezizastávkou ve Francích. Záměrem husitů bylo přimět vedoucí katolické činitele k jednání, proto byly vybrány oblasti Frank, Horní Falce a Chebska, v nichž měli katoličtí velitelé svá rezidenční sídla a majetkové základy.

Jako první na řadu ve válečných cílech husitů přišly statky braniborského markraběte Fridricha Hohenzollerna, který byl též norimberským purkrabím a v Horních Frankách a v okolí Norimberku měl své statky.⁴⁶⁹ Husitské sbory na konci ledna dobyly město Hof, posádka v hradu se za výkupné vzdala, a poté se husitské síly rozdělily. Sirotčí a pražské sbory vyplenily města Münchberg a Kulmbach. Srovnány se zemí byly okolní vesnice, počet dle historiků zabývajících se husitskou epochou jde do stovek. Navíc oproti předchozím zahraničním výpravám nebrali husité příliš zajatců, tudíž počet obětí je značně vyšší než u předchozích výprav. Jediná body katolické obrany, které se ubránily, byla města Wunsiedel a Kronach. Nedobytý zůstal i hrad Plassenburg u Kulmbachu.

Táborské obce pod vedením Prokopa Holého si daly za cíl získat rezidenci Fridricha Braniborského město Bayreuth.⁴⁷⁰ Ačkoli Fridrich odvážně prohlašoval, že město neopustí a bude jej bránit do posledního muže, zůstalo pouze u slov, třebaže je nutné objektivně připustit, že katolické síly ani markrabě Fridrich neměli dostatek času připravit obranu Bayreuthu či jiného důležitého města a otevřená bitva s polními vojsky husitských sborů by byla učiněnou sebevraždou při velikosti husitských armád. Nočním útokem z 29. na 30. ledna 1430 se táborské jednotky zmocnily Bayreuthu a hornofranská metropole byla pro katolíky načas ztracena. K obětem na životech příliš nedocházelo, vyjma městské

⁴⁶⁸ Týž, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, str.

⁴⁶⁹ Byla to markrabství Brandenburg-Ansbach a Brandenburg-Kulmbach, která byla vytvořena z bývalých statků Hohenzollernů ve Falci po roce 1415, kdy se norimberský purkrabí Fridrich I. stal markrabětem braniborským.

⁴⁷⁰ F. M. BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, str. 65.

chudiny, protože patriciát a markraběcí místodržitelé včas město opustily.⁴⁷¹ Táborité ukořistili ve městě výbavu markraběte Fridricha a městskou hotovost. Poté se husitské síly opět spojily a zaměřily k biskupskému městu Bamberku.

Bamberský biskup a horlivý křižák Fridrich z Aufsessu⁴⁷² rovněž nezůstal v Bamberku. Tamní měšťané poslali k Prokopu Holému, společně s měšťany z Schesslitzu a Hollfeldu, žádost a možnost zaplatit výpalné. Žádost byla husity přijata, města měla též variantu přiklonit se ke kalichu a čtyřem artikulům, což však kategoricky odmítla, a předepisovala zaplatit ve dvou splátkách 50 tisíc zlatých.⁴⁷³ Dne 2. února 1430 však Bamberk zachvátilo rabování městské chudiny, která využila nepřítomnosti městské rady a biskupských místodržitelů. Prokop Holý a husitští vůdci ovšem měli v úmyslu především začít jednat s braniborským kurfiřtem Fridrichem.⁴⁷⁴ Prostředkem k zahájení jednání s Fridrichem byla hrozba dobytí a vypálení říšského města Norimberk. Proto se vydali směrem k tomuto svobodnému říšskému městu, v němž zavládlo po zjištění, že Norimberk může potkat osud Hofu či Kulmbachu, zděšení. Norimberská rada, i v kooperaci se svým purkrabím braniborským kurfiřtem Fridrichem, vyslala k husitským předákům své zástupce s nabídkou zaplacení výpalného jako v případě Bamberku.⁴⁷⁵

Celé vlastní jednání iniciovali ovšem sami husité, kteří po dobytí města Hofu pověřili tamního hejtmana Kašpara z Waldenfelsu, aby doručil kurfiřtovi žádost o schůzku, kde by se vše mohlo probrat. Proto se zdá, že kromě čistě majetkových důvodů jako peníze z vybraného výpalného či zisky s loupení a rabování měst a vesnic měla celá výprava hlavně politický smysl, a to přesvědčit katolickou stranu, že vojensky nelze husitskou stranu kalicha pokořit a je nutné zahájit dialog. Také braniborský markrabě Fridrich, vědom si nebezpečí „svého“ města Norimberku, a nemaje síly k odporu, souhlasil s příměřím a jednáním o podmínkách kapitulace. Dne 6. února 1430 na hradě Zwernitz

⁴⁷¹ *Tamtéž*,

⁴⁷² *Series episcoporum ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, ed. B. GAMS, str. 259. Biskup Fridrich III. z Aufsessu zástával úřad v letech 1421–1431, roku 1431 již v něm nepůsobí, avšak umírá až 25. 2. 1440.

⁴⁷³ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, str. 220.

⁴⁷⁴ Franz MICHALEK, *Die hussitische Forderung nach öffentlichen Gehör und der Beheimsteiner Vertrag von 1430*, in: *Husitství – Reformace – Renesance*. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela (Uspořádali Jaroslav PÁNEK, Miloslav POLÍVKA, Noemi REJCHRTOVÁ), 2. svazek, str. 503–527.

⁴⁷⁵ Bamberský biskup patřil mezi aktivní protihusitské politiky, avšak po „slavném husitském tažení z přelomu let 1429/1430 se i on zasazoval o zahájení jistého dialogu, jehož iniciátorem byl braniborský markrabě Fridrich a jehož ochota s husity jednat, třebaže byl k tomu víceméně donucen husitskými zbraněmi, vedla ke schůzce na hradě Beheimstein a podepsání zmíněných dohod. *Tamtéž*, str. 522–523.

vyjednal původně dohodnutý mír mezi Bamberkem a biskupem s husity za částku 50 tisíc na její finální výši 12 tisíc.⁴⁷⁶

Prokop Holý s ostatními husitskými předáky přistoupil na návrhy k uzavření příměří s katolickými pány a městy, celé jednání se uskutečnilo na zcizeném lénu České koruny v Horní Falci na hradě Beheimstein 10. či 11. února 1430, který získal pro České království císař Karel IV. Markrabě braniborský a kurfiřt Fridrich souhlasil se zaplacením výpalného za všechny své statky v Horní Falci i Horních (Hof, Kulmbach, Bayreuth) a středních Frankách (Norimberk) za sumu 9 tisíc zlatých, Norimberk zaplatil stejně jako Bamberk 12 tisíc, polovina byla splatná ihned, zbytek v květnu téhož roku a k tomu dary pro husitské vůdce v první řadě Prokopa Holého a tisíc zlatých pro Beneše Mokrovousého z Hustiřan, který měl být zástupcem husitské strany při předávání peněz.⁴⁷⁷

Na Beheimsteinu se tedy nastolil prozatímní mír mezi husity a dalšími katolickými pány v Říši. Především s rýnským falckrabím a kurfiřtem Ludvíkem III. a jeho bratrem Janem z Pfalz-Neumarktu, patronem valdsaského kláštera. Jan původně nebyl ochoten přistoupit na podmínky husitů, ovšem poté, co husitská vojska obsadila bývalou českou rezidenci v Horní Falci město Auerbach, dále město Eschenbach a hrad Gräfenberg a blížila se k Janově městu Sulzbachu, připravená jej vypálit a srovnat se zemí, přistoupil na požadavky husitů zaplatit 8 či 7 tisíc zlatých, výše sumy se liší, výpalného.⁴⁷⁸ Zlatým hřebem ujednání na Beheimsteinu byl slib braniborského kurfiřta Fridricha svolat na den 23. dubna 1430 sněm v Norimberku, kde budou moci husité poslat své zástupce a svobodně vyložit své učení a znění čtyř artikulů pražských. Také měl být zabezpečen svobodný a bezpečný průvod do Norimberku a zpět, jehož zajištění jel v následujících dnech po 10. únoru Prokop Holý s Fridrichem Braniborským do Norimberku provést. Ve smlouvě byl také dojednan klid zbraní do 25. července 1430.

Celá výprava tak zajistila alespoň šanci na ukončení bojů a zahájení jednání o míru nejen na válečném poli, nýbrž i v rámci církve. Valdsasy zůstaly válečnými operacemi, byť se jednalo spíše o nahodilé loupení a rabování, než o systematické vojenské akce, ušetřeny, jisté škody, jejichž rozsah a následky nelze blíže lokalizovat, utrpěly zřejmě klášterní vesnice severně od kláštera mezi Valdsasy a Chebem. Husitská vojska se po 11. 2. vrátila zpět do Čech přes Weiden a Arzberg. Část jednotek na rozloučenou vyplnila

⁴⁷⁶ F. M. BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, str. 66.

⁴⁷⁷ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, str. 221.

⁴⁷⁸ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, str. 222.

ještě Kynžvart, majetek nenáviděného pána Jindřicha z Plavna, zbytek se udělal krátkou mezizastávkou před Chebem. 13. února se vojska usadila před městem, avšak nikoli s cílem jej dobýt. Chebská rada urychleně navrhla zaplacení výpalného 900 zlatých, 700 okamžitě splatných. Také dary (sukno a víno) pro Prokopa Holého měly zajistit Chebu jistotu klidu zbraní.⁴⁷⁹ Husitské sbory se vrátily do Prahy v následujících osmi dnech, neboť 21. února 1430 proběhlo v Praze slavnostní uvítání vítězných vojsk.⁴⁸⁰

Než však k podepsání dohody došlo, byla vypálena řada vsí a kostelů v okolí města Chebu. Kolik jich náleželo Valdsasům, nelze stanovit. Ovšem s ohledem, že v klášterní historiografii není tato husitská výprava zaznamenána, nebyly škody jistě tak velké jako při výpravách v letech 1427, 1428 a za obou vpádů do vlastního kláštera.

Poslední větší střety na česko-falcké hranici se udály v září a říjnu téhož roku. Od počátku září 1430 probíhaly opětovné boje na Plzeňsku mezi členy tamního landfrýdu a husitskými jednotkami. O potyčkách informoval chebskou radu valdsaský opat Mikuláš III. listem z 8. 9. 1430 a poukazoval i na husitské síly táboritů u hradu Liebenstein.⁴⁸¹ Celé bojové aktivity husitů se omezily na útok provedený v říjnu 1430 proti městu Chamu (Kouby), v němž však připravená posádka s pohraničními sbory, vydržovanými ze zvláštní říšské husitské daně (tzv. *Hussengeld*), pod vedením Jindřich Nothafta z Wernbergu ustála husitský nápor a zteč odrazila.⁴⁸² Během zbytku roku k již větší vojenské akci nedošlo, avšak od jara 1431 se plánovalo velké křížové tažení proti husitským Čechům. Jeho neslavný konec u Domažlic 4. srpna 1431 usnadnil cestu k jednáním započatou v únoru 1431 v Beheimsteinu.⁴⁸³

Celkově lze poznamenat, že během zahraničních vojenských tažení husitských armád v období 1426–1433 nebyl valdsaský klášter vypálen přímo vyloupen. Největší dopady na klášter a jeho panství měla výprava sirotků a pražanů na Chebsko a do Falce v květnu až červenci 1428. Avšak ani Valdsasy nebyly ušetřeny následkům války jako jejich dceřiný konvent ve Walderbachu. V roce 1430 a 1434 byl valdsaský klášter vyrabován, pokaždé jiným viníkem, ale důvody a osobnost plundrovatele ukazují nejen na příkladu

⁴⁷⁹ *Tamtéž*, str. 223.

⁴⁸⁰ *Ze starých letopisů českých*, edd. J. PORÁK, J. KAŠPAR, Praha 1980, str. 109–110.

⁴⁸¹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, 1919, Hf. 1–4, č. 75, str. 4.

⁴⁸² *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 63–65.

⁴⁸³ F. MICHALEK, *Die hussitische Forderung nach öffentlichen Gehör und der Beheimsteiner Vertrag von 1430*, in: *Husitství – Reformace – Renaissance*. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, str. 521–526. Na str. 524 Michalek cituje závěr Beheimsteinské smlouvy, jejíž text brzy poté nechal braniborský markrabě Fridrich zveřejnit jako doklad úspěšného jednání s husity.

valdsaského kláštera různé aspekty a motivy jednání aktérů obou stran v husitských válkách.

4.4.2 První vyplenění Valdsas katolickým „spojencem“ panem Hynkem Krušinou ze Švamberka v červnu 1430

Kláster ve Valdsasech byl během husitských bouří vyrabován dvakrát a paradoxně ani v jednom případě se nejednalo o plánované tažení do oblasti Stiftlandu s cílem vyloupit klášterní statky a samotný klášter. Naopak obě výpravy, které postihly Valdsasy v letech 1430 a 1434 byly vedeny na vlastní pěst a jejich vůdci, Hynek Krušina ze Švamberka a Jakoubek z Vřesovic, nebyly buď součástí konkrétního husitského svazu, v případě Hynka Krušiny, nebo sice stáli na straně husitů, Jakoubek ze Stříbra, ale výprava do Valdsas v létě 1434 byla Jakoubkovým soukromým podnikem s privátními cíli, které s husitskou politikou neměly nic společného.

Z kronikářských záznamů (Ota, Kašpar Bruschius) se dozvídáme, že jakýsi šlechtic ze Švamberka, kronikář Ota uvádí i titul „Baro“ tj. pán, napadl v čase „*infra Octavas Corporis Dominici*“ v roce 1430 klášter a bez odporu jej vyloupil, vypálil krčmu a dílnu před klášterní zdí a ohněm poničil řadu vesnic v okolí, které Ota v kronice vyjmenovává, přičemž z některých odvedl koně a muly.⁴⁸⁴ Také z klášterní baziliky odcizil liturgické náčiní a chrámový poklad, jeho vojáci vypili a s sebou odvezli z klášterních sklepů zásoby vína a piva.⁴⁸⁵ Důvod pro Krušinovo počínání nikde v narativních pramenech uvedeno není, vyjma obvyklých frází, že se tak stalo pro bezbožné a svatokrádežní myšlení a povahu nájezdníka. Pravá příčina je ovšem uvedena jinde a předchozí badatelé (R. Langhammer či J. Jánský ve své Kronice) ji našli v dopisech, v kterých valdsaský opat Mikuláš III. komunikuje s chebskou městskou radou. Proč tedy k nájezdu na klášterní statky a Valdsasy došlo? Nejdříve bude nutné vysvětlit pozadí celé věci a následně vlastní akci a dopady, které měla.

Český šlechtic Hynek Krušina ze Švamberka pocházel z místní regionálního západočeského šlechtického rodu pánů ze Švamberka neboli Krasíkova, což je hrad

⁴⁸⁴ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 75. „*Equos insuper et equas pecoraque omnia a minori ad majus nedum in monasterio verum etiam in villis vicinioribus quibusdam Perholtz, Conrats, Voknfel, Hoftenhofen, Pfaffen...*“ Také zcela vypálil sýpky a vsi: „*grangias etiam et Netstal et Vokenfel villas Newdorff et Grokenheim spoliatas incendio vastaverunt...*“

⁴⁸⁵ *Tamtéž.*

východně od města Tachova. Ve znaku těchto pánů je labuť a hrad Švamberk je v překladu labutí hora (správně Schwanberg). První pán ze Švamberka, který dosáhl významnějšího postu byl děd Hynka Krušiny Bohuslav III. ze Švamberka (1338–1379).⁴⁸⁶ Zastával úřad chebského hejtmána a dosáhl hodnosti nejvyššího komorníka. Zemřel v roce 1379. Jeho syn byl Bohuslav V. Krušina ze Švamberka (1375–1401), který zastával úřad zemského sudího v letech 1390–1400. Zemřel v mladém věku 26 let v roce 1401.⁴⁸⁷ Za svůj krátký život ovšem stihnul zplodil pět dětí s dvěma manželkami, z nichž byli tři synové a dvě dcery. S první manželkou Cecílií z Buštěhradu měl syny Bohuslava VI. ze Švamberka a Jana II. Krušiny ze Švamberka. S druhou ženou Annou Krušinovou z Lichtemburka měl syna Hynka Krušinu ze Švamberka, jenž vyloupil valdsaský klášter.

Bohuslav VI. ze Švamberka (?–1425) bojoval na počátku husitské revoluce na straně katolických pánů za římského krále Zikmunda, jeho bratru králi Václavovi IV. sloužil jako nejvyšší komorník a zemský sudí, avšak byl na svém hradě Krasíkov roku 1421 obležen vojsky Jana Žižky, který hrad dobyl a Bohuslava zajal. V zajetí zacházeli husité s Bohuslavem se všemi poctami a tak od roku 1422 byl propuštěn ze zajetí a stal se husitským hejtmánem. Zemřel na následky zranění způsobené zasažením šípů do tváře při obléhání husity rakouského města Retz (Rec či Reteč).

Jeho mladší bratr Hynek Krušina (1385–1454/6) sloužil v katolické armádě plzeňského landfrýdu, od roku 1422 bojoval proti vojskům Jana Žižky, obléhal roku 1427 Stříbro společně s vojsky třetí křížové výpravy. Roku 1431 pomáhal bránit katolickou Plzeň a roku 1434 ji zásoboval proti táborsko-sirotčím armádám. Hynek Krušina patřil sice do katolické strany, avšak mnohokrát vyjednával i s umírněnými kališníky. Po husitských válkách jej čekala skvělá kariéra, získal jmění a statky na Chebsku a v jeho okolí, např. hrad Bor u Tachova, panství Kynžvart a hrad Zelená hora u Nepomuku. Za ženu si vzal dceru hofrychtěře císaře Zikmunda Lucemburského a bojovného křižáka Jindřicha z Plavna Markétu z Plavna a na Kynžvartě, což dokládá Krušinovu obojakost.⁴⁸⁸ Svoje jmění rozšířil i příjmy za „ochranu“ valdsaského kláštera a za majetky, které v roce 1430 jeho vyloupením získal. V letech 1440–1447 působil v úřadu hejtmána plzeňského kraje, od roku 1447 do své smrti v roce 1454 (1456) zastával místo

⁴⁸⁶ *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýčtvrtý díl. Starožitné – Šyl*, Praha-Litomyšl 2001, str. 848–853.

⁴⁸⁷ *Tamtéž*, str. 850.

⁴⁸⁸ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 51.

chebského hejtmána a rozšiřoval pozice, které si za husitských válek a pohusitské době vydobyl.

Krátký přehled životních osudů Hynka Krušiny pomůže lépe vysvětlit jeho osobnost a kroky, které podnikl proti valdsaskému klášteru. Celá záležitost, která byla roznětkou sporu, spočívala v nezaplacení peněz za „ochranu“ z klášterní pokladny Hynku Krušinovi. Z pramenů, opatských listů chebské radě a naopak opatu Mikulášovi lze zjistit, že Valdsasy byly povinny platit částku za ochranný dohled pana ze Švamberka. V srpnu roku 1429 píše chebská rada opatovi Mikulášovi, že je klášter dlužen Hynku Krušinovi, který se domáhá dlužných peněz.⁴⁸⁹ Opat listem z 21. srpna Chebským odpovídá, že o věci ví a je ochoten se na smírčím soudu v Chebu s Krušinou setkat a záležitost urovnat.⁴⁹⁰ Ale pro nebezpečí husitských jednotek se prý nemůže do Chebu dostavit. Boje na hranicích sice probíhaly, ale z hradu Falkenbergu, na němž dle datace listu opat pobýval, se dalo do Chebu koňmo dostat za cca 2 až 3 hodiny. Spor ovšem nebyl vyřešen a pro klášter to mělo tragické následky.

Samotný vpád měl tento průběh. Hynek Krušina se svými jednotkami někdy v rozmezí 16.–23. června 1430 obsadil klášter ve Valdsasech. Popis máme pouze od kronikáře Oty,⁴⁹¹ jehož popsání následky další autoři i badatelé dále opisují (u druhého vpádu uskutečněného roku 1434 uvedu též dvojí znění, tj. Otovo a Bruschiovo).⁴⁹² Datum vpádu

⁴⁸⁹ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, Hf. 3–4, č. 54, str. 186–187.

⁴⁹⁰ *Tamtéž*.

⁴⁹¹ Celý zápis v Kronice převora Oty oproti předchozímu úryvku o největších škodách na klášterních majetcích zní: „*Ejus tempore anno videlicet nostrae salutis MCCCCXXX infra Octavas Corporis dominici Baro quidam ex familia dictorum de Swanberg assumpta secum copiosa vulgi multitudine, monasterium nullo sibi obsistente et praeter omnem aequitatem manu sacrilega spolio ac depraedatione invasit, et in Basilicam irruens quicquid ibidem de ornamentis libris atque de aliis rebus sacris repererat totum abstulerit: Dehinc omnes officinas claustru perlustrans lectisternia et utensilia omnia quaedam etiam de comestibilibus reperta dimoverunt: Dormitorium fratrum infregerunt, et vestibus lectisterniis atque jocalibus omnibus spoliaverunt: Equos insuper et equas pecoraque omnia a minori ad majus nedum in monasterio verum etiam in villis vicinioribus quibusdam Percholtz: Conrats: Voknfeld, Hoftenhofen, Pfaffenr: et Stinmule secum abduxerunt, et cerevisiam, quae in provisionem domus tum in cellariis habebatur, amotis ducillis et confractis vasis in vacuum emiserunt: Tabernam praeterea atque officinam fabrilem tunc ante portam exteriorem sitas, grangias etiam et Netstal et Vokensel villas Newdorff et Grokenheim spoliatas incendio vastaverunt: His tamen omnibus et multis aliis gravaminibus perpeccis vir sagacissimus (myšlen opat Mikuláš III., pozn. aut.) et vitae integerrimae...“ *Otonis Chronicon Waldsassenense*, ed. A. F. OEFELE, str. 75.*

⁴⁹² Kašpar Bruschius podal o průběhu Krušinova plenění v podstatě převyprávěnou verzi Otovy kroniky, avšak pro srovnání bude vhodné ji též uvést: „*venit ex improviso etiam anno Domini 1430 Regulus (sic!) quidam Bohemicus de Schvannberg, qui Monasterium totum diripuit et spoliavit, magnamque eius partem inclementer vastavit: quae calamitas Abbatem in summum moerorem coniecit, ita ut post triennium ab hoc accepto malo, anno videlicet Domini 1433 ex hac*

nelze pro dataci „*infra Octavas Corporis Domini*“ přesně datovat, rozhodně nemůžeme určit za den vpádu 23. červen 1430, jak činí Jiří Jánský ve své Kronice, ačkoli jinak jeho popis Krušinova nájezdu je dle pramenů a Jánský též správně lokalizoval postižené vesnice, které Ota ve své kronice zmiňuje. Datovací formule „*infra Octavas*“ označuje řadu osmi dní, kdy není určen konkrétní den oproti formuli „*in Octavas*“, která znamená přesně osmý den po určeném svátku (datu) v datovací formuli. Proto je možné připustit, že se celý vpád neodehrál jenom jeden den (23. června či jakýkoli ji v rozmezí osmi dnů, ale kronikář Ota úmyslně použil tuto časovou formuli, aby naznačil, že celé drancování trvalo od 16. do 23. června 1430. Jde však o variantu, proti které lze vnést též námitky.

Krušinovi vojáci obsadili tedy klášter, vyrabovali klášterní sýpky a sklepy, odvezli víno, pivo a potraviny, dále vyplundrovali baziliku a ukradli cenné liturgické potřeby a klenoty. Vzali s sebou též knihy, kalichy a po vniknutí do dormitáře i oděvy a oblečení bratří. Na závěr vypálili hospodu a dílnu před klášterem a vzali s sebou i veškeré koně, které v klášteře našli. V okolních vesnicích a sýpkách (grangiích) Valdsas ukradli všechny koně a muly, s jistotou i jídlo a suroviny klášterních poddaných (zvířata pro vojenské a transportní účely), což se stalo ve vsích Bertholdsreuth, Konderau, Vokenzell, Hofteich (bohatá klášterní ves) a Pfaffenreuth. Vesnice Netzstall, Neudorf, Vokenzell (v něm ukradli i výše zmíněné koně a muly) a Groppenheim nejen vyrabovali, nýbrž je vojáci i vypálili (*incendio vastaverunt*).

Opatova stížnost, dlel tehdy zřejmě na Falkenbergu, u císaře Zikmunda byla bez valného výsledku. Celá věc se následně, v neprospěch Valdsas, vyřešila na říšském sněmu (či spíše sjezdu) v Norimberku, který se konal od 6. září do 27. prosince roku 1430.⁴⁹³ Řešila se na něm především otázka dalšího protihusitského tažení po krachu úmluv dohodnutých v Beheimsteinu v únoru 1430. Na sněmu je dle účtů za pohoštění účastníků sněmu (propinační/šenkovní účty) doložen jak opat Mikuláš III.,⁴⁹⁴ tak i Hynek Krušina ze Švamberka.⁴⁹⁵ Důležitost sněmu dokládá i skutečnost, že vyjma těchto nedůležitých účastníků (opata Mikuláše a Hynka Krušiny), se sněmu zúčastnili bavorský

ad aliam vitam emigrater, sekunda Calendarum Aprilium.“ Spojitost s vypleněním kláštera a úmrtím opata Mikuláše III. naznačil již kronikář Ota, avšak skutečný důvod Mikulášovy smrti neznáme. Že by se tak stalo na smutek (dnes bychom tento stav nazvali depresivní poruchou) je pouhá spekulace, kterou nelze prokázat. Gaspar Jongelinus, cisterciácký historik první poloviny 17. století, ve svém souborném díle o dějinách cisterciáckých klášterů v Evropě dle jednotlivých provincií, převzal doslovné znění Kašpara Bruschia. Z tohoto důvodu jej proto zde nebudu citovat tak často jako kronikáře Otu.

⁴⁹³ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 473–492.

⁴⁹⁴ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 477.

⁴⁹⁵ *Tamtéž.*

vévoda Ludvík z Ingolstadtu,⁴⁹⁶ králův kancléř Kašpak Šlik s bratrem Matesem (Matějem),⁴⁹⁷ římský král Zikmund,⁴⁹⁸ braniborský kurfiřt a markrabě Fridrich I.,⁴⁹⁹ rýnský falckrabě Ota I. z Mosbachu⁵⁰⁰ a bavorský vévoda Vilém III. z Mnichova.⁵⁰¹

Výsledek sporu byl pro klášter záporný, neboť Valdsasy musely přijmout „ochranu“ pana Hynka Krušiny a platiti mu každoroční sumu. Tu skutečně Valdsasy v dalších letech platily, jsou dochovány kvitance o zaplacení vydané Hynkem Krušinou z let 1431, 1432 a 1433 (1435 od Jindřicha z Plavna) a pak listiny až ze čtyřicátých let, z 6. 1. 1447⁵⁰² a 26. 7. 1449,⁵⁰³ v kterých bere klášter v ochranu za každoroční pravidelný poplatek splatný v několika vymezených termínech. Ochrana však měla původně trvat pouze po dobu tří let. Dalším dokladem o poručníkování Švamberků nad klášterem ve Valdsasech je listina o ochraně z 13. září 1452, v které Krušinův syn Bohuslav Krušina ze Švamberka bere klášter v ochranu na jediný rok.⁵⁰⁴ Celá záležitost bohužel pro klášter neskončila, tato povinnost zůstala Valdsasům i v pozdějších letech, více o ní bude řečeno v šesté kapitole o vnitřních záležitostech valdsaského kláštera.

Není možné stanovit, proč měl klášter za ochranu Hynku Krušinovi platit, ale existují pouze dvě logická vysvětlení. Buď klášter sám o ochranu požádal v domnění, že vlivný katolický šlechtic a vojevůdce bude schopen klášter před husity ochránit a navíc se Valdsasům hodilo mít kontakty na příslušníky katolické strany v Čechách i z důvodu získávání informací. Druhá alternativa je, že Hynek Krušina v rámci válečného podnikání zkrátka využil možnosti se obohatit na klášteru v podstatě bezbranném. Když se opat Mikuláš a konvent vydírání vzepřeli, následovala nemilosrdná lekce. Prohra kláštera ve sporu s Krušinou v Norimberku byla zřejmě výsledkem ostatních katolických stran zamezit sporům ve vlastním táboře. Proto vznikla po vyřešení celé kauzy, což dokládá i rozkaz krále Zikmunda z 14. 3. 1431 v listu, kterým přikazuje odložit či vyřešit všechny

⁴⁹⁶ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 473–474.

⁴⁹⁷ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 474–475, 479.

⁴⁹⁸ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 473.

⁴⁹⁹ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 475.

⁵⁰⁰ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 476.

⁵⁰¹ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abteilung 1427–1431*, str. 474.

⁵⁰² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 685.

⁵⁰³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 689.

⁵⁰⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 697.

spory a soudní pře v katolické straně vyjma sporů o dluhy před plánovaným tažením do Čech (v srpnu 1431 a bitva u Domažlic).⁵⁰⁵

Názory některých badatelů (např. Jiří Jánský), že Hynek Krušina jako věrný katolík potrestal vpádem v červnu 1430 valdsaský klášter za jeho obojaké jednání s husitskými hejtmany v česko-německém pohraničí (např. Jakoubek z Vřesovic, Buzek ze Smolotel či Přibík z Klenové), aby se vyhnul napadení a plundrování statků, je možné zařadit do kategorie domněnek.⁵⁰⁶ Je sice možné, že tak opat a konvent činili, avšak tato taktika vyjednávání a placení výpalného byla zcela obvyklou praxí, kterou prováděli nejen katoličtí páni v Čechách, Oldřich II. z Rožmberka, sám Hynek Krušina aj., ale i říšská knížata a města, jak dokazuje jejich postup za velké husitské výpravy do Saska, Míšeňska, Frank, Horní Falce a Chebska na přelomu roku 1429/1430.

Valdsasy jako ostatní kláštery a členové protihusitské koalice přispívaly penězi a proviantem (zásobami, výstrojí apod.) na protihusitská křížová tažení. Na říšském sněmu v Norimberku konaném v únoru 1431 byl vypracován seznam členů čtvrté křížové výpravy a v onom soupisu ze 25. února je možné nalézt valdsaský klášter (je v něm uveden pod označením opat z Valdsas) s taxou na vyzbrojení a vystrojení pěti jezdců.⁵⁰⁷ Rozhodně nelze tedy obviňovat klášter, že by stál na straně husitů, jistá obojaká politika byla v tehdejších dobách podmínkou k přežití, přičemž klášter jinou možnost než vyjednávat a platit husitské předáky, aby nechali klášter na pokoji, neměl. Avšak jakmile se vyskytla příležitost přispět k porážce „kacířů“ z Čech, neváhali valdsasští řeholníci podat pomocnou ruku. Druhý vpád uskutečněný v srpnu roku 1434 husitským hejtmánem Jakoubkem z Vřesovic měl podobné příčiny jako loupení pana Hynka Krušiny v létě 1430, roli v něm hrály opět peníze a nepřátelé pana Jakoubka, kteří se prý schovávali na území valdsaské domény.

4.4.3 Plenění Valdsas husitským hejtmánem Jakoubkem z Vřesovic v létě 1434

Uplynuly pouze čtyři roky a valdsaský klášter byl vyloupen podruhé. Stalo se tak někdy v létě, v úvahu přichází měsíc srpen, roku 1434 a viníkem byl husitský hejtmán a válečný „podnikatel“ Jakoubek z Vřesovic, majitel západočeských Žlutic a dalších sídel

⁵⁰⁵ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 23, 1919, Hf. 1–4, č. 83, str. 16.

⁵⁰⁶ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 142.

⁵⁰⁷ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abtheilung 1427–1431*, str. 531.

např. Andělské Hory, Ostrova, Bíliny, Toužimi, Kyšperka či Řisut. O události jsme zpraveni ze tří zdrojů, přičemž první dva reflektují celou akci bezprostředně potom, třetí pochází z Otovy Kroniky, který zase podává zevrubný popis průběhu vpádu.⁵⁰⁸

Příčinou vpádu na klášterní statky a do samotného kláštera byly prý útoky na Jakoubkovy české statky z hornofalcké strany, část viníků, mezi nimiž má největší podíl jistý Peter Geheys, který nejvíce Jakoubkovi škodil a měl nalézt v klášteře útočiště. Jakoubek si na jeho počínání výslovně stěžoval jak valdsaskému opatovi Janovi VI. Wendlovi listem, jehož znění později dne 16. října 1434 poslal Jakoubek chebské městské radě, dochoval se opis tohoto listu v kolaciovaných listech města Chebu v NA ČR (první a přímý zdroj o vpádu), avšak s jeho zněním jsem se blíže neseznámil.⁵⁰⁹ V něm podává stížnost na Jana VI. Wendela a vysvětluje své kroky chebským měšťanům. Celá záležitost se řešila na říšském sněmu v Řezně, který se konal od 19. srpna do října 1434.⁵¹⁰

Císař Zikmund Lucemburský zde podle líčení kronikáře Ondřeje Řezenského (druhý soudobý zdroj), soudobého účastníka husitských válek, který se s největší pravděpodobností sněmu v Řezně také účastnil, žádal české vyslance o vysvětlení, avšak povolání čeští vyslanci husitské strany po dotazu pouze mlčeli. Opat Jan VI. se poté v průběhu října ohrazuje z Jakoubkových obvinění a tvrdí, že onen Petr Geheys, kvůli kterému k vpádu došlo, obdržel povolení od tachovského hejtmána Jana Královce a Jakoubek tak neměl právo proti jeho osobě, z důvodu porušení zemského míru, o čemž ovšem neměl pravomoc rozhodovat, zakročít.

⁵⁰⁸ Ota líčí rovněž toto plnění, avšak datuje jej do roku 1433. Přesto je popis události uveden v kronice již v kapitole o opatovi Janovi VI. Wendlovi: „...nam ab Incarnatione Verbi Dominici tertio et trigesimo anno super mille quadringentos, Jaculko haereticus quidam pessimus et in omne scelus audax cum ob spoliū efficiendum sylvam Boemicam grandī cum exercitu transmeavisset, ut tunc frequens erat, nec fuisset intento potitus, in reditu, ne vacua manu repedarent, aliisque essent oprobrio monasterium inopinate irruerunt ipsum in omnibus humanae sustentationi necessariis Sanctorum, ornamentis, vestibusque sacris, calicibus, libris, campanis aliisque quibus inventis spoliaverunt, vix relinquentes quod unius diei victui sufficere potuissent. Jam enim triennio ante facta spoliatione domus necessariis nudata erat, et vix multo cum labore denuo congesserat, quam ob rem in majus damnum domui cessit ista posterior irruptio quam illa: Baculus tamen pastoralis argenteus industria cujusdam fratris Conradi Capellani Abbatis, cum aliis quidam Clinodiis raptorum manibus erant subducta.“ Dále přichází na řadu líčení scény, kdy si Jakoubek řekl přímo o výpalné za konvent, jinak dle slov kronikáře hrozila záhuba celého konventu: „Conventum omnem in Stuba quadam domus hospitem reclusum tenuit circumposita lignorum straminumque congerie in eum, ut ajunt finem, si forsan molestia eis vel in modico inferretur, ipsos incendio perderent, qua via illaesī evasere, quorum decimus quisque caedem alias non effugisset.“ Konvent se zachránil zaplacením částky 1400 zlatých, které si vypůjčil od chebské městské rady. *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 75–76.

⁵⁰⁹ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 357. Bylo to z důvodu, že jsem Státní okresní archiv v Chebu nenavštívil a proto onen dopis neměl k dispozici.

⁵¹⁰ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Fünfte Abtheilung 1433–1435*, str. 454–490.

Listy mezi opatem Janem VI., Jakoubkem a chebskými radními nám podávají informace, proč k vpádu do kláštera došlo. Avšak nejen pomsta Valdsasům za ukryvání Petra Geheyse, ale i čistě finanční zájmy vedly Jakoubka k vyrabování nejen kláštera, ale i dalších statků v okolí. Jiří Jánský ve své Kronice uvádí, že Jakoubkovy jednotky nejdříve dobyly a vyloupily města Bärnau, Tirschenreuth (klášterní město), Arzberg a též hrad Falkenberg. V kronikách tyto informace chybí a ani v dějinách hradu Falkenberg není zpráva, že by hrad byl podobně jako v roce 1428 napaden husity. Protože prý byly výsledky tažení nevalné, vynahradil si Jakoubek se svými muži na zpáteční cestě škody na svých statcích v Čechách a vyloupil Valdsasy.⁵¹¹

Celý důvod takovéhoho Jakoubova počínání by mohl mít ještě jeden důvod, který je sice již značně spekulativní, jedná se spíše o alternativní příčinu, než o doložené tvrzení, ale stojí za zmínku. V klášterním urbáři z roku 1399 je na foliu 18^v zápis jistého statku/dvora popř. vsi (?), který zní Gehay. Jediný popis k názvu je výše sumy, která se ma na svátek sv. Michaela vyplatit klášternímu komorníkovi. Pokud je tvrzení v Jakoubkově dopise pravdivě, totiž že jistý Petr Geheys napadal jeho statky a zároveň spadal pod pravomoc valdsaského opata Jana VI. Wendela, mohlo se jednat o klášterního poddanehé, který z jakéhokoliv důvodu napadal Jakoubkovy statky. Otázku, jestli tak činil s vědomím či dokonce se svolením valdsaského opata, zde nechávám nezodpovězenou. Mnohem důležitější by bylo odhalení, že onen Petr žil či příslušel do klášterního dvora (vesnice?) Valdsas a valdsaský opat měl za jeho počínání zodpovědnost. Uvedl jsem tuto teorii pouze jako další možnost k odhalení celé události, alespoň za stavu našich poznatků nelze dle mého názoru přesně určit důvody Jakoubkova rozhodnutí při výpravě vypálit též klášterní statky včetně vyloupení samotného kláštera vyjma obecných příčin.

O život z konventu zázrakem nikdo během loupění nepřišel, avšak dobyvatelé vybrali veškeré cennosti včetně knih, kalichů, odvezli též klášterní zvony a stříbrnou opatskou berlu opat Konráda II. (1394–1417). Protože však nebyli s lupem spokojeni, zavřeli valdsaské řeholníky do místní stodoly (stáje?) a obložili jej dřevem s pohružkou, že všechny členy konventu ve stodole upálí za živa, pokud jim nebude vyplacena částka 1400 zlatých.⁵¹² Valdsaští řeholníci pro záchranu holého života souhlasili, avšak při nedostatku hotovosti si museli potřebnou sumu vypůjčit u chebských měšťanů. Protesty

⁵¹¹ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 141.

⁵¹² J. B. BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldassen nach den Quellen bearbeitet*, str. 108. *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 76.

opata Jana VI., který nebyl tou dobou v konventu, nenašly na sněmu žádnou praktickou odezvu. Jakoubek z Vřesovic poté odtáhl zpět do Čech, kde si v následujících desetiletích upevňoval své majetky nabyté za husitských válek.

Jiří Jánský, společně s Janem Boukalem, se věnoval v dílčích partiích své Kroniky osobnosti Jakoubka z Vřesovic a popsal celý vpád do Valdsas v roce 1434. Ačkoli z jeho práce čerpám některé informace, zvláště o existenci jistého Petra Geheyse, a následné korespondenci mezi Janem VI., Jakoubkem a městem Cheb, musím se k závěrům autora vyjádřit a některé z nich poopravit. Jánský nesprávně tituluje opata Jana VI. příjmením Peisser, které měl až Janův nástupce opat Mikuláš IV. z Chebu (1461–1479).⁵¹³ Dále uvádí fakt, že se klášter nebránil, protože roku 1433 opat Mikuláš III. zastavil hrady Hardeck a Neuhaus.⁵¹⁴ U hradu Neuhausu má J. Jánský pravdu, avšak hrad Hardeck byl zastaven již 8. února 1431 Zikmundu Franckengrünerovi z Kynšperka na čtyři roky s dalšími vesnicemi, které jsou v listině uvedeny.⁵¹⁵ I datace privilegia Zikmunda Lucemburského pro klášter za alespoň částečnou náhradu škod z léta 1434 je dle Jánského z 6. září 1434, tento údaj převzal Jánský zřejmě z edice kroniky Ondřeje Řezenského,⁵¹⁶ avšak dle *Regesta Imperii* nechal Zikmund vyhotovit tuto listinu dne 8. září 1434.⁵¹⁷

Dohady, že oba vpády na území Stifflandu a do samotných Valdsas v letech 1430 a 1434 byly motivovány též snahami obou aktérů, Hynka Krušiny ze Švamberka a Jakoubka z Vřesovic, o navrácení valdsaského kláštera i s jeho doménou do mocenské sféry zemí Koruny české, respektive k Českému království, jsou postaveny na teoretických úvahách nacházejících se v psychologické rovině obou osobností, které daná tažení vedly. U obou to byly zcela jistě především finanční důvody, neboť oba muži za doby válečných událostí značně rozšířili své jmění a politický vliv. Navíc položili základy svých majetkových domén v západočeském regionu a blízkost Valdsas jim usnadnila tažení v praxi provést. Husitský hejtman Jakoubek též nemohl vystupovat jako politik katolické strany na Chebsku či dokonce v Horní Falcí. Přiklonil se sice na stranu císaře Zikmunda Lucemburského, zde jej motivovalo panovnickovo potvrzení jeho revolučních záborů, a následoval také Albrechta II. Habsburského, avšak pouze jako vojevůdce a vojenský hejtman, byl poté za své služby odměněn úřadem litoměřického a žateckého

⁵¹³ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 141–142. Dva doklady.

⁵¹⁴ *Tamtéž*, str. 141.

⁵¹⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 627.

⁵¹⁶ *Andreas von Regensburg, Sämtliche Werke*. Ed. G. LEIDINGER, str. 487.

⁵¹⁷ *RI XI*, 2, nr. 10774.

hejtmana, nikoli jako politik a diplomat.⁵¹⁸ I Jakoubkova minulost a konfese jej vylučovala ze západočeského politického prostoru, tudíž neměl šanci se prosadit jako politický činitel na území plzeňského landfrýdu či chebského regionu.

Hynek Krušina naopak patřil mezi západočeské politiky a zastával od roku 1440 úřad plzeňského⁵¹⁹ a od léta 1447 chebského hejtmana.⁵²⁰ Snažil se také díky poloze svých statků rozšířit vliv do pohraničních oblastí např. i ochranou nad Valdsasy, ale jeho úmysly byly také především v možnosti zbohatnout skrze majetky církevních institucí, které při absenci práva během válečných střetů neměly možnost efektivní obrany.

Posledním rozporem, který shledávám v jinak podrobné Jánského analýze, je tvrzení, že rýnský falckrabě Jan z Pfalz-Neumarktu (někdy se tituluje dle své druhé rezidence a místa narození v Neunburgu jako Jan Neunburský) nadržel plná patronátní práva k Valdsasům a klášter byl přímo podřízen Říši. To je rozpor nejen v Jánského výkladu, v němž vzápětí uvádí, že klášter náležel Říši,⁵²¹ ale i ke zjištěním skutečností, které popsala již řada předchozích badatelů (R. Langhammer,⁵²² F. Binhack a především M. Doeberl ve své práci o těchto právech),⁵²³ a které zcela jasně dokládají, že valdsaský klášter náležel wittelsbašské rodové linii *Pfalz-Neumarkt* (Jan z Pfalz-Neumarktu) od roku 1411 a v lednu roku 1414 byl převod těchto práv potvrzen římským králem Zikmundem Lucemburským.

Římští panovníci sice měli nadále pravomoc potvrzovat klášteru jeho práva a brát jej v ochranu a tak také činili, ale konali tak jako nejvyšší soudní i exekutivní (vládní/mocenská) instance v Říši a pod jejich majestát spadaly *de iure* i rodové majetky říšských knížat, ačkoli reálně byly nároky římských panovníků v podstatě

⁵¹⁸ Jan BOUKAL, *Počátky rodu erbu půlměsíce. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku*, DP FF UK, Praha 2015, str. 53–58.

⁵¹⁹ *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýčtvrtý díl. Starožitné – Šyl*, str. 850. P. ČORNEJ, M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI (1437–1526)*, str. 62–63 pro obsazení funkce hejtmanů rad v krajských landfrýdech ve čtyřicátých letech.

⁵²⁰ *Tamtéž*, str. 63. Oba navíc náleželi mezi volitele českého krále a oba podpořili Albrechtova syna Ladislava Pohrobka, byť každý z jiných důvodů. Krušina jako katolický pán a Jakoubek ve snaze si pojistit své válečné výtěžky v poválečné době. Jejich jména figurují již mezi elektory v královské volbě v roce 1440, v němž byl zvolen českým králem bavorský vévoda Albrecht III., který nabízenou českou korunu odmítl. *Tamtéž*, str. 68.

⁵²¹ *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437)*, str. 142.

⁵²² *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 75–80.

⁵²³ M. DOEBERL, *Reichsunmittelbarkeit und Schutzverhältnisse der ehemaligen Cisterzienserabtei Waldsassen in den drei ersten Jahrhunderten ihres Bestehens*, str. 38–45. Ve čtvrté kapitole popisuje změnu v patronech kláštera a dopadech, jaké mělo na Valdsasy sesazení Václava IV. z říšského trůnu.

nevymahatelné. Toto zjištění nás odvádí od teoretických a abstraktních důvodů, proč byl klášter v letech 1430 a 1434 i s jeho dalšími statky zpustošen, a poskytuje zcela prosté vysvětlení konání lidí, kteří prahli po majetku a moci a byli ochotni se těmito násilnými metodami k obojímu dostat.

5 Obnova klášterního panství a farní správa Valdsas v druhé polovině třicátých let

5.1 Historické pozadí obou vpádů do Valdsas v letech 1430 a 1434

5.1.1 Všeobecné příčiny k oběma tažením do Valdsas ve spojitosti s vnitřní i zahraniční česko-říšskou politikou od počátku 15. století do konce husitství

Jak vyplynulo z předchozí kapitoly, byl valdsaský klášter přímo postižen za husitských válek „pouze“ dvakrát. Avšak ani v jednom z obou případů nelze zcela stanovit, jaké důvody vedly oba aktéry oněch vpádů k jejich činům. U prvního vyplnění v roce 1430 hrály hlavní roli především snahy pana Hynka Krušiny ze Švamberka o rozmnožení svých statků. Způsob přiživování se na klášterních statcích popř. poddaných byl v tehdejší době obvyklý, řada případů v pohusitských Čechách ukazuje, nakolik se zmenšil majetek patřící církvi či jednotlivým církevním institucím.

Hlavně na úkor klášterů, ačkoli i světská církev (např. majetky pražského arcibiskupství a svatovítské kapituly byly tak zredukovány, že nezbyval dostatek prostředků pro osazení arcibiskupského stolce a přispěl k období sedisvakance v letech 1435–1561) byla během husitských válek ochuzena, se obohatila nejen utrakvistická šlechta, ale též množství katolických pánů, mezi nimiž se nacházel i Hynek Krušina. Prvním útokem na valdsaskou doménu v létě roku 1430 katolickými vojáky Hynka Krušiny se nadále ukázala změna ve vedení války a cílech jednotlivých bojujících stran. I samotný útok, ačkoli z hlediska významu a počtu obětí, které nejsme schopni reálně na základě pramenů a zpráv rekonstruovat a vlastní průběh plenění známe pouze z vyprávění klášterního kronikáře Oty, neznamenal oproti škodám a obětem jiných husitských výprav příliš velkou vojenskou akci. Význam, který měl první útok na Valdsasy panem Hynkem Krušinou, spočívá v jiném ohledu a to v základních cílech válčících stran obou nepřátelských koalic.

Od poloviny dvacátých let 15. století se zásadně proměnil charakter války. Předchozí průběh tkvěl především v prosazování náboženských a ovšem i politických cílů husitských frakcí na území Českého království a částečně v nalezení spojenců na Moravě (v Markrabství moravském). Také boje mezi jednotlivými husitskými stranami

omezovaly akční rádius kališnické strany. I kandidatura litevského knížete a zemského správce v Čechách Zikmunda Korybutoviče na český královský trůn znamenala ohrožení nároků lucembursko-habsburské strany, neboť za předpokladu úspěšného nástupu Zikmunda Korybutoviče na český trůn by nároky plnoprávného římského a českého krále Zikmunda Lucemburského zůstaly bez reálných šancí na úspěch. Tím by i Habsburkové, kteří rovněž dle nástupnických nároků měli právo vládnout v Zikmundových zemích, ztratili možnost přebrat otěže vlády v česko-uherských zemích, které byly spojeny pouze osobou panovníka a častokrát neměly zájem o vytvoření užších státoprávních vazeb a institucí, což se v následujících staletích promítlo do konfliktů mezi vládnoucími dynastiemi a politicky svobodnými částmi tamních společností (stavů) v zemích Koruny české a Svatoštěpánské koruny (právně tento termín vstoupil do života až roku 1867 při dualizaci monarchie).

Pád Zikmunda Korybutoviče na počátku roku 1427 a jeho následný transport do Slezska o rok později znamenaly v podstatě definitivní vítězství strany římského krále Zikmunda Lucemburského a konec jiných skutečných plánů a úvah v české husitské politice o volbě a prosazení českého krále než Zikmunda Lucemburského. Rozbor celé této problematiky je nutný pro lepší pochopení jednotlivých vazeb mezi členy jak obou koalic, tak pro jejich přechody k druhé straně a změnu orientace jejich politiky, kde se střetávaly názory a cíle jak osobní, tak i celých programů konkrétních katolických i husitských frakcí.

A právě tento „rozbor“ by měl pomoci vysvětlit první vpád do klášterních statků, přičemž důvody k počínání pana Hynka Krušiny ze Švamberka v roce 1430 představují dle mého názoru jeden z okamžiků, kdy se Valdsasy dostaly do vírů tzv. „velkých dějin“, avšak ve své podstatě to byly právě události za husitských válek, v kterých valdsaský klášter figuroval dějinných událostech nad svůj částečně regionální význam. Jen tak na okraj poznamenávám, že další zlomové události v klášterních dějinách s celoevropským rozsahem přišly až nástupem reformace v Německu s reformním úsilím Martina Luthera.

S pádem Korybutovičovy politiky v roce 1427 po dosažení smíru mezi umírněnými husitskými politiky především v řadách české šlechty a měšťanstva na jedné a katolickými předáky v Říši na druhé straně za souhlasu papežského stolce, zmizelo tedy nebezpečí jak pro krále Zikmunda, tak rovněž pro české katolické panstvo, které hrálo obojakou, avšak z hlediska pragmatismu zcela pochopitelnou, hru. České katolické šlechtě, kam náležel mezi předními i Hynek Krušina, šlo na prvním místě o udržení podoby státoprávního charakteru českých zemí, tedy o udržení monarchie a českého krále

jako jejího suverénního představitele. Panovník měl reprezentovat stát či lépe řečeno české soustátí v zahraniční politice, avšak na vnitropolitickém kolbišti mu dle představ nejen české katolické šlechty měla náležet úloha zpodobněná v takřikajíc stavovském hesle „*primus inter pares*“ čili první mezi rovnými. Tyto snahy byly společné jak katolické tak i kališnické šlechtě a ještě více zkomplikovaly stavovskou politiku jednak ve vlastním šlechtickém táboře, tak i mezi stavy a králem.

Je však nutné připomenout ještě další skutečnost, která není častokrát mezi autory zdůrazněna, ačkoli ovlivnila politiku v Českém království a okolních zemích v celém období od konce husitství bitvy na Bílé hoře. Konfesijní rozdělení české šlechtické stavovské obce bylo nastoleno již za husitské éry, tj. v letech 1419–1434/6, a nikoli až v průběhu evropské reformace, které se někdy ne zcela správně dává adjektivum německá, třebaže se netýkala pouze německých oblastí Svaté říše římské. Čeští panovníci, bez ohledu na vyznání své dynastie či osoby, měly po skončení husitství vždy možnost využít konfesijního rozdělení české stavovské obce, nejvíce její šlechtické části, k prosazení svých dynastických a panovnických cílů a obhájení panovnických práv.

Snahy Zikmunda Lucemburského, jeho zetě Albrechta II. Habsburského i Ladislava Pohrobka včetně „husitského“ krále či krále „dvojího lidu“ Jiřího z Poděbrad mířily vždy k obnovení královských práv a majestátů v Českém království i ostatních zemích Koruny české. Tato „tradiční“ královská politika spočívala v posilování či alespoň hájení královské domény, tj. práva krále na vedení nezávislé a nikým z tuzemských politiků omezované zahraniční politiky, dále na svolávání zemského sněmu jako nejvyšší politicko-správní platformy v českém státě a jeho jednotlivých údech, zemské hotovosti k obraně země zvláště před vnějším ohrožením, funkce vykonavatele i dozorce nad veškerými právy svobodného i poddaného obyvatelstva v českém státě – na zemském soudu, ač veden byl řízen zemským soudcem bez možnosti odvolání ke králi, přece však byl nepřímo kontrolovaný králem, který jmenoval zemského soudce do úřadu, též dvorského soudce do dvorského soudu pro komorní poddané a rovněž kontroloval zemské i dvorské desky, jejichž agenda spravovala majetkové, soudní a finanční popř. dědické záležitosti svobodného (urozeného či neurozeného) a poddanského obyvatelstva.

K dalším cílům českých králů ve vnitřní politice náležela podpora těch stavů či jinak řečeno složek společnosti, které byly právně, soudně a částečně též majetkově, ač se tak dělo opět nepřímo formou královských úřadů, práv či povinností ke Koruně, spojeny s královskou – zeměpanskou mocí. Na prvním místě stály církevní instituce, které držely před rokem 1419 největší díl nemovitého majetku v českém státě. Mezi nejvýznamnější

vlastníky především půdy a dalších statků – městeček, vesnic, dvorů, mlýnů, dolů či práv k jejich důchodům, patřily kláštery či dle terminologie daného řádu popř. společenství konventy, kanonie, komendy atd. Větší část z nich náležela k zeměpanské moci, čili platila zvláštní berně do královské komory a náležela k tzv. zvláštnímu/speciálnímu panovnickému regálu či panství/doméně (*dominium speciale*). Jako druhým sloupem, spravovaným též úřadem královského podkomořího (*subcamerarii regalis*), byla královská města (bez samotných pražských měst řízených králem přímo), která si byla též vědoma především své hospodářské síly a podporou, kterou poskytovala českým panovníkům, avšak bez náležité reciprocity.

K politice nejen Zikmunda Lucemburského, ale zvláště pak za jeho nástupců, patřil cíl obnovit zahraniční léna Koruny české. Za vlády Zikmunda Lucemburského došlo sice ke ztrátě řady lenních území zemí Koruny české, mezi nejvýznamnější náleželo Markrabství braniborské, které náleželo do svazku zemí Koruny české v letech 1373–1415, ale Zikmund si byl jako zkušený panovník vědom skutečnosti, že je nutné nejdříve obnovit královskou moc v samém centru českého státu, tj. v Českém království, samozřejmě ve svých rukách a předat ji svým nástupcům, a po její stabilizaci začít proces tzv. restaurování královských práv a majetků jak uvnitř celého českého státu, tak i za jeho hranicemi.

Aby ovšem mohl být husitský „problém“ vyřešen, musel Zikmund učinit velké množství ústupků nejen vůči členům umírněné kališnické strany, ale rovněž pro předáky katolického panstva. U obou skupin, vyjma slibů, že katolická území nebudou ohrožována utrakvistickou „herezí“ a naopak kališnické oblasti si zachovají právo svobodně hlásat slovo boží, jak zněl jeden ze čtyř pražských artikulů, to bylo také potvrzení dosavadních majetkových zisků katolické i utrakvistické šlechty včetně některých královských měst. Rovněž bylo nutné si členy obojí šlechty zavazovat za poskytnuté služby diplomatického, vojenského či politického rázu.

Jak doložila řada přechozích badatelů, nesoustavně F. Palacký, V. V. Tomek, F. M. Bartoš, F. Šmahel i P. Čornej a cíleně T. Borovský⁵²⁴ a S. Bárta,⁵²⁵ měl Zikmund Lucemburský v podstatě pouze jedinou možnost, vyjma půjček, jež nebyl schopen splácet, jak své příznivce z řad české šlechty po finanční stránce uspokojit.

⁵²⁴ T. BOROVSÝ, *Zikmundovy zástavy na Moravě. (Zápisy klášterních majetků)*, in: Ad vitam et honorem : profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, str. 327–339.

⁵²⁵ Stanislav BÁRTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016.

Tou jedinou možností bylo zastavit tu část královské domény, v úvahu pak přicházely pouze půjčky umořované důchody z královských regalů a stále se zmenšujících statků, která náležela králi, ale na rozdíl od královských měst nebyla schopna se postavit na odpor. Byly jimi v první řadě královské kláštery a majetky kapitul (kolegiálních i metropolitních), kostelů a far. Ale nejen zastavení jednotlivých majetků, nýbrž i konfirmace změny vlastníka, která byla v nejvyšším stupni opět v rukou panovníka jako garanta společenských pořádků, zdrojem státoprávní moci a spolutvůrcem politiky (společně se stavy) českého státu.

Tyto kroky musel podniknout jak Zikmund Lucemburský, aby mohl opět reálně vládnout v Českém království, tak též i jeho nástupci. Nejpatrnější je snaha po zachování *statu quo* z dob husitských válek a jisté petrifikaci polipanských poměrů u vládních aktů Jiřího z Poděbrad, který do jisté míry prosazoval podobnou politiku jako Zikmund Lucemburský, byť tentokrát z kališnické strany a mezi jeho nejdůležitější cíle patřilo nastolení míru mezi oběma konfesemi v českém státě s tolerancí jedné k druhé a obnovení jak královských práv a majetků dříve náležejících k zeměpanské moci, tak i pokus o získání bývalých korunních lén v německých oblastech, zvláště na území Horní Falce, ve které byla česká královská léna protiprávně zcizována nikoli až začátkem husitské revoluce v letech 1419/1420, ale od roku 1401 sesazením římského krále Václava IV. z říšského trůnu.

Nezměnilo se ani státoprávní uspořádání zemí Koruny české s centrem v Praze a Českém království, ani nároky lucemburské dynastie a Zikmunda Lucemburského na český trůn včetně uznání jeho korunovace ze dne 28. července 1420 a přijetí jeho nástupců. Husitská revoluce znamenala především změnu režimu s časově omezenou vládou kališnické šlechty se zástupci královských měst (pražská města, Hradec Králové, Žatec, Louny) a radikálními husitskými polními obcemi (táborské a sirotčí) doplňovanou katolickými stavy na jihozápadě a západě Čech s některými enklávami na Moravě a ve Slezsku.

Po dohodách učiněných v Chebu v roce 1432,⁵²⁶ na koncilu v Basileji roku 1433 a dále v Praze na přelomu let 1433/34 a potvrzených zemským sněmem v Praze a bitvou u Lipan z 30. května roku 1434 byly podniknuty reálně kroky k obnovení poměrů před rokem 1419. Také jsem zastáncem názoru, podobně jak se vyslovil již Josef Pekař, že u Lipan nebyl poražen husitský program, ale pouze jeho radikální revoluční část, která neměla již

⁵²⁶ P. ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V (1402–1437)*, str. 557–565.

unavené a válkou vyčerpané české zemi ani z ideového hlediska (náboženské a duchovní podstaty), ani ze sociálně-ekonomického po roce 1433 nic nabídnout.⁵²⁷ Hodnoty, které vyhrály roku 1434 u Lipan, měly větší šanci zůstat při životě než radikální chiliastické požadavky radikálních husitských obcí, které se ovšem po roce 1425/6 transformovaly více do ekonomicko-finanční než nábožensko-duchovní roviny a jejich porážka nebyla tudíž takovou tragédií, jak se některé proudy moderního českého dějepiscectví v 19. a první polovině 20. století pokoušely vykreslit.

Mezi další cíle katolické šlechty kromě snahy po obnovení královské moci v katolické víře a potvrzení majetkových změn proběhlých za husitských válek náleželo také rozšíření vlastní majetkové a mocenské domény, nejvíce v regionu západních a jižních Čech s opěrnými body v městech Plzni a Českých Budějovic. Král Zikmund musel pro požadavky katolické šlechty, aby si zajistil její věrnost a podporu, obětovat nejen české církevní statky, jak bylo zmíněno výše, nýbrž tolerovat i vpády za hranice Českého království, jak toho česká katolická šlechta zneužívala při husitských zahraničních výpravách v letech 1426–1433.

Zvláště katolické panstvo na západní česko-německé hranici nemělo žádný ospravedlnitelný důvod pro plenění církevních institucí nejen na českém, nýbrž i na německém území, vždyť dle zápisu z říšských sněmů konaných v letech 1427–1431 proti husitským Čechům přispíval říšský klérus, jak církevní hierarchie (konkrétní biskupové podle svých diecézí), tak jednotlivé kapituly, na protihusitské peněžní sbírky a dle říšských aktů náležel nemalý podíl z církevních činitelů na představené klášterů. Na příštích řádcích se tak pokusím vysvětlit konkrétní důvody pro vpády katolického šlechtice Hynka Krušiny ze Švamberka a husitského hejtmana Jakoubka z Vřesovic.

5.1.2 Jaké důvody vedly Hynka Krušinu ze Švamberka a Jakoubka z Vřesovic k tažení do Valdsas

V předchozí kapitole byl popsán průběh obou tažení na klášterní statky včetně vyplenění vlastního klášterního komplexu. V minulém oddílu jsem se pokusil stanovit historické pozadí doby husitských válek a všeobecné motivy, které vedly jednotlivé strany k činům tvořícím události celé doby. V tomto oddíle se pokusím vysvětlit za pomoci nepřímých zpráv a důkazů motivy jednání Hynka Krušiny a Jakoubka z Vřesovic,

⁵²⁷ J. PEKAŘ, *Postavy a problémy českých dějin*, Praha 1990, str. 101–109.

neboť předchozí autoři jako R. Langhammer⁵²⁸ či F. Muggenthaler⁵²⁹ ony události pouze stručně popsali, ale nenabídli vlastní pojetí těchto dějů, autoři jako J. Jánský pak vystavěli svá tvrzení na značně nepravděpodobných skutečnostech s velkou dávkou psychologie obou historických aktérů a poslední badatel v této problematice J. Boukal pak převzal, byť podle zásad historického řemesla, výsledky bádání J. Jánského.⁵³⁰ Z tohoto důvodu i já nabídku své pojetí těchto událostí, tak jak se domnívám, že byly vyvolány.

Hynek Krušina ze Švamberka náležel do tábora katolického panstva plzeňského landfrýdu o jehož původu a politických aktivitách za husitských válek referovala minulá kapitola této práce. Dochovaný pramenný materiál listů mezi valdsaským opatem Mikulášem III. a chebskými měšťany nám odhaluje jádro sporu, listiny vydané Hynkem Krušinou Valdsasům ve čtyřicátých letech a jeho synem Bohuslavem na počátku padesátých let a dále v letech šedesátých, jimiž berou klášter v ochranu, potvrzují znění předchozího sporu. Hynek Krušina patřil do skupiny těch osobností husitských válek, které sice stály na jedné straně, ať katolické či utrakvistické, ovšem měly řadu kontaktů na osoby z nepřátelského tábora a také jejich zájmy v partikulárních věcech, popř. si jako pragmatici nechávali otevřená zadní vrátka, pokud by toho budoucnost vyžadovala, byly svázány s cíli nepřátelské strany.

Podobné osobnosti ražení Krušinova charakteru vykazuje na katolické straně Oldřich II. z Rožmberka, s Krušinou udržoval úzké kontakty, jak dokládá dochovaná korespondence v edici Archivu českého,⁵³¹ či v přímé blízkosti Zikmunda Lucemburského jeho kancléř Kašpar Šlik, který měl nikoli shodou okolností nejen majetkové zájmy v oblasti západních Čech a Chebska. Na utrakvistické straně patřil mezi takoveto pragmatiky umírněný kališnický předák Menhart II. z Hradce, který určoval směr politiky umírněných utrakvistů, než byl mocensky svržen Jiřím z Poděbrad. Na straně husitských radikálů pak lze nalézt dvě osobnosti s podobnými povahovými rysy a to sirotčího a později tábořského hejtmana a kněze Bedřicha ze Strážnice, jehož další

⁵²⁸ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 173–175.

⁵²⁹ Plenění kláštera Jakoubkem z Vřesovic Muggenthaler nezmínil, protože se období husitství ve své práci již nevěnoval. Pohusitskou dobu řeší vzácně u popisu dějin jednotlivých klášterních sídel, např. Tirschenreuthu. H. MUGGENTHALER, *Kolonisatorische und Wirtschaftliche Tätigkeit eines Deutschen Zisterzienserklosters im XII. und XIII. Jahrhundert*, str. 72–73.

⁵³⁰ J. BOUKAL, *Počátky rodu erbu pŭlměsíce. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku*, str. 49–50.

⁵³¹ *Archiv český čili staré písemné památky české i Morawské (AČ)*, ed. F. PALACKÝ, Praha 1844, listy č. 4–23, na str. 369–380 ze čtyřicátých let 15. století.

osudy po roce 1434 ukazují jeho přelétavou povahu,⁵³² a vojenského „podnikatele“ a hejtmana Jakoubka z Vřesovic.

Hynek Krušina tak dle mého názoru využil doby husitských výprav a pod nátlakem donutil valdsaský klášter, který si možná v první chvíli sliboval opravdu účinnou vojenskou či alespoň politickou pomoc od tohoto katolického pána proti husitskému nebezpečí, aby přijal od jeho osoby ochranu/záštitu čili německy *Schirm*. Muselo se tak stát před rokem 1429, kdy již máme prokazatelný doklad, že si valdsaský opat tuto nabízenou „ochranu“ rozmyslel, či dospěl k přesvědčení, že bude lepší se jejího jha zbavit.⁵³³ Hynek Krušina měl zcela jistě úmysl se jednak obohatit, ochrana byla zpoplatněna, jako dokládají obě Hynkovy pozdější listiny ze čtyřicátých let, jednak rozšířit svůj vliv nad fakticky bezbrannou církevní institucí, což byl běžný postup tehdejší doby u světské moci a především šlechty.

Že král Zikmund Lucemburský, ani rýnský falckrabě Jan z Pfalz-Neumarktu, oba vlastně patroni valdsaského kláštera, ačkoli první v nejvyšší instanci nepřímou a druhý přímo jako držitel patronátních práv, nic nepodnikli na obranu Valdsas, právě ponechává prostor pro různé dohady a otázky, jak se celý podnik mohl Hynku Krušinovi podařit. Avšak oba zeměpáni museli mít o celé věci povědomí, neboť na říšském sněmu v Norimberku konaném od září do prosince 1430 byli přítomni všichni aktéři a valdsaský opat byl nucen souhlasit s nároky českého šlechtice Hynka Krušiny ze Švamberka. Král Zikmund a falckrabě Jan z Pfalz-Neumarktu si zřejmě přáli nastolit klid na katolické straně během příprav na další křížovou protihusitskou výpravu.

Pravdivost zprávy kronikáře Oty, který rovněž popisuje, jak na říšském sněmu v Norimberku musel opat Mikuláš III. přijmout „ochranu“ Hynka Krušiny včetně pravidelného ročního poplatku za poskytnuté služby,⁵³⁴ dokládají opisy kvitancí vydaných Hynkem Krušinou, v nichž potvrzuje přijetí sumy, kterou byl povinen valdsaský opat s konventem Krušinovi řádně zaplatit. Text těchto kvitancí je zapsán v klášterním kopiáři z let 1400–1500⁵³⁵ a jsme schopni z něj zjistit, že Valdsasy zaplatily

⁵³² Zatím jedinou ucelenou studii o životě a podnicích tohoto táborského kněze a hejtmana podal Amedeo MOLNÁR ve své práci: *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985, str. 25–112.

⁵³³ *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege*, Jahrgang 22, 1918, Hf. 3–4, č. 54, str. 186–187.

⁵³⁴ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 75.

⁵³⁵ *StAAM, Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen aus dem 15. Jahrhundert*, 1400–1500, Best.-Nr. 396.

v roce 1431 sumu 15 kop pražských grošů,⁵³⁶ v roce 1432 ve druhé splátce se částka razantně zvýšila na 300 kop grošů splatných ve dvou dílech po 150 kopách⁵³⁷ a v roce 1433 se suma opět vrátila na částku 15 kop grošů.⁵³⁸ Nepříjemné břemeno švamberské ochrany Valdsasům zůstalo i následujících letech, v roce 1435 byla ochrana kláštera propůjčena Hynkem Krušinou Jindřichovi z Plavna, pánovi na Kynšperce, který měl po dobu tří let inkasovat z klášterní poklady 200 zlatých.⁵³⁹

Přesné důvody, jak se valdsaský klášter dostal do pro něj jistě nepříjemné pozice, v které musel pánům ze Švamberka platit pravidelný roční poplatek za ochranu, se asi již nedozvíme, avšak tato povinnost zůstala zachována pro Valdsasy i po zbytek 15. století, protože existují další listiny či konfirmace o zaplacení vydané jednotlivými členy švamberského rodu, Hynkem Krušinou z let 1447 a 1449, Bohuslavem ze Švamberka z let 1452, 1464⁵⁴⁰ a 1469 (byť jednou z pověření českého krále Jiřího z Poděbrad!)⁵⁴¹ a Hynkem ze Švamberka z roku 1480.⁵⁴² Po zbytek 15. století již další listiny nejsou k dispozici, což ovšem neznamena, že nemohly být vyhotoveny, avšak zde se pouštíme už do oblasti spekulací. Faktem zůstává, že švamberská „ochrana“ neznamena skutečnou vojenskou či politickou ochranu, ani rod Švamberků neměl právo s klášterem a jeho statky nějakým způsobem nakládat, celá ochrana byla pouze prostředkem, jak z kláštera získat finanční zdroje.

V případě Jakoubka z Vřesovic jsme schopni dle znění dochované korespondence stanovit důvody poměrně snadno a zde se přikláním ke názoru Jiřího Jánského, který vidí vyloupení valdsaského kláštera Jakoubkovými vojsky v létě roku 1434 jako pomstu za německé vpády na statky husitského hejtmána. Součástí trestné výpravy, která měla za cíl oplatit německé straně loupežné nájezdy a také se na výpravě finančně „zahojit“ mohlo být jaksi mimoděk i vyloupení cisterciáckého kláštera ve Valdsasech a to zřejmě z jednoho, druhého, popř. obou, důvodů. První by představoval pouze snahu po co největším peněžním obohacení, který Jakoubek se svými muži měli. A poměrně solventní

⁵³⁶ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen aus dem 15. Jahrhundert*, 1400–1500, fol. 26^v.

⁵³⁷ *Tamtéž*.

⁵³⁸ *Tamtéž*.

⁵³⁹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen aus dem 15. Jahrhundert*, 1400–1500, fol. 42^v. Celá kauza se řešila již roku 1431 na sněmu v Norimberku, což je také důvod, proč Jindřich z Plavna zmiňuje v listiěh rýnského falckrabího Jana z Pfalz-Neumarktu jako řádného ochránce a pána Valdsas.

⁵⁴⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 743.

⁵⁴¹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 767.

⁵⁴² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 817.

klášter by přinášel k tomu vhodnou příležitost. Druhý důvod by spočíval ve znění listu opata Mikuláše III., v kterém vystupuje postava jakéhosi Petra Geheyse, který předtím plundroval Jakoubkovy statky a ukrýval se v klášteře.

Vzhledem k tomu, že opat Mikuláš toto nařčení v listu odmítal, a nejsou přesné důkazy, že onen Geheys v klášteře pobýval, nelze tuto při relevantně rozhodnout. Kombinace obojího by znamenala, že Jakoubek zamýšlel jak vyloupit klášter a vyrovnat dle Jánského jinak nepřilíš úspěšnou výpravu, tak i vyrovnat účty z minulosti, ovšem zde i já předkládám možné domněnky, které nelze věrohodně potvrdit. Avšak peněžní cíle Jakoubka z Vřesovic, které měl zcela určitě na zřeteli při výpravě do německého pohraničí, představovaly hlavní argumenty pro podniknutí výpravy ve stylu nedávných husitských tažení v letech 1426–1433.

5.2 Valdsasy v druhé polovině třicátých let. Klášter a konvent

Obnova valdsaského kláštera mohla započít až po roce 1434, kdy se na jedné straně uklidnila situace v českém státě, zvláště po bitvě u Lipan 30. května 1434, a rovněž byly přijaty dohody učiněné na basilejském koncilu a následně na sněmu v Praze. Akce osamělých husitských vojevůdců jako v případě hejtmana Jakoubka z Vřesovic náležela mezi činy jednotlivců, kteří se snažili buď ještě na konci husitských válek si vylepšit své postavení či získat co největší podíl na kořisti. Ačkoli již od počátku roku 1434 hlavní husitské nebezpečí pro klášter pominulo a bylo možné začít s nápravou poměrů před rok 1419/20, kdy valdsaský klášter, ač s velkými potížemi, vykonával svoji základní liturgickou a duchovní úlohu a ve dvacátých letech dokonce stabilizoval své hospodářské poměry a obnovoval svoji hospodářskou základnu.

V březnu 1433 zemřel opat Mikuláš III. a na jeho místo byl zvolen bývalý farář inkorporovaného klášterního kostela v městečku Redwitz Jan Wendel, v pořadí šestý, který pocházel stejně jako Mikuláš z města Weidenu.⁵⁴³ O jeho osobě dle několika zpráv bude pojednáno v následujícím oddíle, avšak zastával úřad opata nepřetržitě od roku 1433 do léta 1461, kdy ze zdravotních důvodů rezignoval a odstoupil ze své funkce.⁵⁴⁴ Zaopatřen příjmy z klášterního městečka Tirschenreuthu, jichž požíval po dobu dvou let, zemřel podle líčení Otovy kroniky roku 1463 (zde se Ota mýlí, bývalý opat Jan zemřel dle dokladů nejdříve v roce 1464). Délka Janova úřadu a poměrně nerušené poměry, které

⁵⁴³ *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 75.

⁵⁴⁴ *Tamtéž*, str. 76.

od čtyřicátých let, ve druhé polovině třicátých let stále docházelo k loupežím prováděné bývalými husitskými i žoldněřskými jednotkami na česko-bavorské hranici, napomohly ke konsolidaci klášterní domény a k (znovu)vytvoření tzv. Stiftlandu, ačkoli z čistě ekonomického hlediska už klášter nikdy během následující existence nedosáhl majetkové úrovně z let 1310–1342.

Velkou podporu poskytl klášteru císař Zikmund Lucemburský, který udělil Valdsasům řadu privilegií. Některá se dochovala v originálním vyhotovení, jiná pouze z ověřených opisů čili vidimusů či pouze z klášterního kopiáře. Více než formální diplomatické znaky oněch listin nás však zajímá jejich obsah a přínos, které pro klášter měly. 14. března 1434 na koncilu v Basileji⁵⁴⁵ potvrdil Zikmund Valdsasům všechna privilegia, svobody, majetky a imunity, čímž alespoň právně anulovaly všechny změny ve finanční, právní i soudní sféře kláštera, které nelegálně proběhly v letech 1426–1434 (1419–1434).⁵⁴⁶ Význam, jaký tato listina pro valdsaské cisterciáky měla, dokládá její vidimát z 6. srpna téhož roku.⁵⁴⁷ Po vyplenění kláštera Jakoubkem z Vřesovic vydal Zikmund na sněmu v Řezně dne 8. září 1434 další privilegium pro klášter ve Valdsasích, kterým potvrdil opět klášteru jeho práva. Zprávu nám o tom podává současník a zároveň účastník tamního sněmu kronikář Ondřej Řezenský. Tato listina pak byla opět potvrzena církevními otci na sněmu v Basileji v červenci 1443.⁵⁴⁸

Podobně jako světská moc, i papežský stolec potvrdil Valdsasům jejich práva, zvláště v církevní oblasti. Papež Evžen IV. vydal pro klášter tři buly, kterými roku 1434 (obě z 15. března)⁵⁴⁹ konfirmoval patronátní práva ke kostelům v Beidlu, Wondrebu, v městečku Tirschenreuthu a Falkenbergu (ve vesnici pod hradem) a dále v městečku Redwitz, Neunkirchenu, ve městě Weidenu (falckraběcí rezidence Jana z Pfalz-Neumarktu) a vsi Luhe (dnes městečko/Markt Luhe-Wildenau). Spory mezi koncilem a papežem v rámci tzv. konciliarismu je možné objevit i zde v případě Valdsas, neboť výše jmenované buly byly vydány souběžně s listinou vydanou basilejským koncilem, jenž měl též pro vydávání svých písemností k dispozici vlastní pečeť, přičemž ona listina byla vyhotovena též v březnu 1434, v které koncil potvrzuje Valdsasům inkorporované fary v Redwitz, Neunkirchenu a městě Weidenu včetně připojených kaplí, které k daným

⁵⁴⁵ Srovnej v příloze této práce.

⁵⁴⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 635.

⁵⁴⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 639.

⁵⁴⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 676.

⁵⁴⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 648 a č. 649.

kostelům náležely.⁵⁵⁰ Ve výčtu obou církevních autorit chybí kostel v městečku Neuhaus, neboť ten byl od února roku 1433, kdy byl klášterem pro dluhy z dob husitských tažení zastaven, mimo vlastnictví Valdsas a jeho zástavním pánem byl Georg Trautenberger, tamní správce/purkrabí. Falckrabě Jan z Pfalz-Neumarktu jako lenní pán Valdsas navíc musel k celé transakci přidat svůj souhlas.⁵⁵¹

Nejen při konfirmacích klášterních kostelů se objevily rozdílné názory na vedení církve a provádění reform, které bylo objektivně nutné provést, což ukázal následující vývoj. Roku 1438 dle kronikáře Oty, zaměnil však jméno papeže Evžena IV. za budoucího vzdoropapeže Felixe V. (savojského vévodu Amadea VIII.), udělil zmíněný papež Evžen IV. valdsaskému opatovi bulu, v které mu povolil nosit mitru a pontifikálie (písemnost se nedochovala, ale bula Felixe V. by její existenci dokládá).⁵⁵² Listinu v podobném znění pak vzdoropapež Felix V. vydal pro téhož opata ve Valdsasech s datem 7. července 1443.

Největší majetkový přesun ve spojení s Valdsasy, vyjma běžných nákupů, prodejů, směn či soudních sporů a nemovitý či movitý majetek, často při dědických sporech dětí zůstavitele s valdsaským opatem a konventem, v kterých se dědicové snažili rozporovat a zneplatnit závěti ve prospěch kláštera, nastal roku 1438. Některé informace o prodeji hradu a městečka Neuhaus lantkrabími z Leuchtenberka již byly zmíněny v třetí kapitole o šlechtických sídlech, které klášter v průběhu svých dějin držel. Avšak není lepšího dokladu, jak poukázat na reálné výsledky hospodářské obnovy Valdsas, než skutečnost, že 21. října 1438, tedy čtyři roky po druhém vpádu do klášterního areálu a poplacení okolních statků včetně zaplacení vypůjčené sumy od chebské městské rady ve výši 1400 zlatých, bereme-li Otovu zprávu v jeho kronice za věrohodnou, byl valdsaský klášter schopen uskutečnit takovouto transakci. V ní koupil zpět od lantkrabího Jana z Leuchtenberka hrad i městečko Neuhaus s okolními vesnicemi, ačkoli byl Neuhaus i se vším příslušenstvím v roce 1435 témuž Janovi z Leuchtenberka opět valdsaskými cisterciáky prodán.

Celková výše sumy dosáhla 4142,5 zlatých (v listině z 21. 10. 1438 je uvedena její přesná hodnota)⁵⁵³ a souhrnné náklady kláštera na pořízení tohoto panství byly navíc o 1000 zlatých vyšší, neboť Jan z Leuchtenberka si následně vyžádal další částku, jejíž

⁵⁵⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 638.

⁵⁵¹ Podobně činí falckrabě Jan u prezentování faráře u kostela v Neumarktu, který byl přivtělen Valdsasům, ale Janovi jako lennímu seniorovi patřilo vyslovit s danou prezentací souhlas.

⁵⁵² *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 76.

⁵⁵³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 666.

zaplacení bylo nezbytnou podmínkou, aby celý obchod došel ke zdárnému konci. Na rozdíl od přechozích smluv mezi lantkrabími z Leuchtenberka a valdsaskými klášterem byla ve smlouvě ponechána klauzule, která obsahovala věčné právo lantkrabích z Leuchtenberka vykoupit Neuhaus i se všemi statky a důchody od Valdsas zpět. Pokud budeme alespoň částečně věřit tvrzení badatele z první poloviny 19. století Johanna Brennera, o prokazatelnosti jeho domněnky srovnej příslušné pasáže třetí kapitoly (pozn. aut.), činil dluh Valdsas okolo roku 1417 zhruba 9900 zlatých. To, že byl klášter schopen zaplatit po více než 20 letech částku ve výši poloviny svých předhusitských dluhů, bez započtení inflace, ukazuje na schopnosti obou opatů, Mikuláše III. i Jana VI.

Celá situace je navíc o to významnější, že o zhruba čtyři měsíce dříve koupil valdsaský klášter další hrádek s příslušenstvím, respektive sídlo/pevnost Waldershof se stejnojmennou vesnicí (městyssem), od chebského měšťana Konráda Meinla,⁵⁵⁴ srovnej seznam valdsaských hradů a sídel ve třetí kapitole. Cena, za kterou Valdsasy Waldershof koupily, byla stanovena na 500 zlatých s právem Konráda Meinla vykoupit statek zpět, pokud by toho byl schopen. Protože zůstal hrádek Waldershof i s příslušenstvím v majetcích Valdsas až do jejich první sekularizace v roce 1571, nevyužil chebský měšťan Konrád Meinl svého práva, zřejmě mu scházely dostatek finančních prostředků. Pokud vezmeme v úvahu následující koupi hradu a města Neuhausu od lantkrabích z Leuchtenberka z října 1435, vynaložily Valdsasy celkem za obě transakce částku přes 5,5 tisíce zlatých. Pro nedostatek pramenů se mi nepodařilo zjistit, jakým způsobem klášter získal danou sumu. Žádné větší prodeje nemovitých majetků, jejich zástavy či dlužní úpisy se z doby následujících pěti let nezachovaly, ačkoli nelze jejich existenci vyloučit.

Situace se po roce 1434, respektive 1436, v kterém došlo k politickému urovnání na sněmu v Jihlavě za účasti českých i moravských stavů dne 5. července mezi císařem a českým králem Zikmundem Lucemburským a utrakvistickými představiteli umírněného husitského křídla, urovnala, avšak na česko-německém pomezí stále panoval neklid, který byl vyvoláván přepadáváním a loupežnými výpravami na obě strany hranice bývalými žoldněři obou znesvářených stran. Proto si Valdsasy, na tehdy již vážně nemocném císaři Zikmundovi (listina byla vydána 2. srpna 1437), vyžádaly listinu, v které císař povolil valdsaským mnichům, či lépe řečeno jejich manům, budovat zátarasy a záseky na

⁵⁵⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 651.

hranicích „českého lesa“, myšlen nikoli Český les, nýbrž obecně lesy za hranicí na české straně, před častými útoky na klášterní statky a poddané přicházející z české strany.⁵⁵⁵

Tato listina, třebaže pochází až z doby o tři roky pozdější, by potvrzovala pravdivost stížnosti Jakoubka z Vřesovic z roku 1434 učiněné na valdsaského opata Mikuláše III. kvůli loupežným výpadům, tentokrát z německé strany. Pokud však bylo okolí Valdsas ještě tři roky (1437) po ukončení bojů z bezpečnostního hlediska nestálé, zdají se závěry Jiřího Jánského a Jana Boukala o příčinách vpádu Jakoubka do Valdsas roku 1434 jako velice pravděpodobné.

5.3 Stručný náčrt osobnosti opata Jana VI. Wendela a jeho nástupce Mikuláše IV.

Opat Jan VI. Wendel pocházel z hornofalckého města Weidenu a jeho celé jméno nejspíše znělo Johann Wendel/Wendelinus, snad byl tedy měšťanského původu. Jak již bylo poznamenáno v minulém oddíle, vstoupil do valdsaského kláštera, přesné důvody nejsou známy a nelze je ani prokazatelně stanovit, a buď přijal řádové jméno Jan, pod nímž byl poté nadále znám nejen jako řeholník, nýbrž i ve funkci pozdějšího valdsaského opata, v případě, že by jeho původní křestní jméno bylo jiné, či obdržel při slavných slibech stejné. Dle kronikáře Oty nevynikal bratr Jan žádnými zvláštními schopnostmi, rozhodně mu autor nepřisoudil intelektuální a vzdělanostní kvality, jakými oplýval např. valdsaský opat, kronikář a literát Jan III. z Lokte (1310–1323), ani vědomostmi v oblasti praktických věd – ekonomie, hospodářských záležitostí, které měl zase naopak Janův předchůdce v úřadě opat Mikuláš III. (1417–1433).⁵⁵⁶

Ota o Janovi hovoří jako o muži průměrných kvalit, avšak bez jakýchkoli negativních zmínek o jeho charakteru, chování či skutcích proti řádovým pravidlům, kázni a spolubratrům v klášteře. Mezi jeho největší, a podle stručných informací ve své kronice, ctnosti uvádí Ota nadprůměrnou zbožnost, která mu snad dopomohla k místu faráře v klášterním kostele v městečku Redwitz. Několik let před smrtí opata Mikuláše III. (1433) zastával zřejmě funkci převora konventu a z její pozice byl poté zvolen novým opatem.

Dle zpráv, avšak i zde se může jednat o Otův posun v hodnocení osobnosti opata Jana, byla prý jeho inteligence zcela průměrná, ale doplňována jistou chytrostí, či snad

⁵⁵⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 658.

⁵⁵⁶ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 68, 74.

zchytralostí? Ona chytrost ve spojení se zbožností, pokud ji nezaměníme za servilitu, by nám pak nevytvářela o Janu Wendelovi příliš pozitivní obraz, ovšem jedná se spíše o jistou nadsázku, která nemůže být brána zcela vážně, pokud chybí alespoň druhý pramen, který by nám dovolil informace o Janovi porovnat.

Co však už je prokázané, jsou příbuzenské vazby opata Jana VI. k jeho budoucímu nástupci opatovi Mikuláši IV. Peisserovi (1461–1479). Ten pocházel z města Chebu a zemřel na Kynžvartu v roce 1479.⁵⁵⁷ Mikuláš byl strýcem opata Jana VI. a po synovcově rezignaci, zřejmě i díky jeho přímluvě, byl valdsaskými řeholníky zvolen za nového opata (předtím dle valdsaské kroniky působil na místě faráře v kostele v Tirschenreuthu). Protože se však zachovala fundační listina z 11. dubna 1458, která ovšem připomíná události z doby o bezmála 20 let starší (z počátku třicátých let a úřadování opata Mikuláše III.) a jejím vydavatelem byl právě opat Jan VI. Wendel, lze na základě jejího znění vyslovit domněnku, že Mikuláš (IV.) Peisser byl bratrem Janovy matky Margaret/Markéty, která pocházela z Chebu, ale vdala se za Janova otce Hanse Wendelina (či Vendelina) z Weidenu.⁵⁵⁸

Z tohoto důvodu má opat Jan VI. přízvisko Wendel, vlastní příjmení, a pocházel z Weidenu, naopak jeho nástupce Mikuláš IV. Peisser přišel do Valdsas z Chebu z rodiny Peisserů, kteří jsou dle pramenů doloženi jako tamní měšťané a vlastníci domu, nutné podmínky pro získání měšťanských práv dané *civitatis civium* (měšťanské obce), a tudíž se celý konstrukt opírá o reálné základy. Jak se přesně Jan VI. stal opatem, respektive které příčiny jeho volbě „pomohly“, není přesně známo. Snad tomu byla prestiž rodiny jeho otce Hanse Wendelina z Weidenu a rodiny jeho matky Markéty, která před svou smrtí darovala Valdsasům 400 rýnských zlatých, odváděných z rodinných statků ve vesnici Pirk nedaleko Weidenu, na provozování věčné mše u nově založeného oltáře Nejsvětější Trojice v kostele sv. Michaela ve Weidenu včetně pořízení veškerého liturgického vybavení, ale zde se jedná o pouhé dohady. Opat Mikuláš IV. Peisser se však dostal na opatský stolec zcela určitě již s pomocí svého příbuzného, ale bližší informace rovněž o jeho volbě chybí.

Opat Mikuláš IV. se vyznačoval rovněž horlivostí a náboženským zápletem, jako jeho předchůdce. Podobně jako opat Konrád II. (1394–1417) měl Mikuláš zálibu v luxusních věcech. Nechával vyrábět stříbrné a pozlacené liturgické náčiní, rád nosil biskupskou

⁵⁵⁷ *Tamtéž*, str. 77–78.

⁵⁵⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 714.

mitru, ale všechny tyto doklady ještě neprokazují u Mikuláše marnotratnost. Kronikář Ota též vyzdvihuje jeho lásku k spolubratrům, kterou ne každý valdsaský opat k členům konventu oplýval, a dobré hospodaření s klášterními financemi, které se projevilo prý snížením valdsaského dluhu (není účetní materiál z této doby, proto nelze kronikářovo tvrzení ověřit). Celý popis Mikulášova opatského působení končí zmínkou o jeho úmrtí. Pozván roku 1479 pánem z Plavna do Kynšperka k řešení nějaké záležitosti, není zmíněna přesně jaká, byl zasažen mrtvicí a zemřel.

5.4 Rekonstrukce podoby farní sítě inkorporovaných kostelů valdsaského kláštera

Valdsasy se již od svého vzniku v roce 1133 cíleně snažily o nastolení samostatnosti nejen ve světských záležitostech, tj. o získání dostatečného majetkového a finančního základu, kromě prvních fundací je k dispozici velké množství listin, které dokumentují postupné nabývání klášterních statků v průběhu času, ale též o vlastní duchovní doménu. Protože valdsaský klášter byl klášterem cisterciáckým, byli řeholníci konventu mnichové, kterým příslušela tzv. *stabilitas loci* neboli stálost místa. Benediktinů, kteří nebyli na rozdíl od cisterciáků důkladněji organizovaní, se tudíž nemuseli jejich opati s doprovodem každoročně účastnit generální kapituly v mateřském klášteře v Cîteaux. Cisterciácký řád, neboť řada pravidel měla šanci být dodržována spíše v teoretické rovině než v praktickém každodenním životě konventu, postupně přizpůsobil své předpisy reálnému fungování jednotlivých konventů a tím reagoval na proměny, kterými klášterní život ve 12. století procházel.

Benediktini i cisterciáci náležejí do skupiny mnišských řádů, tj. společenství laiků, kteří se rozhodli svobodně a ve společnosti stejně smýšlejících lidí žít pokud možno asketický a kontemplativní život dle předpisů řehole svého řádu. Že mnich má být na prvním místě laik a nikoli kněz, byl požadavek, který byl již od konce 11. století kritizován řadou příslušníků benediktinské řádu/společenství. Konvent jistě potřeboval mít mezi svými členy alespoň pár řeholníků s příslušným stupněm svěcení, které by opravňovalo jeho nositele k řádným liturgickým úkonům, v klášteře především ke sloužení mše, udělování svátosti oltářní a posledního pomazání pro umírající bratry řeholníky. Kněžské služby mohl klášteru zajišťovat též farní klérus, avšak kláštery se i z čistě pragmatických důvodů raději uchýlovaly k prvnímu způsobu, kdy část řeholníků v konventu byla zároveň knězi.

Již současníci kritizovali běžnou praxi, v které v klášteře část mnichů měla kněžské svěcení a navíc někteří z těchto řeholníků nepokrytě nepobývali v klášterním areálu. Ačkoli již ve 12. století u cisterciáckého řádu existovaly tzv. grangie, česky bychom termín přeložili jako sýpky (z lat. *grangium*), které zpravidla vedl starší člen konventu a řídil její správu. Měl od opata povoleno pobývat přes noc mimo klášter, dle řehole měl jinak mnich povinnost se před nešporami dostavit zpět do kláštera, a také vykonával své liturgické povinnosti (modlitby) v dané grangii. Jestliže byl navíc tento řeholník vysvěcen, mohl klášterním poddaným, kteří pracovali na dané grangii, poskytovat rovněž kněžské služby.

Těžko lze ovšem vysvětlit situaci, v které klášter disponoval sítí far a inkorporovaných kostelů, mezi duchovní léna se počítaly též kaple, které byly často spojeny s daným kostelem či farou, oltáře, popř. mše sloužené řeholníky či klášterem pověřenými kleriky, jejichž počet dosahoval v některých případech, jako u valdsaského kláštera několik desítek far a kostelních záduší. V komentovaném seznamu far a kostelů, který bude následovat níže, budou uvedena ta kostelní léna náležející ke klášteru, která jsem našel v soupisu „*Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen, die am Kloster liegen, 1300–1800*“.⁵⁵⁹ Jak název sám vypovídá, jedná se pouze o jednotlivosti a zlomky, které byly vlastními valdsaskými cisterciáky shromážděny na základě dochovaných listin a reversních listů, které se váží k daným farám a kostelům, v průběhu 18. století.

K tomu jsem připojil další, které jsem našel v listinách a listech dochovaných v klášterním archivu v Amberku v letech 1400–1471. Dřívější inkorporované fary a kostely, které ke klášteru patřily před rokem 1400m jsem do seznamu nezahrnul a rovněž ani ty, které Valdsasy do své farní sítě získaly po roce 1471, v němž končí časový rámec této práce. U některých lokalit půjde na jedné straně o místa pravděpodobná, neboť jsou doložena v pozdějších písemnostech pojednávajících o jejich správě, ale mám důvody, které mne vedou k tomu, že je Valdsasy spravovaly již v 15 století, respektive od počátku do jeho třetí čtvrtiny.

Vydavatel těchto písemností byl papež, který inkorporované fary klášteru potvrzoval, dále řezenský biskup, který jako diecézní biskup udílel aprobaci o jmenování a nástupu nového kněze/plebána do farního úřadu, popř. vlastní klášter, jenž daného kněze na svoje

⁵⁵⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen, 1300–1800*. Následně budu již uvádět tento pramen ve zkráceném znění: *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, příslušná folia.

duchovní léno prezentoval a někdy, spíše až od počátku 15. století jednotliví faráři, kteří v podobě tzv. reversů, označení není náhodné, podávali opatovi a konventu konkrétního kláštera zprávu o přijetí úřadu dané fary či kostela a zavazovali se klášteru odvádět jednak příjmy z kostelního záduší, jednak řádně plnit všechny povinnosti plebána.

Níže uvedený seznam far, kostelů, kaplí či pouze církevních beneficíí náležejících k Valdsasům je členěn podle abecedního pořádku. Názvy jsou uvedeny dle současných toponym, v závorce jsou u méně známých oblastí dnešní obce, pod které lokality administrativně spadají, a také zasvěcení daných kostelů. Dále je uveden první doklad buď podle seznamu z klášterního archivu, dochované listiny či listu z téhož či jiných pramenů z archivů různých institucí, jaké využil pro svá bádání Heribert Sturm v pracech *Districtus Egranus* a *Tirschenreuth*, obě v řadě *Historischer Atlas von Bayern*, které mi ulehčily mnoho práce zvláště při určování patrocinií jednotlivých kostelů a struktury farní správy ve 14. a 15. století. Úplně nakonec jsou odkazy na písemnosti z listinného archivu Valdsas, pokud se pro rozmezí let 1400–1471 dochovaly.

Seznam předpokládané farní sítě inkorporovaných kostelů Valdsas v letech 1400–1471

Allershofen (?), dnes náleží do katastru obce Berggau – první a jediný doklad 17. 12. 1434

Beidl (farní kostel Nanebevzetí Panny Marie)⁵⁶⁰ – doložen od 1326, kdy se stal zřejmě děkanátem. Od roku 1350 podléhal děkanátu ve Wondrebu a po roce 1438 děkanství v Chebu.⁵⁶¹ Doložen v písemnostech z 1. 1. 1402, 18. 8. 1409, 15. 3. 1435, 5. 11. 1435.⁵⁶²

Berggau (farní kostel sv. Petra a Pavla)⁵⁶³ – první doklad 25. 11. 1408. Dále doložen v písemnostech z 2. 4. 1422, 17. 12. 1434, 25. 9. 1451.⁵⁶⁴

⁵⁶⁰ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 1^v–4^r.

⁵⁶¹ H. STURM, *Districtus Egranus. Eine ursprünglich Bayerische Region*, str. 104. Dále jen: *Districtus Egranus*, konkrétní strany.

⁵⁶² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 554, 575, 648, 653.

⁵⁶³ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 4^v–12^v.

⁵⁶⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 599, 642, 696.

Falkenberg (farní kostel sv. Pankráce s inkorporovanou kaplí)⁵⁶⁵ – od roku 1326 pod děkanátem v Kirchentumbachu, od 1438 pod děkanstvím v Kemnathu.⁵⁶⁶ První doklad 1. 1. 1402. Doložen v písemnostech z 18. 8. 1409, 6. 12. 1420, 15. 3. 1435.⁵⁶⁷

Floß (farní kostel sv. Jana Křtitele)⁵⁶⁸ – první doklad ve vidimátu z roku 1434. Dále doložen v písemnostech z 25. 9. 1451, 20. 2. 1464.⁵⁶⁹

Dippenricht (?), Berggau – první a jediný doklad 17. 12. 1434.⁵⁷⁰

Griesbach (farní kostel sv. Martina)⁵⁷¹ – od roku 1326 pod děkanátem v Beidlu. 1350 děkanát ve Wondrebu a od roku 1438 pod děkanstvím v Chebu.⁵⁷²

Harburg (farní kostel Nejsvětějšího srdce Páně) – první doklad ve vymezeném časovém rámci 20. 7. 1425. Doložen dále v písemnosti z 25. 9. 1451.⁵⁷³

Heng (?) – první a jediný doklad 17. 12. 1434.⁵⁷⁴

Holzheim (Neumarkt) – první doklad 17. 12. 1434.⁵⁷⁵

Hohenstein, probošství s farním kostelem sv. Mikuláše (dnes St. Nicolaus) – první doklad z kupní smlouvy v listině z 1. 1. 1442.⁵⁷⁶

Hohenthann (farní kostel sv. Bartoloměje)⁵⁷⁷ – od roku 1326 pod děkanátem v Beidlu, 1350 děkanát Wondreb a od roku 1438 pod děkanstvím v Chebu.⁵⁷⁸

Cheb, kaple v tzv. Steinhausu (sv. Ondřeje a Jana, apoštolů)⁵⁷⁹ – první doklad 9. 7. 1297. Doložena dále v písemnostech z 16. 3. 1369, 13. 4. 1372.⁵⁸⁰

Konnnersreuth (?), farní kostel sv. Vavřince – není jisté, zdali kostel spadal do pod valdsaského panství. Zřejmě součástí domény až od roku 1518, z kterého pochází první

⁵⁶⁵ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 23^r–24^v.

⁵⁶⁶ *Districtus Egranus*, str. 105.

⁵⁶⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 575, 598, 648.

⁵⁶⁸ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 25^r–33^r.

⁵⁶⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 696, 740.

⁵⁷⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁵⁷¹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 33^v–36^v.

⁵⁷² *Districtus Egranus*, str. 105.

⁵⁷³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 696.

⁵⁷⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁵⁷⁵ *Tamtěž*.

⁵⁷⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 672.

⁵⁷⁷ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 39^r–41^r.

⁵⁷⁸ *Districtus Egranus*, str. 105.

⁵⁷⁹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 13^r–22^v.

⁵⁸⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 457, 464.

zmínka. Ovšem pro blízkost s klášteřem se domnívám, že musel Valdsasům náležet již dříve.⁵⁸¹

Leonberg (dnes farní kostel sv. Leonarda, avšak stavba pochází až z barokní doby)⁵⁸² – první doklad až z roku 1521, od roku 1530 pod děkanátem v Chebu.⁵⁸³

Luhe (farní kostel sv. Martina s inkorporovanou kaplí)⁵⁸⁴ – první doklad 2. 11. 1286. Doložen v písemnostech z 12. 1. 1295, 25. 5. 1408, 28. 5. 1418, 15. 3. 1435, 14. 4. 1451, 25. 9. 1451.⁵⁸⁵

Mähring (farní kostel sv. Kateřiny),⁵⁸⁶ pouze klášterní expositura – první doklad 27. 11. 1463.⁵⁸⁷

Mittelricht (Berggau), farní kostel sv. Leonarda – první a jediný doklad 17. 12. 1434.⁵⁸⁸

Mitterteich (?),⁵⁸⁹ farní kostel sv. Jakuba – klášter dle urbáře z roku 1399 měl ve vesnici 31 poddaných a příjmy z jejich statků,⁵⁹⁰ ale první doklad o patronátních právech k místnímu kostelu je až z roku 1791.

Münchenreuth (farní kostel sv. Jimrama)⁵⁹¹ – od roku 1326 pod děkanátem v Beidlu, od roku 1350 ve Wondrebu a od roku 1438 pod děkanstvím v Chebu.⁵⁹² První doklad dle klášterních písemností je z roku 1411. Doložen v písemnosti z 5. 12. 1432.⁵⁹³

Neualbenreuth (?),⁵⁹⁴ farní kostel sv. Vavřince – od roku 1326 spadal pod správu děkanátu v Beidlu, od roku 1350 ve Wondrebu a od roku 1438 pod chebský děkanát.⁵⁹⁵

⁵⁸¹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 41^v–45^r.

⁵⁸² *Tamtéž*, 45^v–47^v.

⁵⁸³ *Districtus Egranus*, str. 106.

⁵⁸⁴ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 48^r–51^v.

⁵⁸⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 124, 572, 592, 649, 695, 696.

⁵⁸⁶ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 52^r–65^v.

⁵⁸⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 738.

⁵⁸⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁵⁸⁹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 66^r–66^v.

⁵⁹⁰ *Akten und Fragmente, urbář 1399*

⁵⁹¹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 67^r–73^r.

⁵⁹² *Districtus Egranus*, str. 106.

⁵⁹³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 630.

⁵⁹⁴ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 73^v–79^r.

⁵⁹⁵ *Districtus Egranus*, str. 106.

První doklad ve spojitosti s Valdsasy pochází až z roku 1650, proto zřejmě dříve ke klášteru tento farní kostel nepatřil.

Neunkirchen bei Weiden in der Oberpfalz (farní kostel sv. Diviše),⁵⁹⁶ dnes Markt Neunkirchen am Brand – od roku 1326 spadal pod děkanát v Kirchenthumbachu, od 1350 ve Wondrebu a od roku 1438 pod děkanátem ve Wunsiedlu.⁵⁹⁷ První zmínka dle klášterních pramenů 29. 6. 1341. Doložen dále dle písemností z 6. 3. 1344, 24. 4. 1344, 1386/neověřený opis, 1416/neověřený opis, 18. 8. 1409, 20. 3. 1434, 15. 3. 1435, 28. 8. 1438, 25. 9. 1451.⁵⁹⁸

Neumarkt in der Oberpfalz (farní kostel sv. Jana)⁵⁹⁹ – první doklad 5. 1. 1420, možná ovšem držel klášter patronátní práva k tomuto kostelu již dříve. Rok 1420 by potvzoval bližší sepjetí Valdsas s rýnským falckrabětem a patronem kláštera Janem z Pfalz-Neumarktu, který měl ve městě jednu ze svých rezidencí. (Dále doložen dle písemností z 14. 10. 1424, 15. 10. 1424, 17. 12. 1434).⁶⁰⁰

Neustadt an der Waldnaab/klášterní město (?),⁶⁰¹ farní kostel sv. Jiří – klášter vlastnil Neustadt již od roku 1328, dále byl Valdsasy několikrát prodán a znovu koupen. Nepodařilo se mi určit, zda klášter držel práva i k místnímu farnímu kostelu. První doklad pochází až z roku 1712.

Oberweiling (?)⁶⁰² – první zmínka dle písemnosti z přelomu let 1547/1548 a pak až z roku 1736. Zřejmě ke klášteru tento kostel či kaple nenáležely.

Pirk (farní kostel Nanebevzetí Páně) – první zmínka z listiny na ochranu vybraných klášterních statků z 21. 4. 1294.⁶⁰³ Dále již žádné doklady o klášterních právech na tento kostel.

Planá (?),⁶⁰⁴ farní kostel Nanebevzetí Panny Marie – první doklad z 18. 3. 1275.⁶⁰⁵ Není jisté, zda v pozdější době klášteru patřil.

⁵⁹⁶ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 79^v–88^r.

⁵⁹⁷ *Districtus Egranus*, str. 106.

⁵⁹⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 324, 325, 575, 664, 649, 696.

⁵⁹⁹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 88^v–93^r.

⁶⁰⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 610, 611, 642.

⁶⁰¹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 94^v–97^r.

⁶⁰² *Tamtěž*, fol. 97^v–110^v.

⁶⁰³ *Tamtěž*, fol. 112^v–115^v.

⁶⁰⁴ *Tamtěž*, fol. 116^r–119^r.

⁶⁰⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 71.

Redwitz (farní kostel sv. Bartoloměje), dnes Marktredwitz – v letech 1326–1437 pod děkanátem v Kirchenthunbachu, od 1438 pod děkanstvím v Chebu.⁶⁰⁶ Dle klášterních písemností první zmínka z 18. 8. 1409. Dále doložen 14. 4. 1422, 20. 3. 1434, 15. 3. 1435, 11. 7. 1435, 30. 11. 1441, 25. 9. 1451.⁶⁰⁷

Reichertshofen (Sengenthal), farní kostel sv. Mikuláše – první a jediný doklad 17. 12. 1434.⁶⁰⁸

Röslau (farní kostel sv. Jana Křtitele, dnes evangelický) – od roku 1438 spadal pod děkanát ve Wunsiedlu.⁶⁰⁹ První zmínka je z 13. 12. 1413. Doložen v písemnostech z 14. 4. 1422, 10. 3. 1454.⁶¹⁰

Sengenthal (farní kostel sv. Alžběty) – první a jediná zmínka 17. 12. 1434.⁶¹¹

Schönbach (?),⁶¹² farní kostel sv. Ondřeje) – od roku 1326 pod děkanstvím v Beidlu, dále od roku 1350 pod děkanátem ve Wondrebu a od léta 1438 pod děkanstvím v Chebu.⁶¹³ První zmínka z 20. 4. 1265 a další 12. 5. 1265.⁶¹⁴ Další doklady chybí, proto lze přepokládat, že společně s prodejem města Schönbachu/Lub roku 1348 purkrabím Rudigerům ze Sparnecka zanikla též klášterní patronátní práva k tamnímu kostelu.⁶¹⁵

Schwarzenbach (farní kostel sv. Michaela) – od roku 1326 pod děkanátem v Beidlu, 1350–1437 pod Wondrebem a od roku 1438 spravován děkanátem v Chebu.⁶¹⁶ První doklad z valdsaských písemností pochází z 24. 7. 1459.⁶¹⁷ Jestli kostel později náležel ke klášteru, není známo. V soupise z 18. století již uveden není.

Tegerndorf (?),⁶¹⁸ Deggendorf, farní kostel sv. Martina – jediný doklad, navíc v opise, pochází z roku 1492. Není jisté, jestli se jedná o město Deggendorf či nějakou, nyní již zaniklou, obec.

⁶⁰⁶ *Districtus Egranus*, str. 107.

⁶⁰⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 575, 600, 649, 638, 652, 671, 696.

⁶⁰⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁶⁰⁹ *Districtus Egranus*, str. 107.

⁶¹⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 581, 600, 696.

⁶¹¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁶¹² *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 119^v–127^v.

⁶¹³ *Districtus Egranus*, str. 107.

⁶¹⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 60, 61.

⁶¹⁵ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 152–153.

⁶¹⁶ *Districtus Egranus*, str. 107.

⁶¹⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 723.

⁶¹⁸ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 128^r–130^f.

Tirschenreuth/klášterní město (farní kostel sv. Petra)⁶¹⁹ – první doklad o patronátních právech Valdsas k tamnímu farnímu kostelu sv. Petra pochází z 27. 5. 1242.⁶²⁰ Nejpozději od roku 1326 spadá kostel pod děkanát v Beidlu, od roku 1350 ve Wondrebu a 1438 v Chebu.⁶²¹ Dále je kostel doložen v písemnostech z let 1369/neověřený opis, 1. 1. 1402, 1404/neověřený opis, 15. 3. 1435, 26. 1. 1469, 1. 3. 1469.⁶²²

Voggenthal (Neumarkt) – první a jediný doklad 17. 12. 1434.⁶²³

Waldershof/klášterní městečko (sv. Šebastián) – ačkoli je první doklad až z roku 1561,⁶²⁴ lze předpokládat, že společně od léta 1435 s držbou hradu a vesnice, od roku 1463 městečka, vlastnil valdsaský klášter i patronátní práva k místnímu kostelu.

Waldsassen (sv. Jan Křtitel/klášterní bazilika)⁶²⁵ – první zmínka o provozuschopné řádné bazilice je z roku 1179, kdy byla slavnostně vysvěcena.⁶²⁶ Od této doby slouží jak klášteru samotnému, tak též farníkům. V dnešní době se o valdsaskou baziliku dělí farář s valdsaskými cisterciáčkami.⁶²⁷

Weiden in der Oberpfalz (sv. Alžběta) – první doklad o držbě patronátních práv ke kostelu Valdsasy je z 31. 1. 1454.⁶²⁸

Wernersreuth (?), farní kostel sv. Ondřeje – první doklad až z roku 1791,⁶²⁹ pokud patřil tento kostel ke klášteru, chybí doklady.

Wiesau (?), farní kostel sv. Michaela – od roku 1326 pod děkanátem v Kirchentumbachu, od roku 1438 pod děkanstvím v Kemnathu.⁶³⁰ První zmínka je ovšem až z roku 1794,⁶³¹ tudíž zřejmě ke klášteru tento kostel před rokem 1794 nepatřil.

⁶¹⁹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 130^v–141^r.

⁶²⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 38.

⁶²¹ *Districtus Egranus*, str. 108.

⁶²² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 554, 648, 763, 765.

⁶²³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁶²⁴ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 141^v–144^v.

⁶²⁵ *Tamtéz*, 145^r–159^r.

⁶²⁶ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE,

⁶²⁷ Oficiální stránky farnosti Valdsasy: <https://www.pfarrei-waldsassen.de/>. [Datum přístupu: 27. 12. 2018].

⁶²⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 700.

⁶²⁹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 159^v–163^r.

⁶³⁰ *Districtus Egranus*, str. 108.

⁶³¹ *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen*, fol. 163^v–206^r.

Windischeschenbach (farní kostel sv. Jimrama) – v letech 1326–1437 pod děkanátem v Kirchenthumbachu, od roku 1438 v Kemnathu.⁶³² První doklad v písemnostech je z 30. 10. 1431.⁶³³

Winnberg (Sengenthal), kaple sv. Jiří – první a jediná zmínka o kapli z 17. 12. 1434.⁶³⁴

Wondreb (děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie) – prvně zmíněn jako farní kostel v roce 1326, kdy spadal pod děkanát v Beidlu. Od roku 1350 sám sídlem děkanátu, jako děkanský kostel zmíněn i pro roky 1438 a 1530.⁶³⁵ Ve valdsaských písemnostech doložen 1. 1. 1402, 15. 3. 1435, 14. 9. 1463.⁶³⁶

Wunsiedel (farní kostel sv. Víta) – od roku 1438 děkanským kostelem, přebral některé farní kostely bývalého děkanství ve Wondrebu.⁶³⁷ V pramenech Valdsas pro léta 1400–1471 doložen 14. 4. 1422, 3. 6. 1426, 31. 5. 1429, 30. 12. 1434, 20. 8. 1438, 16. 12. 1466.⁶³⁸

⁶³² *Districtus Egranus*, str. 108.

⁶³³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 628.

⁶³⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 642.

⁶³⁵ *Districtus Egranus*, str. 108–109.

⁶³⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 554, 648, 737.

⁶³⁷ *Districtus Egranus*, str. 109.

⁶³⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 600, 616, 625, 643, 663, 753.

6 Valdsasy a Říše, Valdsasy a Čechy. Vývoj kláštera od poloviny třicátých let do konce vlády Jiřího z Poděbrad

6.1 Vazby kláštera k světské moci. Kontakty Valdsas s římskými panovníky a falckými Wittelsbachi, patrony kláštera

6.1.1 Valdsasy a panovníci Svaté říše římské

Během svého vývoje od založení byly Valdsasy klášteřem, který stál v poměrně velké přízni římských panovníků. U první dynastie Štaufů to bylo z důvodu vazeb na rod zakladatele kláštera markraběte Děpolta III. z Vohburku, jehož dcera byla první manželkou pozdějšího římského krále a císaře Fridricha I. I další členové rodu Štaufů zachovávali klášteru svoji přízeň a formou privilegií upevňovali postavení Valdsas v hornofalckém regionu. Dochována jsou privilegia římského krále Filipa Švábského,⁶³⁹ císaře Fridricha II. Štaufa⁶⁴⁰ a jeho syna Jindřicha (VII.).⁶⁴¹ I následující římscí panovníci, římský král Rudolf I. Habsburský,⁶⁴² Albrecht I.,⁶⁴³ Jindřich VII. Lucemburský,⁶⁴⁴ ještě jako římský král, Ludvík IV. Bavorský vydali ve prospěch Valdsas řadu výsad a indulgencí.⁶⁴⁵

Zvláštní přízni věnoval Valdsasům Lucemburk Karel IV., který byl pamětlivý příkladu svého otce českého krále Jana Lucemburského, který získal roku 1322 Chebsko do zástavy a snažil se o rozšíření vlivu české koruny i dále na západ. Jan Lucemburský navíc ocenil pomoc Valdsas a jejich tehdejšího opata Františka Kübla při sporu s císařem Ludvíkem IV. Bavorským, který neposlušný klášter, držel k němu patronátní práva, potrestal vypálením některých klášterních statků. Karel IV. nejen potvrdil Janova privilegia a taktéž listiny svých předchůdců na říšském trůnu, ale odpustil klášteru řadu dluhů.⁶⁴⁶ Karlův syn a následník, římský a český král Václav IV., pokračoval v otcově politice vůči Valdsasům a vydal v osmdesátých a především v devadesátých letech 14.

⁶³⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 18.

⁶⁴⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 21 a 28.

⁶⁴¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 182.

⁶⁴² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 92.

⁶⁴³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 170.

⁶⁴⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 182.

⁶⁴⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 214.

⁶⁴⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 367.

století řadu listin, které klášteru zajišťovaly práva v oblasti soudní, bezpečnostní i ekonomické.

Po Václavově sesazení z říšského trůnu v roce 1400 nastoupil na jeho místo rýnský falckrabě Ruprecht III. Falcký. Ani on na klášter „nezapomněl“ a roku 1407 mu udělil privilegium na ochranu před světskými a cizími soudy.⁶⁴⁷ Král Zikmund Lucemburský sice povolil, měl k tomuto kroku právo, přenesení patronátních práv z oblasti regálů římských panovníků na říšská knížata z rýnské falce, avšak i on nadále skrze rýnského falckraběte a bavorského vévodu Jana z Pfalz-Neumarktu spravoval valdsaský klášter, ačkoli hlavní slovo měl *de facto* již Jan z Pfalz-Neumarktu. Zikmund Lucemburský se též snažil podporovat klášter i za husitských válek, což se projevilo zvláště v jejich poslední fázi v letech 1433–1436, kdy Zikmund vydal pro Valdsasy v roce 1434 celkem čtyři privilegia.⁶⁴⁸ Avšak ani Zikmund nebyl schopen uchránit klášter před nájezdy nikoli husitů, ale spojenců, českých katolických šlechticů. Byl to vpád Hynka Krušiny v roce 1430, či soukromé loupežné výpravy za česko-německé hranice po uzavření příměří, jako v případě Jakoubka z Vřesovic v srpnu 1434.

Jestliže byly kontakty Valdsas s římskými panovníky v rámci možností běžné, počet klášteru udělených privilegií, soudních rozhodnutí ve sporech, imunit na ochranu před světskými soudy a královskými úředníky v Říši, dosáhl na středověké poměry v porovnání s jinými cisterciáckými kláštery nadprůměrné čísla, nastala po roce 1437 změna. U římského, uherské a českého krále Albrechta II. Habsburského se dá absence privilegií pro Valdsasy pochopit z několika důvodů. Zaprvé vládl tento panovník v Říši oficiálně něco přes rok (1438–1439), za druhé byla tato krátká vláda Albrechta Habsburského vyplněna řadou konfliktů se stavovskými obcemi v jednotlivých zemích, Českém království, Uherském království, v kterých musel svoji vládu teprve mocensky, často s použitím vojska, uhájit.

Po Albrechtově smrti v říjnu 1439 v Uhrách, zenřel na úplavici, se stal římským králem Albrechtův příbuzný z vedlejší větve Habsburků Fridrich III. Habsburský (jako římský král Fridrich IV.). Ten se v dějinách Valdsas objevuje v podstatě pouze dvakrát a to ještě na počátku své vlády (nepočítáme-li jeho úlohu v budoucích jednáních v rámci říšské politiky na konci padesátých a počátku šedesátých let po nástupu Jiřího z Poděbrad

⁶⁴⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 571.

⁶⁴⁸ Dochované je v originále pouze jedno privilegium z 13. března 1434. StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 635.

na český trůn a spory o jeho právoplatnosti). Jediné dvě písemnosti, které mají přímou vazbu k Valdsasům, jsou dvě listiny z let 1443 a 1444.

V první z nich Fridrich potvrzuje Valdsasům veškerá práva, majetky a příjmy. Jedná se o běžné konfirmační privilegium, kterých lze najít ve valdsaském listinném archivu řadu.⁶⁴⁹ V druhém z 11. září 1444 souhlasí Fridrich s prodejem probošství v Hohensteinu (nedaleko vesnice Mähring u česko-německých hranic),⁶⁵⁰ které koupil valdsaský klášter 1. ledna 1442 od benediktinského kláštera Reichenbach. Vzhledem ke skutečnosti, že král a pozdější císař Fridrich III. vládl až do roku 1493, nebylo pro klášter nutné, aby prostřednictvím opata a konventu žádal o další privilegia. O jiných Fridrichových zásazích do záležitostí Valdsas již prameny žádné zprávy nepodávají.

6.1.2 Změny patronů valdsaského kláštera v letech 1443–1471

Od roku 1411 náležely Vadsasy pod vládu rodu rýnských falckrabat, ovšem bez kurfiřtské hodnosti, a bavorských vévodů z dynastie Wittelsbachů, linie Pfalz-Neumarkt. Jejím zakladatelem a prvním ze dvou jejich dospělých členů byl rýnský falckrabě Jan z Pfalz-Neumarktu. Jeho snahy o začlenění valdsaské domény do svého vlastního teritoria jsou zcela pochopitelné, zvláště pokud se podíváme na mapě na tehdejší rozdělené državy jednotlivých větví rýnských falckrabat i s jejich rezidenčními městy. Celý proces je popsán ve třetí kapitole s jistými dovětky v následujících částech práce, proto se k němu nebudu už dále vracet. Jan z Pfalz-Neumarktu na „svůj“ klášter nezapomněl, během husitských válek se v rámci svých možností snažil o jeho ochranu, ačkoli kauza pana Hynka Krušiny ze Švamberka ukazuje, že k nepravostem mezi členy katolické strany docházelo. Dobré služby vykonal falckrabí Jan především v oblasti církevní politiky kláštera, v níž Valdsasům pomohl získat důležitý farní kostel ve své rezidenci v Neumarktu a tak sblížil své město s klášterem.

Linie rýnských falckrabat a bavorských vévodů *Pfalz-Neumarkt* trpěla pod nepřízní osudu, neboť ze sedmi dětí, z nichž bylo šest synů (!), se dožilo dospělého věku pouze nejmladší, a to syn Kryštof. Ten tudíž převzal veškeré otcovy državy a tituly, stal se rýnským falckrabím (falckrabím u Rýna – *Pfalzgraf bei Rhein*, jak titul oficiálně zněl), avšak bez hodnosti kurfiřta, kterou držela nejstarší větev rodu se sídlem v Heidelbergu, a bavorským vévodou, i zde se jednalo více o titul, než o vládu v bavorském vévodství,

⁶⁴⁹ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 674.

⁶⁵⁰ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 680.

tehdy též rozděleným do více částí. V dějinách je znám spíše pod jménem Kryštof III. Dánský (tak ho nazývají především Němci, ve Skandinávii jej naopak označují jako Kryštofa Bavorského), protože od roku 1440 vládl v Dánském království, od léta 1441 v Norském a 1442 byl přijat i ve Švédském. Jeho vláda trvala v těchto třech zemích, dle úmluvy v Kalmaru v roce 1397, až do roku 1448, kdy předčasně zemřel.

Kryštof III. se od roku 1443, v němž zdědil po otcově smrti rodová léna v Říši, zdržoval na severu a jeho „královská“ politika ve třech královstvích jej stála velké množství peněz. Část statků byl nucen zastavit, některé další jako Sulzbach, Rosenberg, Poppberg a Schwandorf uchvátil násilně bavorský vévoda a Kryštofův velice vzdálený příbuzný Albrecht III.⁶⁵¹ Do své smrti již ztracené statky nezískal zpět. Jeho jediná stopa ve valdsaském klášteře se objevuje v roce 1444 (17. července) udělením obvyklé konfirmace všech privilegií, práv, majetků, soudních imunit a příjmů, které Valdsasům náležely a které byly Kryštofovými předchůdci uděleny.⁶⁵²

Po smrti Kryštofa III. Dánského, jenž nezanechal po sobě žádné děti, se cela rýnská *Pfalz-Neumarkt* ocitla v roce 1449 v držení nejmladší větve rýnských Wittelsbachů *Pfalz-Mosbach*. Jejím zakladatelem byl rovněž rýnský falckrabě a bavorský vévoda Ota I. z Mosbachu (rezidenční město u Heidelberku, nejedná se o Moosbach v Horní Falci nedaleko českých hranic), bratr Jana z *Pfalz-Neumarktu* a syn římského krále Ruprechta I. Falckého. Ota I. zemřel roku 1461 v klášteře Reichenbachu, kde je také pohřben, a jeho nástupcem se stal jeho stejnojmenný syn Ota II. z *Pfalz-Mosbach-Neumarktu*. Jak přídomky obou Otů napovídají, původní falc *Pfalz-Mosbach* (1411–1449) se po začlenění do falce *Pfalz-Neumarkt* (1411–1449) přejmenovala na rýnskou falc *Pfalz-Mosbach-Neumarkt* (1449–1499), která v této podobě existovala až do roku 1499, v němž bezdětný falckrabě Ota II. zemřel, avšak již v roce 1490 uzavřel dohodu s rýnským kurfiřtem Filipem Falckým z hlavní větve rýnských Wittelsbachů, o spoluvládě ve svých zemích a nástupnickým právech Filipa a jeho potomků po své smrti.⁶⁵³

Rok po převzetí dědictví po svém brantranci již Ota II. aktivně vstupuje do života konventu ve Valdsasech. 29. března 1450 potvrzuje čili vidimuje listinu Jörga (*Georga*) Trautenberga, správce Neuhausu, z roku 1442, kterou Jörg oznamuje Valdsasům, že na

⁶⁵¹ K. AMBRONN, M. R. SAGSTETTER, *Das Fürstentum der Oberen Pfalz. Ein wittelsbachisches Territorium im Alten Reich*, str. 35.

⁶⁵² StAam, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 678.

⁶⁵³ K. AMBRONN, M. R. SAGSTETTER, *Das Fürstentum der Oberen Pfalz. Ein wittelsbachisches Territorium im Alten Reich*, str. 35–37.

dobu pěti let či do zaplacení zástavní sumy bude držet hrad a městečko Neuhaus.⁶⁵⁴ Ota II. z Mosbachu podobně jako Kryštof Bavorský nepříliš efektivně spravoval nejen klášterní statky, ale též vlastní doménu. Nezájem Oty II. o Valdsasy, oproti svým příbuzným z linie *Pfalz-Neumarkt*, se projevil mimo jiné i tím, že propůjčil patronátní práva Valdsas, respektive přenechal ochranu nad nimi, svému synovci braniborskému markraběti Janu Braniborsko-Kulmbašskému (v Braniborsku od roku 1437 neměl žádná práva, vláda přešla dle rodinné smlouvy na jeho mladšího bratra Fridricha II. Braniborského včetně kurfiřtské a arcikomornické hodnosti, avšak vládl v markrabství Brandenburg-Kulmbach) v listině ze 7. dubna 1454.⁶⁵⁵

Roku 1458, přesně 3. září, je doložena další změna patrona valdsaského kláštera, kterým se stal Janův mladší bratr markrabě Albrecht III. řečený Achilles.⁶⁵⁶ Ten nejdříve vládl v druhém markrabství v Bavorsku *Brandenburg-Ansbach*, v roce 1464 po smrti svého bratra Jana Braniborsko-Kulmbašského zdědil markrabství *Brandenburg-Kulmbach* a v roce 1470 se ujal vlastního Markrabství Braniborského s hodností kurfiřta. Albrecht III. vzal onou listinou z roku 1458 Valdsasy v ochranu s potvrzením všech práv a majetků, jaké klášter měl a držel.

Správa Valdsas Albrechtem III. byla pouze dočasná, neboť díky českým událostem, popíši je později, se Ota II. z Mosbachu opět ujal správy kláštera. Nejpozději se tak stalo v roce 1465, v němž si nechal udělit již tehdy korunovaným římským císařem Fridrichem III. Habsburským listinou (z 19. září) vydanou ve Vídeňském Novém Městě. V ní Fridrich udělil Otovi II. v léno kláštery Valdsasy, Walderbach (dceřiný klášter Valdsas), Reichenbach (založen podobně jako Valdsasy markrabětem Děpoltem III. z Vohburku, měl sloužit k pohřebním účelům jeho rodiny), Speinshart, Michelfeld, Weißenhohe, Seligenport, Engelthal, Pielenhofen, Schönthal a Gnadenberg společně s ostatními vévodskými statky, na nichž všech měl Ota povinnost hájit jejich práva a dodržovat zákony Svaté říše římské.⁶⁵⁷

Poslední doklad, než Valdsasy přešly i s ostatními majetky a právy falckraběcí linie *Pfalz-Mosbach-Neumarkt* v roce 1499 na hlavní heidelberskou větev Wittelsbachů, je rozhodčí výrok Oty II. ze 4. listopadu 1468 ve sporu mezi valdsaským klášterem a weidenskými měšťany Erhardem, Ulrichem, Niklasem a Fridrichem Renmullenerovými

⁶⁵⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 692.

⁶⁵⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 702.

⁶⁵⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 717.

⁶⁵⁷ *RI XIII*, 2, nr. 106.

o fundaci věčné mše v místním farním kostele za duši Markéty Wendelové, matky bývalého valdsaského opata Jana VI.⁶⁵⁸ Ota II. nařídil, aby byla mše dále fundována z peněz bývalých rodinných statků, které byly k tomuto účelu městu darovány. Patronátní práva Valdsas po roce 1499 přešla na hlavní linii *Pfalz-Heidelberg* a v roce 1559, po jejím vymření, na poslední linii rýnských Wittelsbachů z *Pfalz-Simmer*, kteří tak ve svých rukách spojili celé dědictví rýnských Wittelsbachů a roku 1571 nechali konvent ve Valdsasech rozpustit a klášterní majetek sekularizovat.

6.2 Valdsasy, cisterciácký řád a papežský stolec

6.2.1 Kontakty Valdsas s generální kapitulou a ostatními kláštery

Oproti 14. či počátku 15. století, kdy lze nalézt ve valdsaských písemnostech řadu dokladů o komunikaci Valdsas s ostatními cisterciáckými kláštery, v první řadě s mateřským konventem Volkenroda a s dceřinými konventy v Sedlci, Oseku a bavorském Walderbachu. Jak doložila ve své práci Hana Urbanová, od počátku 15. století se prokazatelně kontakty mezi kláštery postupně snižovaly, což je možné předpokládat za husitských válek, avšak nikoli v období o deset či patnáct let dříve. Stejně nepochopitelná je i časová mezera po skončení husitských válek, nejpozději od poloviny čtyřicátých let je v pohraničí relativní klid, ačkoli drobné války mezi česko-německými šlechtici se objevují i v této době.

Pokud se dochovala alespoň větší část materiálu ze zasedání generálních kapitul, jsou první zmínky o Valdsasech až z počátku padesátých let 15. století. Je sice pravděpodobné, že se valdsaský opat účastnil generálních kapitul a z důvodu absence valdsaských témat, která by se mohla na kapitule řešit, tak žádná zpráva týkající se valdsaského kláštera či někoho z jeho konventu zkrátka neexistovala, ale jedná se opět o pouhý dohad. V kapitulních statutech jsou vyjma zápisů z let 1411–1413, v nichž se řešilo valdsaské opatské „schizma“, jen tři zmínky o Valdsasech v časovém rozmezí let 1400–1471. V první z nich kapitula v roce 1464 řešila případ dvou uprchlých řeholníků, již se

⁶⁵⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 762.

složenými slavnými sliby,⁶⁵⁹ a v druhé vyslovila souhlas s volbou nového valdsaského opata Mikuláše IV. Peissra, která proběhla již v roce 1461.⁶⁶⁰

Ze zasedání v roce 1467, třetí doklad, pochází ustanovení kapituly, kterým se klášterům ve Valdsasech, Ebrachu, Langheimu, Bildhausenu a Fontis (?), respektive jejich opatům udělovalo právo svobodně a s plnou mocí sobě podřízeným lidem, tzn. členům konventu a klášterním poddaným, udílet rozhřešení nad spáchanými hříchy, vyjma těžkých případů (vražda, znásilnění, zabití novorozeněte – *infanticidium*) a exkomunikace. Ty jsou vyhrazeny jen generální kapitule, avšak kláštery si mohou ustanovit zpovědníka, samozřejmě schváleného generální kapitulou, který dané osoby vyslechne a případně udělí rozhřešení.⁶⁶¹

Jediná majetková záležitost, kterou kapitula řešila v případě valdsaského kláštera, pochází z roku 1450, v němž přikazuje opatům cisterciáckých klášterů Langheim a Ebrach, aby potvrdili prodej dvora, který Valdasy vlastnily.⁶⁶² Ostatní vazby mezi generální kapitulou a valdsaským klášterem se omezují pouze na vydávání kvitancí, kterými buď generální opat v Cîteaux či jeden z opatů z tzv. čtyřech protoopatství, u Valdsas v Morimondu, potvrzuje zaplacení řádného poplatku, který jednotlivé kláštery odváděly do společné řádové pokladny na chod generální kapituly. Kvitance se dochovaly z let 1457, 1458, 1463 za léta 1461 a 1462, 1466 a 1470 za léta 1468 a 1469. I díky nim známe mimo jiné jména generálních či morimondských opatů, vydavatelem kvitancí z let 1457 a 1458 byl Jan z Morimondu,⁶⁶³ z roku 1463 již nový morimondský opat Theobald,⁶⁶⁴ z roku 1466 a 1470 pak opat Vilém (*Guillelmus*).⁶⁶⁵

Nakonec jsme schopni nalézt i spojení, byť pouze ve dvou případech a až z pozdější doby, mezi Valdsasy a mateřským klášterem Volkenrodou v Durynsku. Jednalo se o záležitosti jednak majetkové, různé potvrzování listin či kancelářské služby pro druhý klášter, popř. bývalo zvykem, že opaté ostatních klášterů působili jako svědkové či spolurozhodčí v řadě věcí, které se daného konventu týkaly. Např. při prodeji či nákupu klášterních statků, kdy bývali opaté uvedeni v listině častokrát ve funkci intervenientů (zprostředkovatelů), nebo konsencientů, pokud se jednalo o záležitosti mezi kláštery.

⁶⁵⁹ *Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, Tomus V (1457–1490)*, str. 163. Rehoľníci se jmenovali Gaspar Stahel a Nikolaus Huzler.

⁶⁶⁰ *Statuta V*, str. 164.

⁶⁶¹ *Statuta V*, str. 204.

⁶⁶² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 694.

⁶⁶³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 710 a 718.

⁶⁶⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 736.

⁶⁶⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 750 a 774.

Opat Jan z Volkenrody tak vidimoval listinou z 16. ledna 1466 valdsaskému klášteru ochranný list (*Schutzbrief*) pana Bohuslava ze Švamberka, který byl vydán 18. října 1464.⁶⁶⁶

O provádění řádných vizitací nejsou od počátku 15. století doklady až do léta 1470, v němž vykonal opat Jan z Volkenrody řádnou vizitaci valdsaského kláštera, při níž zjistil stav klášterních financí, zvláště příjmy a také dluhy, které Valdasy vůči svým věřitelům měly.⁶⁶⁷ Je nasnadě, že mezi hlavní cíle vizitace patřily hospodářské věci kláštera a liturgie.

6.2.2 Valdsaský klášter a vztahy s papežským stolcem

Podobně jako u římských panovníků, i v případě papežů, se většina kontaktů papežského stolce s valdsaským klášterem omezuje na vydání listin, mezi nimi pak mají hlavní místo papežské buly, kterými papežové potvrzovaly Valdsasům jejich majetky, práva a poskytovali jim imunity před církevními soudy a před mocí církevní hierarchie. Během druhé poloviny třicátých a následně ve čtyřicátých letech 15. století se v katolické církvi prohloubily rozpory mezi papežem na jedné straně a církevní hierarchií na druhé. Snahy o reformu církve a podřízení moci papeže rozhodnutí celého koncilu, tzv. hnutí konciliarismu, se projevilo i u valdsaské kláštera. Ačkoli nebyly následky tak velké jako za papežského schizmatu v letech 1409–1417, přinesl konciliarismus rovněž rozkol v církvi a omezení reformního úsilí koncilu, který zasedal od roku 1433 v Basileji, roku 1438 jej papež Evžen IV. přenesl do Ferrary a od roku 1439 až do poloviny čtyřicátých let sídlil koncil ve Florencii.

Neshody mezi papežem Evženem IV. a církevními otci způsobilo opět vznik nového schizmatu, který se projevil zvolením vzdoropapeže Felixe V. a odmítnutím části církevní hierarchie s přesunutím koncilu z Basileje do Ferrary a následně do Florencie. Zmíněné schizma ovlivnilo i valdsaský klášter, který si raději nechal udělit privilegia a konfirmace od obou papežů, respektive od basilejského koncilu, který se pokoušel nahradit papeže nejen v otázce papežské moci v církvi, ale též v běžné agendě, jakou potvrzování a vydávání bul a indulgencí bylo.

Valdsasy tak obdržely od papeže Evžena IV. privilegium opravňující valdsaského opata nosit mitru a pontifikálie, přičemž obsahem identickou výsadu udělil opatovi i

⁶⁶⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 747.

⁶⁶⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 773.

vzdoropapež Felix V. v roce 1443.⁶⁶⁸ Že se basilejský koncil snažil upevnit svoji moc jak v církevní rovině tak i v té světské, je patrné na jeho confirmaci listin císaře Zikmunda Lucemburského z března 1443.⁶⁶⁹ Neúspěšné snahy konciliaristického hnutí v církvi získat nad papežem převahu vedly k podřízení církevní hierarchie papeži a donutily vzdoropapeže Felixe V. podat roku 1449 rezignaci, kterou se poslední papežské schizma vyřešilo.

Nový papež, od roku 1447 Mikuláš V., vzal po dvou letech od svého nástupu do funkce v roce 1449 Valdsasy v ochranu a k tomu jim potvrdil předchozí papežská privilegia včetně písemností římských i českých králů a knížat, kteří Valdsasům podobná privilegia udělili.⁶⁷⁰ Stejně tak učinil papež Pius II. v prosinci roku 1463⁶⁷¹ a papež Pavel II. v lednu roku 1465.⁶⁷² Poslední papežskou bulu v časovém rámci práce vydal Sixtus IV. 1. dubna 1472.⁶⁷³

Záležitosti Valdsas se však před papežskou stolicí dostaly i z jiných důvodů, než jen v podobě žádostí o potvrzení klášterních majetků, práv a opětovného připomínání práva exempce, které sice *de iure* platilo, avšak bylo ze strany řezenských biskupů porušováno, o světských zásazích do práv a především klášterních statků, popř. ohrožování klášterních poddaných, ani nemluvě. V letech 1467–1470 jsme informováni o sporu mezi klášteřem a městem Amberk, v němž se amberská rada obrací na papeže Pavla II. a žádá jej, aby přikázal valdsaskému opatovi zkontrolovat a udělit církevní prebendu v kostele sv. Martina v Amberku jeho právoplatnému držiteli, tj. samotné amberské radě.⁶⁷⁴

Pavel II. žádosti města Amberku vyhověl a zplnomocnil opata Mikuláše IV., který měl potvrdit městu týdně mši u oltáře Panny Marie ve farním kostele sv. Martina (dnes je na jeho místě bazilika se stejným patrocínem).⁶⁷⁵ Mikuláš uposlechl papežského nařízení, avšak zřejmě se snažil celou při oddálit, neboť nelze jinak vysvětlit průtahy, které řešení sporu prodloužily až do roku 1470. Jaké byly kroky obou stran, valdsaského opata a města Amberk, není známo. Až 18. ledna 1470 obeslal opat Mikuláš všechny zainteresované strany sporu, aby se dostavily ke společnému jednání celé pře.⁶⁷⁶

⁶⁶⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 675.

⁶⁶⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 676.

⁶⁷⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 691.

⁶⁷¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 739.

⁶⁷² StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 745.

⁶⁷³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 783.

⁶⁷⁴ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 756.

⁶⁷⁵ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 757.

⁶⁷⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 770 a 771.

Vyslovně jsou uvedeny mandáty papeže Pavla II. z 14. a 28. července 1467, které celý proces iniciovaly. Do role spolurozhodčího sporu byl uveden děkan kostela sv. Jakuba v Bamberku Johann Stuchs a celého jednání se měl účastnit i farář od sv. Martina, v jehož kostele se ono jádro sporu – fundace, nacházelo.

6.3 Valdsasy a čeští králové po obnovení královské moci v českém státě

6.3.1 Doba interregna v zemích Koruny české a cesta Jiřího z Poděbrad k vládě v Čechách

Přijetím Zikmunda Lucemburského za českého krále v roce 1436 na sněmu v Jihlavě skončilo v českém státě alespoň prozatím období válek a násilných střetů na celozemské úrovni. Začátkem obnovy královské moci v zemích Koruny české však nebyly vyřešeny dlouhodobé problémy, které trápily nejen českou společnost již před počátkem husitství v roce 1419. Stále trvalo turecké nebezpečí na východě a jihu Evropy, spor v oblasti víry byl sice kompromisně vyřešen přijetím tzv. kompaktát, ale obě strany – katolická i utrakvistická, si byly vědomy, že dojednaný kompromis byl nastolen především z absence sil donutit protivníka k přijetí vlastní představy o uspořádání církve i světské moci v Říši a v Evropě. Situace v církvi byla navíc komplikována bojem mezi její hierarchií v čele se zastánci konciliarismu a papežem, který nehodlal opustit svoji pozici hlavy celé obecné církve a náměstka Kristova. Tyto spory dodávaly energii kališnické straně, která tak mohla z církevních půtek katolické strany získávat materiál k propagandě svého pojetí boží pravdy a víry, jejichž hlavním a v podstatě jediným zdrojem se utrakvistická církev cítila být, a která nebyla s boží pomocí nepřáteli víry poražena.

Nelze samozřejmě v dějinách a historiografii použít pověstné kdyby, avšak slibná restaurace panovnické moci nejen v českých zemích, ale také ve Svaté říši římské a Uherském království byla po smrti Albrechta II. Habsburského přerušena a vyjma Říše, v níž se moci chopil Albrechtův strýc rakouský vévoda Fridrich, nastalo v českém státě, a od poloviny čtyřicátých let i v Uhrách, interregnum. Pro obě země byly důsledky o to tíživější, že bylo zapotřebí pevné královské vlády, která by normalizovala poměry ve společnosti do předchozího stavu. V Uhrách se během tureckých bojů dostal k moci

sedmihradský šlechtic, vojevůdce a pozdější sedmihradský vévoda Jan Hunyady. Jen díky jeho schopnostem a válečnému umu byly turecké armády drženy na hranicích Uherského království a nepostoupily dále do Evropy.

Poměry v českých zemích se ovšem značně odlišovaly od těch uherských. V Říši nastoupil na trůn Ladislavův strýc Fridrich III. a třebaže jeho vláda byla v pozdějších letech narušována spory v rakouských zemích s jeho příbuznými a v závěru i s uherským králem Matyášem Korvínem, délka jeho panování uchránila římskou říši před častými změnami na trůnu (úpadek moci římské říše i nadále pokračoval). Vláda uherského a polského krále Vladislava III. Jagellonského trvala pouze mezi lety 1440–1444, a navíc nedosáhl obecného uznání a soupeřil o vládu v Uhrách se stoupenci malého Ladislava Pohrobka, přičemž zájmy jejího syna v Uhrách po vojenské stránce prosazoval bývalý husitský hejtmán Jan Jiskra z Brandýsa. Ladislavovy nároky na uherský trůn po svém otci byly v roce 1444 uherským sněmem přijaty a až do doby královy dospělosti vykonával vládu v Uherském království Jan Hunyady, který se roku 1453 po znovuuznání uherského sněmu Ladislava uherským králem v lednu téhož roku vzdal své správcovské funkce a obratem byl jmenován generálním kapitánem Uher a správcem královských důchodů.

Ladislav tak na počátku roku 1453 získal otcovské dědictví v Uhrách, o půl roku dříve (4. září 1452) za pomoci rakouské opozice obhájil vládu též v rakouských zemích (Horních a Dolních Rakousech jako vévoda rakouský) a na podzim roku 1453 byly uznány i jeho nároky na českého krále.⁶⁷⁷ V českém státě však bylo nutné splnit před samotným uznáním několik podmínek. Ladislav Pohrobek slíbil dodržovat basilejská kompaktáta, náboženskou svobodu a hlavní podmínkou *sine qua non* bylo uznání a potvrzení majetkových změn během husitských válek čili konfirmovat zápisy v českých a moravských zemských deskách, jako to již před ním učinili jeho děd a otec Zikmund Lucemburský a Albrecht II. Habsburský.

Paralelně jako v případě Uher a tamního správce Jana Hunyadiho dopadla i věc Jiřího z Poděbrad. Tento umírněný kališnický šlechtic, jehož kariéru za husitských válek ponechávám záměrně stranou, se za období českého interregna (1440–1453) stal předním českým politikem a hlavou utrakvistické strany v Čechách. Snažil se o náboženský mír v českých zemích a obnovu centrální vlády nejen v Českém království ale i ve všech zemích Koruny české. Politické zkušenosti získal od kališnického šlechtice Hynka Ptáčka

⁶⁷⁷ P. ČORNEJ, M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437–1526)*, str. 111–113.

z Pirkštejna, po němž převzal vládu ve východočeském landfrýdu (Hynek Ptáček zastával od roku 1440 též funkci kouřimského hejtmana) a otěže utrakvistické politiky.

Jeho diplomatické schopnosti kombinované s pragmatismem a ochotou ke kompromisům i vůči jiným názorům a stranám jej dostaly do čela české politiky. Řada předchozích českých historiků, F. M. Bartoš či R. Urbánek, vyslovila vysoce kladné hodnocení Jiřího vlády a ocenila jeho náboženskou toleranci, dobrou orientaci ve vládních záležitostech a politiku posílení královské a státní moci v českých zemích. K tomu náležel i boj proti těm skupinám, které si z různých důvodů přály oslabení centrální moci a udržení neklidných poměrů v zemi, v nichž se daly podnikat rozličné politické obchody doprovázené majetkovými zájmy osob, které je iniciovaly. Jiří z Poděbrad se snažil o částečnou nápravu poměrů před rokem 1419, ale se zachováním náboženských reforem, tj. přijímání podobojí, omezení světské moci církve, a ponechání některých změn v čistě světské oblasti, např. zrušení tzv. věčných platů, zápisy v zemských deskách atd. I patronátní práva k církevním institucím zůstala zachována, což spočívá ve skutečnosti, že nejvíce panstvo využívalo jejich právního institutu k privatizaci klášterních statků či alespoň získání příjmů z nich.

Cesta Jiřího za vládou v Čechách probíhala ve čtyřicátých letech postupným získáváním politických straníků a cílenou likvidací opozice. Důležitými mezníky v tomto procesu byly zásahy proti těm politickým silám, které si za období bezvládní (1419–1434) zvykly na účast ve vládě. Byla to především královská města a různé skupiny na utrakvistické straně, které sledovaly vlastní mocenské cíle. Proto musel Jiří z Poděbrad tyto politické skupiny odstavit od vlády, stalo se tak postupně. Roku 1448 se vypořádal s pražskými městy, z nichž si nejvíce Staré Město pražské nárokovalo vládu nad Českým královstvím, což se projevilo mimo jiné i v úřadu staroměstského kancléře (nikoli písaře), jenž působil v době husitství místo řádného královského kancléře. Obsazením Prahy Jiří jasně ukázal, že ačkoli mají města podíl na zemské správě a jsou jedním ze zemských stavů Království českého, nepřísluší jim podíl na královské vládě a ani na jejím zastupování.⁶⁷⁸

Moc předáka jiné skupiny umírněných kališníků pana Menharta II. z Hradce, který měl dobré kontakty s katolickou stranou v Čechách a jihočeským magnátem Oldřichem II. z Rožmberka, omezil Jiří při obsazení Prahy na počátku září 1448. Menhart, který se

⁶⁷⁸ R. URBÁNEK, *České dějiny, díl III, část I, Věk poděbradský III. Kniha IV. Vláda Ladislava Pohrobka (1453–1457). Kniha V. Národní a husitské království Jiříkovo (1458–1462)*, str. 17 a 26.

před Jiříkovými vojáky ukrýval, byl po vyzrazení zbaven funkce nejvyššího purkrabího a internován do Poděbrad.⁶⁷⁹ Jiří z Poděbrad byl vyhlášen zemským správcem (příslušníky tzv. Poděbradské jednoty), obnovil v Praze moc utrakvistické církve a za pomoci umírněných katolíků (např. Zdeňka Konopišťského ze Šternberka, nového nejvyššího purkrabího) dal signál katolickým předákům, že zůstávají zachována kompaktata a *status quo* existující po roce 1437.

V letech 1448–1453 postupný proces upevňování centrální moci v českém státě pokračoval. Jiřímu se podařilo popořadě dostat pryč z českého politického kolbiště hlavního aktéra katolické politiky v Čechách Oldřicha II. z Rožmberka, který po neúspěších svého politického působení předal roku 1451 vládu nad rožmberským dominiem svému nejstaršímu synovi Jindřichovi IV. z Rožmberka, ačkoli se úplně ještě z české politické scény nestáhnul. Tzv. Strakonická jednota založená roku 1449 na hradě ve Strakoncích, hlavou byl Oldřich II. z Rožmberka, neměla dostatek sil, aby potlačila Jednotu Poděbradskou, a její vliv se zmenšoval tím více, čím Jiří upevňoval jako neoficiální zemský správce svoji vládu. Posledním krokem k získání takřka neomezené moci v Českém království bylo potlačení snah radikálních husitů v královském městě Táboře (od roku 1437 byl povýšen Zikmundem Lucemburským na královské město) v roce 1452.⁶⁸⁰

Obsazením Tábora Jiřího vojsky a zajmutím radikálních husitských kněží Václava Korandy Staršího a bývalého tábořského biskupa Mikuláše z Pelhřimova skončil definitivně tábořský radikalismus a jeho pokusy o zavedení „božích“ pravd do tehdejší české společnosti. Celé jihočeské tažení skončilo podmaněním královského města Českých Budějovic, katolické metropole na jihu Čech, a kapitulací Oldřicha II. z Rožmberka spolu s dalšími katolickými předáky a plzeňským landfrýdem, v jehož čele stál nám dobře známý Hynek Krušina ze Švamberka. Na dubnovém sněmu v Praze byl Jiří z Poděbrad oficiálně vyhlášen zemským správcem Českého království.

Po uznání Ladislava Pohrobka uherským králem a kapitulací římského krále Fridricha III. ve Vídni, se objevila otázka Ladislavova nástupu na český trůn. Formálně a dle práva měl Ladislav nastoupit na český trůn podobně jako v Uhrách a dědičných rakouských zemích. Jiří z Poděbrad i přes všechn svůj politický um neměl právo se stát českým králem a pokud by bránil Ladislavovi v jeho nárocích na české země, mohl být tehdy

⁶⁷⁹ P. ČORNEJ, M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437–1526)*, str. 97–100.

⁶⁸⁰ *Tamtéž*, str. 109–110.

snadno označen za tyrana a uzurpátora vlády v Čechách. S největší pravděpodobností by tím vážně ohrozil své dosavadní postavení a hrozilo zde vážné nebezpečí, že by situace využila nedávno ponížená domácí katolická strana a pokusila by se obnovit svoji moci. Také vedlejší země Koruny české by se zcela jistě nepostavily na stranu utrakvistického šlechtického politika, jak ukázal případ Slezska za budoucí Jiřího královské vlády, a naopak by se staly místem pro organizování protipoděbradovského odboje.

Bylo tak ze strany Jiřího z Poděbrad pochopitelné, že učinil s Ladislavem Pohrobkem kompromis, který sestával z oboustranného prospěchu, pokud každá ze stran bude ochotna k ústupkům. Jiří se zavázal Ladislavovi slibem věrnosti, pomocí získat český trůn a podporu při panování nad kališnickou většinou v Čechách, které měl budoucí mladý habsburský král vládnout. Ladislav naopak potvrdil Jiřímu jeho majetkové zisky z předchozích let, politické postavení v Čechách a uznal i jeho funkci zemského správce na dobu příštích šesti let.⁶⁸¹ Výsledný kompromis znamenal nejen pro české země pojištění budoucí stability, která v případě českého státu dala jasně najevo, že obnova centrální královské moci bude nadále pokračovat, byť tentokrát pod vedením řádně korunovaného českého krále, jehož nároky na český trůn též byly zcela legitimní. Tento proces obnovy se projevil také v životě valdsaského kláštera, pro nějž byla doba padesátých let 15. století časem hospodářské prosperity a právní stability, jako ukazují níže doložené písemnosti.

6.3.2 Doklady obnovené zahraniční politiky českých panovníků

Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad na příkladu valdsaského kláštera

Zvýšení prestiže a moci českého státu od přelomu čtyřicátých a padesátých let mělo za následek změnu politiky v pohraničních oblastech vůči českým zemím. Na prvním místě stály bavorské a falcké oblasti, které byly nuceny korigovat svoje postoje k Českému království, od nějž se již dala očekávat reakce, pokud by byly narušeny jeho práva a majetky (území). Tuto skutečnost si uvědomili též valdsasští cisterciáci, které od roku 1433 vedl opat Jan VI. Wendel. Období čtyřicátých let bylo až na drobné šarvátky v česko-německém pomezí pro Valdsasy poměrně obdobím klidu. I přes husitské nepokoje a jisté zmenšení klášterních majetků se v letech 1390/1400 až 1450 dotvořila klášterní doména označovaná jako Stiffland. Po srovnání jeho území na mapě lze snadno odhalit, že i přes majetkové ztráty se území Valdsas zaokrouhlilo a vytvořilo ucelenou

⁶⁸¹ *Tamtéž*, str. 113–114.

majetkovou soustavu, jejíž opěrné body byly v opevněných klášterních sídlech, tj. v městě Tirschenreuthu, a v hradech Falkenberg, Liebenstein a Neuhaus (pokud nebyl během 15. století zastaven).

Stabilní poměry v Čechách dovolily nerušený vývoj i na území Stiftlandu a právě z doby Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad pochází soubor písemností, které svým zněním a významem potvrzují cílenou snahu českých panovníků obnovit královské majetky a práva nikoli ve vlastním českém státě, ale též i za jeho hranicemi. Vztahy krále Ladislava s valdsaským klášteřem byly na velice dobré úrovni, neboť valdsaský opat Jan VI. byl pozván v červenci 1454 na pražský královský dvůr, aby projednal s panovníkem záležitosti mezi klášteřem a českou Korunou. Král slíbil Janovi VI. bezpečný doprovod a průchod českým územím na cestě z Valdsas do Prahy a na doklad vydal 20. července 1454 glejt, který platil pro valdsaského opata a jeho družinu až do 30 listopadu téhož roku.⁶⁸² Průběh jednání je nám zatajen, ale přinesl klášteři dobré výsledky, jistě s přispěním Jiřího z Poděbrad, který jako gubernátor Čech zřejmě fakticky celé jednání řídil, či je měli v režii Jiřího lidé.

Ladislav navázal na dobré vztahy Valdsas s českými panovníky a 23. října 1454 potvrdil privilegiem Valdsasům jedenáct panovnických listin, které klášteři vydali jeho předchůdci.⁶⁸³ Že byla snaha královské strany obnovit důvěru mezi Českým královstvím a valdsaským klášteřem je vidět z počtu a časového rozsahu konfirmovaných písemností. Ladislav potvrdil práva a majetky Valdsas dřívějšími listinami českého knížete-biskupa Jindřicha Břetislava z let 1195–1197, knížete Fridricha I. z roku 1181, krále Václava II. z 1291, krále Přemysla Otakara II. z 1269, velkého podporovatele Valdsas českého krále Jana Lucemburského z let 1322, 1322, 1325 a jeho nástupců císaře Karla IV. z let 1360 a 1360 a římského a českého krále Václava IV. z let 1388 a 1396. Na závěr parafrázoval Ladislav znění jiné listiny svého děda Zikmunda Lucemburského pro valdsaský klášter. Jestli opat Jan VI. z Prahy odjel není známo, ale lze se domnívat, že nikoli. Zhruba o měsíc později dne 14. listopadu Ladislav vzal klášter pod ochranu, čímž mu zajistil větší míru bezpečí a ochrany než valdsaský patron Ota II. z Mosbachu, jenž Valdsasům příliš péče nevěnoval.⁶⁸⁴

Smrt krále Ladislava Pohrobka 23. listopadu 1457 neznamena pro Valdsasy změnu orientace klášterní politiky. Jiří z Poděbrad naznačil řadou dalších privilegií, celkem pěti,

⁶⁸² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 703.

⁶⁸³ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 704.

⁶⁸⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 706.

čímž se zařadil mezi dobrodince kláštera společně s králem Janem Lucemburským nebo Václavem IV, že hodlá v prozápadní politice českého státu pokračovat. Pouhých pět dní po králově smrti vydal Jiří pro Valdsasy listinu, která prikazovala všem českým královským úředníkům a obyvatelům českého státu, aby pod trestem královského majestátu nepáchali škody valdsaskému klášteru ani jeho lidem. Titul Jiřího z Poděbrad zněl tehdy gubernator terrae čili zemský správce.⁶⁸⁵ Po krátké pauze způsobené snahou Jiřího z Poděbrad obhájit a udržet své postavení českého krále, opět zaměřil svoji pozornost na území Stiftlandu 23. dubna 1459 vydal pro Valdsasy dvě privilegia,⁶⁸⁶ která konformovala tytéž písemnosti, jako listina Ladislava Pohrobka z října 1454.

Poslední stopy poděbradovské politiky přímo ve vztahu ke klášteru nacházíme v letech 1460 a 1463 v listinách vydaných valdsaskému konventu. V první z 20. listopadu 1460 zopakoval Jiří znění své listiny z roku 1457 o ochraně Valdsas před královskými úředníky,⁶⁸⁷ v druhé z 13. června tuto výsadu znovu vyjmenoval a vzal klášter pod svoji ochranu.⁶⁸⁸ Třebaže by se mohlo jít o pouhou běžnou praxi, kterou většina nových panovníků po nástupu na trůn a ujmoutí se vlády provozovala, u Jiřího z Poděbrad a částečně i u Ladislava se jednalo o promyšlený plán na obnovu zahraničních korunních lén v oblasti Horní Falce, čímž se legitimizovala vláda obou králů s ohledem na původní českou politiku císaře Karla IV. v Říši.

Jiřího poslední privilegium pro Valdsasy z roku 1463 nebylo náhodně vydáno v této době, ale potvrzovalo jeho úspěšnou politiku s německými knížaty v Říši a navíc potvrzovalo platnost jeho volby a korunovace českým králem v létě roku 1458. Nároky saských Wettinů, jejichž příslušník saský vévoda Vilém III. požadoval trůn a vládu v českých zemích pro sebe jako volné dědictví své manželky Anny Habsburské, starší sestry krále Ladislava, byly odmítnuty. Obratnou diplomacií a politikou i díky dobrým vztahům s císařem Fridrichem III., kterému ve stejném roce (1462) Jiří pomohl s vojskem z obklíčení ve Vídni, kterou oblehl Fridrichův bratr Albrecht pro neshody obou bratrů na podílu vlády v rakouských zemích, si Jiří vynutil uznání svého královského titulu ze

⁶⁸⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 712.

⁶⁸⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 721 a 722.

⁶⁸⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 725.

⁶⁸⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 735.

strany císaře a ostatních říšských knížat, např. markraběte Albrechta Braniborského, na sjezdu konaném v Chebu v rozmezí 8.–25. dubna 1462.⁶⁸⁹

Vilém III. Saský též uznal Jiřího z Poděbrad českým králem a vzdal se snah o dosažení české koruny. Jiří z Poděbrad mu na oplátku udělil v léno zahraniční české državy a majetky, které Wettinové měli v moci (asi 60 lén). Državy na území zemí Koruny české se vrátily zpět do jejího vlastnictví a jejich držitelem byl opět, byť pouze formálně, český král.⁶⁹⁰ Majetky pánů z Plavna, Schönberka, Schwarzburka a Gery zůstaly Wettinům v držení, ale museli složit lenní slib českému králi.

Podobný postup uplatnil Jiří z Poděbrad i v případě hornofalckých lén, která byla českému státu po roce 1400 rýnskými Wittelsbachi odcizena. Po dělení rýnských wittelsbašských držav v závěti římského krále Ruprechta I. (III.) v roce 1410, připadla většina statků, a *de iure* stále českých lén, wittelsbašské linii *Pfalz-Neumarkt* a *Pfalz-Mosbach*, po vymření první v roce 1449. Obnovení moci českého státu v letech 1453–1457 a poté 1462–1465, dobré vztahy českého krále s římským císařem Fridrichem III. (1462), dohoda se saskými Wettiny a uznání Jiřího královské volby a korunovace přivedly k jednacímu stolu též ostatní říšská knížata.

Braniborský markrabě Fridrich II. se smlouvou v Gubenu 5. června 1462 vzdal svých práv k zastavené Dolní Lužici výměnou za uznání české strany na jeho držbu Chotěbuzi a čtyř okolních panství. Úspěšný postup Jiřího z Poděbrad, který si valdsaskými privilegii pomalu, ale o to jistěji, otevřel dveře do Horní Falce, byl korunován v červenci roku 1465. Rýnský falckrabě Ota II. z Mosbachu, patron Valdsas, přijal od českého krále Jiřího z Poděbrad v léno 15 držav, které sice reálně spravoval, ale jednalo se o česká korunní léna čili o majetek zemí Koruny české.⁶⁹¹

Význam nejen pro český stát, ale i pro Stiftland, město Cheb a celý hornofalcký region byl o to větší, že rýnský falckrabě Ota II. slíbil, že v případě války bude moci český král využít česká léna jako své državy a shromažďovat v nich své vojsko či je použít jako strategickou základnu. Pokud by se vyskytly neshody, měly být urovnány zplnomocnění obou stran na sjezdu v Chebu. Smlouva byla vydána v listině Jiřího z Poděbrad 14.

⁶⁸⁹ R. URBÁNEK, *České dějiny, díl III, část I, Věk poděbradský III. Kniha IV. Vláda Ladislava Pohrobka (1453–1457). Kniha V. Národní a husitské království Jiříkovo (1458–1462)*, str. 502–506.

⁶⁹⁰ *Tamtéž*, str. 507–508.

⁶⁹¹ P. ČORNEJ, M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437–1526)*, str. 177, 735.

července 1465 v Praze⁶⁹² a další listinou z téhož dne udělil Jiří dotyčné statky Otovi II. v léno. Byla to města Tannesberg, Hohenfels, Hartenstein, Stierberg, Betzenstein, Dörndorf, Hollenberg, Strahlenfels, Auerbach (od roku 1373 do 1400 sídlo českého zemského fojta v Horní Falci), Eschenbach, Rothenberg, Bärnau s okolím (přímo u hranic s územím Stiftlandu), Hainberg, Holnstein a Freystadt.⁶⁹³

Ačkoli se pozice Jiřího z Poděbrad po roce 1465 zhoršila a s tím i postavení českého státu, zaznamenala česká královská politika úspěchy jak v Horní Falci, tak i na území valdsaského kláštera. Valdsasy se staly alespoň za doby Jiřího z Poděbrad proponentem české politiky a mimořádně dobré vztahy mezi klášterem a Korunou českou byly prokázány též v roce 1469, kdy došlo k další pohromě Valdsas, o níž bude řečeno více v poslední části této práce.

6.4 Nástin událostí valdsaského kláštera v letech 1440–1471

V posledním oddílu této práce se pokusím stručně popsat nejvýznamnější události valdsaského konventu ve sledovaném období. Nebude se však jednat o podrobný popis, spíše o zdůraznění nejdůležitějších záležitostí, které se odehrály ve Valdsasech. Z počátku čtyřicátých let (1. ledna 1442) získal klášter probošství v Hohensteinu za 1800 zlatých včetně inkorporovaných far od benediktinského kláštera v Reichenbachu.⁶⁹⁴ Touto koupí rozšířil klášter svoji doménu na jihovýchod. Třebaže měl klášter dobré vztahy s městem Chebem a zvláště v 15. století bylo mnoho důvodů udržovat s městem přátelské vztahy, po dlouhé době vypukl mezi klášterem a městem spor o vesnici Neualbenreuth, kterou dědic Wilhelm Lamaner prodal Valdsasům. Celý spor byl 8. února 1456 vyřešen a ves včetně práva soudit si ponechal klášter.⁶⁹⁵ Ve při nešlo až tak o velikost předmětu sporu, nýbrž o strategické umístění, neboť Neualbenreuth leží na půli cesty mezi Valdsasy a Chebem.

Během čtyřicátých a padesátých let Valdsasy malými koupěmi zcelovaly klášterní panství, které dle mapy v příloze XX. dostalo okolo roku 1450 podobu souvislého území. Běžné majetkové transakce typu prodejů platů z různých dvorů, vsí či kostelů, směny nemovitých či movitých statků a spory o ně tvoří většinou z věcí, které se ve Stiftlandu

⁶⁹² *Archiv Koruny české 6 (AČR). Katalog listin z let 1438–1526*, ed. Antonín HAAS, Praha 1958, č. 175, str. 97.

⁶⁹³ *AKČ 6.*, č. 176, str. 98.

⁶⁹⁴ *StAAM, Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 672.

⁶⁹⁵ *StAAM, Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 708.

udály. Významnou událostí z této doby bylo povýšení městysu či trhové vsi Waldershof s tamním hrádkem privilegiem opata Mikuláše IV. a konventu ve Valdsasech z 2. února 1463 na řádné město.⁶⁹⁶ Waldershof se tak stal dalším důležitým opěrným bodem klášterní správy společně s městem Tirschenreuth a hrady Falkenberg, Liebenstein, Hardeck, Neuhaus.

V této době též trvala nucená ochrana pánů ze Švamberka a platební povinnost pro Valdsasy, které byly povinny ročně odvádět dohodnutou částku. Z let 1447 a 1449 pocházejí listiny Hynka Krušiny ze Švamberka, kterými vzal klášter v ochranu na dobu dvou let za částku 200 zlatých placených ročně.⁶⁹⁷ V roce 1452 se této „povinnosti“ ujal jeho syn Bohuslav ovšem pouze na jediný rok. Další ochranný list je až z roku 1464, kterým Bohuslav ze Švamberka vzal na příkaz krále Jiřího z Poděbrad Valdsasy v ochranu za 45 zlatých splatných každý rok. Klášter raději zaplatil, než aby riskoval škody na svých statcích včetně udržení dobrých vztahů s českým panovníkem.⁶⁹⁸

V roce 1461 došlo ke změně na opatském stolci, Jan VI. rezignoval a za obdrženu penzi žil další tři roky v městě Tirschenreuthu. Novým opatem se stal Mikuláš IV. Peisser, který zastával úřad opata 18 let. Za svoje působení ve funkci opravil město Tirschenreuth, povýšil Waldershof na město a poopravil klášterní hrady. Také zrekonstruoval klášterní baziliku, dle kronikáře Oty vyměnil střechu a nechal osadit nová okna s olověnými rámy.⁶⁹⁹ Též zmenšil v průběhu šedesátých let klášterní dluhy, které ovšem na jejich konci opět neočekávaně vzrostly. Valdsasy totiž v roce 1469 postihla velká pohroma, jejíž popisem ukončím vyprávění o valdsaském klášteře.

V roce 1465 stál český král Jiří z Poděbrad na vrcholu své moci. Byly stabilizovány poměry v českém státě, urovnány spory s panovníky sousedních států, Jiří měl dobré vztahy s císařem Fridrichem III. a domácí katolická opozice byla zpacifikována, navíc si bez vnější podpory nedovolila proti králi otevřeně vykročit. Obrat přinesla až změna na papežském stolci, na nějž byl v roce 1458 zvolen Eneas Silvio Piccolomini pod jménem Pius II. Pius měl od počátku svého pontifikátu nepřátelský přístup k husitským Čechům a snažil se proti Jiřímu pohnat ostatní světské panovníky. Na konci svého života vyzval Jiřího, aby se dostavil k soudnímu stání do Říma, důvodem mu byla prý falešná Jiřího

⁶⁹⁶ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 732.

⁶⁹⁷ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 685 a 689.

⁶⁹⁸ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 743.

⁶⁹⁹ *Otonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 78.

přísaha pronesená před královskou korunovací v květnu 1458, totiž že přestoupí na katolickou víru, zruší basilejská kompaktáta a sjednotí většinu Čechů s vírou pod jednou.

Piův nástupce papež Pavel II. označil Jiřího z Poděbrad za kacíře a vyhlásil proti němu křížovou výpravu, které se ujal uherský král Matyáš Hunyady řečený Korvín. Této situace využila česká opozice formující se od roku 1465 pod záštitou tzv. Zelenohorské jednoty vedené katolickým předákem Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka a postavila se na stranu Matyáše Korvína proti Jiřímu. V roce 1466 vypukla tedy česko-uherská válka, jejíž vyvrcholení přinesl až rok 1469 v bitvě u Vilémova (třebaže to bitva přísně vzato nebyla).

V oblasti Chebska a Horní Falce došlo také k vytvoření dvou táborů, jeden na straně současného krále a druhý proti němu. Město Cheb lavírovalo, ale kláštery ve Valdsasech, Teplé a Chotěšově zůstaly na straně Jiřího z Poděbrad.⁷⁰⁰ Město Cheb bylo za svoji neutralitu potrestáno loupežnou výpravou vedenou zapřísáhlým chebským nepřítelem panem Jindřichem Starším z Plavna a Vilémem z Volfštejna.⁷⁰¹ Poplundrovali okolí Chebu (avšak bez větších násilností na obyvatelstvu) a s kořistí převážně naturálního rázu se poté stáhli zpět. Neblahý osud postihnul též Valdsasy. Katolický šlechtic a člen Zelenohorské jednoty Burian Mladší z Gutštejna využil podle kronikáře Oty situace, od něž máme detailní popis celého vpádu.⁷⁰² Burian plánoval získat od Valdsas peníze za

⁷⁰⁰ P. ČORNEJ, M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437–1526)*, str. 255.

⁷⁰¹ J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice. Díl IV. (1458–1478). Doba krále Jiřího a první období jagellonské vlády – boje s křižáky a odboje Zelenohorské jednoty a bocklerů*, Domažlice 2004, str. 134–136.

⁷⁰² Popis řádění Burianových vojáků na klášterních statcích a důvody, které podle Oty k němu vedly: „*Quidam ex Bohemiae proceribus Bursan de Guttenstein cognominatus eidem molestias frequentabat volens se pro arbitrio suo in Monasterii defensorem non, ob nostrum sed suum commodum omnibus invitis ingerere: Quod cum Abbas viri tirannidem forsitan reformidans renuisset, eatenus tandem ventum est, quod bellum Baro indiceret, adversusque monasterium multam militiae copiam comoveret, et iisdem monasterii subditos indies multis damnificationibus perurgebat: fiebant persaepe bonorum direptiones, caedes, rapinae, pauperum captiones, exactiones, villarum atque praediorum per incendium vastationes, despoliationes templorum ac mille aliae damnificationes: cumque haec et similia crudelem in modum frequentarentur, cogitur ad saecularis brachii praesidia confugere. Fert subsidium Illustris Princeps Otto Dux Bavarorum: inferuntur e regione Boëmis damna quamplurima: Tenebantur expensis monasterii in Opido Tirschenreut stipendiis militantes equites complures, sed ad furorem lacessitus canis irritatur magis quam compescitur. Villae interea nobis quatuor et viginti incineratae sunt et vastatae, sedecim fere omnino desertae ex Judiciis Albenried, Poppenried, Tursenreut et Libenstein: at ubi vir prudens vim vi repellere compulsus minime praevaluisset sentiens ex hoc gravamina duntaxat sibi imminere majora, pro concordia sollicitus fatigabatur: Principum Magnatum Praelatorum utriusque status quaeruntur consilia, subsidia implorantur, quam ob rem et pro lite sedanda varia attentantur: verum ipse Baro ut erat furente animo nolens sano acquiescere consilio neque treugis assentire neque placidationibus stare, neque in itae pacis servare foedera voluit. Postremo cum jam ad annum fere duravisset, pro pace conquirenda serius laboratum est, mediantibus Illustribus Ludwico et Ottone Bavarorum Ducibus et procuratore Reverendissimi Patris Domini Laurentii Ferrariensis Episcopi, Legati Apostolici*

ochranu podobně jako Švamberkové, ale po odmítnutí opata Mikuláše IV. sebral vojsko a zle poplenil klášterní statky.

Samotný klášter postižen nebyl, ovšem zdá se pravděpodobné, že tak Burian neučinil před strachem z pomsty falckraběte Oty II. z Mosbachu a bavorského vévody Ludvíka z Landshutu, jejichž vojáci po opatově prosbě obsadili jižní část Stiftlandu a hlavní část z nich se usadila v Tirschenreuthu.⁷⁰³ Klášter byl postižen dvojím způsobem. Burian a jeho vojáci vypálili celkem 24 klášterních vesnic, dalších 16 vsí podléhajících fojtům/správcům v Albenreuthu, Poppenreuthu, Tirschenreuthu (město samo napadeno nebylo) a hradu Liebensteinu bylo alespoň vyrabováno a vesnice zůstaly pusté. Dále musel klášter žít a vyplácet ze svého falckraběcí jednotky, což znamenalo také zatížení klášterního rozpočtu. Mír byl nastolen až po několika měsících zásahem nejen Oty II. z Mosbachu, ale také bavorského vévody Ludvíka z Landshutu za účasti apoštolského legáta a ferrarského biskupa Laurentia Roverelly (1460–1474).⁷⁰⁴

Navíc nebyly zanedbatelné ani ztráty na lidských životech, neboť celý Burianův vpád dalece překonal ve svých škodách a krutosti minulé dva vpády Hynka Krušiny a Jakoubka z Vřesovic v letech 1430 a 1434. Přesto se Valdsasy zotavily i z této pohromy, podle kronikáře Oty dostal klášter částku 12 tisíc zlatých na krytí škod, které prozíravý opat Mikuláš IV. raději použil na splacení klášterních dluhů, avšak spíše než škody způsobené vpádem v roce 1469 uškodilo klášteru špatné vedení pozdějších opatů Ulricha II. Birkera (1479–1486) a Erharda I. Jakuba (1486–1493). Posledními pohromami, které klášter zachvátily, byl začátek reformace v roce 1517 a zajmutí posledního valdsaského opata Jiřího III. Agmanna (1531–1537) rýnským kurfiřtem Fridrichem II. Moudrým.⁷⁰⁵

Následující léta 1537–1569 vedli Valdsasy administrátoři Jan von Weeze, arcibiskup v Lundu a biskup kostnický (1537–1548), a jeho synovec Jindřich Rudolf von Weeze (1548–1560). V roce 1560 převzal rýnský falckrabě a od roku 1559 kurfiřt Fridrich III. správu kláštera, odvolal Jindřicha Rudolfa von Weeze výměnou za roční penzi 200 zlatých, a učinil svého bratra Richarda valdsaským administrátorem po dobu 11 let.⁷⁰⁶ V roce

tum in Germanae partibus agentis, attamen damnorum nobis illatorum, quae duodecim millia florenorum summam superficiali calculatione attingit, nulla refusione facta eam ob causam tametsi provide gubernavissent omnia monasterii debita in summa aliquanta excrevere. " *Ottonis Chronicon Waldsassense*, ed. A. F. OEFELE, str. 77–78.

⁷⁰³ *Tamtéž*, str. 77.

⁷⁰⁴ *Series episcoporum ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, ed. B. GAMS, str. 695.

⁷⁰⁵ *Waldsassen. Kloster und Stadt*, str. 214–220.

⁷⁰⁶ *Tamtéž*, str. 219.

1571 mu výměnou za Stiftland udělil falc *Pfalz-Simmern* a sekularizoval zbývající majetky kláštera pod falckraběcí správou Horní Falce sídlící v Amberku s fojtským úřadem přímo ve Waldsassenu. Tím přestal valdsaský klášter po dobu 100 let existovat, než byl v roce 1669 znovu obnoven.

Závěr

Vpád pana Buriana z Gutštejna na klášterní území v roce 1469 a nevýslovně kruté zacházení s valdsaskými poddanými odhalily veškerou absurditu a nesmysl náboženských válek, které se nejen v 15. století vedly. Sám letopisec Ota, valdsaský řeholník a převor kláštera, se pozastavoval nad smyslem celého podniku a ze zprávy jeho kroniky jsme schopni si alespoň částečně vytvořit obraz, jak asi celá výprava mohla vypadat. Její následky byly o to vážnější, že valdsaský klášter zažíval v padesátých a šedesátých letech 15. století poměrný blahobyt, který byl dále posilován stabilními poměry v českém státě a vyřešenými vztahy mezi zeměmi Koruny české a ostatními útvary Svaté říše římské, mezi nimiž hrály hlavní roli státy sousedící s českým státem, např. Vévodství saské pod vládou Wettinů, Falckrabství rýnské s Horní Falcí pod správou Wittelsbachů či Bavorská vévodství (*Bayern-München, Bayern-Landshut, Bayern-Ingolstadt*), pod vládou druhé části rodu Wittelsbachů. I rakouské země pod habsburskou správou byly za vlády římského císaře Fridricha III. příznivě nakloněné k Poděbradově politice a nebyl zde důvod k obavám o narušení bezpečnosti či dokonce invazi na české území z této strany hranice.

Jestliže se ohlédneme zpět do období konce 14. století na poměry v tehdejší Evropě a poté na valdsaský klášter, který byl tehdejšími procesy jako církevní instituce dvojnásobně ovlivněn, zjistíme, že Valdsasy kopírovaly podobný vývoj, jaký měla tehdejší církev, a nejen analýzou procesů a událostí z dějin Valdsas si vytvoříme celkový obraz tehdejší společnosti, která dle mého názoru nebyla tak oddělena a její jednotlivé složky separovány, jak se dnes domníváme. Při hodnocení valdsaských dějin je nutné mít na zřeteli několik věcí, abychom neupadli do jistých stereotypů, které se od dob Františka Palackého pojí s touto neobyčejně rušnou dobou.

Úpadek církve a tehdejší společnosti, která ve 14. století v Evropě dosáhla svého vrcholu, např. v Itálii se plně projevil humanismus a renesance, ve Francii probíhalo období gotiky, která však měla svůj začátek již na počátku 13. století, v německých zemích končila kolonizace a naplno probíhal rozvoj měst, český stát se poprvé skrze politiku císaře Karla IV. stal centrem nejen střední Evropy, kterým byl už za vlády některých Přemyslovců (Přemysla Otakara I., Přemysla Otakara II., Václava II.), ale též křesťanského světa, se projevil právě v druhé polovině 14. století.

Častokrát historikové kladou příčiny společenské krize do problémů v církvi, aniž by je detailněji specifikovali. Další vidí úpadek výrobních a společenských vztahů, spíše

marxistické pojetí, a tvrdí, že právě ve 14. století se dostal feudalismus do neřešitelné situace, ve které nebyl schopen reformy, ale zároveň nedozrálé podmínky společenského vývoje k jeho odstranění. Mezi hlavní důvody společenské krize pak zastánci této teorie udávají finanční krizi, rostoucí inflaci peněz, zhoršování kvality měny a sociální nepokoje, které plynou z „nespravedlivého“ vlastnictví výrobních prostředků a jejich přerozdělování. Problémy v ekonomice tehdejší Evropy zajisté byly, ale vysvětlovat pouze jimi tak složité procesy, které se odehrávaly v církevním prostředí a ve společenském uspořádání, je poněkud přehnané a navíc nám to nevysvětluje příčinu těchto procesů.

Valdsaský klášter představoval ve své době na konci 14. století tradiční mužský cisterciácký klášter ve střední Evropě, jediným rysem, kterým se vymykal běžnému průměru, byla velikost jeho statků, které vytvářely úctyhodnou doménu, jež se dále v první polovině 15. století i přes některé ztráty zcelovala, aby okolo roku 1450 vytvořila centralizovaný územní celek, jenž se začal označovat jako Stiffland. I lokalita Valdsas na území nejen dvou významných státních útvarů – německých částí Svaté říše římské (Rýnské Falce s državami v Horní Falci) a Českého království jako do jisté míry autonomního státního útvaru Říše, ale též na pomezí německého a slovanského (českého) světa/živlu, zvyšovala důležitost kláštera a celého Stifflandu. I spojení a veskrze dobré vztahy s říšským městem Cheb jsou u Valdsas dobře doložitelné a opět to na jedné straně zvyšuje důležitost valdsaského opata a konventu, na druhé ukazuje, že dosáhnout rovnováhy mezi monastickým ideálem nerušeného kontemplativního života a reálné praxe života konventu s vlivy z vnějšího světa bylo značně obtížné i v tehdejší době.

Zadlužování a ztráta majetků, která byla v druhé polovině 14. století opět zmenšována, postihla obecně kláštery ve střední Evropě, zhoršení ekonomické situace je doloženo nejen u cisterciáckých klášterů, české byly postiženy podobně jako ty německé, ale i u klášterů a konventů (kanonií) jiných řádů a církevních společenství. Obecně k tomu vedl životní styl tehdejších církevních představitelů, jak v řeholní, tak ve světské části církve, kláštery pak v mnoha případech přecenily své ekonomické možnosti a dostaly se do dluhové pasti, z které bylo možné se dostat pouze prodejem majetků a zmenšením hospodářské základny. Zadlužení a investice do dalšího nakupování nových nemovitých i movitých věcí, popř. výstavbu a opravu těch stávajících, bylo možné zvládnout, avšak při jakémkoli větším výpadku příjmů – válkou a vypleněním klášterních statků, nemocí a epidemiemi, neúrodou a s ní souvisejícím hladomorem, se kláštery ocitly v oné dluhové spirále.

Na jejich obranu je nutné výslovně zmínit, že zadlužení se týkalo rovněž v velké míře i světské společnosti, řada šlechtických rodů přišla o své statky a z mocenského hlediska ztratila své postavení. František Šmahel ve svém druhém díle Husitské revoluce analyzuje pauperizaci nižší šlechty, která neměla šanci konkurovat vyšší šlechtě s mnohonásobně větší hospodářskou základnou. Příkladem za všechny může sloužit husitský vojevůdce a hejtman Jan Žižka z Trocnova (později z Kalicha), který přišel o svůj statek již ve 14. století a později se živil jako žoldněř.

Problémy v církvi a papežské schizma se dotkly Valdsas, které byly postaveny před obtížnou situací. Jako říšský klášter zachovávaly obedienci římskému papeži, avšak vedení řádu náleželo k obedienci avignonské. Opatská krize v klášteře v letech 1411–1415 také zkomplikovala postavení kláštera a uvrhla Valdsasy do správy rýnských Wittelsbachů, pro které valdsaský klášter s územím představoval vítanou možnost rozšířit svůj vliv a majetky směrem na východ. Wittelsbašský patronát za Jana z Pfalz-Neumarktu se nesl ve znamení oboustranné korektnosti, avšak k prohloubení vztahů na obou stranách nedošlo. Za Janova syna Kryštofa III. Dánského a následně obou Otů z Mosbachu se Valdsasy dostaly na periferii zájmů rýnských falckrabat, kteří klášteru nevěnovali dostatečnou pozornost, jakou by si zasloužil.

Za husitských válek sehrál klášter úlohu informačního centra katolické koalice a společně s městem Chebem sloužil jako převodní páka pro zprostředkovávání zpráv ostatním protihusitským aktérům. Mimořádná je činnost valdsaského opata Mikuláše III., který se aktivně v rámci svých možností zapojoval do křížových výprav, především příspěvky na vyzbrojování vojáků. Oba vpády do kláštera a plundrování jeho statků byly tragickými událostmi, které se Valdsasům sice nevyhly, ale postihly i jiné kláštery a konventy, např. dceřiný cisterciácký klášter Waldebach, který byl poničen více než valdsaský klášter. Loupení Hynka Krušiny ze Švamberka je skvělou ukázkou, kdy nerozhodovala o válečných cílech náboženská příslušnost, nýbrž soukromé zájmy dotyčné osoby. Jakoubek z Vřesovic naopak představoval člověka, který se snažil na úkor Valdsas obohatit, neboť právě na jeho příkladě je možné vidět společenský vzestup vybudovaný za válečných časů.

Pohusitské období Valdsas probíhalo ve znamení obnovy, které byla typická i pro celý region a od konce čtyřicátých let i pro česko-německé soužití, které i přes řadu problémů a vnějších zásahů (papežského stolce) dosáhlo tehdy určité rovnováhy. Podobné cíle měl i valdsaský klášter, pro nějž jakékoli válečné aktivity či násilná řešení sporů znamenaly ohrožení jeho řádného fungování či dokonce existence. Politika obnovy a restaurace

královské moci v Čechách, jejímž hlavním protagonistou byl utrakvistický šlechtic a pozdější český král Jiří z Poděbrad, zlepšila i postavení valdsaského kláštera, který za rozhodujících událostí Jiřího vlády (1465–1471) zachoval českému králi věrnost a obrazně řečeno splatil tak minulé Jiřího dobrodiní. Násilné drancování klášterních statků katolickým šlechticem Burianem z Gutštejna v roce 1469 znamenalo opět zlom ve valdsaských dějinách, kterým začíná vyjma let 1493–1517 období úpadku ve všech aspektech života valdsaského kláštera, které smutně vyvrcholilo v letech 1537–1569 nastolením správy administrátorů a nakonec v roce 1571, v němž byl klášter poprvé sekularizován.

Seznam zkratek

AKČ – Archiv Koruny české

ČČH – Český časopis historický

SAP – Sborník archivních prací

FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

FMW – Fundatio monasterii Waldsassensis

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

HOP – Historie – Otázky – Problémy

CHWO – Ottonis Chronicon Waldsassense

ME I – Monumenta Egrana

MGH – Monumenta Germaniae historica

PedF UK – Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

Notitiae abbatiarum – Notitiae abbatiarum ordinis Cisterciensis per universum orbem

RBS – Rerum Boicarum Scriptores

RI – Regesta Imperii

SOkA Cheb – Státní okresní archiv Cheb

StAAm – Staatsarchiv Amberg

Statuta – Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786

Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

Staatsarchiv Amberg, *I. Altbestände, I. Fürstentum der Oberen Pfalz, f. Klöster und Klosterrichter-ämter, f. Kloster Waldsassen.*

1. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Abschriften der Privilegien des Klosters Waldsassen (1214–1363) und der Privilegien der Stadt Bärnau (1351–1499), beglaubigte Abschrift 1708, Best.-Nr. 256.*

2. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Chronik des Klosters Waldsassen von Kaspar Bruschius aus dem Jahr 1571, Best.-Nr. 334.*

3. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Continuatio der Jahresgeschichten des Stifts und Klosters Waldsassen von Hans Georg Ruprecht (Amtsschreiber zu Tirschenreuth), 1678, Best.-Nr. 336.*

4. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Urkundenverzeichnisse bzw. Register zu einem Kopialbuch mit Urkunden von 1162 bis 1417, Best.-Nr. 343.*

5. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Repertorium des Urkunden des Klosters Waldsassen, 1500, Best.-Nr. 344.*

6. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Repertorium des Urkunden des Klosters Waldsassen, 1530, Best.-Nr. 345.*

7. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Abschriften von Privilegien des Klosters Waldsassen, 1700–1800, Best.-Nr. 348.*

8. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen mit Urkundenabschriften des 13. und 14. Jahrhundert, 1200–1400, Best.-Nr. 349.*

9. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Reversabschriften, die Pensionen von dem kl. Waldsassen inkorporierten Pfarreien, 1400–1700, Best.-Nr. 359.*

10. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Abschriften päpstlichen Bullen sowie kaiserlichen 1300–1700, Best.-Nr. 361.*

11. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Akten und Fragmente über Pfarreien, Kirchen, 1300–1800, Best.-Nr. 366.*

12. StAAm, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Urbar des Klosters Waldsassen, 1400, Best.-Nr. 369, 370.*

13. StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Kopialbuch des Klosters Waldsassen aus dem 15. Jahrhundert, 1400–1500*, Best.-Nr. 396.

14. StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Vidimierte Kopien verschiedener Urkunden kl. Waldsassen (1206–1556), 1700–1800*, Best.-Nr. 410.

15. StAAM, *Kloster Waldsassen, Amtsbücher und Akten, Verzeichnis der Urkunden und Privilegien des Klosters Waldsassen, 1450*, Best.-Nr. 425.

16. StAAM, *Kloster Waldsassen, Richterämter Falkenberg-Beidl, Hardeck, Konnersreuth, Mähring, Mitterteich, Neuhaus, Poppenreuth, Tirschenreuth, Waldershof und Wiesau, die Kastenämter Velburg und Weiden und das Forstmeisteramt Wondreb*, 142 Urk. ab 1109; 381 Akten und Bde., 5,6 lfm.

17. StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, 1607 Urk. ab 1132. [Bádáno částečně skrze weby: 1. <http://www.monasterium.net/mom/DE-StAAM/Waldsassen/fond?lang=deu>. 2. <http://www.portafontium.eu/contents/charter/amberg/staam-kloster-waldsassen-urkunden?language=de>].

18. StAAM, *Regierung Amberg, Beziehungen mit Böhmen, Urkunde Kaiser Karls IV. wegen der Verpfändung der oberpfälzischer Städte, Märkte und Burgen (Abschrift), 1355*, Best.-Nr. 1058.

SOKA Cheb, f. *Archiv města Cheb*.

1. Listiny kláštera Waldsassen. [Bádáno skrze web: <http://www.portafontium.eu/contents/charter/soap-ch/cheb?language=de>].

Prameny vydané (v edicích)

Andreas von Regensburg, Sämtliche Werke. Ed. Georg LEIDINGER, in: *Quellen und Erörterungen zur Bayerischen und Deutschen Geschichte*. Neue Folge, Erster Band, München 1903.

Archiv český čili staré písemné památky české i Morawske (AČ), ed. František PALACKÝ, Praha 1844.

Archiv Koruny české 6 (AČR). Katalog listin z let 1438–1526, ed. Antonín HAAS, Praha 1958.

Bibliotheca antiquo-nova, hoc est: collectio veterum quorundam et recentiorum opusculorum asceticorum, quae hucusque in variis MSS, codicibus et bibliothecis delituerunt, Tomus VIII, ed. Joannis Conradus PEEZIUS, Ratisbonae 1725, str. 467–490.

Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive, ed. Karl SIEGL, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, Jahrgang 22, 1918, Hf. 1–2.

Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive, ed. Karl SIEGL, in: Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Jahrgang 22, 1918, Hf. 3–4.

Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive, ed. Karl SIEGL, in: Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Jahrgang 23, 1919, Hf. 1–4.

Caesarii Heisterbacensis monachi ordinis Cisterciensis Dialogus miraculorum, ed. Josephus STRANGE, volumen secundum, Coloniae, Bonae et Bruxellis, sumptibus J. M. Heberle (H. Lempertz et Comp.), MDCCCLI, typis J. S. Steven.

Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Fünfte Abtheilung 1433–1435, in: Deutsche Reichstagsakten. Elfter Band, ed. Gustav BECKMANN, Göttingen 1888.

Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Dritte Abtheilung 1427–1431, in: Deutsche Reichstagsakten. Neunter Band, ed. Dietrich KERLER, Gotha 1887.

Fontes rerum Bohemicarum V, Kronika Bartoška z Drahonic, ed. Josef EMLER, Praha 1983, str. 589–624.

Fundatio monasterii Waldsassensis je vydán v edici: *Monumenta Germaniae Historica (MGH), Scriptorum II/15, Fundatio monasterii Waldsassensis*, ed. Oswald HOLDER-EGGER, Hannoverae 1861, str. 1088–1093.

Chronicon Waldsassense ab anno 1507 usque ad 1560. Continuum a F. Thaddeo Paur Ordinis Cisterciensis Professi Waldsassensis. Pars sekunda (Manuscript).

Kniha Drnovská, ed. Vincenc BRANDL, Brno 1868.

Kniha Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávnych a řízení práva zemského v Markrabství Moravském, ed. Vincenc BRANDL, Brno 1868.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editi I–VII (1354–1419), edd. František Antonín TINGL, Josef EMLER, Pragae 1867–1886.

Monasteriorum Germaniae Praecipue maxime illustrium: Centuria Prima. In qua Origines, Annales ac celebriora cuiusque Monumenta, bona fide recensentur. Authore Gaspare BRUSCHIO Egrano, Poeta Laureato ac Comite Palatino, Ingolstadii apud Alexandrum et Samuelem Vuessenhornios fratres, M. D. LI.

Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quelle für dessen Geschichte, Bd. 1. (805–1322), ed. Heinrich GRADL, Eger 1886, č. 714, str. 260–261.

Regesta Imperii, Band XI, 1 – Sigmund 1410/11–1424.

Regesta Imperii, Band XI, 2 – Sigmund 1424–1437.

Regesta Imperii, Band XIII, H. 2 – Friedrich III., Bayern, Klosterarchive.

Rerum Boicarum Scriptores (RBS), Ottonis Chronicon Waldsassense (CHWO), ed. Andreas Felix OEFELE, Augustae Vindelicorum 1763, str. 53–82.

Scriptores rerum Germanicarum in usum scholium separatim editi, Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. imperatoris, ed. Bernhard de SIMSON, in: *Monumenta Germaniae historica (MGH)*, Hannoverae et Lipsae 1912, Liber II, Cap. XI, str. 111–112.

Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, Tomi I–VIII, ed. Josephus Maria CANIVEZ, Louvain 1933–1941.

Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích), edd. Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ, Praha 2007, čl. 62, str. 124–125, čl. 98, str. 133, čl. 132, str. 142, čl. 165, str. 151–152, čl. 168, str. 156–158, čl. 207, str. 171, čl. 479, str. 238, čl. 486, str. 240–241.

Ze starých letopisů českých, edd. Jaroslav PORÁK, Jaroslav KAŠPAR, Praha 1980.

Seznam literatury

Karl-Otto AMBRONN, Maria Rita SAGSTETTER, *Das Fürstentum der Oberen Pfalz. Ein wittelsbachisches Territorium im Alten Reich*, Amberg 2004. str. 33–37.

Pavel AMBROS, *Návrat k pramenům a postavení křesťana v moderním světě: poznámky k diskuzi o povaze vztahu metodologie církevních dějin a praktické teologie*, in: *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno 2012, str. 9–24.

Stanislav BÁRTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016.

František Michálek BARTOŠ, *České dějiny, díl II, část VIII, Husitská revoluce. II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1427*, Praha 1966.

Edgar BAUMGARTL, *Stiftsbibliothek Waldsassen*, in: *Kunstführer 688*, München/Zürich 1988.

Sv. Bernard z CLAIRVAUX, O stupních pokory a pýchy. Chvály panenské Matky, Praha 1999.

Franz BINHACK, *Cistercienser-Abtei und des Stiftes Waldsassen von 1507 bis 1648*, Eichstätt 1891.

Franz BINHACK, *Geschichte der Cistercienser-Abtei Waldsassen von 1507–1648, nach gedruckten und ungedruckten Quellen*, Program der K. Studienanstalt Eichstätt 1890, Eichstätt 1891, str. 68–84.

Tomáš BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005.

Tomáš BOROVSÝ, *Zikmundovy zástavy na Moravě. (Zápisy klášterních majetků)*, in: *Ad vitam et honorem : profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, str. 327–339.

Jan BOUKAL, *Počátky rodu erbu půlměsíce. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku*, DP FF UK, Praha 2015.

Johann Babtist BRENNER, *Geschichte des Klosters und Stiftes Waldsassen nach den Quellen bearbeitet*, Nürnberg 1837.

Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II, 2. svazek*, Praha 2006.

Hilger BURGHOFF, *Elucidatio exemptionis et jurisdictionis sacri ordinis Cisterciensis*, Waldsassen 1729.

Pavlna CERMANOVÁ, Robert ANTONÍN, Pavel SOUKUP (eds.), *Husitské století*, Praha 2014.

Vladimír CINKE, *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. století na základě provinčním*, in: ČČH 66, 1968, č. 3, str. 435–446.

Martin ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů*, Praha 2015.

Jaroslav ČECHURA, *Die Struktur der Grundherrschaften im mittelalterlichen Böhmen unter besonderer Berücksichtigung der Klosterherrschaften*, Stuttgart 1994.

Jaroslav ČECHURA, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, in: Sborník Národního muzea v Praze XLII., Praha 1988, č. 1, str. 11–19.

P. ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V (1402–1437)*, Praha–Litomyšl 2000, str. 519–523.

Petr ČORNEJ, Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437–1526)*, Praha-Litomyšl 2007.

Michael DOEBERL, *Reichsunmittelbarkeit und Schutzverhältnisse der ehemaligen Cisterzienserabtei Waldsassen in den drei ersten Jahrhundert ihres Bestehens*, Passau 1887.

Bruno GEBHARDT, *Handbuch der deutschen Geschichte I, Frühzeit und Mittelalter*, Stuttgart 1965 (achter Nachdruck).

Heinrich GRADL, *Chroniken der Stadt Eger*, Prag 1884.

Heinrich GRADL, *Waldsassener Gebiet in Böhmen*, in: Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 20, 1882, str. 260–235.

Jiří HANUŠ, *Pozvání ke studiu církevních dějin*, Brno 1999.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010.

František Jan HOLEČEK, *Církevní dějiny a dějinná církev. K metodologii teologické introspekce na poli církevních dějin*, in: České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999, Brno 2000, str. 7–14.

Vojtěch HRDLIČKA, *Vývoj valdsaského kláštera od jeho založení do r. 1420 ve vztahu k českým panovníkům a cisterciáckému řádu*, BP FF UK, Praha 2016.

Achim HUBEL, *Stiftsbasilika Waldsassen*, München 1985.

Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha 1999.

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420 III. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2009.

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Počátky působení cisterciáckých opatů Dětricha, Heidenreicha a Konráda na dvoře Václava II.*, in: *Medievalia Historica Bohemica* 17/1, 2014, str. 7–39.

Jan JANÁK, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.

Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice. Díl II. (1427–1437). Od bouří velkých bitev a spanilých jízd k bazilejským kompaktátům*, Domažlice 2003.

Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice. Díl IV. (1458–1478). Doba krále Jiřího a první období jagellonské vlády – boje s křižáky a odboje Zelenohorské jednoty a bocklerů*, Domažlice 2004.

Gaspar JONGELINUS, *Notitiae abbatiarum ordinis Cisterciensis per universum orbem, Liber III*, Coloniae Agrippinae 1640.

Jan KAHUDA, *Panovnické konfirmace privilegií českých klášterů v 18. století*, DP FF UK, Praha 1997.

Edgar KRAUSEN, *Die Klöster des Zisterzienserordens in Bayern*, München-Pasing 1953.

František KUBŮ, *Das Kloster Waldsassen und Böhmen*, Cîteaux 47, 1996, str. 79–89.

František KUBŮ, *Chebský městský stát: Počátky a vrcholné období do konce 16. století*, České Budějovice 2006.

František KUBŮ, *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1997.

Rudolf LANGHAMMER, *Das Waldsassener Salbuch aus dem Ende des 14. Jahrhunderts*. Sonderabdruck in: „Unser Egerland“ 37, 1933, Heft 3 und 4.

Rudolf LANGHAMMER, *Der Kalenderstreit im Egerland*. Sonderdruck aus der Egerer Zeitung vom 13. März 1932, Eger 1932.

Rudolf LANGHAMMER, *Über Robot im Egerland*, Eger 1931.

Rudolf LANGHAMMER, *Waldsassen. Kloster und Stadt*, Waldsassen 1936.

Rudolf LANGHAMMER, *Zur 800 Jahr-Feier des Klosters Waldsassen*, Waldsassen 1933.

Mauritius LINDER, *Heimatliche Geschichtsbilder. Abt Johann III. und das Stift Waldsassen (1310–1323)*, Waldsassen 1930.

Axel LINDSTÄDT, *Das Chorgestühl der Stiftskirche zu Waldsassen*, in: Heimatforschung Regensburg, Regensburg 2016.

Walter LIPP, Harald GIEß, *Die Staatliche Bibliothek (Provinzialbibliothek) Amberg*, Amberg 1992.

Radka LOMIČKOVÁ, *Za klášterními zdi. Vizitační protokoly cisterciáckých klášterů ze 14. století*, in: *Medievala Historica Bohemica* 11, 2007, str. 153–154.

Franz Xaver LOMMER, *Geschichte der oberpfälzische Grenzstadt Waldmünchen I*, Grafenau 1988 (reprint), str. 23–24.

Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, *Latinské legendy českého středověku*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada archeologicko-klasická, 22, 1973–1974, č. 18–19, str. 267–308.

Christian MALZER, *Abt Johannes III. von Elbogen (reg. 1310–1323)*, in: Werner Schiedermaier (Hg.): *Kloster Waldsassen* (in Vorbereitung).

Christian MALZER, *Das älteste Kopialbuch des Klosters Waldsassen. Überlegungen zur identitätsstiftenden Bedeutung einer pragmatischen Schriftquelle au dem Zisterzienserreden*, in: Tobias APPL/Manfred KNEDLIK: *Oberpfälzer Klosterlandschaft. Die Stifte, Klöster und Kollegien der Oberen Pfalz*, Regensburg 2016, str. 87–102.

Christian MALZER, *Die Äbte und Konventualen bis zur Säkularisation 1802/1803*, in: Werner Schiedermaier (Hg.): *Kloster Waldsassen* (in Vorbereitung).

Christian MALZER, *Inkorporierte Pfarreien und Wallfahrten*, in: Werner Schiedermaier (Hg.): *Kloster Waldsassen* (in Vorbereitung).

Christian MALZER, *Mittelalterliche Schriftkultur. Die Skriptorien der Oberpfälzer Zisterzienserklöster bis zur ersten Säkularisation im 16. Jahrhundert*, Begleitband zur Ausstellung in der Provinzialbibliothek AMberg, 12. Juni bis 23. Juni 2015, Amberg 2015.

Christian MALZER, *Mittelalterliche Schriftkultur. Die Skriptorien der Oberpfälzer Zisterzienserklöster bis zur ersten Säkularisation im 16. Jahrhundert*, Begleitband zur Ausstellung in der Provinzialbibliothek Amberg, 12. Juni bis 23. Juni 2015, Amberg 2015, 2. überarbeitete und leicht ergänzte Auflage 2016.

Christian MALZER, *Waldsassen im Schatten der Goldenen Straße. Verbindungslinien zwischen dem Stift- und Egerland im 14. Jahrhundert*, in: Heimat Landkreis Tirschenreuth, Band 28, 2016, str. 5–24.

Jaroslav MEZNIČEK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, str. 301–302.

Franz MICHALEK, *Die hussitische Forderung nach öffentlichen Gehör und der Beheimsteiner Vertrag von 1430*, in: *Husitství – Reformace – Renaissance. Sborník k 60.*

narozeninám Františka Šmahela (Uspořádali Jaroslav PÁNEK, Miloslav POLÍVKA, Noemi REJCHRTOVÁ), 2. svazek, str. 503–527.

Amedeo MOLNÁR ve své práci: *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985, str. 25–112.

Franz MUGGENTHALER, *Kolonisatorische und Wirtschaftliche Tätigkeit eines Deutschen Zisterzienserklosters im XII. und XIII. Jahrhundert*, München 1924.

Johannes MÜLLER, *Die Zisterzienser und die „Pauperes Christi“ Bewegung des 11. und 12. Jahrhunderts*, in: Angelika Lozar (Hg.): *Das Geistliche Erbe. Wege und Perspektiven der Vermittlung*, Berlin 2003, str. 61–80.

Jana NECHUTOVÉ, *Vyprávění o zázracích: Středověký život v zrcadle exempel*, Praha 2009.

Karel NEJDL, *Počátky a kolonizace valdsaského kláštera a germanizace Karlovarského kraje*, in: *Historický sborník Karlovarska*, Karlovy Vary 1955, str. 56–76.

Václav NOVOTNÝ, *České dějiny. Dílu 1. Část II. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, str. 700–703.

Václav NOVOTNÝ, *České dějiny. Dílu 1. Část III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928, str. 327–436. Pasáž o patronátním právu je na str. 429–436.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýčtvrtý díl. Staroženské – Šyl, Praha-Litomyšl 2001.

František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, Díl III. Od roku 1403 až do roku 1439*, Praha 1894, str. 199–438.

Josef PEKAŘ, *Postavy a problémy českých dějin*, Praha 1990.

Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba I–IV*, Praha 1927–1933.

Francis RAPP, *Svatá říše Římská národa německého od. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha-Litomyšl 2007.

Maria Rita SAGSTETTER, *„Der ganze Bau... eine Zierde für Amberg“. 100 Jahre Archivsgebäude des Staatsarchivs Amberg 1910–2010*, München 2010.

Ferdinand SEIBT, *Václavské legendy*, in: ČČH 88, 1990, Č. 6, STR. 801–823.

Series episcoporum ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo, ed. Bonifacius GAMS, Ratisbonae 1873.

Herbert SCHINDLER, *Der Bibliothekssaal zu Waldsassen, das Meisterwerk des Bildhauers Karl Stilp*, München 1962.

Georg SCHROTT, *Das Miralekbuch von Abt Johannes III. Eine Quelle für das Alltags- und Geistleben im spätmittelalterlichen Waldsassen*, in: Oberpfälzer Heimat 41, 1997, str. 35–50.

Georg SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Bücheren. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*, Berlin 2003.

Georg SCHROTT, *Waldsassener Buchdruck im 18. Jahrhundert*, in: Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 135, 1995, str. 85–132.

Georg SCHROTT, *Der unermässliche Schatz deren Bücheren. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*, Berlin 2003

Karl SIEGL, *Das Egerer Stadsarchiv (Chebský městský archiv)*, in: Archivalische Zeitschrift, Band 37, Heft 1, München 1927, str. 143–150.

Pavel SOUKUP, *Martin V.*, in: Husitské století, Praha 2014, str. 359.

Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1978.

Max SPINDLER, *Bayerischer Geschichtsatlas*, München 1969, str.21.

Heribert STURM, *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936.

Heribert STURM, *Districtus Egranus. Eine ursprünglich Bayerische Region*, München 1981.

Heribert STURM, *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, München 1978.

Ulrich STUTZ, *Das Eigenkirchenvermögen*, in: Festschrift für Otto Gierke zum 70. Geburtstag, 1911.

Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP XX, Praha 1970, str. 503–624.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny, dílu I, část V, Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938, str. 504–1310.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny, dílu I, část V, Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938.

Emanuel ŠIMEK, *Chebsko v staré době*, Brno 1955.

František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993.

Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy, IV. díl, Praha ve válce náboženské za krále Sigmunda (1419–1436)*, Praha 1879.

Dušan TŘEŠTÍK, *Křesťanství, svatí a legendy*, in: *Legenda, její funkce a zobrazení. Příspěvky z mezioborových setkání konaných 29. října a 10. prosince 1991. I. Funkce legendy v proměnách křesťanské společnosti. II. Proměny zobrazení legendárního hrdiny*, Praha: Ústav pro klasická studia ČSAV, 1992, str. 5–15.

Rudolf URBÁNEK, *České dějiny, díl III, část I, Věk poděbradský III. Kniha IV. Vláda Ladislava Pohrobka (1453–1457). Kniha V. Národní a husitské království Jiříkovo (1458–1462)*, Praha 1930.

Hana URBANOVÁ, *Ebrach, Langheim, Waldsassen – mateřské kláštery českých cisterciáckých řádových domů*, PedF UK 2001.

Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část první. Zakladatelská práva*, Praha 1933.

Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část druhá. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská*, Praha 1937.

Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část třetí. Imunita soudní*, Praha 1939.

Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů I*, Praha 1997., *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita. Část třetí. Imunita soudní*, Praha 1939.

Klaus WOLLENBERG, *Die Zisterzienser in Altbayern, Franken und Schwaben*, in: *Hefte zur Bayerischen Geschichte und Kultur*, Band 7, München 1988.

Jan ZDICHYNEC, *Klášter Marienthal v Horní Lužici*, DP FF UK, Praha 2002.

Seznam příloh a přílohy

- I. Listina č. 571: konfirmace práv valdsaského kláštera římským králem Ruprechtem I. z roku 1407.
- II. Listina č. 578: ochrana Valdsas rýnským falckrabím a bavorským vévodou Janem z Pfalz-Neumarktu z roku 1411.
- III. Listina č. 579: ohlášení držby patronátních práv nad Valdsasy Janem z Pfalz-Neumarktu v roce 1411.
- IV. Listina č. 635: potvrzení všech práv a majetků Valdsasům římským králem Zikmundem Lucemburským v roce 1434.
- V. Listina č. 674: konfirmace práv a majetků valdsaského kláštera římským králem Fridrichem III. Habsburským.
- VI. Listina č. 675: bula vzdoropapeže Felixe V. udělující právo valdsaskému opatovi nosit mitru a pontifikálie, rok 1443.
- VII. Listina č. 704: konfirmace jedenácti listin vydaných Valdsasům předchozími českými panovníky uherským a českým králem Ladislavem Pohrobkem z roku 1454.
- VIII. Listina č. 706: ochrana Valdsas uherským a českým králem Ladislavem Pohrobkem z roku 1454.
- IX. Listina č. 721: konfirmace sedmi listin vydaných Valdsasům předchozími českými panovníky českým králem Jiřím z Poděbrad z roku 1459 (identické s inzerovanými listinami v privilegiu č. 704).
- X. Listina č. 722: konfirmace čtyř listin vydaných Valdsasům předchozími českými panovníky českým králem Jiřím z Poděbrad z roku 1459 (taktéž totožné s inzerovanými listinami v privilegiu č. 704).
- XI. Listina č. 813: ochrana Valdsas českým králem Vladislavem II. Jagellonským z roku 1479.
- XII. Plán města Tirschenreuthu s obrysem bývalého středověké centra.
- XIII. Farní síť děkanátů Kirchentumbachu a Beidlu (Valdsasy) na počátku 14. století.
- XIV. Klášterní obce pod ochranou rýnských falckrabích v roce 1347.
- XV. Klášterní úřady okolo roku 1300.
- XV. Klášterní úřady na území Stiftlandu okolo roku 1390.
- XVII. Klášterní úřady Stiftlandu okolo roku 1430.
- XVIII. Znak a vyobrazení Valdsas jako zemského pána Stiftlandu.

XIX. Říšské město Cheb v druhé polovině 16. století.

XX. Bavorsko a Horní Falc okolo roku 1450.

I. Listina č. 571⁷⁰⁷

Wir Ruprecht von gots gnaden Romischer kunig zu allen ziten merer des Richs et. c. Bekennen und tun kunt iissinbar mit || diesem briefe allen, den die yn sehent oder horent lesen. Wann unser kunigliche maiestat eigentlichen underwiset ist, das die Ersamen geistlichen unser und des Richs lieben andechtigen, der appt und das convent gemeinlich des closters zu waltsassen || grawes ordens von seliger gedechtnisse Romischen keisern und kunigen unsern vorfaren an dem Riche und besunder keiser || karl dem vierden, also begnadet und gefriet siy, das nymand, wer der sii, weder sie, noch yr closter, noch yre und desselben || closters lute oder gutere gemeinlich oder sunderlich, wie die genant oder wo die gelegen sint, fur keinerley werntlich ge || richte, noch fur keinerley lantgerichte oder lantschranne laden, heischen, vortriben oder urteil daruber sprechen solle, in || dheine wise und wann wir auch von denselben appte und convente demuteclich angeruffen und gebeten siy, das wir || yn und dem vorgeannten cloister soliche vorgeschrieben gnade und friiheit zuver... und von nuwes zu tunde und zu || geben gnedeclichen geruchen, des haben wir angesehen soliche yre muczeliche und redeliche bete und da syn soliche, die egenan || gnade und friheite vormals gegeben sint und nemlich soliche yre getruwe nucze und willge dinst, die sie uns und dem Riche || oft und dicke getan haben. Regelichen tun und vorbas tun sollen und mogen in kunftigen ziten und allermeyst, das sie || gote unserm Schepfer mit steter ymmkeite deste geruwelicher und friedelicher gedienen mogen und haben dorumb mit || wolbedachten mute gutem Rate unserr und des Richs fursten edeln und getruwen und rechter wisen, denselben appte und || convente yren nachkommen und dem cloister zu waltsassen, die vorgeschrieben gnade und friiheit gnedeclich vernuwet und || von nuwes getan und gegeben, tun geben und vernuwen yn, die in crafft diss brieffs und Romischer kuniglicher mechte wollen || komenheit und meynen seczen und wollen, das sie vorbas eweclich dabij bliben sollen von allermenlich ungehindert. Und || gepieten dorumb allen fusten geistlichen und werntlichen Grauen fryen heren, Rittern, knechten, Burggrauen, amptluten, || lantrichtern, richtern, burgermeistern, scheffen, reten und gemeinden aller stette, merckte und dorffere und allen andern unsern || und des Richs undertanen und lieben getruwen ernstlich und vesteclich mit diesem brief, das sie die vorge appt und convent || und cloister zu waltsassen an den vorgeschrieben gnaden und

⁷⁰⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 571. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině. **Vyobrazení listiny a pečeti, pokud se dochovala, je vždy pod textem příslušné písemnosti.**

friheiten nit hindern oder yrren, noch sie yre lute oder gutere da || widder laden, heischen, vortriben oder urteile daruber sprechen in dheine wise sunder sie getruwelich und ernstlich dabij hantha || ben, schuczen, schirmen und geruwlich bliben lassen, als lieb yn sii unser und des Richs s...ere ungnade zu vermeiden. Was auch || heichunge vortribunge oder urteile widder diese unser gnade und friheit gescheen, wie oder von wem die gescheen, die sollent || kein crafft, noch macht haben, wann wir die vernichten und gericzlich abetum mit orkund (!) diss brieffs versiegelt mit unser || kuniglicher maiestat Ingesiegel. Der gegen ist zu alczey nach Cristi gepurte vierczehenhundert Jare und darnach in dem || Siebenden Jare uff sant katherinen tag der heiligen jungfrawen, unsers Richs in dem achten Jare.

Ad mandatum domini Regis

Johannes Kirchen

II. Listina č. 578⁷⁰⁸

Wir Johans von gots gnaden pfalzgrave bey Rein und hertzoze in Beyern Bekennen
offenlichen mit dem brief fur uns unser || erben und nachkomen, das wir den Erwirdigen
unsern lieben andechtigen und getruwen Conrad abbe zu waltsachsen und || sein convent
und ire nachkommen und das gotzhaws zu waltsachsen mit allen seinen Slossen, lewten
und guten in unsir || schutz und Schirme genomen haben und nemen yn krafft dis briefs,
also das wir und unser erben und nachkommen desselben || gotzhaws, convents und ir
nachkommen schutz und schirme sein und den obgenanten abbe und des gotzhaws zu ||
waltsachsen Sloss, lewt und gute schutzen, schirmen und getruwlichen hanthaben sollen
gein? allermeinlichen nach || allem unsir vermogen ane alles geverde, wir sollen auch
den obgenanten abbt Conrad, sein Convent und nachkommen bey allen || iren rechten,
zinsen und gulten? bleiben lassen und getruwlichen dabey hanthaben, als sie bisher dabey
beliben sind ungen || lichen, noch sollen dheim dem unsir oder auch suhst nymand
gestaten oder verhengem sie daran zu besweren oder nichtz || unbillichs zu zucziehen

⁷⁰⁸ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 578. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině.

ungeverlichen und als sie uns zu einem Schirmer genomen und sich des gein? uns und ||
 unsir erben verschriben und verminden habend nach ausweisung der brieff, die sie uns
 darumb gegen habend. Sollen || und wollen wir mit dem aller durchlichtigsten
 hochgeboren fursten und heren heren Sygmund Romischer und ungerkro || nt kunige
 unsirn gnedigen lieben heren und mit dem Romischen Reyche austragen, so wir erste
 mogen ane gernde, das sie uns || iren willen und gunste darcze geben und ob das wer das
 wir irer Sloss eins oder mer oder ir aller bedorfften und zu || unser notdurfft nutzen
 wurden. So sollen wir die halten und versorgen mit unsir lewten und anffanger selbs koste
 || gantzlichen ane iren scheden ungeverlichen auch sollen und wollen wir den obgenanten
 abbte, convent und das gotzhaws || zu waltsachsenn bey iren freyheiten, als sie von
 Romischen keysern und kunigen oder andern fursten habend bleiben lassen ||
 ungeverlichen, doch also das uns und unsir erben und nachkommen dieselbst oder alle ir
 freyheit so sie habend an der || offunge? der Sloss nach ausweysung des briefs, den sie
 uns darumb geben habend, dheinen schaden und abgeen bringen || sol und mag in dheinen
 wege ane alles geverde des zu orkund (!), geben wir yn disen brif fur uns und unsir erben
 || versigelt mit unsirn eygen anhangendem Inges. Der geben ist zu sulczbach als man
 singet in der heiligen || kirchen in der vasten Reminiscere. Anno domini millesimo
 quadringentesimo undecimo.

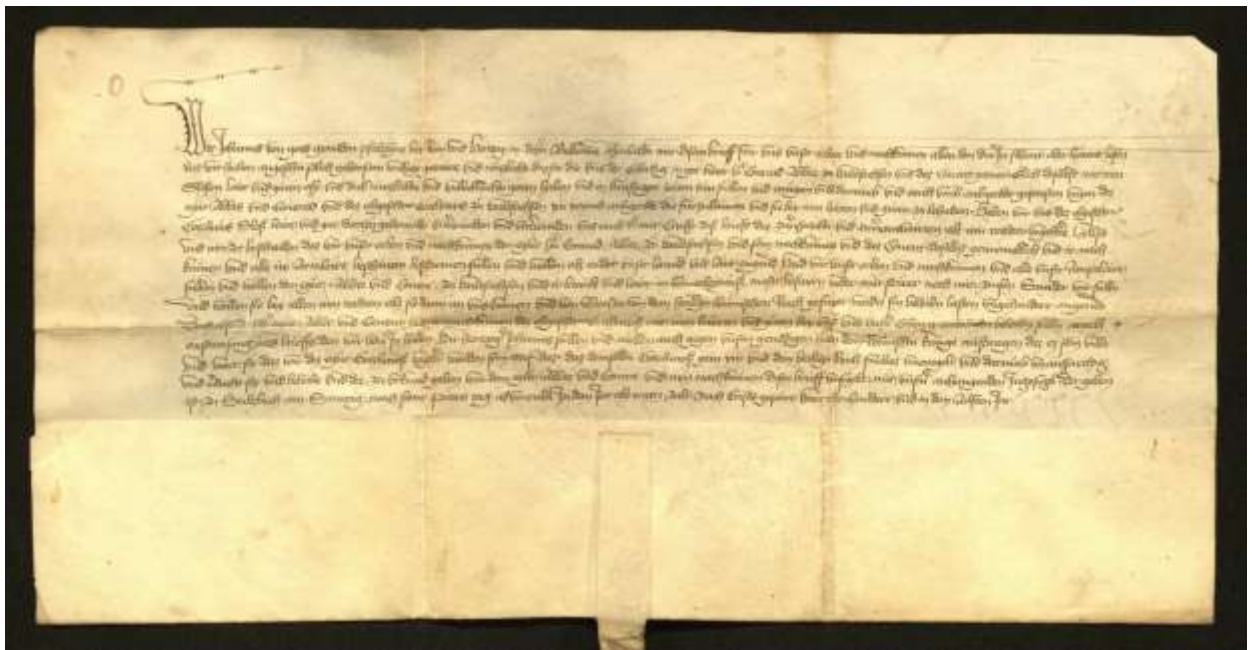

III. Listina č. 579⁷⁰⁹

Wir Johans von gots genaden pfalzgrave bey Rein und herczog in Beyern Bekennen öffentlichen mit disem brieff für uns unser erben und nachkummen allen, den die in sehent, der horent, lesen, || das von haben angesehen solich gehorsam willige getreive und nutzliche dinste, die uns der erndig in got vater herr Cunrad abbte zu waltsachsen und daz convent gemeincklich doselbst mit iren || Slossen, lewt und guten offt und dick nutzlichen und willickleichen getan haben und in kunftigen zeiten tun sullen und mugen und darumb auch unns anligender gepresten wegen der || gute abbts und convents und der obgedachten gotzhaws zu waltsachsen yn yecz und anligende, die für zu kumen und sie bey iren lewten und guten zu behalten, haben wir uns der obgedachten || gotzhaws, Sloss, lewt und gut dartzu gehorende unterwunden und unterwinden uns auch der mit Crafft dis briefs die zusprechen und zunantkvurten?, als ain rechter vogtherre, als || und mit der beschaiden das von wir unser erben und nachkumen den guten? herrn Cunrad abbte zu waltsachsen und sein nachkumen und das co[n]vent doselbst gemeincklich und ir nach || kumen und alle ire armlewt, beschtzen, beschirmen sullen und wollen, als ander unser lannd und lewt anligend und wir unser erben und nachkumen und unser amptlewt || sullen und wollen den guten abbte und co[n]vent und zu waltsachsen und ir lannd und lewt in keinerleyweiss nicht besweren weder mit steuer noc hmit zinsen sunder wir sullen || und wollen sie bey allen iren rechten als sie dann an uns kumen und von alterher von dem

⁷⁰⁹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 579. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině.

heiligen Romischen Reich gesiryet? worden sin, beleiben lassen ungehindert anligende
|| doch als das der gute abbt und co[n]vent und ir nachkumen des obgedachten gotzhaws
mit iren lewten und guten bey uns und unser erben getrewlichen beleiben sullen nach ||
ausweisung ires brieffs, den wir von In haben. Wir hertzog Johans sullen und wollen
auch gegen unsin genedigen heren dem Romischen kunige austragen, das er sein wille ||
und wort sey das wir dez gutes gotzhaws waltsachsen worden sein auf das, das demselben
gotzhaws gein yin und dem heiligen Reich furbas unentgelt und darumb unansprechig ||
und verdacht? sey beleibe und der zu urkund geben wir dem guten abbte und co[n]vent
und iren nachkumen disen brieff versigelt mit unsirn anhangenden Ingesigel, der geben ||
ist zu Sulczbach am Suntag nach sant peters tag ad vincula In dem Jar alz man czalt nach
Cristis gepurt viertzehenhunert und in dem ailften Jar.

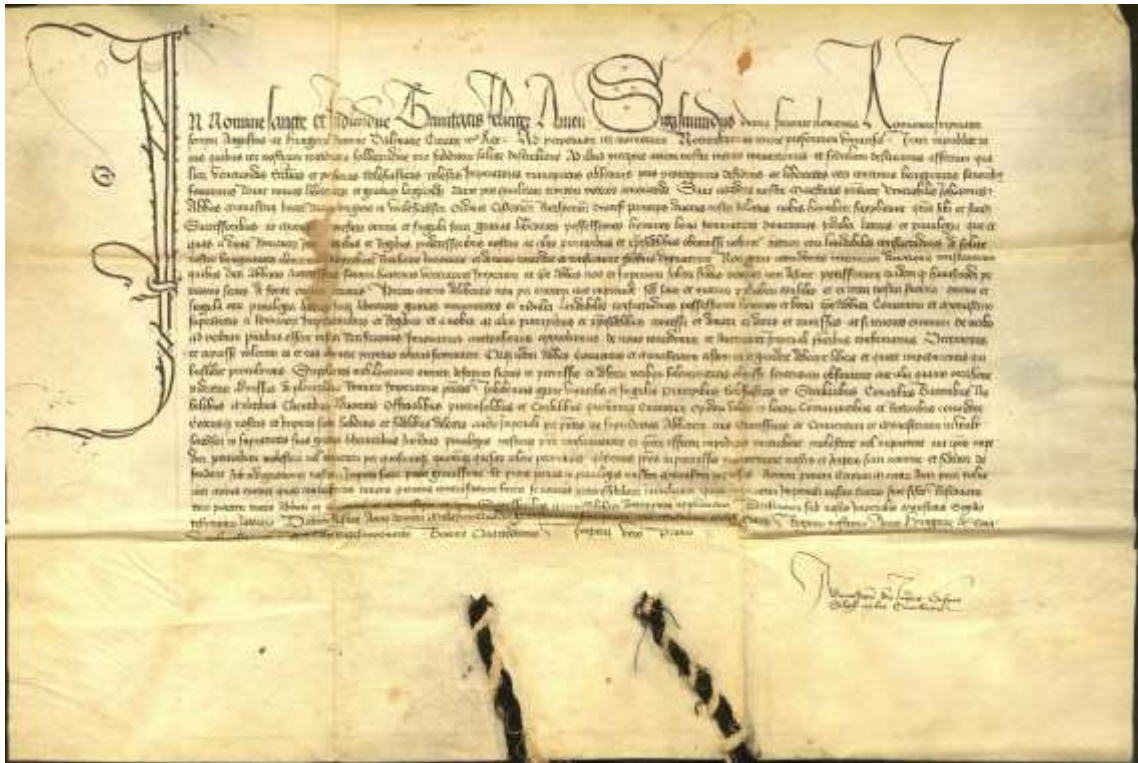
IV. Listina č. 635⁷¹⁰

In Nomine sancte et Individue Trinitatis Feliciter Amen. Sigismundus divina favente clementia Romanorum Imperator || semper Augustus et hungarie, Bohemie, dalmacie, Croacie et. c. Rex. Ad perpetuam rei memoriam notum facimus tenore presencium universis. Inter rei publice cu || ras quibus cor nostrum cottidiana sollicitudine pro subditorum salute distrahitur, ad illud precipue aciem nostre mentis convertimus et sedulum destinamus affectum, qua || liter venerandas ecclesias et personas ecclesiasticas celestis imperatoris mancipatas obsequiis piis protegamus desideriis ac libertates eorum continuo benignitatis favoribus || foveamus nunc novas libertates et gracias largiendo, nunc pro qualitate temporum veteres renovando. Sane accedens nostre maiestatis presenciam venerabilis Johannes || abbas monasterii beate marie virginis in Waltsachsen ordinis cisterciensis Ratisponensis diocesis princeps devotus noster dilectus nobis humiliter supplicavit, qutius sibi et suis || Succesoribus ac monasterio prefato omnia et singula iura, gracias, libertates, possessiones, homines, bona, immunitates, donaciones, indulta litteras et privilegia, que et || quas a divis Romanorum Imperatoribus et Regibus predecessoribus nostris ac aliis principibus et Christi fidelibus obtinuisse noscuntur, nec non eorum laudabiles consuetudines de solite || nostre benignitatis clemencia approbare, ratificare, invocare et de novo concedere et confirmare gratiosius dignaremur. Nos igitur attendentes intemerate devocionis constanciam, || quibus dicti abbatis antecessores

⁷¹⁰ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 635. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině.

sacrum hactenus venerarunt imperium, at ipse abbas nos et imperium solecti studio venerari non desunt, potissimum quidem pro huiusmodi pe || ticionis series de fonte emanacionis idcirco animo deliberato non per errorem aut improvide, sed sano et maturo prehabito consilio et ex certa nostra scientia, omnia et || singula eorum privilegia litteras, iura, libertates, gracias, immunitates et indulta, laudabiles consuetudines, possessiones, homines et bona ipsis abbati, conventui et monasterio || supradictis a Romanorum Imperatoribus et Regibus et a nobis ac aliis principibus et Christi fidelibus concessa et donata ac datas et concessas ac si tenores omnium de verbo || ad verbum presentibus essent inserti ratificamus, innovamus, auctorisamus, approbamus de novo concedimus et auctoritate Imperiali presentibus confirmamus, decernentes || et expresse volentes ea at eas obtinere perpetuo roboris firmitatem, eorumque iidem abbas, conventus et monasterium eisdem uti et gaudere debeant libere et quiete impedimentis, qui || buslibet proculmotis supplentes nichilominus omnem defectum, si quis in premissis ex defectu verborum solemnitatis obmissione sentenciarum obscuritate aut alia quavis occasione || videretur admissus de plenitude Romane imperatorie presentatis. Inhibemus igitur universis et singulis principibus, ecclesiasticis, secularibus, comitibus, Baronibus, No || bilibus, Militibus, Clientibus, advocatis, officialibus, proconsulibus et consulibus quarumcuius civitatum, opidorum, villarum et locorum, communitatibus et Rectoribus eorundem, || ceterisque nostris et imperii sacri subditis et fidelibus dilectis auctoritate imperiali per presentes ne supradictos abbatem, eius succesores ac conventum et monasterium in walt || sachsen in supradictis suis graciis libertatibus, iuribus, privilegiis, nostraque presenti confirmatione et ipsorum effectu impediunt, perturbent, molestent vel inquietent aut ipsos impe || diri, perturbari, molestari vel inquietari per quoscunqu? quocumque quesito colore permittant quin potius ipsos in premissis manu teneant nostro et imperii sacri nomine et fideliter de || fendant sun indignationis nostre et imperii sacri pena gravissima et prout penas in privilegiis eiusdem monasterii expressas nec non penam centum marcarum auri puri solve || rint arcius evitare, quas contrafaciens tociens, quociens contrafactum fuerit, se noverit irrennissibiliter decernimus applicandas presencium sub nostre imperialis maiestatis sigillo || testimonio litterarum. Datum Basilee anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto die tricesima mensis Martii Regnorum nostrorum Anno hungarie et. c. qua || dringentesimo septimo, Romanorum vicesimo quarto, Boemie quarto decimo, Imperii vero primo.

Ad mandatum domini Imperatoris Caspar
Sligk, miles, cancelarius

V. Listina č. 674⁷¹¹

In Nomine sancte et Individue Trinitatis feliciter Amen. Fredericus dei gracia Romanorum Rex semper Augustus Austrie, || Stirie, karinthie et Carniole dux, Comes Tyrolis et. c. Ad perpetuam rei memoriam. Notum facimus tenore presencium universis. Inter republice curas, quibus cor nostrum || cottidiana sollicitudine pro subditorum salute distrahitur ad illud precipue aciem mentis nostre convertimus et sedulum destinamus affectum, qualiter venerandas ecclesias et personas || ecclesiasticas celestis Imperatoris mancipatas obsequiis piis protegamus desideriis ac libertates eorum continuo benignitatis favoribus foveamus nuc novas libertates et gracias largiendo || nunc pro qualitate temporum veteres revocando. Sane accedens nostre maiestatis presenciam venerabilis Johannes abbas monasterii beate marie virginis in waltsassen ordinis || Cisterciensis Ratisponensis dyecesis, princeps noster devotus dilectus nobis humiliter supplicavit quotius sibi et suis successoribus ac monasterio prefato omnia et singula Iura, gracias liber || tates, possessiones, homines, bona, Immunitates, donaciones, Indulta litteras et privilegia, que et quas a divis Romanorum Imperatoribus et Regibus predecessoribus nostris ac aliis

⁷¹¹ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 674. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině.

principibus || et Christi fidelibus obtinuisse noscuntur, nec non eorum laudabiles consuetudines de solite nostre benignitatis clemencia approbare, ratificare, Innovare et de novo concedere et confirmare || graciosius dignaremur. Nos igitur attendentes intemerate devocionis constanciam, quibus dicti abbatis antecessores sacrum hactenus venerarunt Imperium ac ipse abbas nos || et Imperium solecti studio venerari non desunt, potissimum quidem quod huiusmodi petitionis series de fonte emanat rationis. Idcirco animo deliberato non per errorem aut improvide || sed sano et maturo perhabito consilio et ex certa nostra sciencia omnia et singula eorum privilegia, litteras, Iura, libertates, gracias, Immunitates et Indulta, laudabiles consuetudines, possessiones, || homines et bona ipsis abbati et conventui ac monasterio supradicto a Romanorum Imperatoribus et Regibus ac nobis et aliis principibus et Christi fidelibus concessa et donata ac datas || et concessas ac si tenores omnium de verbo ad verbum presentibus essent inserti ratificamus, innovamus, auctorisamus et de novo concedimus et auctoritate Imperiali presentibus || confirmamus, decernentes et expresse volentes ea et eas obtinere perpetuo roboris firmitatem, quisque? idem abbas, conventus et monasterio eisdem uti et gaudere debeant libere et || quiete impedimentis quibuslibet proculinotis? Supplentes nichilominus omnem defectum, si quis in premissis ex defectu verborum solemnitatis obmissione sententiarum obscuritate aut alia quavis || occasione videretur admissus de plenitudine Romane Imperatorie presentatis. Inhibemus igitur universis et singulis principibus ecclesiasticis et secularibus comitibus, baronibus, no || bilibus, militibus, clientibus, advocatis officialibus, proconsulibus et consulibus quarumcumque civitatum, opidorum, villarum et locorum, communitatibus et Tectoribus eorundem, ceterisque || nostris et Imperii sacri subditis et fidelibus dilectis auctoritate Regali per presentes ne supradictos abbatem eius successores ac conventum et monasterium in waltsassen in supradictis || suis graciis, libertatibus, Iuribus, privilegiis, nostraque presenti confirmacione et ipsorum effectu impediunt, perturbent, molestent vel inquietent aut ipsos impedire, perturbare, molestare || vel inquietare per quoscumque quotius quesito colore permittant quin potius ipsos in premissis manuteneant nostro et Imperii sacri nomine et fideliter defendant sub indignacionis nostre || et Imperii sacri pena gravississima, prout penas in privilegiis eiusdem monasterii expressas nec non penam centum marcarum auri puri voverint arcus evitare, quas contra || faciens tocians, quociens contrafactum fuerit, se noverit irrennissibiliter incursum?, quarum medietatem Regali nostro ... sine fisco Residuam vero partem dictis abbati et conventui || ac monasterio et ipsorum successoribus irrennissibiliter decernimus applicandas. Presencium sub nostre maiestatis Sigillo

testimonio litterarum. Datum in Nova civitate || Anno domini Millesimo
quadringentesimo quadragesimo tercio, die vicesima octava mensis aprilis, Regni vero
tercio anno.

Ad mandatum domini Regis dominus Caspar Sliyk
cancellario referento Wilhelmus Tacze ?

VI. Listina č. 675⁷¹²

Felix episcopus, servus servorum dei. *Dilectis filiis* abbati et conventui Monasterii in waltsachsen ordinis Cisterciensis, Ratisponensis || diecesis Salutem et apostolicam benedictionem. Existit vite devocionis sinceritas et religionis promevetur honestas ut tam... || ... viri divis honoribus actollamus, hunc est quod nos vestris in hac parte supplicacionibus, quibus ipsum monasterium || insigire et reformatorum ac sufficiente dotatum nec non rater cetera illarum partium monasteria quadam florere prerogativa honoris quodque tu abbas || ratione officii visitationis nonnullorum monasteriorum eiusdem ordinis, quorum abbates insigniis pontificalibus igitur tibi vici... sepe || numero presentem? locum obtinere consuevisti asserebatur inclinati, ut tu abbas et successores tui abbates vestri monasterii, qui pro tempore || fuerint mitra, annulo et aliis pontificalibus insignii suti, nec non quod dicto monasterio benedictionem solemnitate? post missarum, vesperorum || et matutinarum solemnia di... in benedictione huiusmodi aliquis antistes vel sedis apostolice legatus presens non fuerit elargiri, quodque || distantia dicti monasterii a

⁷¹² StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 675. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergameni v listině.

civitate Ratisponensi ac periculoso propter Bohemorum hereticorum ... et dirissimas? christianorum inva || siones accessu ad eandem consideratis calices et alia ornamenta ecclesiastica pro usu vestri monasterii benedicere ere... licite possitis felicitis recor || dationis Alexandri perpetue nostri predecessoris nostri, que incipit abbates et aliis quibuscumque constitutionibus apostolicis contrarium editis nequaqua || obstantibus vobis et eisdem successoribus auctoritate apostolica de speciali gratia tenore presentium indulgemus. Nulli ergo omnino hominum || liceat hanc paginam nostre concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem || omnipotentis dei et beatorum petri et pauli apostolorum eius se noverit incursum. Datum Lausane viri sancti Norberti? Anno a Nativitate || domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio, pontificatus nostri Anno tertio.

pro Michaelis

Auscultata cum quaterno et concordat
salvis narratis, que stiperadduntur ex supplicatione
ac illius signatum. Johannes Champion

VII. Listina ⁷¹³

Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie, Kanie, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarie et. c. Rex, Austrie ac Luxemburgensis dux, Moravie et Lusacie Marchio et. c. Ad perpetuum rei memoriam. Alte contemplacionis cisterciensium monachorum certis ... et preciis auxilio regio ac munimine benigne atque affluenter est protengendus ipsi enim prostematis secularum voluptatibus quandiorum et contemptis huius seculi fluctuantis offerebris mortemque ceminum? asenti vitam sunt adepti virtutum que non eadute ac fragilis sed solide atque eterne felicitatis summa firma polliertur, nec sibi solum prodesse desiderant, sed incitate serventes pro omnium salute ... et eorum intensius felices fore succesu deum exerant a quibus populorum at regnorum tueri quies et par tranquilla dependent. Cum igitur religiosus Johannes abbas monasterii waltsassen ordinis cisterciensis, Ratisponensis diocesis, devotus noster dilectus maiestati nostre humiliter et tam instancia suo et sui conventus nomine supplicaverit quociens benignitate regia dignaremur approbare, ratificare, confirmare et innovare omnes litteras, gracias, immunitates libertates, consuetudines, donaciones, concessionones, indulata, privilegia et iura universa dictis abbati conventui et monasterio datas et concessa a serenissimis et illustribus regibus et principibus Bohemie antecessoribus nostris et prefectum undecim litteris diversorum principum antecessorum nostrorum, || quorum

⁷¹³ StAAm, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 704. Symbol || označuje začátek jednotlivých inzerovaných listin.

tenores formaliter in hec verba per ordinem subsequuntur et primo Henrici episcopi et ducis Bohemie: In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Henricus dei gracia sancte Pragensis Ecclesie Episcopus et dux tocius Bohemie, quoniam gracia vocante divina ad pontificalis et principalis apicem dignitatis ascendimus omnium largitori bonorum deo beneficiis et bonis accionibus respondere debemus. Si enim congrua et laudabili vita beneficiis celestibus vicem rependimus coronam iusticie adeo nos procul dubio in seculis super venturis consequi speramus. Inde est, pro religiosis et paupertatem Christi sectantibus graciae nostre largitate sic cupimus adesse, ut et sibi et aliis pauperibus largiente possint domino neccessaria providere. Ea propter ob salutem anime nostre et omnium parentum nostrorum ad sustentacionem fratrum presencium ac futurorum in waltsachsen libera solemnique legitima donacione contulimus deo et sancte Marie in prenotata ecclesia, eam perpetuam absolutamque facultatem ut via publica et privata, curru somarioque a prediis suis in Bohemia largicione parentum nostrorum aliisque iusto titulo bona fide quesitis, genita sive nascencia pro voluntate atque indigencia sua transportent, utque familia eorum pro quoniam responso hind inde proficiscens si liberum sine ulla reclamacione egressum atque introitum habeat et pro hiis omnibus ab eis exigi signum vel precium quodcunque prohibemus. Preterea quoque in ipsa rerum suarum transvectione ab universo thelonei tociusque forensis iuris exactinoe perpetuo absolutos eos esse decrevimus, secundum datam nobis divinitus discrecionis unquam dignum iudicantes nichil eorum, que salutis nostre ac parentum nostrorum sunt sanctificata iuvamini, subiectorum nostrorum officialium aut quarumlibet secularium personarum optemperare debere luxui. Ceterum quia, qui parce seminat, parce et metet, idcirco consilium fuit hiis beneficiis ampliosem sementem addere, quo in eterna patria de maiori mereamur fructuum messe gaudere. Hac igitur spe ducente, cum premissis quoque eidem ecclesie communia terre fiscalia per omnia predia sue dicionis remittimus, statuentes atque precipientes, ut omnis iusta sive exactoria collecta sit in perpetuum ab universis prediis suis a linea. Placuit autem et salubre esse censuimus, cum etiam sic iusticia dictare videretur, prefata Waltsassensis ecclesia, sicut parentum nostrorum letatur ditatam se prediis, ita quoque ob recordationem anime nostre presenti pagina comprehensis et in sempiterna incorruptione a successoribus nostris habendis eam faceremus gaudere beneficiis. Sane quascunque possessiones, quecunque bona idem monasterium in presenciarum iuste et canonice possidet in Boemia, scilicet Prevlac cum villis, agris, pratis, pascuis, aquis, molendinis, Penerith cum terminis suis, Bruwich cum attinenciis suis, in provincia Zedliz, Codou cum finibus suis et ultra eam provinciam Meringin cum

villis, silvis et omnibus terminis suis, Neudorf quoque et Rozstil atque Olgoztiz cum omnibus in eo giro precio comparatis, cultis et incultis, habitis et habendis nunc vel in futurum, quesitis et inquirendis, concessione pontificum, argicione regum vel principum, oblacione fidelium seu aliis iustis modis prestante domino poterit adipisci, universa ea in tuicionem nostram auctoritate utriusque principatus nostri pie suscipimus. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisque persona hoc anime nostre parentumque nostrorum remedium cum universis per nos in presenti pagina super inpensis sepe dicte ecclesie disturbare temptaverit, pro sanguine animarum nostrarum pauperumque Christi spoliacione summo iudici deo respondere debet. Et quidem sigilli nostri subiecta impressio et nominandorum virorum, qui interfuerunt, numerosa testatur subscriptio non ea fore ficta, sed facta: quibus qui obviare presumpserit, anathema sit. Huius rei testes sunt: dominus Engilbertus episcopus Moraviensis, Florianus cancellarius, Sdezlau decanus Pragensis, Gwalech archidianus Pragensis, Alexander magister, Grabis camerarius summus, Zlawec frater eius, Boguzlauus comes Sacensis, Ratibor comes Cladzc, Ierozlavs, Wilhelmus Usiz, Ernest Zezeniz, Budwoi et frater eius Ben, Bohuta, Milhozt, Milhoztiz, Zbramir, Martinus Oztretiz, Zmis, Dirsata, Oraz, Witigo subcamerarius, Henricus Nescherath, Marquardus Zobzlacowiz, Derrich Nedameriz et frater eius Gothebor, Wezmil filius sororis Martini et frater eius Lutholig, Hogir de Radoniz, Hermannus Willamowiz. || Tenor secundi: In nomine sancte et individue trinitatis. Ego F. divina favente clemencia Boemorum dux. Cum omnium mundanorum affluentia et gloria pro sui mutabilitate et inconstancia nichil securitatis ac perfecte beatudinis suis amatoribus afferat, tutum atque solercia plenum estimamus terrena pro celestibus, permanencia pro perituris commutare illucque per manus pauperum Christi transmittere fugiencia, ubi semel acquisita non pereunt, sed fenore centuplici perpetuo possidentur, reservatur enim census imposterum, cum de suis deus muneribus honoratur. Igitur quendum ambitum vgiez boemice appellatum, teuthonice nomine Meringe cum omnibus appendiciis suis, silvis, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarum decursibus, cultis et incultis seu quibuslibet utilitatibus pro salute nostra nostreque comparis atque pro redempcione animarum omnium parentum nostrorum, scitu atque assensu Boemorum, sicut consignatum est et terminis distinctum, perpetuo possidendum ecclesie Walthassensi tradimus. Insuper eciam quendum ambitum inter exteriérem Luboz et Znata fluvium situm et a beate memorie patre nostro, tunc temporis duce, postea rege Wladizlao, eidem ecclesie libere donatum atque privilegio iam ante confirmatum, cui partem quidam invasores iniuste usurpaverant, sed suam iniuriam recognoscentes male

usurpata et in pace reddiderunt, sicut suis terminis distinctus ac consignatus est, libera donacione conferimus et ut factum hoc ratum et inconcussum permaneat, sigilli nostri inpressione confirmamus. Ut autem calumpniatoribus locus invasionis de cetero penitus auferatur et domus dei in sua possessione non inquietetur, terminus huius ambitus, sicut pater noster eos prefixit, huic pagine articulari decernimus. Sunt autem hii: a fonte Znata usque in rivum Elstre nomine, per descensum eiusdem, donec minor Elstre et rivus IV Vinbach in eum cadit, per ascensum usque in fontem minoris Elstre, a fonte eiusdem usque in rivum exterioris Luboz, per eundem rivum inferius, usque dum rivus Tonocop in eum cadit. Quicumque autem hanc nostram munificenciam intuitu celestis patrie Christi pauperibus collatam violenter invadere vel opprimere presumpserit, se reum divine maiestati existere noverit et a nostra pace ac gracia omniumque Boemorum funditus alienum. Huius rei testes sunt: Valentinus episcopus Pragensis, dominus Otto princeps Moravie, dominus Primuzle frater ducis, dominus Theobaldus filius patris sui, Henricus prepositus Wissegradensis, Martinus prepositus Pragensis, Florianus cancellarius, Grabissa camerarius, Wocco, Widigo, Ratibor, Wlricus filius Drizizlai, Bogus et alii quam plures. Facta autem sunt hec anno incarnationis domini millesimo centesimo octuagesimo primo, anno ducatus ducis Friderici quarto. || Tenor tercii: Nos Wenceslaus dei gracia Rex Bohemorum, Dux Cracovie at Sandomerie, Marchioque Moravie. Cordi nobis est, ecclesiarum tranquillo et pacifico statui consulero, ipsarumque profectibus cura pervigili providere, ut earum ministri tanto devocius, divinis intendant officiis, quanto quiescentis vite portum attigerint, adversitatum flaitibus? mitigatis. Cum igitur ecclesia beate dei genitricis Marie ordinis Cisterciensis in waltsassen cum bonis suis acquisitis et in posterum acquirendis omnibus inter alias libertates, privilegia et gracia sibi a Romanis et Boemie Regibus gracie concessas, ab omni potestate iudiciaria, nec non exactionibus et graciis gracie conservare et confere volentes, ab omnium generalites officialium et iudicum, specialiter ab Egrensis provincie provincialis iudicii potestate iudiciaria, quam in Schönbach et Munchenruthe oppidis et officiis ecclesia memorata per abusionem prava consuetudinis, et corruptela potius est censenda, vendicat. Nec non exactionibus et theloneis, quibus contra privilegiorum suorum gravatus indulta, gracie eximimus et reddimus perpetuo absolutam. Prohibentes omnino nostre gracie per obtentum, ne provincialis Egrensis iudex, aut alius quilibet, cuiuscunque potestatis aut condicionis existat, huius exempcionis et absolucionis nostre gracam eidem liberaliter concessam ecclesie presumat aliquatinus infringere vel presumpcionis temerarie ausu nesario violare. In cui exempcionis et absolucionis ac gracie nostre robur et testimonium perhenites

duraturum, presens privilegium fieri et sigillorum nostrorum appensione mandavimus roborari. Datum Egre per manus magistri Petri, protonotarii Regni nostri. Anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo, decimo kalendae Novembris indicione quinta. || Tenor quarti: In nomine sancte et individue trinitatis. Amen. Nos otkakarus dei gracia Boemorum rex, dux austrie et stirie ac marchio moravie omnibus inperpetuum. Quamius universos religionum gradus, in quibus per virtutum studia ad eterni patris solium feliciter pertingitur sanctaqua mater ecclesia tamquam in odore suavitatis in filiorum operibus delectatur favore nostre regalis magnificencie generaliter prosequamur, tamen fratres cisterciensese ordinis, qui in speciali devocionis et humilitatis et rigoris observancia monastice discipline domino sedulo famulantur, ceteris ordinibus nostra delictio specialibus pretulit et amavit eosdem nostris favoribus et beneficiorum percepcionibus digniores, tanto amplius reputantes, quanto in eisdem hospitalitatis et alia karitatis opera per crebram exercicionum evidenciam clarius ac uberius elicescunt. Ea propter ad noticiam omnium cupimus pervenire, quod nos affectum, quem ad ordinem gecimus? prelibatum apparere cupientes eiusdemque operis in effectum, monasterium eiusdem ordinis situm in predio waltsassen, Ratisponensis dyocesis, ob reverenciam gloriose virginis, a qua plenitudo tocius salutis et gracia emanavit. Cuius est vocabulo insignitum Romanorum imperatorum et serenissimorum progenitorum nostrorum, qui in eodem monasterio multis beneficiorum inpensionibus regie liberalitatis insignia reliquerunt vestigiis inhibendo cum universis bonis suis et personis in nostram protectionem et graciam recepimus specialem. Preterea statuimus et perpetua firmitate sacntimus, ut nullus Baronum nostrorum, ministerialium, iudicum, officiatorum seu aliorum quorumque, qui nostre subiacent regie maiestati in bonis quibuscumque, que prefatum monasterium iusto possessionis tytulo in presenti possidet seu in posterorum possidebit, ius advocacie sibi presumat aliquatenus usurpare vel in predicto monasterio videlicet in personis ut rebus mobilibus et immobilibus, grangiis, villis seu possessionibus aliis quibuscumque quomodolibet exercere iudicariam potestatem, sed apud idem monasterium, si eidem necessitas ingruerit defensionis allumendi patronum, facultas plenarie remanebit iuxta arbitrium propter voluntatis cause vos, que inter homines ipsius monasterii emergerint, qualescumque fuerint, ipsas villicorum aliquis monasterii eisdem, quem abbas et conventus supradicti ad hoc pro utilitate ecclesie decreverint ordinare, iudicare debet secundum iusticie racionem nulla persona alia mediante easdem in usus prefate ecclesie diligenter ac fideliter convertendo ceterorum eciam adicimus, quod ad omnes donaciones tam in rebus mobilibus, quam immobilibus eidem monasterio per

nostros progenitores, ministeriales ut alios quoscumque factas, ut deinceps faciendas domino largiente nostri favoris assensum plenarie adhibemus. Nec non etiam in beneficium gracie amplioris omnia privilegia, quibus a romanis imperatoribus regibus nostrisque progenitoribus atque ab aliis principibus spiritualibus ac secularibus idem est monasterium sollempniter insignitum iuxta condiciones ac libertates, que in eisdem privilegiis expressimus, continentur auctoritate regia, confirmamus. In cuius rei testimonium et robur perpetue firmitatis abbati et conventui prefatis presens privilegium contulimus nostrorum sigillorum munimine roboratum. Testibus, qui aderant infra scriptis, qui sunt: Andreas camerarius Boemie, Jarossius purgravius Egreensis, Jarozlaus frater Galli, Ulricus de nova domo subcamerarius, Borso de Risenburch, Ulricus purgravius Pragensis, Zmylo de Lichtenburch, Wylhelmus purgravius de pbrimburch, Hermannus de Durnholz, Ulricus nepos suus, Bawarus de zrakonyz, Albertus et Jarozlaus frater suus, filii Zdezlai de Sternberch, Marclibus? camerarius Moravie, Gallus pincerna Boemie de Lewenberch, Dywissius dampifer, Onso subpincerna, Chunradus magister coquine et alii quam plures fideles nostri. Actum apud Pragam. Anno domini millesimo ducentesimo sexagesimo nono. Et datum ibidem per manus magistri Petri venerabilis prepositi Wissegradensis dilecti cancellarii regni nostri, tercio nonas Marcii, coronacionis nostre anno octavo, indictione duodecima. || Tenor quinti: Johannes dei gracia Bohemie et Polonie Rex ac lucemburgensis comes, duminusque terre Egreensis, universis et singulis iudicibus et beneficiariis suis constitutis per districtus suos predios et specialiter iudici dicte terre Egreensis, qui pro tempore fuerit, seu eorum vicariis fidelibus suis dilectis, gratiam suam et omne bonum. Magne devocionis et sinceritatis affectus, quem ad monasterium in waltsassen Cisterciensis ordinis a longe retroactis temporibus habuimus et habemus, mitto nos inducit, ut ipsum monasterium cum suis bonis, iuribus et honoribus, privilegiis et libertatibus peculiari, quadam prerogativa, favoris et gracie prosequamur, sane ad nos idem monasterium ac personas et homines ac res, bona, possessiones et quevis, iura, ad temporum spectancia in nostram potestatem ac protectionem recepimus specialem, et ad accumulacionem favoris regii omnia et singula privilegia seu libertates a divis imperatoribus et regibus Romanorum et Boemie ac Polonie Regibus seu aliis principibus nostris predecessoribus ipsi monasterio, nam dudum concessa, ex nostra? sciencia approbando duxerimus innovanda et presentibus approbemus et etiam innovemus et specialiter super districtibus in pernow, hohentanne, grispach, munchreut, schön pach, hardeke et Redwitz cum suis vilis, iudiciis, iuribus et pertinenciis universis vobis universis et singulis sub obtentu nostre gracie et favoris, districte precipimus et

mandamus omnino volentes, ... nulla gravamina seu iniurias vel molestias ipsi monasterio seu personis ac possessionibus eius constantam? iusticiam ac nostre protectionis litteras quomodolibet presumatis inferre seu privilegia et huiusmodi libertates infringere vel eis ausu temerario contraire sed potius iuxta magnificencie nostre decreta monasterio memorato et eius personis ac locis divine remunerationis? ac nostri contemplacione favoris, inpendatis, consilium, auxilium et favorem. Si quis autem, quod absit, contrarium facere presumpserit, indignacionem nostram se noverit incursum. Datum prage, XIII kalendae maii. anno domini millesimo trecentesimo vicesimo quinto. || Tenor sexti: Johannes dei gracia Bohemie et Polonie Rex ac Lucemburgensis comes dominusque terre Egrensis universis iudicibus, beneficiariis suis presentes litteras inspecturis et specialiter iudici Egrensi, qui nunc est et qui pro tempore fuerit, fidelibus suis dilectis gratiam suam et omne bonum. Specialis devocionis affectus, quem ad monasterium de waltsassen habemus nos prenotat et inducit, ut idem monasterium bona eius ad specialem nostre protectionis presidium affirmamus et ... cum dicto monasterio una cum personis et omnibus eius bonis in nostram specialem protectionem recepimus et ratificavimus sibi et per presentes ratificamus ac recipimus seu libertates et iura quecunque a dive memorie imperatoribus et regibus Romanorum ac a regibus Boemie, predecessoribus nostris ipsi monasterio concessa et specialiter per felicissime recardacionis domini Heinrici et presentem nostrum imperatorem ratificata et confirmata volumus et mandamus vobis firmiter et expresse quod? premisa universa et singula predicto monasterio in nullo penitus infringere, sed ei iuxta tenorem privilegiorum ipsius conservetis potius illibata, nec eciam contra eius privilegia dicti monasterii personas ac bona ipsius in aliquis perturbatis sicut gratiam nostram diligitis et favorem. Datum prage XI. kalendae novembris. anno domini millesimo trecentesimo vicesimo secundo, regnorum nostrorum anno duodecimo. || Tenor septimi: Johannis dei gracia Bohemie et Polonie Rex ac Comes lucemburgensis omnibus in perpetuum. Ea, que religiosis locis et personis in religionis habita deo ibidem famulantibus in cursu rerum temporalium ad utilitatem pervenire possunt ac eo modum nostre Serenitatis benignitas pium et salubre effectum operis adimplere, hac consideracione adhibita, ut regnum ac negocia regni nostri ab omnium Regnorum auctore eorum oracionibus assiduis iusti vigoris recipiant incrementa, et nos sub pias tranquillitate post mundanorum rerum transitum regni celestis et hereditatis eterne sancta temporum supplicacione fieri increamur heredes. Sane monasterii beate virginis marie in waltsassen Cisterciensis ordinis Ratisponensis diocesi, quod nostre gubernacioni et defensiois cum rebus et personis omnibus ad ipsum pertinentibus et parte Imperii commendatum existit

in nostram protectionem recepimus specialem, omnes quis et libertates ipsi monasterio per dive recordationis Imperatores et Romanorum reges, nec non Reges Bohemie predecessores nostros magnifice traditas et concessas, quantum nostra interest ratificantes et approbantes illibitaque omnino conservare volentes. Sed quia hiis diebus regni nostri negocia propter circumsedentium nationum quandam rebelliois aculeum disponere nequivimus sine subsidiis universorum in ipso regno nostris consistencium, tam exemptorum que non exemptorum ab ipso monasterio waltsassen, quod exera fines Pragensi diocesi est atque regni aliquociens subsidia recepimus sicut a monasteriis in Bohemia situatis. Sola eciam vice ab ipso monasterio ut cum civitatis Egra et districtu Egrensi nobis contribueret pecunie certam summam similiter exegimus, non recogitantes, quod huiusmodi exactiones ipsius monasterii, libertatibus et graciis plurimum derogarent. Quio igitur dictum monasterium a proditis Imperatoribus et Romanorum Regibus, nec non Regibus Boemie predecessoribus nostris, ut a quibuscunque exactionibus, seu theloneis ac aliis quibuscunque gravaminibus absolutum perpetuo et quietum, prout huiusque permansit liberum et quietum, est solempniter insignitum. Nos pro nostra omniumque progenitorum nostrorum salute sepedictum monasterium cum omnibus personis deo ibidem servantibus, presentibus et futuris, ac universis hominibus, cum rebus suis ad idem monasterium pertinentibus, ab omni exactione seu subsidio exinimus et perpetuo reddimus absolutum. Verum quotienscunque per nos, seu in regno nostro ... contributiones seu subventiones a sepedicto regno, seu monasterio regni nostri, nec non a civitate Egra et districtu Egrensi exigi contigerit et requiri, iam dictum monasterium cum personis et rebus omnibus an huiusmodi sequestramus et volumus liberum cunctis temporibus permanere, non obstantibus subsidiis servis? nobis liberaliter factis, quo, quod absit, si in consuetudinem, imo pocius corruptelam venirent, in salutis nostre disxendium et anime detrimentum utique redundarent, universis si quidem regni nostri fidelibus et specialiter iudici Egrensi et consulibus ibidem, qui pro tempore fuerint, sub obtento gracie nostre strictissime precipimus et mandamus, quatenus contra gracias per nos monasterio dicto factas in nullo penitus venire, nec ad iura seu consuetudines monasteriorum Regni nostri, nec ad exactiones civitatis seu districtus Egrensis, quo Closters vel ungelt vulgaliter vel quocunque alio nomine nuncupentur, trahere vel compellere audeant vel presumant. Si quid vero in contrarium fuerit attemptatum, decernimus penitus irritum et inanne, ut autem hac nostra donacio in perpetuum robor obtineat firmitatis, presentes litteras conscribi et nostri sigilli evidencia mandavimus solempniter communiri. Datum Lucemburch, anno Dominice incarnationis millesimo trecentesimo tricesimo secundo, in

octavis Pasce. || Tenor octavi: Karolus quartus divina favente clemencia Romanorum Imperator, semper Augustus, et Bohemie Rex. Notum facimus tenore presencium universis. An? religiosi Nicolaus abbas et conventus monasterii waltsassensis ordinis Cisterciensis devoti nostri dilecti ad maiestatis nostre producere noticiam, qualiter ipsi occasione proprie seu muneris, quod in equis vel pecuniis de promotione novorum abbatum ac prelatorum religiosorum regni nostri Bohemie nobis et predecessoribus nostris Regibus Bohemie vel hiis, quibus hec donatur ministrari consuerit, sunt aliquociens molestati, dum illud apud nos per oblivionem fuit obtentum et ab eis ... et monasterio sui dispendio graviter fuit postulatum, quare precunt super hec per celsitudinem nostram de oportuno sibi remedio provideri ... iustus eorum desideriiis pro occurrentes affectu tenore presencium ex certa sciencia declaramus dictum monasterium waltsassen et eius abbates, tam eum, qui nunc est, quod quid pro tempore fuerit ad soluc... proprie vel muneris ...dicti quocunque eciam ... appletur, ut pro ... novorum abbatum nullatenus obligan prefectum, quia dictum monasterium non in regno nostro Bohemie sed infra sacri limites Imperii fore dinoscitur sutiatum, volentes et edicto presenti firmiter statuentes, que? propina vel munus huiusmodi precertu promocionis novi abbatis non debeat a nobis vel heredibus et successoribus nostris per aliquem impetrati. Sique per errorem fuerit vel ignoranciam impote... impetrans penitus curas? impetratis indignacionem nichilo minus regiam si de presenti nostra declaracionis fide per has nostras litteras sibi facta in huiusmodi proprie seu muneris exactione perstiterit graviter incursum, hinc est que capitaneis, burgraviis, iudicibus, officiatis, civibus atque fidelibus nostris omnibus districte precipimus et maximis?, ut si in predictum munes sive propina obtentum fierit et exactum cessare faciant exactorem et ab omni molestia, perturbacione sive dispendio, quod ob hoc abbati, conventui et monasterio predictis vel bonis et hominibus eorundem quippiam? attentare in ferre ipsos manuteneant vice nostra et defendant, prout similem indignacionem regni voluerit ... Presencium sub Imperialis maiestatis nostre sigillo testimonio litterarum. Datum nurnberg anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo, indictione tercia decima VII kalendae decembris, regnorum nostrorum anno quinto decimo, imperii vero sexto. || Wir Karl von gots gnadn romischer keyser zu allen czeiten merer des reich sund kunig zu Behem, bekennen und tun kund offenlich mit disem brieff allen, den die In sehen oder horen, lesen. Alleine die edln, Cunrad, Fridirch und herman gebruder von weidenberg, unser lieben getrewen, vormals die nachgeschriben gut Albernreut und hardeck mit sieben dorffern und andern zugehorungen zcu rechtem manleben von uns als einem kunig zu Behem hatten

empfangen als wie In auch daruber unser brieff hatten gegeben, doch sein wir sind demmal von dem ehenanten Cunrate und auch von andern erben, lewten volkomentlich underweiser, das dieselben von weidenberg an einem teyl und die ge... Niclas der abbt und sein convent von waltsassen unser lieben andechtigen an dem andern teyl als umb die vorgeanten gut krieg und imssehelunge ettliche zeit innghebe haben, und dornach nach beder teyl, frund rat sich eintrechtlich? im teyn ander haben versunet und verrichtet. Also das diselben von weydemberg und hardeck der egenanten gut Albenreut mit allen sieben dorffern und ... en dem egenanten abbt und seinem convent sind abgetreten und haben sich der ewiglich verczigen, also daz sy aller Ir erben und nachkomen nach denselben guten keine furderunge noch ansprach ullen haben noch gewinnen. Auch haben wir diselben von weidemberg der manschafft di esy uns von denselben guten schuldig iratemi? ledig gesaget, darumb sein wie von des egenanten abbbts und convents wegen von waltsassen diemutiglich gepeten, daz wir In die vorgeanten gut von newes geruchten geben und verleihen und In die confirmiren und bestettigen, des haben wir Ir diemutige ... angesehen und auch wem sy redlich ist und geben und verleihen wn? sundern gnaden mit keyserlicher medite? den vorgeanten dem abbtte convente und closter von newes dieselben gut Albenreut, die vest hardeck und alle Ire dorffern und zugehorungen gerichtten freiheiten, rechten und gewonheiten als sy die vormals recht und redlich innghebe haben und besessen und confirmiren und bestetigen auch In dieselbigen gut mit disem brieff in aller dermals als wir In auch ander Ir git vormals confirmiret und bestettigt haben nach laut der brieff, die wir daruber ban gegeben und gebieten allen ausern und des reichs lieben getrewen resticlich bey unsern haben, das sy den egenanten abbt, convent und closter an solchen gnaden, die wir In getan haben nicht hindern noch irren sollen in dhein weis mit urkund dicz brives versigt mit unser keyserlichen maiestat Insigl. Geben an prag nach Cristi gepurt dreyczehenhundert Jar und in dem sechszigisten Jare unsers reichs in dem virczehender und des keysertumbs in dem funften Jare. || Tenor decimi: Wir Wenczlaw von gotes gnaden Romischer kunig zu allen czeiten merer des Reich sund kunig zu Beheim, bekennen und tun kunt offentlichen mit diesem brieve allen, den die in sehen oder horen, lesen, das wir angesehen haben gnediclichen solche dinste und als uns und die geistlichen apte und convent des closters zu waltsassen unsere liben andechtigen oft und dick williglichen nuczlichen getan haben, teglichen tun und furbas tun sollen und mogen in kunftigen czeiten im und dem Closter zu waltsassen mit wolbedachtem mute, gutem rate und rechter wissen, die besondere gnad getan haben und tun, in die in krafft dicz briefes, das nyemand, wer der sey, er sey furste

geistlich oder werlich herre, ritter, knecht ider burger ire lute, undersessen, underwoner und gehawren, die uss iren dorfen und gebieten cziehen wolten verweglosen, behawsen ufnemen oder bey in wonen lassen sollen, in dheineweis, an iren sunderlichen wissen willen, und verlawb und gebieten, dorumb unsern amptluten zu Beyren und mitnamen, den von eger, den von bernow, storenstein, barkenstein und von tachow, die im sein oder in czeiten werden und allen und iglichen andern unsern und des reichs fursten, heren, edlen, rittern, knechten, burgern und sust, allermeniclichen ernstlichen und vesticlichen mit diesem brife, das sie die egenanten apte und convent des closters zu waltsassen und ire nachkomen ewiclichen an diesen egenannten unsern gnaden nicht hindern oder irren noch in die uberfaren oder dorein greiffen in dheine weis, als sie unsere und des reichs swer ungnade vermeiden wollen, mit urkunt dicz brifs versigelt mit unsire kuniclichen maiestat Insigel. Geben zu Prage noch Cristes geburt freyczehenhundert Jar und doranch in dem achtundachzigisten Jaren des dinstags vor sand Jurgen tag, unser reuche des behemischen in dem fumfundcziremzigisten und des romischen in dem czwelften Jaren.

|| Tenor undecimi: Wir Wenczlaw von gotes gnaden Romischer kunig, zu allen czeiten merer des Reich sund kunig zu Beheim, bekennen und tun kunt offenlichen mit diesem brife allen, den die In sehen oder horen lesen. Wann die geistlichen apte und convente des closters zu waltsassen unsere liben andechtigen mit grosser schulde besweret sind und uns auch yeczunt hulfe getan haben, dorumb sie ouch vaste bekumert sind und doworten, das sie desterbas vs schulden kumen und unser closter zu waltsassen unverdecken bleibe, so haben voir mit wolbedichtem mute, gutem rate und rechter wissen densselben apte und convente und dem closter zu waltsassen diese besondere gnade getan und tun In die von romischer kuniglicher mechte und ouch kuniglicher mechte zu Beheim, das sie furbas aller bete und stewer uberhaben sein sollen noch laute anderen brife, die sie uber sulche gnade und freyheid von uns unsern vorfaren an dem reiche romischen keysern und kunigen zu Beheim herbracht und erworben haben und dowider furbas mer nicht besweret werden in dheine weis und gebieten dorumb allen unsern amptluten getrewen und undertanen ernstlichen und besticlichen mit diesem brife, das sie die egenan apte, convente und closter zu waltsassen wider sulche unsere gnade nicht besweren beten noch steweren, sunder ungehindert bleiben lassen, als libe In sey unsere swere, ungnade zu vermeiden mit urkunt dicz brifes versigelt mit unsern kuniglichen maiestat Insigele. Geben zu karlstein noch Cristes geburte dreiczenhundert Jare und doranch in dem sechsundnewnczigisten Jaren des dinstages, in der crenczwochen unser reiche, des Behemischen in dem dreyunddreissigisten und des Romischen in dem Czweinczigisten

Jaren, ac etiam quoddam privilegium domini Sigismundi aut nostri karissimi concedentis dicto monasterio nostra cetera civitatis quibusdam rebus confirmationem omnium iurium et bonorum, que tunc dictum monasterium possidebat vel ad que iustum habebat titulum non obstanteque suas litteras temporum perversitate? hostiumque ... perdiderit. Nos conservaremus et augmenti rerum sanctissimarum ... impidi dicti abbatis presentibus? gratiose ... iungi non per errorem aut improvide sed cum matura animi deliberatione sanoque nostrorum procerum et fidelium accedente consilio de certa nostra scientia auctoritate regia Bohemie superscriptas undecim litteras, prout supra de verbo ad verbum descripte expresseque sunt decem vero privilegium domini Sigismundi ac perdicens omnes litteras, gracias, immunitates, libertates,, laudabiles consuetudines, donaciones, concessionem, indulta, privilegia et iura universa a presentibus nostris antecessoribus concessas et data ipsi abbati, conventui, monasterio ac eorum successoribus approbamus, ratificamus, acceptamus, roboramus, confirmamus et de novo concedimus cum omnibus ... articulis, clausulis et sententiis suis ac si universis in nostram specialem recipimus protectionem, supplemus etiam de plenitudine regie presentatis omnem defectum, qui quovismodo in forma vel materia huic nostre confirmationis et receptionis obsisteret. Nulli et ergo hominum liceat hanc nostram confirmationis, concessionis, decreti exemptionis ac suppletionis paginam ... aliquis infringere aut quolibet temerario contraire. Si quis autem contrarium fuerit nostram indignationem graviter se noverit incursum presentium sub nostri regalis sigilli appensione testimonio litterarum. Datum prage die vicesima tertia mensis octobris, anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto, Regnorum nostrorum anno hungarie et. c. quarto decimo, Bohemie vero primo.

Ad mandatum domini regis
nicolaus liseius legum doctor

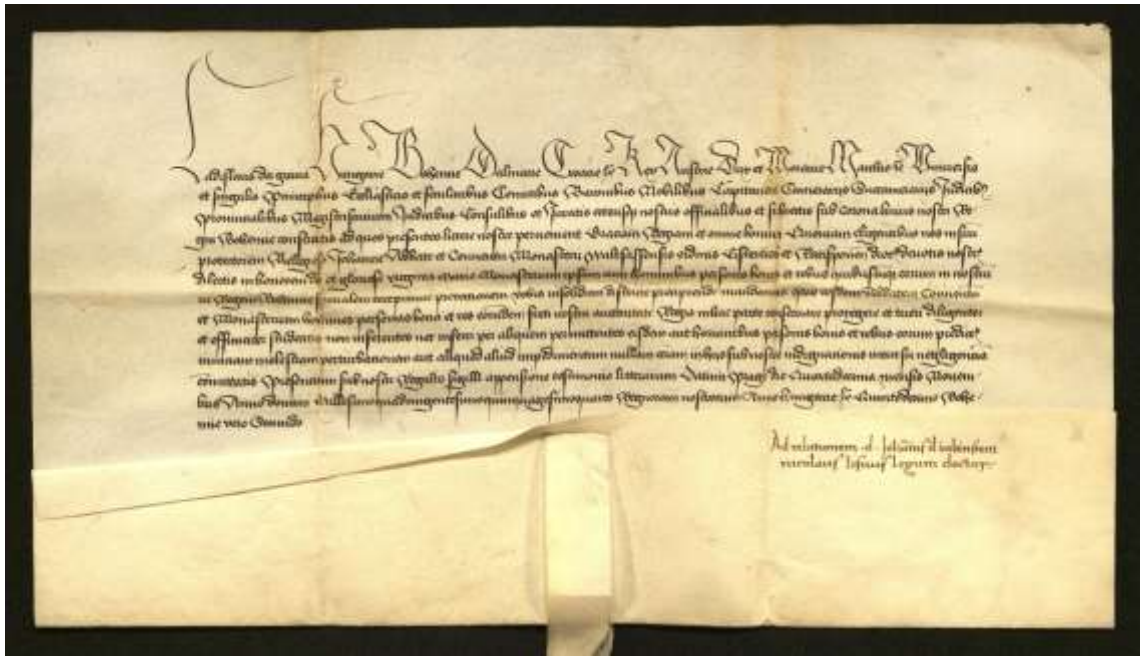
VIII. Listina č. 706⁷¹⁴

Ladislaus dei gracia *Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie et. c. Rex, Austrie Dux et Moravie Marchio et. c. Universis* || et singulis principibus, ecclesiasticis et secularibus Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Capitaneis, Camerariis, Subcamerariis, Iudicibus || provincialibus, magistris civium, Iudicibus, Consulibus, et Iuratis ceterisque nostris officialibus et subiectis sub corona huius nostri Re || gni Bohemie constitutis ad quos presentes littere nostre pervenient, Graciam Regiam et omne bonum. Quoniam eligentibus nos in suam || protectionem Religioso Johanne abbate et conventu monasterii waltsassensis ordinis Cisterciensis et Ratisponensis dioecesis, devotis nostris || dilectis in honorem dei et gloriose virginis marie monasterium ipsumcum hominibus, personis, bonis, et rebus quibuscumque eorum in nostram || ut Regem Bohemie speciálem recepimus protectionem vobis insolidum districte precipiendo mandamus, quotius eosdem abbatem, conventum || et monasterium, homines, personas, bona et res eorundem freti? nostra auctoritate Regia, in hac parte conservare, protegere et tueri diligenter || et effitaciter stuedatis non inferentes nec inferri per aliquem permittentes eisdem aut hominibus personis, bonis et rebus eorum predictam || iniuriam, molestiam, perturbationem aut aliquod aliud impedimentum nullam eciam in hiis sub nostre indignacionis in cursu negligenciam || committatis presencium sub nostri Regalis sigilli appensione testimonio litterarum. datum prage die quarta decima mensis novem || bris anno domini millesimo quadregentesimo quinquagesimo quarto, regnorum nostrorum anno hungarie et. c. quinto decimo bohe || mie vero secundo.

Ad relationem domini Johannis domini rabenstem

Nicolaus Liscuis legum doctor

⁷¹⁴ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 706. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině.

IX. Listina č. 721⁷¹⁵

Georgius dei gracia Bohemie Rex, Moravie Marchio, Lucemburgensis et Slesie dux ac Lusacie Marchio. *Ad* perpetuam rei memoriam. Religionis Cisterciensium monachorum preclara fidei devocionis morumque ornamenta, quibus ... multiplicix adversus fides rubiem decernentes suis castissimis oracionibus ecclesiam progue? atque in seculi fluctibus non fingantes quieti et ex anquilli pro pace nostra regni que semper exirare unde merito regie proteccionis a nobis auxilia confidenter expectare marentur?. Cum itaque venerabilis Johannes abbas monasterii waltsassen ordinis Cisterciensis, Ratisponensis diocesis, devocius nostre dilectus sue et conventus sui nomine maiestatis nostre humiliter supplicaverit, quotus omnes litteras, gracias, privilegia, libertates et emunitates datas et concessas eidem monasterio a ducis predecessoribus nostris ducibus et regibus Bohemie et a Serenissimo Ladislao Rege Bohemie predecessore nostro confirmatas et prefectum septem privilegia infrascripta et solita benignitatis nostre regie largitate innovare, approbare, ratificare et confirmare dignaremur. || Tenor autem primi talis est: Johannes dei gracia Bohemie et Polonie Rex ac lucemburgensis comes, duminusque terre Egrensis, universis et singulis iudicibus et beneficiariis suis constitutis per districtus suos predios et specialiter iudici dicte terre Egrensis, qui pro tempore fuerit, seu eorum vicariis fidelibus suis dilectis, gratiam suam et omne bonum. Magne devocionis et sinceritatis affectus, quem ad monasterium in waltsassen Cisterciensis ordinis a longe retroactis temporibus habuimus et habemus, mitto nos inducit, ut ipsum monasterium cum suis bonis, iuribus et honoribus, privilegiis et libertatibus peculiari, quadam prerogativa, favoris et gracie prosequamur, sane ad nos idem monasterium ac personas et homines ac res, bona, possessiones et quevis, iura, ad temporum spectancia in nostram potestatem ac protectionem recepimus specialem, et ad accumulacionem favoris regii omnia et singula privilegia seu libertates a divis imperatoribus et regibus Romanorum et Boemie ac Polonie Regibus seu aliis principibus nostris predecessoribus ipsi monasterio, nam dudum concessa, ex nostra? sciencia approbando duxerimus innovanda et presentibus approbemus et eciam innovemus et specialiter super districtibus in pernow, hohentanne, grispach, munchreut, schönpach, hardeke et Redwitz cum suis vilis, iudiciis, iuribus et pertinenciis universis vobis universis et singulis sub obtentu nostre gracie et favoris, districte precipimus et mandamus omnino volentes, ... nulla gravamina seu iniurias vel

⁷¹⁵ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 721. Symbol || označuje začátek jednotlivých inzerovaných listin.

molestias ipsi monasterio seu personis ac possessionibus eius constantam? iusticiam ac nostre protectionis litteras quomodolibet presumatis inferre seu privilegia et huiusmodi libertates infringere vel eis ausu temerario contraire sed potius iuxta magnificencie nostre decreta monasterio memorato et eius personis ac locis divine remunacionis? ac nostri contemplacione favoris, inpendatis, consilium, auxilium et favorem. Si quis autem, quod absit, contrarium facere presumpserit, indignacionem nostram se noverit incursum. Datum prage, XIII kalendae maii. anno domini millesimo trecentesimo vicesimo quinto. || Tenor secundi: Johannes dei gracia Bohemie et Polonie Rex ac Lucemburgensis comes dominusque terre Egrensis universis iudicibus, beneficiariis suis presentes litteras inspecturis et specialiter iudici Egrensi, qui nunc est et qui pro tempore fuerit, fidelibus suis dilectis gratiam suam et omne bonum. Specialis devocionis affectus, quem ad monsterium de waltsassen habemus nos prenotat et inducit, ut idem monasterium bona eius ad specialem nostre protectionis presidium affirmamus et ... cum dicto monasterio una cum personis et omnibus eius bonis in nostram specialem protectionem recepimus et ratificavesimus sibi et per presentes ratificamus ac recipimus seu libertates et iura quecumque a dive memorie imperatoribus et regibus Romanorum ac a regibus Boemie, predecessoribus nostris ipsi monasterio concessa et specialiter per felicissime recardacionis domini Heinrici et presentem nostrum imperatorem ratificata et confirmata volumus et mandamus vobis firmiter et expresse quod? premisa universa et singula predicto monasterio in nullo penitus infringere, sed ei iuxta tenorem privilegiorum ipsius conservetis potius illibata, nec eciam contra eius privilegia dicti monasterii personas ac bona ipsius in aliquis perturbatis sicut gratiam nostram diligitis et favorem. Datum prage XI. kalendae novembris. anno domini millesimo trecentesimo vicesimo secundo, regnorum nostrorum anno duodecimo. || Tenor tercii talis est: Johannis dei gracia Bohemie et Polonie Rex ac Comes lucemburgensis omnibus in perpetuum. Ea, que religiosis locis et personis in religinis habita deo ibidem famulantibus in cursu rerum temporalium ad utilitatem pervenire possunt ac eo modum nostre Serenitatis benignitas pium et salubre effectum operis adimplere, hac consideracione adhibita, ut regnum ac negocia regni nostri ab omnium Regnorum auctore eorum oracionibus assiduis iusti vigoris recipiant incrementa, et nos sub pias tranquillitate post mundanorum rerum transitum regni celestis et hereditatis eterne sancta temporum supplicacione fieri incremur heredes. Sane monasterii beate virginis marie in waltsassen Cisterciensis ordinis Ratisponensis diocesi, quod nostre gubernacioni et defensiois cum rebus et personis omnibus ad ipsum pertinentibus et parte Imperii commendatum existit in nostram

protectionem recepimus specialem, omnes quis et libertates ipsi monasterio per dive recordationis Imperatores et Romanorum reges, nec non Reges Bohemie predecessores nostros magnifice traditas et concessas, quantum nostra interest ratificantes et approbantes illibitaque omnino conservare volentes. Sed quia hiis diebus regni nostri negocia propter circumsedentium nationum quandam rebelliois aculeum disponere ne quivimus sine subsidiis universorum in ipso regno nostris consistencium, tam exemptorum que non exemptorum ab ipso monasterio waltsassen, quod exera fines Pragensi diocesi est atque regni aliquociens subsidia recepimus sicut a monasteriis in Bohemia situatis. Sola eciam vice ab ipso monasterio ut cum civitatis Egra et districtu Egrensi nobis contribueret pecunie certam summam similiter exegimus, non recogitantes, quod huiusmodi exactiones ipsius monasterii, libertatibus et graciis plurimum derogarent. Quio igitur dictum monasterium a proditis Imperatoribus et Romanorum Regibus, nec non Regibus Boemie predecessoribus nostris, ut a quibuscunque exactionibus, seu theloneis ac aliis quibuscunque gravaminibus absolutum perpetuo et quietum, prout huiusque permansit liberum et quietum, est solempniter insignitum. Nos pro nostra omniumque progenitorum nostrorum salute sepedictum monasterium cum omnibus personis deo ibidem servientibus, presentibus et futuris, ac universis hominibus, cum rebus suis ad idem monasterium pertinentibus, ab omni exactione seu subsidio exinimus et perpetuo reddimus absolutum. Verum quotienscunque per nos, seu in regno nostro ... contributiones seu subventiones a sepedicto regno, seu monasterio regni nostri, nec non a civitate Egra et districtu Egrensi exigi contigerit et requiri, iam dictum monasterium cum personis et rebus omnibus an huiusmodi sequestramus et volumus liberum cunctis temporibus permanere, non obstantibus subsidiis servis? nobis liberaliter factis, quo, quod absit, si in consuetudinem, imo pocius corruptelam venirent, in salutis nostre disxendium et anime detrimentum utique redundarent, universis si quidem regni nostri fidelibus et specialiter iudici Egrensi et consulibus ibidem, qui pro tempore fuerint, sub obtento gracie nostre strictissime precipimus et mandamus, quatenus contra gracias per nos monasterio dicto factas in nullo penitus venire, nec ad iura seu consuetudines monasteriorum Regni nostri, nec ad exactiones civitatis seu districtus Egrensis, quo Closters vel ungelt vulgaliter vel quocunque alio nomine nuncupentur, trahere vel compellere audeant vel presumant. Si quid vero in contrarium fuerit attemptatum, decernimus penitus irritum et inanne, ut autem hac nostra donacio in perpetuum robor obtineat firmitatis, presentes litteras conscribi et nostri sigilli evidencia mandavimus solempniter communiri. Datum Lucemburch, anno Dominice incarnationis millesimo trecentesimo tricesimo secundo, in

octavis Pasce. || Tenor quarti: Karolus quartus divina favente clemencia Romanorum Imperator, semper Augustus, et Bohemie Rex. Notum facimus tenore presencium universis. An? religiosi Nicolaus abbas et conventus monasterii waltsassensis ordinis Cisterciensis devoti nostri dilecti ad maiestatis nostre producere noticiam, qualiter ipsi occasione proprie seu muneris, quod in equis vel pecuniis de promotione novorum abbatum ac prelatorum religiosorum regni nostri Bohemie nobis et predecessoribus nostris Regibus Bohemie vel hiis, quibus hec donatur ministrari consuerit, sunt aliquociens molestati, dum illud apud nos per oblivionem fuit obtentum et ab eis ... et monasterio sui dispendio graviter fuit postulatum, quare precunt super hec per celsiadinem nostram de oportuno sibi remedio provideri ... iustus eorum desideriiis pro occurrentes affectu tenore presencium ex certa sciencia declaramus dictum monasterium waltsassen et eius abbates, tam eum, qui nunc est, quod quid pro tempore fuerit ad soluc... proprie vel muneris ...dicti quocunque eciam ... appletur, ut pro ... novorum abbatum nullatenus obligan prefectum, quia dictum monasterium non in regno nostro Bohemie sed infra sacri limites Imperii fore dinoscitur sutiatum, volentes et edicto presenti firmiter statuentes, que? propina vel munus huiusmodi precertu promocionis novi abbatis non debeat a nobis vel heredibus et successoribus nostris per aliquem impetrati. Sique per errorem fuerit vel ignoranciam impote... impetrans penitus curas? impetratis indignacionem nichilo minus regiam si de presenti nostra declaracionis fide per has nostras litteras sibi facta in huiusmodi proprie seu muneris exactione perstiterit graviter incursum, hinc est que capitaneis, burgraviis, iudicibus, officiatis, civibus atque fidelibus nostris omnibus districte precipimus et maximis?, ut si in predictum munes sive propina obtentum fierit et exactum cessare faciant exactorem et ab omni molestia, perturbacione sive dispendio, quod ob hoc abbati, conventui et monasterio predictis vel bonis et hominibus eorundem quippiam? attentare in ferre ipsos manuteneant vice nostra et defendant, prout similem indignacionem regni voluerit ... Presencium sub Imperialis maiestatis nostre sigillo testimonio litterarum. Datum nurnberg anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo, indictione tercia decima VII kalendae decembris, regnorum nostrorum anno quinto decimo, imperii vero sexto. || Tenor quinti: Wir Karl von gots gnadn romischer keysr zu allen czeiten merer des reich sund kunig zu Behem, bekennen und tun kund offenlich mit disem brieff allen, den die In sehen oder horen, lesen. Alleine die edln, Cunrad, Fridirch und herman gebruder von weidenberg, unser lieben getrewen, vormals die nachgeschriben gut Albernreut und hardeck mit sieben dorffern und andern zugehorungen zcu rechtem manleben von uns als einem kunig zu Behem hatten

empfangen als wie In auch daruber unser brieff hatten gegeben, doch sein wir sind demmal von dem ehenanten Cunrate und auch von andern erben, lewten volkomentlich underweiser, das dieselben von weidenberg an einem teyl und die ge... Niclas der abbt und sein convent von waltsassen unser lieben andechtigen an dem andern teyl als umb die vorgeanten gut krieg und imssehelunge ettliche zeit inngelinge haben, und dornach nach beder teyl, frund rat sich eintrechtlich? im teyn ander haben versunet und verrichtet. Also das dieselben von weydemberg und hardeck der egenanten gut Albenreut mit allen sieben dorffern und ... en dem egenanten abbt und seinem convent sind abgetreten und haben sich der ewiglich verczigen, also daz sy aller Ir erben und nachkomen nach denselben guten keine furderunge noch ansprach ullen haben noch gewinnen. Auch haben wir dieselben von weidemberg der manschafft di esy uns von denselben guten schuldig iratemi? ledig gesaget, darumb sein wie von des egenanten abbbts und convents wegen von waltsassen diemutiglich gepeten, daz wir In die vorgeanten gut von newes geruchten geben und verleihen und In die confirmiren und bestettigen, des haben wir Ir diemutige ... angesehen und auch wem sy redlich ist und geben und verleihen wn? sundern gnaden mit keyserlicher medite? den vorgeanten dem abbtte convente und closter von newes dieselben gut Albenreut, die vest hardeck und alle Ire dorffern und zugehorungen gerichtten freiheiten, rechten und gewonheiten als sy die vormals recht und redlich inngelinge haben und besessen und confirmiren und bestetigen auch In dieselbigen gut mit disem brieff in aller dermals als wir In auch ander Ir git vormals confirmiret und bestettigt haben nach laut der brieff, die wir daruber ban gegeben und gebieten allen aunsern und des reichs lieben getrewen resticlich bey unsern haben, das sy den egenanten abbt, convent und closter an solchen gnaden, die wir In getan haben nicht hindern noch irren sollen in dhein weis mit urkund dicz brives versigt mit unser keyserlichen maiestat Insigl. Geben an prag nach Cristi gepurt dreyczehenhundert Jar und in dem sechszigisten Jare unsers reichs in dem virczehender und des keysertumbs in dem funften Jare. || Tenor sexti: Wir Wenczlaw von gotes gnaden Romischer kunig zu allen czeiten merer des Reich sund kunig zu Beheim, bekennen und tun kunt offentlichen mit diesem brieve allen, den die in sehen oder horen, lesen, das wir angesehen haben gnediclichen solche dinste und als uns und die geistlichen apte und convent des closters zu waltsassen unsere liben andechtigen oft und dick williglichen nuczlichen getan haben, teglichen tun und furbas tun sollen und mogen in kunftigen czeiten im und dem Closter zu waltsassen mit wolbedachtem mute, gutem rate und rechter wissen, die besondere gnad getan haben und tun, in die in krafft dicz briefes, das nyemand, wer der sey, er sey furste

geistlich oder werlich herre, ritter, knecht ider burger ire lute, undersessen, underwoner und gehawren, die uss iren dorfen und gebieten cziehen wolten verweglosen, behawsen ufnemen oder bey in wonen lassen sollen, in dheineweis, an iren sunderlichen wissen willen, und verlawb und gebieten, dorumb unsern amptluten zu Beyren und mitnamen, den von eger, den von bernow, storenstein, barkenstein und von tachow, die im sein oder in czeiten werden und allen und iglichen andern unsern und des reichs fursten, heren, edlen, rittern, knechten, burgern und sust, allermeniclichen ernstlichen und vesticlichen mit diesem brife, das sie die egenanten apte und convent des closters zu waltsassen und ire nachkomen ewiclichen an diesen egenannten unsern gnaden nicht hindern oder irren noch in die uberfahren oder dorein greiffen in dheine weis, als sie unsere und des reichs swer ungnade vermeiden wollen, mit urkunt dicz brifs versigelt mit unsire kuniclichen maiestat Insigel. Geben zu Prage noch Cristes geburt freyczehenhundert Jar und doranch in dem achtundachzigisten Jaren des dinstags vor sand Jurgen tag, unser reuche des behemischen in dem fumfundcziremzigisten und des romischen in dem czwelften Jaren.

|| Tenor septimi: Wir Wenczlaw von gotes gnaden Romischer kunig, zu allen czeiten merer des Reich sund kunig zu Beheim, bekennen und tun kunt offenlichen mit diesem brife allen, den die In sehen oder horen lesen. Wann die geistlichen apte und convente des closters zu waltsassen unsere liben andechtigen mit grosser schulde besweret sind und uns auch yeczunt hulfe getan haben, dorumb sie ouch vaste bekumert sind und doworten, das sie desterbas vs schulden kumen und unser closter zu waltsassen unverdecken bleibe, so haben voir mit wolbedichtem mute, gutem rate und rechter wissen densselben apte und convente und dem closter zu waltsassen diese besondere gnade getan und tun In die von romischer kuniglicher mechte und ouch kuniglicher mechte zu Beheim, das sie furbas aller bete und stewer uberhaben sein sollen noch laute anderen brife, die sie uber sulche gnade und freyheid von uns unsern vorfahren an dem reiche romischen keysern und kunigen zu Beheim herbracht und erworben haben und dowider furbas mer nicht besweret werden in dheine weis und gebieten dorumb allen unsern amptluten getrewen und undertanen ernstlichen und besticlichen mit diesem brife, das sie die egenan apte, convente und closter zu waltsassen wider sulche unsere gnade nicht besweren beten noch steweren, sunder ungehindert bleiben lassen, als libe In sey unsere swere, ungnade zu vermeiden mit urkunt dicz brifes versigelt mit unsern kuniglichen maiestat Insigele. Geben zu karlstein noch Cristes geburte dreiczenhundert Jare und doranch in dem sechsundnewnczigisten Jaren des dinstages, in der crenczwochen unser reiche, des Behemischen in dem dreyunddreissigisten und des Romischen in dem Czweinczigisten

Jaren. Ac eciam quoddam privilegium domini Sigismundi predecessoris nostri concendentis dicto monasterio inter cetera eminentis?, quibusdam rebus confirmationem omnium iurium et bonorum, que tunc dictum monasterium possidebat vel adque iustum habebat titulum non obstante, qui suas litteras temporum perversitate hostiumque uncursi? perdidit. Nos cultores di...cos in graciis et libertatibus a predecessoribus nostris ob animarum suarum remedium dotatos et privilegiatos conservare cupientes, ut ex eorum pietate in nos eciam devocio illorum exuberet, preces dicti abbatis et conventus libenter ... Igitur non per errorem aut improvide, sed matura deliberacione sano ad hoc procerum et fidelium nostrorum accedente consilio de certa nostra sciencia auctoritate regia omnes litteras, gracias et donationes, emunitantes, privilegia et iura universa ac si his litteris verbatim annotarentur, dicta autem septem privilegia prout ex verbo ad verbum superius expressantur in omnibus suis clausulis punctis, articulis et sentenciis acceptamus, innovamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, decernimusque ac volumus dictas litteras omnes et privilegia cuncta cum omnibus in eis contentis fir... plenum et inviolabile robur perpetuo obtinere, supplemus eciam de plenitudine regie potestatis omnem defectum, qui quomodolibet premissis obsistere possit. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrorum innovationis, acceptacionis, ratificationis, confirmationis, decreti suppletionis ac inhibitionis infringere vel ei ausu quonis temerario contraire. Si quis autem contrarium attentaverit indignationem serenitatis nostre gravissimam ultra penas in suprascriptis privilegiis contentas se noverit incursum, in quorum fidem has nostras litteras fieri et sigilli nostri iussimus appensione munieri. Datum Egre, die vicesima tertia mensis Aprilis, annorum millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono, regnorum... (zbytek textu zakrývá plika listiny).

Ad mandatum domini Regis
Procopius de Rabenstein cancellarius

X. Listina č. 722⁷¹⁶

Georgius dei gracia Bohemie Rex, Moravie Marchio, Luceburgensis et Slesie Dux ac Lusacie Marchio. Ad perpetuam rei memoriam. Splendor et omne fidei ornamentum sancta censetur religion Cisterciensem Monachorum, que et duros fidei hostes armata victoria pressit et pacem christianorum regnis oracionibus mundissimis vitaque celibe reintegrari obtinuit atque pro tranquillitate nostra, regnique immortalem deum iugiter evocat. Cum itaque venerabilis Johannes abbas monasterii Waltsassensis ordinis Cisterciensis, Ratisponensis diocesis, devotus noster dilectus suo et Conventus sui nomine maiestati nostre humiliter supplicaverit, quotius litteras et gracias, privilegia, libertates et imunitates datas et concessas eidem monasteriu a divis predecessoribus nostris ducibus et Regibus Bohemie et a Serenissimo Ladislao Rege Bohemie predecessore nostro confirmatas ex solita benignitatis nostre regie largitate innovare, approbare, ratificare et confirmare dignaremur. || Tenor autem primi talis est: In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Henricus dei gracia sancte Pragensis Ecclesie Episcopus et dux tocius Bohemie, quoniam gracia vocante divina ad pontificalis et principalis apicem dignitatis ascendimus omnium largitori bonorum deo beneficiencia et bonis accionibus respondere debemus. Si enim congrua et laudabili vita beneficiis celestibus vicem rependimus coronam iusticie adeo nos procul dubio in seculis superventuris consequi speramus. Inde est, pro religiosis et paupertatem Christi sectantibus graciae nostre largitate sic cupimus adesse, ut et sibi et aliis pauperibus largiente possint domino neccessacia providere. Ea propter ob salutem anime nostre et omnium parentum nostrorum ad sustentacionem fratrum presencium ac futurorum in waltsachsen libera solemnem atque legitima donacione contulimus deo et sancte Marie in prenotata ecclesia, eam perpetuam absolutamque facultatem ut via publica et privata, curru somarioque a prediis suis in Bohemia largicione parentum nostrorum aliisque iusto titulo bona fide quesitis, genita sive nascencia pro voluntate atque indigencia sua transportent, utque familia eorum pro quoniam responso hind inde proficiscens si liberum sine ulla reclamacione egressum atque introitum habeat et pro hiis omnibus ab eis exigi signum vel precium quodcunque prohibemus. Preterea quoque in ipsa rerum suarum transvectione ab universo thelonei tociusque forensis iuris exactinoe perpetuo absolutos eos esse decrevimus, secundum datam nobis divinitus discrecionis unquam dignum

⁷¹⁶ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 722. Symbol || označuje začátek jednotlivých inzerovaných listin.

iudicantes nichil eorum, que salutis nostre ac parentum nostrorum sunt sanctificata iuvamini, subiectorum nostrorum officialium aut quarumlibet secularium personarum optemperare debere luxui. Ceterum quia, qui parce seminat, parce et metet, idcirco consilium fuit hiis beneficiis ampliosem sementem addere, quo in eterna patria de maiori mereamur fructuum messe gaudere. Hac igitur spe ducente, cum premissis quoque eidem ecclesie communia terre fiscalia per omnia predia sue dicionis remittimus, statuentes atque precipientes, ut omnis iusta sive exactoria collecta sit in perpetuum ab universis prediis suis alinea. Placuit autem et salubre esse censuimus, cum etiam sic iusticia dictare videretur, prefata Waltassensis ecclesia, sicut parentum nostrorum letatur ditatam se prediis, ita quoque ob recordationem anime nostre presenti pagina comprehensis et in sempiterna incorruptione a successoribus nostris habendis eam faceremus gaudere beneficiis. Sane quascunque possessiones, quecunque bona idem monasterium in presenciarum iuste et canonice possidet in Boemia, scilicet Pevlac cum villis, agris, pratis, pascuis, aquis, molendinis, Penerith cum terminis suis, Bruwich cum attinenciis suis, in provincia Zedliz, Codou cum finibus suis et ultra eam provinciam Meringin cum villis, silvis et omnibus terminis suis, Neudorf quoque et Rozstil atque Olgoztiz cum omnibus in eo giro precio comparatis, cultis et incultis, habitis et habendis nunc vel in futurum, quesitis et inquirendis, concessione pontificum, argicione regum vel principum, oblacione fidelium seu aliis iustis modis prestante domino poterit adipisci, universa ea in tuicionem nostram auctoritate utriusque principatus nostri pie suscipimus. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisque persona hoc anime nostre parentumque nostrorum remedium cum universis per nos in presenti pagina superinpensis sepe dicte ecclesie disturbare temptaverit, pro sanguine animarum nostrarum pauperumque Christi spoliacione summo iudici deo respondere debebit. Et quidem sigilli nostri subiecta impressio et nominandorum virorum, qui interfuerunt, numerosa testatur subscripcio non ea fore ficta, sed facta: quibus qui obviare presumpserit, anathema sit. Huius rei testes sunt: dominus Engilbertus episcopus Moraviensis, Florianus cancellarius, Sdezlau decanus Pragensis, Gwalech archidianus Pragensis, Alexander magister, Grabis camerarius summus, Zlawec frater eius, Boguzlauus comes Sacensis, Ratibor comes Cladzc, Ierozlavs, Wilhelmus Usiz, Ernest Zezeniz, Budwoi et frater eius Ben, Bohuta, Milhozt, Milhoztiz, Zbramir, Martinus Oztretiz, Zmis, Dirsata, Oraz, Witigo subcamerarius, Henricus Nescherath, Marquardus Zobzlacowiz, Derrich Nedameriz et frater eius Gothebor, Wezmil filius sororis Martini et frater eius Lutholig, Hogir de Radoniz, Hermannus Willamowiz. || Tenor secundi: In nomine sancte et individue

trinitatis. Ego F. divina favente clemencia Boemorum dux. Cum omnium mundanorum affluentia et gloria pro sui mutabilitate et inconstancia nichil securitatis ac perfecte beatudinis suis amatoribus afferat, tutum atque solercia plenum estimamus terrena pro celestibus, permanencia pro perituris commutare illucque per manus pauperum Christi transmittere fugiencia, ubi semel acquisita non pereunt, sed fenore centuplici perpetuo possidentur, reservatur enim census imposterum, cum de suis deus muneribus honoratur. Igitur quendum ambitum vgiez boemice appellatum, teuthonice nomine Meringe cum omnibus appendiciis suis, silvis, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarum decursibus, cultis et incultis seu quibuslibet utilitatibus pro salute nostra nostreque comparis atque pro redempcione animarum omnium parentum nostrorum, scitu atque assensu Boemorum, sicut consignatum est et terminis distinctum, perpetuo possidendum ecclesie Walthsassensi tradimus. Insuper eciam quendam ambitum inter exteriorem Luboz et Znata fluvium situm et a beate memorie patre nostro, tunc temporis duce, postea rege Wladizlao, eidem ecclesie libere donatum atque privilegio iam ante confirmatum, cui partem quidam invasores iniuste usurpaverant, sed suam iniuriam recognoscentes male usurpata et in pace reddiderunt, sicut suis terminis distinctus ac consignatus est, libera donacione conferimus et ut factum hoc ratum et inconcussum permaneat, sigilli nostri inpressione confirmamus. Ut autem calumpniatoribus locus invasionis de cetero penitus auferatur et domus dei in sua possessione non inquietetur, terminus huius ambitus, sicut pater noster eos prefixit, huic pagine articulari decernimus. Sunt autem hii: a fonte Znata usque in rivum Elstre nomine, per descensum eiusdem, donec minor Elstre et rivus Ivinbach in eum cadit, per ascensum usque in fontem minoris Elstre, a fonte eiusdem usque in rivum exterioris Luboz, per eundem rivum inferius, usque dum rivus Tonocop in eum cadit. Quicumque autem hanc nostram munificenciam intuitu celestis patrie Christi pauperibus collatam violenter invadere vel opprimere presumpserit, se reum divine maiestati existere noverit et a nostra pace ac gracia omniumque Boemorum funditus alienum. Huius rei testes sunt: Valentinus episcopus Pragensis, dominus Otto princeps Moravie, dominus Primuzle frater ducis, dominus Theobaldus filius patru sui, Henricus prepositus Wissegradensis, Martinus prepositus Pragensis, Florianus cancellarius, Grabissa camerarius, Wocco, Widigo, Ratibor, Wlricus filius Drizizlai, Bogus et alii quam plures. Facta autem sunt hec anno incarnationis domini millesimo centesimo octuagesimo primo, anno ducatus ducis Friderici quarto. || Tenor tercii: Nos Wenceslaus dei gracia Rex Bohemorum, Dux Cracovie at Sandomerie, Marchioque Moravie. Cordi nobis est, ecclesiarum tranquillo et pacifico statui consulero, ipsarumque profectibus cura

pervigili providere, ut earum ministri tanto devocius, divinis intendant officiiis, quanto quiecioris vite portum attigerint, adversitatum flaitibus? mitigatis. Cum igitur ecclesia beate dei genitricis Marie ordinis Cisterciensis in waltsassen cum bonis suis acquisitis et in posterum acquirendis omnibus inter alias libertates, privilegia et gracia sibi a Romanis et Boemie Regibus graciose concessas, ab omni potestate iudiciaria, nec non exaccionibus et graciis graciose conservare et confere volentes, ab omnium generalites officialium et iudicum, specialiter ab Egrensis provincie provincialis iudiciis potestate iudiciaria, quam in Schönbach et Munchenruthe oppidis et officiiis ecclesia memorata per abusionem prava consuetudinis, et corruptela pocius est censenda, vendicat. Nec non exaccionibus et theloneis, quibus contra privilegiorum suorum gravatus indulta, graciose eximimus et reddimus perpetuo absolutam. Prohibentes omnino nostre gracie per obtentum, ne provncialis Egrensis iudex, aut alius quilibet, cuiuscunque potestatis aut condicionis existat, huius exempcionis et absolucionis nostre graciam eidem liberaliter concessam ecclesie presumat aliquatinus infringere vel presumpcionis temerarie ausu nesario violare. In cui exempcionis et absolucionis ac gracie nostre robur et testimonium perhenites duraturum, presens privilegium fieri et sigillorum nostrorum appensione mandavimus roborari. Datum Egre per manus magistri Petri, protonotarii Regni nostri. Anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo, decimo kalendae Novembris indiccione quinta. || Tenor quarti: In nomine sancte et individue trinitatis. Amen. Nos otkakarus dei gracia Boemorum rex, dux austrie et stirie ac marchio moravie omnibus inperpetuum. Quamius universos religionum gradus, in quibus per virtutum studia ad eterni patris solium feliciter pertingitur sanctaqua mater ecclesia tamquam in odore suavitatis in filiorum operibus delectatur favore nostre regalis magnificencie generaliter prosequamur, tamen fratres cisterciensese ordinis, qui in speciali devocionis et humilitatis et rigoris observancia monastice discipline domino sedulo famulantur, ceteris ordinibus nostra delictio specialibus pretulit et amavit eosdem nostris favoribus et beneficiorum percepcionibus digniores, tanto amplius reputantes, quanto in eisdem hospitalitatis et alia karitatis opera per crebram exercicionum evidenciam clarius ac uberius elicescunt. Ea propter ad noticiam omnium cupimus pervenire, quod nos affectum, quem ad ordinem gecimus? prelibatum apparere cupientes eiusdemque operis in effectum, monasterium eiusdem ordinis situm in predio waltsassen, Ratisponensis dyocesis, ob reverenciam gloriose virginis, a qua plenitudo tocius salutis et gracie emanavit. Cuius est vocabulo insignitum Romanorum imperatorum et serenissimorum progenitorum nostrorum, qui in eodem monasterio multis beneficiorum inpensionibus regie liberalitatis insignia

reliquerunt vestigiis inhihendo cum universis bonis suis et personis in nostram protectionem et graciam recepimus specialem. Preterea statuimus et perpetua firmitate sacntimus, ut nullus Baronum nostrorum, ministerialũm, iudicum, officiatorum seu aliorum quorumque, qui nostre subiacent regie maiestati in bonis quibuscumque, que prefatum monasterium iusto possessionis tytulo in presenti possidet seu in posterorum possidebit, ius advocacie sibi presumat aliquatenus usurpare vel in predicto monasterio videlicet in personis ut rebus mobilibus et immobilibus, grangiis, villis seu possessionibus aliis quibuscumque quomodolibet exercere indiciarum potestatem, sed apud idem monasterium, si eidem necessitas ingruerit defensionis allumendi patronum, facultas plenarie remanebit iuxta arbitrium propter voluntatis cause vos, que inter homines ipsius monasterii emergerint, qualescumque fuerint, ipsas villicorum aliquis monasterii eisdem, quem abbas et conventus supradicti ad hoc pro utilitate ecclesie decreverint ordinare, iudicare debet secundum iusticie rationem nulla persona alia mediante easdem in usus prefate ecclesie diligenter ac fideliter convertendo ceterorum eciam adicimus, quod ad omnes donaciones tam in rebus mobilibus, quam immobilibus eidem monasterio per nostros progenitores, ministeriales ut alios quoscumque factas, ut deinceps faciendas domino largiente nostri favoris assensum plenarie adhibemus. Nec non eciam in beneficium gracie amplioris omnia privilegia, quibus a romanis imperatoribus regibus nostrisque progenitoribus atque ab aliis principibus spiritualibus ac secularibus idem est monasterium sollempniter insignitum iuxta condiciones ac libertates, que in eisdem privilegiis expressimus, continentur auctoritate regia, confirmamus. In cuius rei testimonium et robur perpetue firmitatis abbati et conventui prefatis presens privilegium contulimus nostrorum sigillorum munimine roboratum. Testibus, qui aderant infra scriptis, qui sunt: Andreas camerarius Boemie, Jarossius purgravius Egrensis, Jarozlaus frater Galli, Ulricus de nova domo subcamerarius, Borso de Risenburch, Ulricus purgravius Pragensis, Zmylo de Lichtenburch, Wylhelmus purgravius de pbrimburch, Hermannus de Durnholz, Ulricus nepos suus, Bawarus de zrakonyz, Albertus et Jarozlaus frater suus, filii Zdezlai de Sternberch, Marclibus? camerarius Moravie, Gallus pincerna Boemie de Lewenberch, Dywissius dampifer, Onso subpincerna, Chunradus magister coquine et alii quam plures fideles nostri. Actum apud Pragam. Anno domini millesimo ducentesimo sexagesimo nono. Et datum ibidem per manus magistri Petri venerabilis prepositi Wissegradensis dilecti cancellarii regni nostri, tercio nonas Marcii, coronacionis nostre anno octavo, indictione duodecima. Nos sicut ... ideo privilegiatos a predecessoribus nostris ubecioribus graciis perspicimus quo ferven? auctorem pacis pro

nobis exorandum invigilent, ita pie concessis iusteque petitis confirmacionis munus libenter anpartimur. Quapropter preces eorum graciosius audientes non per errorem aut improvide, si matura deliberacione, sano ad hoc procerium? et fidelium nostrorum accedente consilio de certa nostra sciencia auctoritate Regia omnes litteras, gracias et donaciones, emunitates, privilegia et iura universa ac si his litteris verbatim annotarentur dicta autem quatuor privilegia, prout ex verbo ad verbum superis expressantur in omnibus suis clausulis, punctis, articulis et sentenciis acceptamus, innovamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, decernimusque ac volumus dictas litteras omnes et privilegia cuncta cum omnibus in eis contentis firmum, plenum et inviolabile robur perpetuo obtinere. Supplemus eciam de plenitudine regie presentatis omnem defectum, qui quodlibet premissis obsistere possit, nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrorum innovacionis, acceptacionis, ratificacionis, confirmacionis, decreti supplecionis ac inhibicionis infringere vel ei ausu quovis temerario contraire. Si quis autem contrarium actentaverit indignacionem serenitatis nostre gravissimam ultra penas in suprascripti privilegiis contentas se noverit incursum, in quorum fidem has nostras litteras sive et sigilli nostri iussimus appensione muniri. Datum Egre die vicesimatercia Aprilis, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono, regni nostri anno primo.

Ad mandatum domini Regis
Procopius de Rabenstein cancellarius

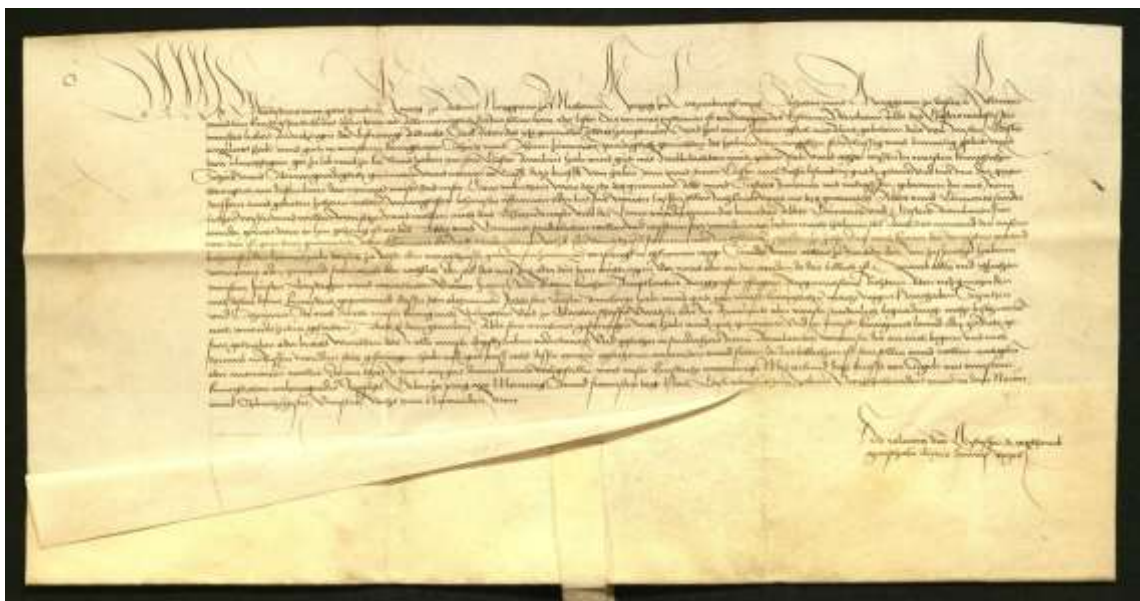
XI. Listina č. 813⁷¹⁷

Wir Wladislaus vonn gotts gnaden Kunig zu Behem, Marggraw zu Merhern, Hertzog zw Lutzemburgk unnd Sleziem unnd Marggraw zu lusitz et .c Bekennen || unnd tun kundt offentlich mit dessem brive vor allermeniglich, die Ine sehen, horn oder lesen, das vor unns erschinen ist von wegen des ersamen Heinrichenn abbt des closters waltsachsen || unnsers lieben andechtigen der Gestrenge albrecht Sack, ritter der ytz gnannten abbtess hauptman unnd hat unns demutiglich mit flies? gebetenn, das wir ine sein closter || armlewt habe unnd gute in unnserrn kuniglichen Schutz unnd Schirm zu nemen gnadiglich geruchten, der habenn wie? angesehen sein, vleissig unnd demutig gebeten unnd || dein almechtigen? got zu lob unnd zu lieb unnd haben yne sein closter, armleute habe unnd gute mit wolbedachtem mute, gutem rate unnd rechten wissen In unnserrn kuniglichen || schutz unnd Schirm gnadiglich genomen unnd nennen in crafft ditzs brieffs von haben yne unnd seinen closter auch diese besondere gnade getann und tun Iure?, die gegen || wertglic mit diesem brive, das nymand unnsere und unser Crone underthan were, der sey, des gnannten abbt unnd Closters Inwoner und andrefesten?, gebawers, die uns Irenn || dorffern unnd gebieten ziehenn wolten, werweglost behawsen, uffnemen oder bey Ire wonen lassen sollen, Iuch? kayn, wero an des gnannten abbt unnd convents sunder || lichen wissen unnd willen won setzen unnd wollen auch das Chkeyn unnsere und der Crone unnderthann des bemerten abbt, convents und closters, dienlewtes fur || ander gericht, dann er hin gehorig ist, an des abbt unnd convents sunderlichen willen und wisenn fur wenden nach laden, macht habenn soll, auch das nymand der unnserrn || wer der ist gern?, dem gnannten abbt, convent oder Iren unnderthannen weder oder ventschafft ... noch Ine chkeyner schden zu ziehe, das auch keyner der unnserrn yemand || behawse oder hanthabe, dersch zu wehde odir veyntschafft gern Ine fur? zu nemen verstrengken chkeynem wege sunder were etwas zu Ine oder den Iren zu sprechen haben || vormeynt oder gewyrdt fremtlich oder rechtlich der sol des mit Ine oder den Iren austragen, wer unns oder an den e...den, do das villich ist, darumb allen und ytzlichen || unnserrn fursten, Caiserchen unnd wer...tlichen Graven, freyen hern, rittern, knechten, amptlewt, burggrafen, pflegern, burgermeistern, richtern, reten und ymeyrden || mit dessem brive kunstlich gepretende, das sie den obgenannten abbt, sein closter, armlewt habe unnd gute von unnsere kuniglichen macht wegen hanthaben, schutzen || und schirmen sie auch

⁷¹⁷ StAAM, *Kloster Waldsassen, Urkunden*, č. 813. Symbol || označuje jednotlivé řádky na pergamentu v listině.

direch? unnsere kunigreich gelaytten und zu blayten schaffet unnd sie oder Ire armlewt
odir unnsere sunderlich begnadunge nicht beschweren || noch yemands zu tun gestatten.
Auch ob dem gemelten abbte, sein armlewt gefanngen, vich habe und gut genomen und
in unnsere kunigreich lannd oder gebiete ge || surt getrieben oder bracht wurdten, doch Ir
alle unnsere obgeschriebne undertanen und yglicher in sunderchent? Irenn armlewt
wennstre des an euch begern und euch || dorumb anruffen werdden solch gefanngen, habe
und gut auff recht des sie eynem yglichen anennden? unnd stetten, da das villichen ist,
sein sollen unnd wollen ausgeben || oder ane nemen wollt, doran that Ir unns ein gut
dannkeme wolgefallen, unnd unnsere cristliche meynunge Mit urkund dicze brieffs vor
sigilt mit unnsere || kuniglichen anhangender Innsigel. Geben zu prag am Montag Sannd
francisten tage, Noch Cristi unnsere hern geburt vierzehnhundert unnd in dem Newn ||
unnd sybntzigisten unnsere Reichs yure Newurden? Jaren.

Ad relacionem domini Cristoff de vitzthumb
marchala curie domini regis

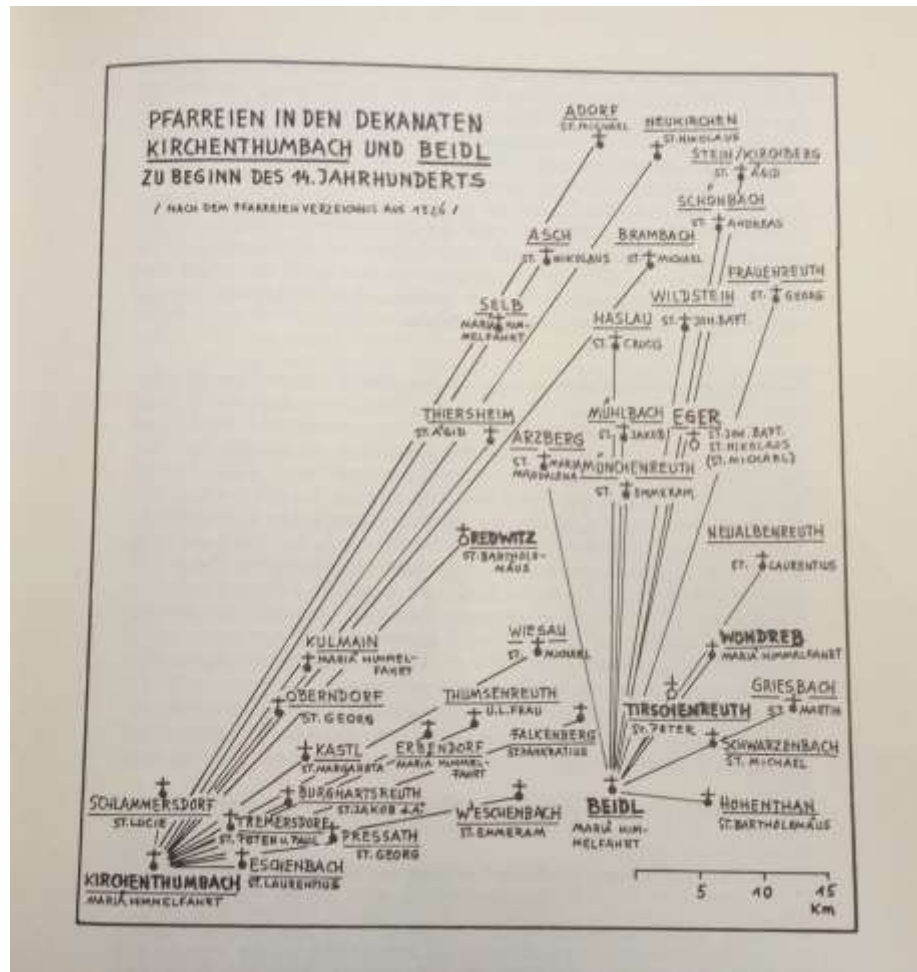

XII. Plán města Tirschenreuthu s obrysem bývalého středověké centra⁷¹⁸

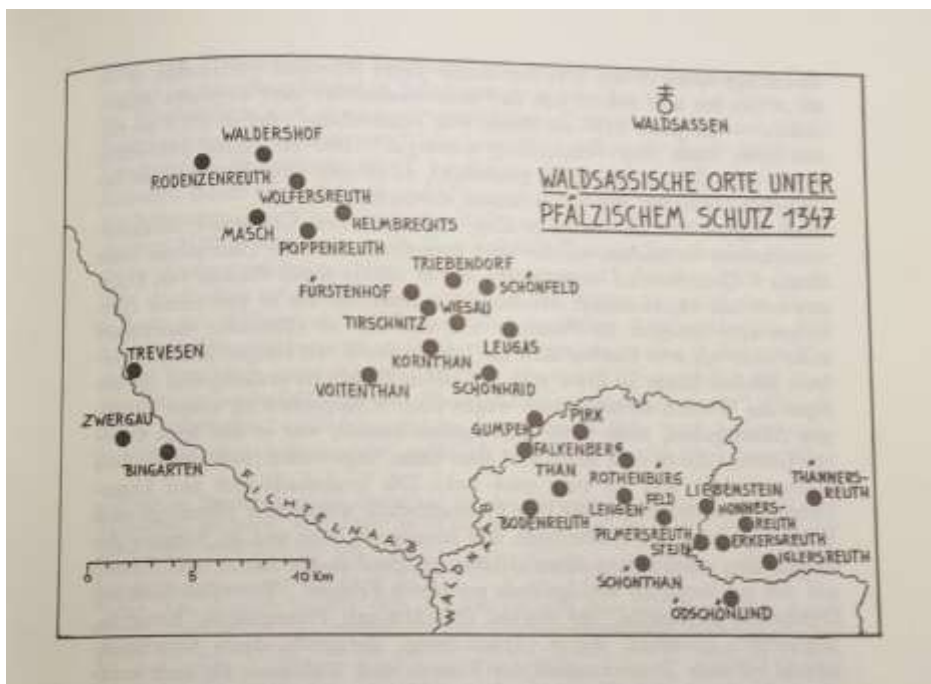
⁷¹⁸ Převzato z: H. STURM, *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, München 1978, str.79.

XIII. Farní síť děkanátů Kirchenthumbachu a Beidlu (Valdsasy) na počátku
14. století⁷¹⁹

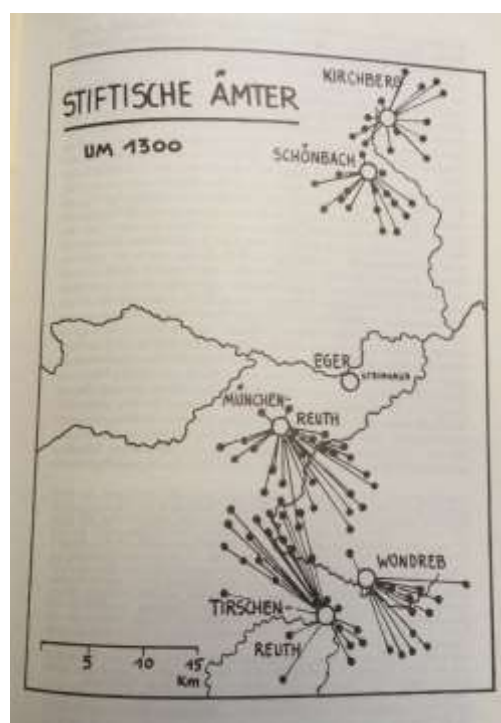

⁷¹⁹ Převzato z: *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, str. 47.

XIV. Klášterní obce pod ochranou rýnských falckrabích v roce 1347⁷²⁰

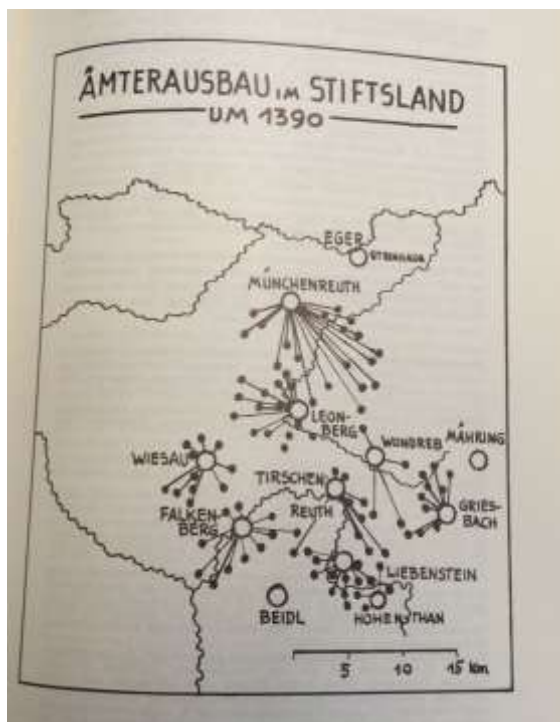
XV. Klášterní úřady okolo roku 1300⁷²¹

⁷²⁰ Práva měli rýnští Wittelsbachové pouze k vyobrazeným vesnicím nikoli k valdsaskému klášteru jako k celku. Převzato z: *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, str. 195.

⁷²¹ *Tamtéž*, str. 235.

XVI. Klášterní úřady na území Stiftlandu okolo roku 1390⁷²²

XVII. Klášterní úřady Stiftlandu okolo roku 1430⁷²³

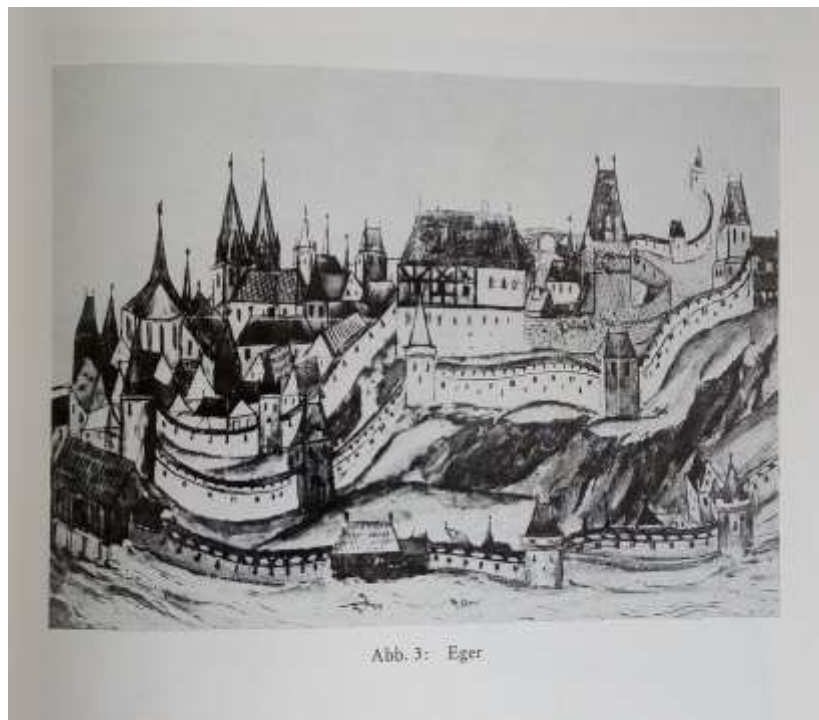
⁷²² Převzato z: *Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern. Tirschenreuth*, str. 239.

⁷²³ Výraz *judicium* značí jurisdikci tamního rychtáře. *Munitio* pak označuje opevněná sídla (hrady, města). *Tamtéž*, str. 243.

VIII. Znak a vyobrazení Valdsas jako zemského pána Stiftlandu⁷²⁴

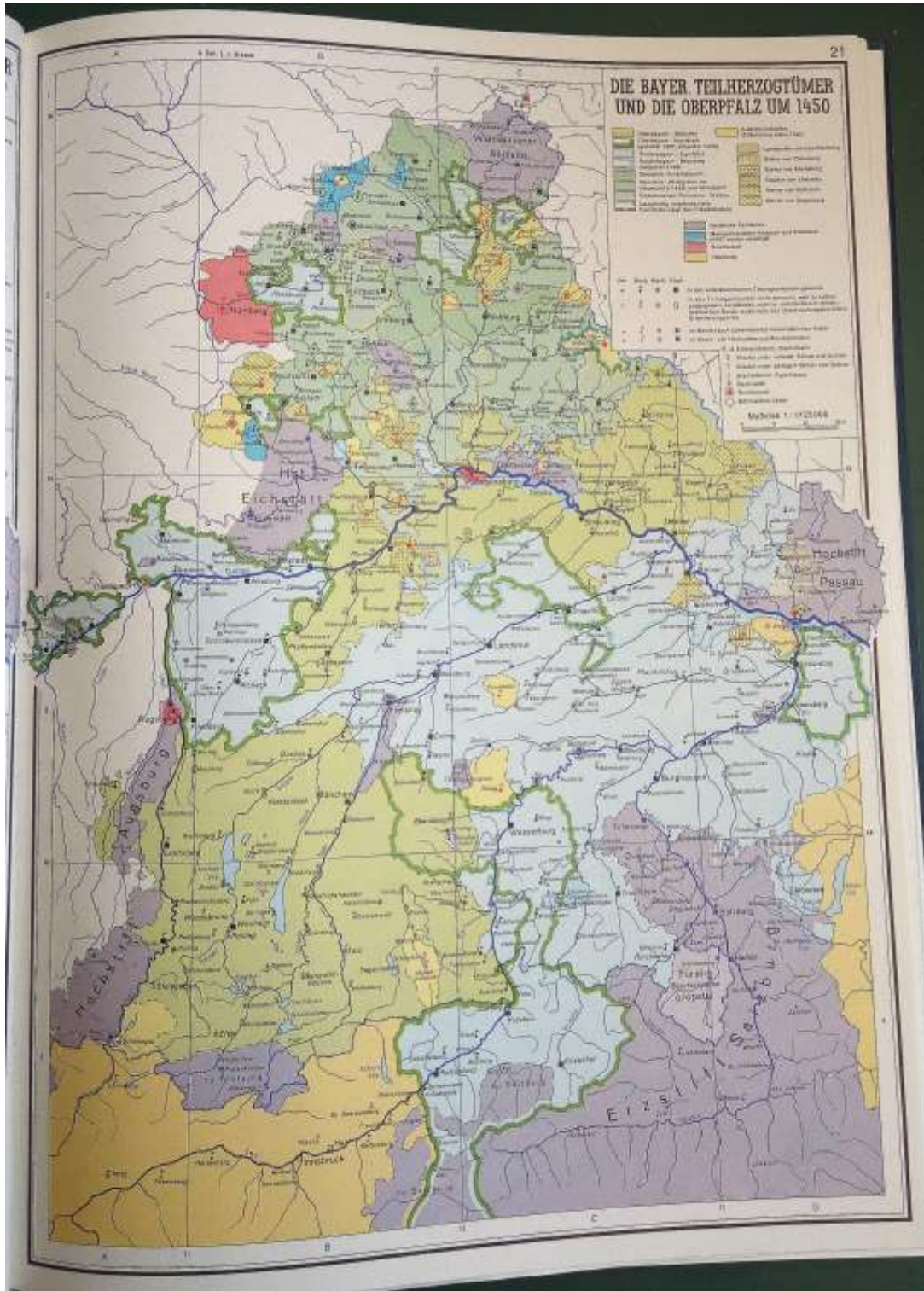
XIX. Říšské město Cheb v druhé polovině 16. století⁷²⁵

⁷²⁴ Převzato z: H. Sturm, *Districtus Egranus. Eine ursprünglich Bayerische Region*, München 1981, str.329.

⁷²⁵ *Tamtéž*, str. 328.

XX. Bavorsko a Horní Falc okolo roku 1450. Vpravo nahoře (fialová barva) území Stiftlandu⁷²⁶

⁷²⁶ Převzato z: Max SPINDLER, *Bayerischer Geschichtsatlas*, München 1969, str.21.